เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

พระไตรปิฎก

สำหรับผู้เริ่มศึกษา

๑๖

พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๑๒

โครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

• ภาพพระราชทาน •

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ทรงรับ "พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" จากพระพรหมวชิรญาณ
ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานผ้าพระกฐิน ณ วัดยานนาวา
เมื่อปี ๒๕๔๖

ภาพถ่ายฝีพระหัตถ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

พระสัมโมทนียกถา

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระบรมศาสดาได้ตรัสไว้ว่า "...ดูก่อนกิมพิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในพระธรรมวินัยนี้ เคารพยำเกรงในพระศาสดา ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในการศึกษา เคารพ

ยำเกรงกันแลกัน นี้แล กิมพิละ เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้พระสัทธรรม (พระศาสนา) ตั้งอยู่ได้นาน ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว"

ศาสนธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่าพระสัท-ธรรม เป็นแสงสว่างนำทางชีวิตของชาวโลก ให้ได้รับประโยชน์ทั้ง ๓ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์สืบๆ ไป และประโยชน์อย่างยิ่งอันได้แก่พระ-นิพพาน ศาสนธรรมนั้นได้รับการบันทึกไว้เป็นคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นหลักสำคัญและเป็นหลักฐานทางพระพุทธศาสนา ปัจจุบันมีอยู่หลายฉบับ ทั้งที่เป็นภาษาบาลีและภาษาไทย ควรที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปจักได้ศึกษาค้นคว้าให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้

การเผยแผ่คัมภีร์พระไตรปิฎกโดยไม่ผิดเพี้ยนในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาค้นคว้าได้โดยง่าย ย่อมจะยังผลให้ประชาชนตระหนักในคุณค่าของพระพุทธศาสนา พากันยึดมั่นในพระรัตนตรัยโดยไม่หวั่นไหว เต็มใจปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาจากภัยทั้งปวง เป็นไปเพื่อความวัฒนาสถาพรแห่งพระสัทธรรมโดยแท้ นอกจากนี้ยังเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยผดุงศีลธรรมของประชาชนในชาติ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาด้านอื่นๆ อีกทั้งเป็นการเฉลิมพระบารมีของพระมหากษัตริย์โดยฐานที่ทรงเป็นเอก-อัครศาสนูปถัมภก และทรงเป็นพุทธมามกะ ให้เป็นที่ปรากฏเกริกไกร นับได้ว่าเป็นกิจที่สอดคล้องต้องตามนัยพระพุทธวจนะที่ได้อัญเชิญมาไว้ในเบื้องต้น

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงบำเพ็ญพระ-ราชกรณียกิจอำนวยประโยชน์สุขแก่พสกนิกรเป็นอเนกประการ มีพระ-ราชจริยาหนักแน่นมั่นคงในพระรัตนตรัย ดำรงพระองค์อยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ ทรงบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาทั้งในด้านศาสนธรรมและวัตถุธรรมเป็นนิจกาล ดังนั้น ในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ คณะกรรมการโครงการพระไตรปิฎก อันมีพระพรหมวชิรญาณ (เขมงฺกรเถร) เจ้าอาวาสวัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร เป็นประธาน จึงได้จัดทำหนังสือพระไตร-

ปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาขึ้น เพื่อให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปอ่านเข้าใจง่าย สามารถนำหลักธรรมไปใช้กับชีวิตประจำวันได้ ขณะเดียวกันก็ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงทางวิชาการได้ด้วย เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พระไตรปิฎกชุดนี้จะช่วยเพิ่มโอกาสศึกษาพุทธธรรมสำหรับคนทั่วไปได้อีกส่วนหนึ่ง จึงนับเป็นกุศลกรรมที่ควรสรรเสริญ

ขอกุศลบุญราศีอันจะพึงมีแต่การจัดสร้างพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ จงสัมฤทธิ์เป็นกุศลปัจจัยเฉลิมพระเกียรติและเฉลิมพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลพระบรมสุขแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ตลอดจิรัฐติกาล.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก*

---

* สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ "คชวัตร" สุวฑฺฒโน ป.ธ.9) สถิต ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 19 เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2532 (พระสัมโมทนียกถานี้ ประทาน ณ วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2548)

ปรมราชินยาภิฤดิกถา
พระพรหมวชิรญาณ

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงใฝพระราชหฤทัย ศึกษาและปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างเนืองนิตย์ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจโดยทศพิธราชธรรมอย่างเคร่งครัดและมั่นคง ทรงเจริญพระราชศรัทธาอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องตลอดมา ทรงกล่อมเกลาพระราชโอรสพระราชธิดา ด้วยขัตติยราชประเพณีและวัฒนธรรมไทยอันงดงามจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น พระราชกรณียกิจทั้งมวลล้วนแสดงออกถึงน้ำพระราชหฤทัยอันเปี่ยมด้วยพรหมวิหารธรรมที่พระองค์ทรงทุ่มเทและเสียสละเพื่อพสกนิกรไทย โดยมิได้ทรงมุ่งหวังประโยชน์สุขส่วนพระองค์เลยแม้แต่น้อย พระเกียรติคุณนี้เป็นที่ประจักษ์และแผ่ไพศาลไปทั่วสากล

ในมหามงคลวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนม์ ๗๒ พรรษา แห่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าฯ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗ ซึ่งเป็นพระราชพิธีมหามงคลประวัติศาสตร์ครั้งนี้ คณะกรรมการโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ วัดยานนาวา สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ที่พระองค์ทรงมีต่อพระพุทธศาสนาเป็นอเนกอนันต์หาที่สุดมิได้ จึงขอเสนอ "โครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" ต่อคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติฯ เนื่องในวโรกาสดังกล่าว ซึ่งมี พันตำรวจโท

ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี เป็นประธานกรรมการอำนวยการฯ เพื่อพิจารณา ซึ่งก็ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการอำนวยการฯ รับโครงการฯ นี้ เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติในส่วนพระพุทธศาสนาด้วยโครงการหนึ่ง

คณะกรรมการโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ วัดยานนาวา รู้สึกปีติเป็นล้นพ้น ที่ได้มีโอกาสจัดกิจกรรมสำคัญนี้ ถวายเป็นพระราช-กุศลเฉลิมพระเกียรติ ในวโรกาสมหามงคลประวัติศาสตร์ครั้งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชกรณียกิจ และพระราชปณิธานในพระองค์ ที่ทรงปรารถนาสร้างสรรค์จรรโลงพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรืองและสถิตสถาพรสืบไป

ขอเดชานุภาพคุณพระศรีรัตนัตรัยได้อภิบาลและถวายพระพรชัยมงคล แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ขอพระองค์ทรงพระเจริญพระราชสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลสุขทุกประการ ทรงสถิตเป็นพระมิ่งขวัญแห่งปวงชนชาวไทย สนองพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จบรมบพิตรพระ-ราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐสืบไปตลอดกาลนิรันดร์ เทอญ.

พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร)*

กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

ประธานกรรมการอำนวยการโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ วัดยานนาวา

---

* พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ "สุทธิพันธุ์" เขมงฺกโร ป.ธ.3) เป็นผู้เสนอโครงการพระ-ไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษาฯ ในนามเจ้าอาวาสวัดยานนาวา เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2547

อนุโมทนกถา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

สมเด็จบรมบพิตร พระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา ณ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๗

โดยพระอิสริยฐานะแห่งพระแม่เจ้าของแผ่นดินสยาม พุทธศก ๒๕๔๗ จึงเป็นบวรสมัย ที่พสกนิกร ทั้งรัฐบาลและประชาชนแห่งราชอาณาจักรไทย พร้อมใจกันจัดงานฉลองมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นการพิเศษตลอดสังวัจฉรกาล

ยิ่งเมื่อรำลึกในพระราชกรณียกิจนานัปการ ที่ได้ทรงบำเพ็ญด้วยอำนาจแห่งพระมหากรุณาธิคุณต่อประเทศชาติและราษฎร อันเป็นพระราชจริยาแห่งราชสังคหะเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาราษฎร์ กระจายไปในท้องถิ่นทั้งหลายทั่วทั้งแผ่นดินไทย อันเป็นพระราชธรรมและเป็นพระราชกุศลยิ่งใหญ่ องค์กร กลุ่มชนและเอกชนมากมาย ต่างจึงขวยขวายจัดกิจกรรมและสร้างอนุสรณีย์ที่เป็นการเฉลิมฉลองเพิ่มต่างหากในส่วนเฉพาะของตนๆ หลากหลายไปตามฐานานุรูป

ในส่วนแห่งวัดยานนาวา พระพรหมวชิรญาณ เจ้าอาวาสแห่งพระอารามหลวงนั้น ในฐานะที่เคยดำรงตำแหน่งประธานกรรมการสร้างวัดธัมมาราม ณ นครซิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา ปรารภพระมหากรุณาธิคุณในการที่สมเด็จบรมบพิตร พระบรมราชินีนาถ ที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในพระเกศโมลี พระพุทธชินธัมโมภาส ภ.ป.ร. เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๓๘ หลังจากวัดนั้นได้ขยับขยายไปสู่สถานที่ใหม่ใหญ่กว่าเก่าในเนื้อที่ถึง ๒๕ ไร่ ในอาณาเขต

นครชิคาโกแล้ว ยังได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิดศาลาอเนกประสงค์ที่วัดนั้นสร้างขึ้น และได้รับพระราชทานนามว่า "ศาลาเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" ซึ่งรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยได้รับเข้าไว้ในโครงการเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนม-พรรษา ๕ รอบ

ต่อมาได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ไปทรงประกอบพิธียกฉัตรถวาย "พระพุทธมงคล" พระพุทธปฏิมาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในมหา-มงคลวโรกาส ๗๒ พรรษา ที่สมเด็จบรมบพิตร เสด็จพระราชดำเนินไปประกอบพิธีเททองหล่อ ณ วัดจักรวรรดิราชาวาส เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๔๓ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญไปประดิษฐานเป็นพระประธานในอุโบสถวัดพุทธาวาส นครฮิวสตัน รัฐเท็กซัส ซึ่งเป็นวัดที่พระพรหมวชิรญาณเป็นประธานก่อสร้างอีกแห่งหนึ่ง พร้อมกับทรงประกอบพิธีเปิดหน้าบันอุโบสถในพระนามาภิไธยย่อ ส.ก. ที่วัดนั้นด้วย เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๕

สำหรับในประเทศไทย สมเด็จบรมบพิตร ได้เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพรหมวชิรญาณ และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่วัดจักรวรรดิราชาวาสหลายครั้ง กับได้เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการและทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่วัดยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ที่เป็นชาติภูมิของพระพรหมวชิรญาณ พร้อมกับพระราชทานโครงการศิลปาชีพในพระองค์เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนในภูมิภาคนั้น เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๘ โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โครงการศิลปาชีพในพระองค์อยู่ในความดูแลของพระพรหมวชิรญาณนับแต่นั้นเป็นต้นมา

นอกจากนั้น ยังทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมโครงการศิลปาชีพฯ ดังกล่าว พร้อมกับทรงพระกรุณาประกอบพิธียกช่อฟ้าอุโบสถวัดยางน้อย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม

ต่อมาเมื่อพระพรหมวชิรญาณ ได้รับพระบัญชาจากพระเดช-พระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา-ปริณายก ให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดยานนาวา โดยย้ายมาอยู่ประจำ เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ แล้ว สมเด็จบรมบพิตรยังได้เสด็จพระราชดำเนินมานมัสการ และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นการส่วนพระองค์ที่วัดยานนาวาอีกหลายครั้ง

โดยปรารภพระราชจริยาในสมเด็จบรมบพิตร พระบรมราชินีนาถทั้งในส่วนทั่วไป ที่ได้ทรงบำเพ็ญด้วยพระราชศรัทธาในพระบวรพุทธศาสนาและด้วยพระมหากรุณาธิคุณต่อทวยราษฎร์ และในส่วนเฉพาะ ที่ได้ทรงมีพระเมตตานุทัยโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชวโรกาสทรงบำเพ็ญพระ-ราชกุศลในหลายวาระที่ได้อัญเชิญเสด็จนั้น วัดยานนาวาจึงได้จัดตั้งโครงการ "พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ" เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล

พระไตรปิฎก คือ คัมภีร์สามหมวด ที่รวบรวมไว้ซึ่งพระพุทธพจน์อันเป็นแหล่งแห่งพระธรรมวินัย พร้อมทั้งบรรจุไว้ซึ่งเรื่องราวชั้นเดิมของพระพุทธศาสนา

"พุทธพจน์" คือพระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระบรม-ศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา ที่ได้ทรงกล่าวสั่งสอน คือได้ตรัสแสดงธรรมและทรงบัญญัติวินัยไว้

พระพุทธพจน์ เท่าที่รวบรวมเก็บรักษาไว้ได้ มีอยู่ในพระไตรปิฎก บุคคลใดต้องการรู้ว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสอะไรไว้อย่างไรหรือไม่ บุคคลนั้นจึงต้องค้นหาในพระไตรปิฎก

อนึ่ง พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อจะเสด็จดับขันธปริ-นิพพาน ได้ตรัสว่า

โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ
เทสิโต ปญฺญตฺโต, โส โว มมจฺจเยน สตฺถา.–
ดูกรอานนท์ ธรรมและวินัยใด เราแสดงแล้ว

บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น
จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลที่เรา
ล่วงลับไป

เนื่องจากพระพุทธพจน์ ที่ทรงแสดงธรรมบัญญัติวินัยไว้นั้น อยู่ในพระไตรปิฎก ดังนั้น จึงถือว่าพระไตรปิฎกเป็นที่ธำรงสถิตของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่จะประกาศพระพุทธศาสนาแทนพระพุทธองค์ เป็นที่อันถือว่าพุทธศาสนิกชนยังสามารถเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาของตน และเป็นเครื่องยืนยันความยังดำรงอยู่แห่งพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกมีความสำคัญสูงสุดดังนี้ จึงเป็นหลักของพระพุทธศาสนา ผู้นับถือพระพุทธศาสนาจะต้องยึดถือพระไตรปิฎกเป็นหลัก คือถือพระพุทธศาสนาตามธรรมวินัยอันปรากฏด้วยพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกนั้น

โดยนัยนี้ พระไตรปิฎกจึงเป็นหลักฐานอ้างอิงขั้นสุดท้ายและสูงสุด ที่ชาวพุทธได้ใช้เป็นมาตรฐานที่ตรวจสอบหรือเป็นเกณฑ์ตัดสินว่า คำกล่าว คำสอน ความเชื่อ หรือการปฏิบัติอย่างหนึ่งอย่างใด เป็นของพระพุทธศาสนาจริงหรือไม่ กับทั้งถือเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของพุทธบริษัท ที่จะสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ด้วยการศึกษาและรักษาไว้ซึ่งพระไตรปิฎก

"พระไตรปิฎก" ที่กล่าวในที่นี้ หมายถึงพระไตรปิฎกบาลีของพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นที่รู้และยอมรับกันทั่วไปว่า เป็นประมวลบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เก่าแก่ดั้งเดิมที่สุด ครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด และถูกต้องแม่นยำที่สุด เท่าที่มีมาถึงปัจจุบัน

เป็นที่น่ายินดีว่า เวลานี้ พุทธศาสนิกชนในต่างถิ่นต่างแดนต่างนิกาย นอกจากรู้และยอมรับกันทั่วไปว่า พระไตรปิฎกบาลีของพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นแหล่งคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่เก่าแก่ดั้งเดิมและครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุดแล้ว แม้ยังถือว่าตนมีคำสอนส่วนที่สูงพิเศษเหนือขึ้นไป แต่ได้มีแนวโน้มหันมาถือว่า พุทธศาสนิกชน ไม่ว่าในถิ่นแดนหรือนิกายใด จะต้องหรือควรจะศึกษาพระไตรปิฎกบาลีเป็นพื้นฐาน เพื่อเข้าถึงคำสั่ง

สอนดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา

เมื่อเป็นเช่นนี้ พระไตรปิฎกบาลีเถรวาทนั้น ก็จะทำให้พระพุทธศาสนาทุกสาขานิกาย แม้แต่ในมหายานที่ประกอบด้วยอาจารยวาทแห่งยุคสมัยต่างๆ อันแตกแยกกระจายกันไปมากมาย มาตั้งอยู่บนฐานร่วมอันหนึ่งอันเดียวกัน*

อย่างไรก็ตาม พระไตรปิฎกบาลีนั้นเป็นคัมภีร์ใหญ่ มีปริมาณแห่งเนื้อหามากมายอย่างยิ่ง ดังที่พิมพ์ด้วยอักษรไทยเป็นเล่มหนังสือมีจำนวนถึง ๔๕ เล่ม นับได้เกินกว่า ๒๐,๐๐๐ หน้า ยากนักหนาที่จะมีผู้ใดรู้ได้ทั่วถ้วน หรือได้อ่านแม้เพียงส่วนหนึ่ง จึงปรากฏว่า แม้พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย อย่างในประเทศไทยนี้จำนวนมาก เข้าไม่ถึง และแม้แต่ไม่รู้จักพระไตรปิฎก

ดังได้กล่าวแล้วว่า ถ้าปรารถนาจะดำรงรักษาสืบต่อพระพุทธศาสนาไว้ให้ยั่งยืน พุทธบริษัทจะต้องศึกษาและต้องรักษาพระไตรปิฎกไว้ให้ได้ ดังนั้น จึงจะต้องเพียรพยายามหาทางที่จะทำให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายเข้าถึงพระไตรปิฎก หรือมีโอกาสรู้จักพระไตรปิฎก อย่างน้อยพอให้เกิดมีศรัทธาที่เป็นญาณสัมปยุต

วิธีการอันสำคัญที่จะให้สัมฤทธิ์ผลดังกล่าวนั้น คือท่านผู้รู้ช่วยเลือกสรรพระสูตร ข้อความ และคาถาภาษิตต่างๆ จากพระไตรปิฎกมาให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้อ่านได้ศึกษา แม้คราวละเล็กน้อยค่อยทยอยไปโดยลำดับ

ในวิธีการเช่นว่านี้ การปฏิบัติอย่างเป็นหลักฐานที่สุด ได้แก่การเล่าสรุปและเลือกสรรเนื้อความในพระไตรปิฎกนั้นมาแสดงตามลำดับ

---

* หนังสือของท่านผู้รู้ฝ่ายมหายาน ซึ่งน่าอ่าน สำหรับผู้ที่สนใจใคร่รู้เรื่องนี้ ที่เด่นเล่มหนึ่งคือ Kogen Mizuno, **Buddhist Sutras** (Tokyo: Kosei Pubishing Co., ๑๙๘๒), pp.๓๐-๓๔; ๔๓๐-๔๓๓. อนึ่ง ในประเทศญี่ปุ่น ได้มีการแปลพระไตรปิฎกบาลีเป็นภาษาญี่ปุ่นเสร็จแล้ว (ที่ลงท้ายว่า พ.ศ. ๒๕๒๔)

คัมภีร์จนครบถ้วนทั้งหมด ดุจทำพระไตรปิฎกฉบับย่อหรือฉบับองค์แทนขึ้นมา

การที่วัดยานนาวา โดยกุศลปณิธานของท่านเจ้าคุณพระพรหมวชิรญาณ ได้จัดตั้งโครงการ "พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" ขึ้นนี้ เป็นสัมฤทธิการอันจะให้บรรลุผลที่หมายอย่างประเสริฐนั้น

โครงการนี้ ทำให้เกิดมีพระไตรปิฎกขนาดย่อม ชุดหนึ่งๆ จำนวน ๑๘ เล่มเล็ก อันเป็นฉบับย่อหรือฉบับองค์แทน ของพระไตรปิฎกฉบับสมบูรณ์ที่มีจำนวนชุดละ ๔๕ เล่มขนาดใหญ่ ดังนั้น จึงช่วยให้ผู้เริ่มศึกษาหรือผู้มีเวลาจำกัด สามารถเข้าถึงแหล่งแห่งพระธรรมวินัยได้โดยไม่ยากนัก

งานแห่งโครงการพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติฯ นี้ เห็นได้ง่ายว่าเป็นงานที่ยากยิ่งนัก จะสำเร็จมิได้หากมิใช่เพราะอาศัยทั้ง *วิริยะ* คือความพากเพียรมุ่งแน่วที่ต่อเนื่องมั่นคงตลอดกาลเวลายาวนาน และทั้ง *ปัญญา* คือความรู้ความเข้าใจทั้งด้านพระธรรมวินัยและภาษาบาลี พร้อมทั้งวิชาการร่วมสมัย กับทั้งความฉลาดสามารถที่จะจำแนกแยกแยะจัดตั้งวางระบบลำดับหมวดหมู่ เป็นต้น แต่ที่เป็นมูลฐานสำคัญลึกซึ้งที่สุด คือความมีน้ำใจรักต่อพระพุทธศาสนา และมุ่งหวังประโยชน์สุขแก่ประชาชนด้วยศรัทธาและฉันทะอันแรงกล้า

ด้วยเหตุดังกล่าวมา บุญกิริยาของ อุบาสกอุทัย บุญเย็น ผู้จัดทำพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา นี้ จึงเป็นมหากุศลที่ควรแก่การชื่นชมสดุดีอย่างยอดยิ่ง

ผลงานนั้น แสดงให้เห็นว่า อุบาสกอุทัย บุญเย็น ผู้จัดทำพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา นี้ ซึ่งเป็นเปรียญธรรม ผู้ได้เล่าเรียนมาในระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และเป็นศาสนศาสตรบัณฑิต ผู้จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย แม้จะได้ไปศึกษาเล่าเรียนวิชาการสมัยใหม่จบปริญญาชั้นสูงจากต่างประเทศมาแล้วด้วย ก็ได้นำเรี่ยวแรงความเพียรและสติปัญญาของตน มาใช้ในการทำงานที่เป็นแกนเป็นฐานของพระพุทธศาสนาอย่างเต็ม

กำลังความสามารถ

จึงควรจะกล่าวย้ำเน้นไว้เป็นที่สังเกตอันสำคัญ โดยพึงถือได้ว่า อุบาสกอุทัย บุญเย็น นั้น เป็นนิทัศนะแห่งการสัมฤทธิ์จุดหมายของสถาบันปริยัติศึกษาและมหาวิทยาลัยสงฆ์ ที่มุ่งให้นิสิตเล่าเรียนแตกฉานซ่ำซองในพระธรรมวินัยเป็นหลักและรู้เท่าทันวิทยาการสมัยใหม่และร่วมสมัยเป็นเครื่องแวดล้อม แล้วสำเร็จเป็นบัณฑิตผู้ใฝ่ใจและสามารถใช้วิทยาการแวดล้อมนั้น เป็นเครื่องมือที่จะนำพระธรรมวินัยออกสื่อสารสำแดงให้โลกประจักษ์ในคุณค่าของพระพุทธศาสนธรรมโดยรู้เข้าใจ ได้ศรัทธา และสามารถนำไปปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ประโยชน์สุขแก่ชีวิตและสังคมอย่างสมสมัย

งานจัดทำพระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา นี้ นอกจากสื่อความหมายในวงกว้าง ที่จะนำพระธรรมวินัยออกเผยแผ่เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกแล้ว ในวงใกล้ ก็ช่วยแนะนำแนวทางและเสริมกำลังย้ำเตือนความคิดแก่บัณฑิตแห่งสถาบันอุดมศึกษาในพระพุทธศาสนา ที่จะบำเพ็ญกิจกรณียให้สัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์แห่งสถาบันการศึกษาของตน

ดังได้กล่าวข้างต้น พระไตรปิฎกบาลีเป็นจุดร่วมของความเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท และกำลังขยายวงออกไปที่จะเป็นจุดร่วมของพระพุทธศาสนาทั้งหมดทั่วทุกนิกายในโลก แต่ด้วยเหตุว่าพระไตร-ปิฎกบาลีนั้นมีขนาดใหญ่มหึมา คนทั่วไปแทบไม่มีโอกาสเข้าถึง และคนจำนวนมากไม่รู้จักเลย ความเป็นจุดร่วมนั้น จึงยากที่จะเริ่มเพื่อก้าวไปสู่ความเป็นจริงอย่างนั้น

บัดนี้ งานมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๗๒ พรรษา ในพระองค์สมเด็จบรมบพิตร พระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ อันเป็นจุดกำเนิดแห่งโครงการ "พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ" นี้ ได้ทำให้พระไตรปิฎกฉบับย่อหรือฉบับองค์แทนสำหรับผู้เริ่มศึกษาเกิดมีขึ้นแล้ว และจะเผยแพร่แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางทั่วพระราชอาณาจักรไทย ควรจะเป็นนิมิตหมายว่า ได้ถึงวาระเป็นจุดเริ่มแห่งการก้าวสู่ความเป็นจริง แห่งการมีจุดร่วมอันเป็นสากลของพุทธศาสนิกชนทั่วทั้งมวลดังได้กล่าวมา

"พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้า-สิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ"นี้ เป็นมหาธรรมทานบุญกิริยา อันเป็นนิมิตหมายแห่งพระราชศรัทธา และพระบรมราชูปถัมภ์ ในพระองค์สมเด็จบรมบพิตร พระบรมราชินีนาถ ต่อพระบวรพุทธศาสนา ที่ผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระราชจริยาที่ได้ทรงบำเพ็ญเพื่อประโยชน์สุขแก่ปวงประชาราษฎร

ด้วยเดชานุภาพแห่งคุณพระรัตนตรัย และโดยผลแห่งพระราช-กุศลธรรมทานาทิจริยา ขอสมเด็จบรมบพิตร พระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม-ราชินีนาถ จงทรงเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญ เสด็จสถิตสถาพรในพระสิริราชสมบัติ คู่พระบารมีในพระองค์สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชธรรมิกมหา-ราชาธิราช ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พร้อมด้วยพระราชโอรส พระราชธิดา และพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวง กับทั้งขอให้มวลประชานิกร ภายใต้ฉัตร-ชัยแห่งพระบารมี จงเจริญงอกงามด้วยประโยชน์สุข และทั่วทั้งพระราช-อาณาจักรร่มเย็นชื่นบานเกษมศานต์สถาพร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)*

---

* พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ "อารยางกูร" ปยุตฺโต) ป.ธ.๙. พธ.บ.(เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) วัดญาณเวศกวัน อ.สามพราน จ.นครปฐม (อนุโมทนกถานี้ มอบให้ ณ วันที่ ๖ มิถุนายน 2548)

คำนิยม
พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นแหล่งรวมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมไทย และเป็นเบ้าหลอมจิตวิญญาณวิถีชีวิตไทยให้สามารถผ่านพ้นวิกฤตการณ์สำคัญทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชนชาติไทยตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่ผ่านมา การศึกษาพระไตรปิฎกจึงมีความจำเป็นสำหรับชาวพุทธและเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยให้เข้าถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างถูกต้องแท้จริง ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและสังคมโดยส่วนรวม

การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นหนึ่งในโครงการเฉลิมพระเกียรติในส่วนพระพุทธศาสนาเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ เป็นพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา มีเนื้อหาที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจในพุทธธรรมและสาระคำสอนที่เป็นแก่นแท้ได้ง่ายขึ้น

สะดวกต่อการศึกษาและเหมาะสมกับประชาชนทุกระดับ เป็นพระไตร-ปิฎกอีกชุดหนึ่งที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสถาพรในประเทศไทยและในสังคมโลกสืบไป

ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าพระไตรปิฎกชุดนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ได้ศึกษาและทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มุ่งให้ทุกคนตั้งมั่นกระทำความดี เพื่อความสุขความเจริญงอกงามทั้งแก่ตนเองและส่วนรวมตลอดไป

พันตำรวจโท

(ทักษิณ ชินวัตร)*

นายกรัฐมนตรี

---

* พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนที่ 23 ของไทย (9 มี.ค. 2544-19 ก.ย. 2549) ประธานอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 12 สิงหาคม 2547. ลงนามอนุมัติเห็นชอบโครงการพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา เฉลิมพระเกียรติฯ เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2547 (คำนิยมนี้ มอบให้ ณ วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2548)

คำโสมนัส
นายสุขพัฒน์ ทองเพ็ง

การทำสังคายนาพระธรรมวินัยมีมาเป็นลำดับ สมัยแรกๆ พระอริยเจ้าทั้งหลายท่องจำสอบทานสืบต่อกันมาด้วยปากเปล่าที่เรียกว่ามุขปาฐะ ต่อมาได้มีการจารึกเป็นอักษรบาลี จัดหมวดหมู่คำสอนเป็นชุดพระคัมภีร์ (ปิฎก) ๓ ชุด เรียกว่า พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกประกอบด้วย ๑. พระวินัยปิฎก เนื้อหาว่าด้วยวินัยสงฆ์และระเบียบวิธีปฏิบัติต่างๆ ของภิกษุและภิกษุณี ๒. พระสุตตันตปิฎก เนื้อหาว่าด้วยพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวก รวมถึงคติธรรมต่างๆ ของบุคคลในสมัยพุทธกาล มีเรื่องราวเหตุการณ์สะท้อนข้อมูลทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ฯลฯ ในสมัยพุทธกาลเชื่อมโยงอยู่ในคำสอน ๓. พระอภิธรรมปิฎก เนื้อหาว่าด้วยสภาวธรรมของรูป จิต และเจตสิกล้วนๆ มีลักษณะเป็นวิชาการอธิบายคำสอนของพระพุทธเจ้าให้แจ่มชัดขึ้น

การจารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษร เริ่มขึ้นที่ประเทศลังกาเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๕ (ราว พ.ศ. ๔๓๓-๔๕๐) ประเทศไทยมีการจารึกพระไตรปิฎกลงใบลานครั้งแรกที่เมืองเชียงใหม่ ประมาณ พ.ศ.

๒๐๒๐ และเริ่มมีการพิมพ์เป็นเล่มหนังสือครั้งแรกที่กรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ ๕ (เมื่อพ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๓๖) โดยปริวรรตจากอักษรขอมเป็นอักษรไทย ได้พระไตรปิฎก ๓๙ เล่มหนังสือในการพิมพ์ครั้งแรก ๑.๐๐๐ ชุด. พิมพ์จบบริบูรณ์ทั้ง ๔๕ เล่มในสมัยรัชกาลที่ ๗ (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๓)

พระไตรปิฎกที่จัดพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๗ นี้เอง ได้มีการส่งไปเผยแพร่ในต่างประเทศ ทำให้มีผู้พยายามอ่านอักษรไทยเพื่อจะได้อ่านพระไตรปิฎกฉบับนี้ได้ พระเถระชาวเยอรมันในลังการูปหนึ่ง คือพระนยานติโลก ได้เขียนยกย่องพระไตรปิฎกของไทยฉบับนี้ว่า มีความสมบูรณ์กว่าฉบับที่พิมพ์ด้วยอักษรโรมันของสมาคมบาลีปกรณ์(P.T.S.) ในประเทศอังกฤษเป็นอันมาก

โดยที่พระไตรปิฎกฉบับดังกล่าว เกิดจากพระราชทรัพย์บริจาคของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ และเงินบริจาคโดยเสด็จในพระราชกุศลของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทวยราษฎร์ชาวสยามทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ประชุมชำระพระไตรปิฎกครั้งนั้น จึงขนานนามพระไตรปิฎกฉบับนั้นว่า"สยามรฏฐสฺส เตปิฏกำ" ซึ่งมีชื่อเป็นไทยว่า "พระไตรปิฎกสยามรัฐ" อันหมายถึงพระไตรปิฎกฉบับของประเทศไทย

การมีพระไตรปิฎกของประเทศครั้งนั้น มีแต่ฉบับภาษาบาลี ผู้ที่จะเข้าถึงเนื้อหาของพระไตรปิฎกยังจำกัดวงผู้อ่านเข้าใจความในพระไตรปิฎกอยู่นั่นเอง เพราะคำสอนในพระไตรปิฎกเป็นภาษาของพระอริยเจ้า ซึ่งเต็มไปด้วยอรรถและพยัญชนะอันพิเศษ ผู้ศึกษาจะต้องอาศัยคัมภีร์ไขความไขศัพท์เป็นเครื่องมือที่จำเป็น หาไม่แล้วก็ยากที่จะเข้าใจความได้ หรือถ้าคิดว่าเข้าใจ ก็อาจจะเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนได้โดยง่าย

ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีหนังสือแนวพระไตรปิฎกฉบับเรียบเรียงโดยท่านผู้รู้ ให้เห็นอยู่ประปราย แต่ก็ทำได้เป็นบางส่วนบางตอน ที่ทำได้ครอบคลุมเนื้อหาของพระไตรปิฎกมากกว่าทุกฉบับ คือหนังสือ"พระไตรปิฎกฉบับ

สำหรับประชาชน" โดยอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ แต่ก็ทำในรูปสรุปความพอได้เป็นแนวทางสืบค้น บางช่วงตอนก็แจ้งไว้แต่เพียงชื่อหมวดหมู่ (เช่น หมวดสังยุตตนิกาย ในฉบับบาลีมี ๕ เล่ม ก็แจ้งชื่อหมวดหมู่ให้จบใน ๕ หน้า เป็นต้น) ทั้งนี้ เป็นเพราะข้อจำกัดด้านการจัดพิมพ์ กระนั้นก็นับเป็นอุปการคุณอันใหญ่หลวงที่ผลงานดังกล่าวมีส่วนอย่างสำคัญในการนำพาผู้คนให้ได้สัมผัสพระไตรปิฎกที่พอจะทำความเข้าใจได้สวนหนึ่ง

และหนังสือพระไตรปิฎกฉบับนั้นเอง ได้จุดประกายให้เกิดโครงการพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาชุดนี้ขึ้นมา โดยเริ่มงานกันเงียบๆ ตั้งแต่ปี ๒๕๔๓ เป็นต้นมา

หนังสือพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาชุดนี้ อุบัติขึ้นในห้วงเวลาที่พระไตรปิฎกมีเครื่องมือให้ศึกษาเข้าใจได้มากขึ้น มีท่านผู้รู้ฝากคำอธิบายภาษาธรรมไว้มากขึ้น มีคอมพิวเตอร์ช่วยงานอีกทางหนึ่ง จึงสามารถสร้างระบบเนื้อหาสนองความต้องการได้มากขึ้นอีกระดับหนึ่ง

ลักษณะผลงานหนังสือชุดนี้คือ เป็นหนังสือสำหรับให้ชาวบ้านทั่วไปอ่านได้ ขณะเดียวกันก็ให้เป็นหนังสือสำหรับวงการนักเรียน นักศึกษา ครูบาอาจารย์ ใช้ประกอบการเรียนการสอนและการศึกษาค้นคว้าได้ จึงได้จัดทำระบบสารบัญ ดรรชนี และนามานุกรม ไว้ละเอียดเป็นพิเศษ จัดทำระบบให้อิงกับพระไตรปิฎกบาลีอย่างเคร่งครัด ให้สามารถใช้อ้างอิงและสอบทานเนื้อหาได้โดยตลอด

เป็นโอกาสประจวบเหมาะที่งานหนังสือชุดนี้ขับเคลื่อนอยู่ในบรรยากาศอันเป็นมหามงคลของประเทศ คือบรรยากาศแห่งการเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นพระคุณอย่างยิ่งที่ "คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระเกียรติพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗" ได้มีมติเห็นชอบรับหนังสือ

"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" เป็นหนังสือที่ระลึกร่วมเฉลิมพระเกียรติฯ และอนุญาตให้พิมพ์ตราสัญลักษณ์ของงานเฉลิมพระเกียรติฯ บนปกหนังสือ

เป็นบุญหาที่สุดมิได้ ที่ได้น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมร่วมเทิดพระ-เกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ องค์มหาอุบาสิกาแห่งแผ่นดิน ในวโรกาสอันพิเศษยิ่งนี้ ด้วยงานอันเป็นธรรมบูชาครั้งนี้

(นายสุขพัฒน์ ทองเพ็ง)*

บรรณาธิการบริหาร

---

* สุขพัฒน์ ทองเพ็ง ป.ธ.6. ศน.บ., M.A., ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์, อดีตที่ปรึกษาของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร(2548-2549), ผู้ก่อตั้ง "สำนักพิมพ์โพธิเนตร" เพื่อดำเนินงานจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา และบริหารโครงการในตำแหน่ง "บรรณาธิการบริหาร"

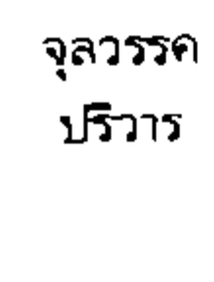
หนังสือ"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" เรียบเรียงตามลำดับเนื้อหาในพระไตรปิฎกบาลี(ฉบับสยามรัฐ) 45 เล่ม โดยการสรุปเนื้อหาให้เป็นที่เข้าใจง่าย, โดยการแสดงประเด็นเนื้อหาให้เห็นชัดขึ้น, โดยการขยายความ-เสริมความในส่วนที่เข้าใจได้ยาก หรือที่มีข้อมูลน่าสนใจทางวิชาการ, และโดยการเก็บรวบเนื้อหาเข้าด้วยกันในส่วนที่เป็นคำกล่าวซ้ำๆ จึงกลายเป็นหนังสือชุดจำนวน 18 เล่ม มีระบบเนื้อหาสำหรับให้ตรวจสอบเทียบเคียงกับเนื้อหาในพระไตรปิฎกบาลีโดยตลอด

เพื่อให้รู้ว่า พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ ในแต่ละเล่มมีเนื้อหาอะไรบ้าง และเป็นเนื้อหาของพระไตรปิฎกบาลี(ฉบับสยามรัฐ)เล่มไหนบ้าง จึงได้จัดทำตารางแสดงเนื้อหาของพระไตรปิฎกทั้ง 2 ชุด ให้สามารถใช้เทียบเคียงกันเล่มต่อเล่มตามลำดับ

ตารางเทียบเคียง

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา(18 เล่ม) กับ พระไตรปิฎกบาลี(45 เล่ม)

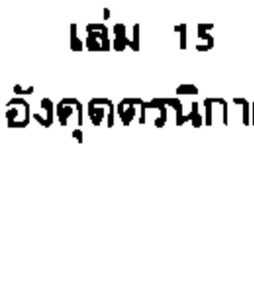
พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา 4 เล่ม พระวินัยปิฎก	พระไตรปิฎกบาลี 8 เล่ม	อักษรย่อ	เนื้อหา	ภาคผนวก(ไตร.รศ.)
		วินย.		• อักษรย่อสำหรับพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาคือ"ไตร.รศ."
เล่ม 1 มหาวิภังค์ (ภาค 1-2)	เล่ม 1 มหาวิภังค์	วิ.มหาวิ.	สิกขาบทของภิกษุ(227 สิกขาบท) : ปาราชิก 4-สังฆาทิเสส 13-อนิยต 2	วิธีอ่านภาษาบาลีอักษรไทย-เทียบพยัญชนะบาลีกับอักษรโรมัน-บาลีอักษรไทยในอดีต-สถานที่ทรงจำพรรษาใน 45 พรรษา-แนะนำหนังสือที่ใช้อ้างอิง
	เล่ม 2 มหาวิภังค์		นิสสัคคิยปาจิตตีย์ 30-ปาจิตตีย์ 92	
 เล่ม 2 มหาวิภังค์ (ภาค 2 ต่อ) ภิกขุนีวิภังค์ มหาวรรค (ภาค 1)	เล่ม 2 มหาวิภังค์ (ต่อ)		ปาฏิเทสนียะ 4-เสขิยะ 75-อธิกรณสมถะ 4	
	เล่ม 3 ภิกขุนีวิภังค์	วิ.ภิกฺขุนี.	สิกขาบทของภิกษุณี (311 สิกขาบท)	ประมวลสิกขาบทของภิกษุและภิกษุณี-แนะนำหนังสือที่ใช้อ้างอิง : พระไตรปิฎกสยามรัฐ-พระไตรปิฎกภาษาไทย-พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย-พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน
	เล่ม 4 มหาวรรค	วิ.มหาวคฺ.	มหาขันธกะ : พุทธประวัติตอนต้น: อุปัชฌาย์-อาจารย์: บรรพชา-อุปสมบท	
 เล่ม 3 มหาวรรค (ภาค 1 ต่อ)	เล่ม 4 มหาวรรค (ต่อ)		มหาขันธกะ(ต่อ) : อันตรายิกธัมมกถา อุโปสถขันธกะ : การทำอุโบสถของภิกษุ วัสสูปนายิกาขันธกะ : เข้าพรรษา-ออกพรรษา ปวารณาขันธกะ : การปวารณาของภิกษุ	แสดงแผนที่ชมพูทวีป-แนะนำหนังสือเพื่อศึกษาเพิ่มเติม : สมุดข่อยเรื่องสีมากถา

	เล่ม 5 มหาวรรค (ต่อ)		จัมมขันธกะ : รองเท้า-หนังสัตว์ เป็นต้น เภสัชชขันธกะ : ยารักษาโรค กฐินขันธกะ : ผ้ากฐิน จัมเปยยขันธกะ : หลักการพิจารณาในสังฆกรรม โกสัมพิขันธกะ : ความแตกแยกของภิกษุชาวโกสัมพี	
 เล่ม 4 จุลวรรค ปริวาร	**เล่ม 6** จุลวรรค	วิ.จุล.	กัมมขันธกะ : สังฆกรรมเกี่ยวกับการลงโทษภิกษุ ปาริวาสิกขันธกะ : การอยู่ปริวาส สมุจจยขันธกะ : วิธีออกจากอาบัติ สมถขันธกะ : วิธีระงับอธิกรณ์	
	เล่ม 7 จุลวรรค (ต่อ)		ขุททกวัตถุขันธกะ : เรื่องเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ เสนาสนขันธกะ : ที่อยู่อาศัยของภิกษุ สังฆเภทขันธกะ : พระเทวทัตทำสังฆเภท วัตตขันธกะ : วัตร(ระเบียบปฏิบัติ)ต่างๆ ของภิกษุ ปาฏิโมกขฐปนขันธกะ : การสวด-การฟังปาฏิโมกข์ ภิกขุนีขันธกะ : เรื่องเกี่ยวกับภิกษุณี ปัญจสติกขันธกะ : การสังคายนาครั้งที่ 1 สัตตสติกขันธกะ : การสังคายนาครั้งที่ 2	แนะนำคัมภีร์ "สมันตปาสาทิกา" (อรรถกถาแห่งพระวินัยปิฎก โดยพระพุทธโฆส)
	เล่ม 8 ปริวาร	วิ.ปริวาร.	ภาคผนวกของพระวินัยปิฎก	
12 เล่ม พระสุตตันตปิฎก 25 เล่ม		สุ.ตนฺ.		
 เล่ม 5 ทีฆนิกาย	**เล่ม 9** สีลขันธวรรค	ที.สี.	พรหมชาลสูตร-สามัญญผลสูตร-อัมพัฏฐสูตร-โสณทัณฑสูตร-กูฏทันตสูตร-มหาลิสูตร-โปฏฐปาทสูตร-สุภสูตร-เกวัฏฏสูตร-โลหิจจสูตร-เตวิชชสูตร	แนะนำคัมภีร์อรรถกถาแห่งพระสุตตันตปิฎก-บัญชีชื่อและผู้แต่งคัมภีร์อรรถกถา

	เล่ม 10 มหาวรรค	ที.ม.	มหาปทานสูตร-มหานิทานสูตร-มหาปรินิพพานสูตร-มหาสุทัสสนสูตร-ชนวสภสูตร-มหาโควินทสูตร-มหาสมยสูตร-สักกปัญหสูตร	แห่งพระสุตตันตปิฎก
เล่ม 6 ทีฆนิกาย (ต่อ)	เล่ม 10 ทีฆนิกาย : -มหาวรรค(ต่อ)		มหาสติปัฏฐานสูตร-ปายาสิราชัญญสูตร	แนะนำบทสวด "อาฏานาฏิยปริตร"-ตารางแสดงจำนวนพระปริตร(ทั้งเจ็ดตำนานและสิบสองตำนาน)
	เล่ม 11 ทีฆนิกาย : -ปาฏิกวรรค	ที.ปา.	ปาฏิกสูตร-อุทุมพริกสูตร-จักกวัตติสูตร-อัคคัญญสูตร-สัมปสาทนียสูตร-ปาสาทิกสูตร-ลักขณสูตร-สิงคาลกสูตร-อาฏานาฏิยสูตร-สังคีติสูตร-ทสุตตรสูตร	
เล่ม 7 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 12 มัชฌิมนิกาย : -มูลปัณณาสก์	ม.มู.	มูลปริยายวรรค(10 พระสูตร)-สีหนาทวรรค(10 พระสูตร)-โอปัมมวรรค(10 พระสูตร)-มหายมกวรรค(10 พระสูตร)	อธิบายเจโตวิมุตติ-ปัญญาวิมุตติ-ลำดับกาลแห่งเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์พุทธศาสนา
เล่ม 8 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 12 มัชฌิมนิกาย : -มูลปัณณาสก์ (ต่อ) เล่ม 13 มัชฌิมนิกาย : -มัชฌิมปัณณาสก์	ม.มู. ม.ม.	จูฬยมกวรรค(10 พระสูตร) คหปติสูตร(10 พระสูตร)-ภิกขุวรรค(10 พระสูตร)-ปริพาชกวรรค(10 พระสูตร)	อธิบาย"เวทนา"
เล่ม 9 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 13 มัชฌิมนิกาย : -มัชฌิมปัณณาสก์ (ต่อ)		ราชวรรค(10 พระสูตร)-พราหมณวรรค(10 พระสูตร)	เรื่อง"องคุลิมาล"ในอรรถกถา

	เล่ม 14 มัชฌิมนิกาย : -อุปริปัณณาสก์	ม.อุ.	เทวทหวรรค(10 พระสูตร)-อนุปทวรรค (10 พระสูตร)	* อีก 4 พระสูตร ในอนุปทวรรคลันไปอยู่ ใน ไตร.รส. เล่ม 10
 เล่ม 10 มัชฌิมนิกาย	เล่ม 14 มัชฌิมนิกาย : -อุปริปัณณาสก์ (ต่อ)		อนุปทวรรค(อีก 4 พระสูตร)-สุญญตวรรค(10พระสูตร)-วิภังควรรค(12 พระสูตร)-สฬายตนวรรค(10 พระสูตร)	พุทธประวัติ ในอรรถกถา
 เล่ม 11 สังยุตตนิกาย	เล่ม 15 สังยุตตนิกาย : -สคาถวรรค	ส.ส.	เทวตาสังยุตต์(8วรรค)-เทวปุตตสังยุตต์(3วรรค)-โกสลสังยุตต์(3 วรรค)-มารสังยุตต์(3 วรรค)-ภิกขุนีสังยุตต์(1 วรรค)-พรหมสังยุตต์(2วรรค)-พราหมณสังยุตต์(2วรรค)-วังคีสสังยุตต์(1วรรค)-วนสังยุตต์(1วรรค)-ยักขสังยุตต์(1 วรรค)-สักกสังยุตต์(3 วรรค)	เรื่องฤดูกาล ในชมพูทวีป-ปัพพโตปมคาถา และธชัคคปริตร (พร้อมคำแปล)
 เล่ม 12 สังยุตตนิกาย	เล่ม 16 สังยุตตนิกาย : -นิทานวรรค	ส.นิ.	อภิสมยสังยุตต์(10 วรรค)-ธาตุสังยุตต์(4วรรค)-อนมตัคคสังยุตต์(2 วรรค)-กัสสปสังยุตต์(1 วรรค)-ลาภสักการสังยุตต์(4 วรรค)-ราหุลสังยุตต์(1 วรรค)-ลักขณสังยุตต์(2 วรรค)-โอปัมมสังยุตต์(1 วรรค)-ภิกขุสังยุตต์(1วรรค)	
	เล่ม 17 สังยุตตนิกาย : -ขันธวารวรรค	ส.ข.	ขันธสังยุตต์ : มูลปัณณาสก์(5 วรรค)-ขันธสังยุตต์ : มัชฌิมปัณณาสก์(5 วรรค)-ขันธสังยุตต์ : จุลปัณณาสก์(5 วรรค)	

	เล่ม 17 สังยุตตนิกาย : -ขันธวารวรรค (อีก 12 สังยุตต์)		ราธสังยุตต์(2วรรค)-ทิฏฐิสังยุตต์(4 วรรค)-โอกันตสังยุตต์(1วรรค)-อุปปาทสังยุตต์(1วรรค)-กิเลสสังยุตต์(1วรรค)-สาริปุตตสังยุตต์(1วรรค)-นาคสังยุตต์(1วรรค)-สุปัณณสังยุตต์(1วรรค)-คันธัพพกายสังยุตต์(1วรรค)-วลาหกสังยุตต์(1 วรรค)-วัจฉโคตตสังยุตต์(1วรรค)-สมาธิสังยุตต์(1วรรค)	
เล่ม 13 สังยุตตนิกาย	เล่ม 18 สังยุตตนิกาย : -สฬายตนวรรค	ส.สฬ.	สฬายตนสังยุตต์ : ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์ (5วรรค)-ตติยปัณณาสก์ (5วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(4 วรรค)-เวทนาสังยุตต์(3วรรค)-มาตุคามสังยุตต์(2วรรค)-ชัมพุขาทกสังยุตต์(1วรรค)-สามัณฑกสังยุตต์(1วรรค)-โมคคัลลานสังยุตต์(1วรรค)-คามณิสังยุตต์(1วรรค)-อสังขตสังยุตต์(2วรรค)-อัพยากตสังยุตต์(1วรรค)	
	เล่ม 19 สังยุตตนิกาย : -มหาวารวรรค	ส.ม.	มัคคสังยุตต์(13วรรค)-โพชฌังคสังยุตต์(7วรรค)-สติปัฏฐานสังยุตต์(6วรรค)-อินทริยสังยุตต์(8วรรค)-สัมมัปปธานสังยุตต์-พลสังยุตต์-อิทธิปาทสังยุตต์(4วรรค)-อนุรุทธสังยุตต์(2วรรค)-ฌานสังยุตต์-อานาปานสังยุตต์(2วรรค)-โสตาปัตติสังยุตต์(7วรรค)-สัจจสังยุตต์(7 วรรค)	
เล่ม 14 อังคุตตรนิกาย	เล่ม 20 อังคุตตรนิกาย : -เอกนิบาต	องฺ.เอก.	ว่าด้วยธรรมชุดต่างๆ 2 ชุด-ว่าด้วยกุศลธรรมต่างๆ	เรื่องเมืองมถุรา(มถุรา)กับพุทธศาสนา
	-ทุกนิบาต	องฺ.ทุก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5 วรรค)	
	-ติกนิบาต	องฺ.ติก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์	

			(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(10วรรค)	
	เล่ม 21 อังคุตตรนิกาย : -จตุกกนิบาต	องฺ.จตุก.	ปฐมปัณณาสก์(4วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(10วรรค)	
	เล่ม 22 อังคุตตรนิกาย : -ปัญจกนิบาต	องฺ.ปญฺจก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(5วรรค)	
	เล่ม 22 อังคุตตรนิกาย : -ปัญจกนิบาต (ต่อ)		จตุตถปัณณาสก์(5วรรค)-ปัญจมปัณณาสก์(5วรรค)	
	-ฉักกนิบาต	องฺ.ฉกฺก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(4 วรรค)	
 เล่ม 15 อังคุตตรนิกาย	เล่ม 23 อังคุตตรนิกาย : -สัตตกนิบาต	องฺ.สตฺตก.	(7 วรรค)	
	-อัฏฐกนิบาต	องฺ.อฏฺฐก.	(7 วรรค)	
	-นวกนิบาต	องฺ.นวก.	(5 วรรค)	
	เล่ม 24 อังคุตตรนิกาย : -ทสกนิบาต	องฺ.ทสก.	ปฐมปัณณาสก์(5วรรค)-ทุติยปัณณาสก์(5วรรค)-ตติยปัณณาสก์(2วรรค)-จตุตถปัณณาสก์(4วรรค)-ปัญจมปัณณาสก์(1วรรค)	
	-เอกาทสกนิบาต	องฺ.เอกาทส.	(2 วรรค)	
 เล่ม 16 ขุททกนิกาย	เล่ม 25 ขุททกนิกาย : -ขุททกปาฐะ	ขุ.ขุ.	บทสวด-ธรรมบท-อุทาน-อิติวุตตกะ-สุตตนิบาต	
	เล่ม 26 ขุททกนิกาย : -วิมานวัตถุ	ขุ.วิมาน.	อิตถีวิมานวัตถุ-ปุริสวิมานวัตถุ	

-เปตวัตถุ	ขุ.เปต.	(4 วรรค)
-เถรคาถา	ขุ.เถร.	จัดลำดับเนื้อหาตามจำนวนชุดคาถา ตั้งแต่ 1 คาถา ถึง 60 คาถา และ มหาคาถา
-เถรีคาถา	ขุ.เถรี.	มีชุดคาถาตั้งแต่ 1 คาถา ถึง 30 คาถา และ มหาคาถา
เล่ม 27 ขุททกนิกาย : -ชาดก(ภาค 1)	ขุ.ชา.	ว่าด้วยพระโพธิสัตว์ใน 550 พระชาติ
เล่ม 28 ขุททกนิกาย : -ชาดก(ภาค 2)		ปัญญาสนิบาต-สัฏฐินิบาต-สัตตตินิบาต-อสีตินิบาต-มหานิบาต(มหาทศชาติ 10 ชาดก)
เล่ม 29 ขุททกนิกาย : -มหานิทเทส	ขุ.ม.	คำอธิบายของพระสารีบุตรในอัฏฐกวรรคแห่งสุตตนิบาต
เล่ม 30 ขุททกนิกาย : -จูฬนิทเทส	ขุ.จู.	คำอธิบายของพระสารีบุตรในปารายนวรรคและอุรควรรคแห่งสุตตนิบาต
เล่ม 31 ขุททกนิกาย : -ปฏิสัมภิทามรรค	ขุ.ปฏิ.	คำอธิบายของพระสารีบุตรมี 3 วรรค คือ 1. มหาวรรค 2. ยุคนัทธวรรค 3. ปัญญาวรรค
เล่ม 32 ขุททกนิกาย : -อปทาน (ภาค 1)	ขุ.อป.	ประวัติแห่งจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า, พระปัจเจกพุทธเจ้า, และพระสาวกของพระพุทธเจ้า
เล่ม 33 ขุททกนิกาย : -อปทาน(ภาค 2)		ประวัติของพระอรหันต์(พระเถระ 151 เรื่อง พระเถรี 40 เรื่อง)
-พุทธวังสะ	ขุ.พุทธ.	พุทธประวัติของพระพุทธเจ้า 25 พระองค์ ในเชิงเปรียบเทียบกัน-เรื่องแจกพระบรมสารีริกธาตุ
-จริยาปิฎก	ขุ.จริยา.	พุทธจริยาในการบำเพ็ญบารมี 10 ของพระพุทธเจ้า

 เล่ม 17 ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ	เล่ม 34 ธัมมสังคณี	อภิ.ส.	มาติกา(หัวข้อธรรมที่เป็นแม่บท)-จิตตุปปาทกัณฑ์(การเกิดขึ้นของจิต)-รูปกัณฑ์(อธิบายเรื่องรูป)-นิกเขปกัณฑ์(อธิบายมาติกา)	แนะนำคัมภีร์เพื่อศึกษาเพิ่มเติม : อรรถกถาแห่งพระอภิธรรมปิฎก, คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ และคัมภีร์อภิธัมมัตถวิภาวินี
	เล่ม 35 วิภังค์	อภิ.วิ.	ขันธวิภังค์-อายตนวิภังค์-ธาตุวิภังค์-สัจจวิภังค์-ปัจจยาการวิภังค์-สติปัฏฐานวิภังค์-อิทธิบาทวิภังค์-โพชฌังควิภังค์-ฌานวิภังค์-อัปปมัญญาวิภังค์-ญาณวิภังค์-ขุททกวัตถุวิภังค์-ธัมมหทยวิภังค์	
	เล่ม 36 ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ	อภิ.ธา. อภิ.ปุ.	อธิบายเรื่องขันธ์-อายตนะ-ธาตุ การบัญญัติชื่อเรียกธรรมและบุคคลเพื่อให้รู้ความหมายของธรรม	
	เล่ม 37 กถาวัตถุ	อภิ.ก.	แก้ความเห็นผิดของนิกายต่างๆ โดยพระโมคคัลลีบุตร ติสสเถระ มี 219 หัวข้อ	
 เล่ม 18 ยมก ปัฏฐาน กรรมฐาน	เล่ม 38 ยมก(ภาค 1)	อภิ.ย.	มูลยมก-ขันธยมก-ธาตุยมก-สัจจยมก-สังขารยมก-อนุสยยมก	โคตรภูญาณ-ประวัติพระพุทธโฆส-พระอภิธรรมปิฎกในทัศนะของพระพุทธโฆส-พุทธทาสภิกขุ อธิบายปรมัตถธรรม
	เล่ม 39 ยมก(ภาค 2)		จิตตยมก-ธัมมยมก-อินทริยยมก	
	เล่ม 40-41-42-43-44-45 ปัฏฐาน	อภิ.ป.	อธิบายปัจจัย 24 ที่เป็นเหตุให้เกิดธรรมทั้งหลาย เรื่องกรรมฐาน	

ข้อสังเกต: ตารางเทียบเคียงพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา(18 เล่ม) กับพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ(45 เล่ม) มีเนื้อหาตรงกัน เมื่อเห็นเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับหนึ่ง ก็สามารถเลิบค้นไปถึงเนื้อหาในอีกฉบับหนึ่งได้ ส่วนในช่อง"ภาคผนวก"(ด้านขวาสุด) คือเนื้อหาความรู้พิเศษที่บรรจุไว้ท้ายเล่มของพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาแต่ละเล่ม

พระสุตตันตปิฎก เล่ม 12
ขุททกนิกาย

ฉบับบาลี เล่ม 25 **ขุททกปาฐะ ธรรมบท อุทาน อิติวุตตกะ สุตตนิบาต**
ฉบับบาลี เล่ม 26 **วิมานวัตถุ เปตวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา**
ฉบับบาลี เล่ม 27-28 **ชาดก**
ฉบับบาลี เล่ม 29-30 **นิทเทส**
ฉบับบาลี เล่ม 31 **ปฏิสัมภิทามรรค**
ฉบับบาลี เล่ม 32 **อปทาน(ภาค 1)**
ฉบับบาลี เล่ม 33 **อปทาน(ภาค 2) พุทธวังสะ จริยาปิฎก**

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา

ศึกษาและจัดทำโดย

อุทัย บุญเย็น

ป.ธ. 8. พ.ม., ศน.บ. (ศาสนา-ปรัชญา), M.A. (Pol.Sc.)

ข้อมูลทางบรรณานุกรมหอสมุดแห่งชาติ
National Library of Thailand in Publication Data
อุทัย บุญเย็น
พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา--พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โพธิเนตร, 2550.
18 เล่มชุด.
1. พระไตรปิฎก. I. ชื่อเรื่อง.
294.318
ISBN 974-7384-40-6 (ปกแข็ง)

พิมพ์ครั้งที่ 1/2548 จำนวน 1,000 ชุด(18,000 เล่ม)
พิมพ์ครั้งที่ 2/2550 จำนวน 1,000 ชุด(18,000 เล่ม)

● **สงวนสิทธิ์ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537** ●

จัดพิมพ์และจำหน่ายโดย
บริษัท สำนักพิมพ์โพธิเนตร จำกัด
47 ถนนระนอง 2 แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพ 10300
โทรศัพท์ : 0-2668-6700, 0-2668-6701, 0-2243-1842, 0-2243-4066
โทรสาร : 0-2243-0638 E-mail : bodhinet@dictaphone.co.th

ที่ปรึกษา

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (ประจวบ กนฺตาจาโร)
อธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
อธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ
ราชบัณฑิต

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.สุนทร ณ รังษี
ราชบัณฑิต

บรรณาธิการบริหาร

ดร.สุขพัฒน์ ทองเพ็ง

ผู้จัดการ

นางสมศรี ทองเพ็ง

ขอน้อมบูชาพระคุณ

นักปราชญ์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้
ให้งานหนังสือชุดนี้ได้อิงอาศัยอยู่ตลอดเวลา
คือ

พระพุทธโฆสและพระอรรถกถาจารย์ทั้งหลาย
ผู้แต่ง-แปลคัมภีร์อรรถกถาและอธิบายความแห่งพระไตรปิฎกเป็นภาษาบาลี

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ผู้ทรงรจนา วินัยมุข, นวโกวาท, ธรรมวิภาค, ธรรมวิจารณ์, สมถกัมมัฏฐาน, วิปัสสนากัมมัฏฐาน, พุทธประวัติ, บาลีไวยากรณ์, และอื่นๆ

ท่านพุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ)
พระมหาเถระนักปฏิบัติและนักปราชญ์แห่งสวนโมกขพลาราม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)
ผู้เรียบเรียงหนังสือพุทธธรรม, พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, และอื่นๆ

• T.W. RHYS DAVIDS • C.A.F.RHYS DAVIDS
และคณะ
นักปราชญ์ทางบาลีแห่งสมาคมบาลีปกรณ์ (The Pali Texl Society, London)

อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ
ผู้จัดทำพระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน
ผู้ให้แนวทางการศึกษาพระไตรปิฎกแก่ผู้จัดทำพระไตรปิฎกชุดนี้โดยตรง

คำนิยม

เมื่อต้นปี พ.ศ. 2543 อาจารย์อุทัย บุญเย็น ได้มาปรารภที่จะจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา เพื่อให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปอ่านแล้วเข้าใจได้ง่าย จนสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้กับชีวิตประจำวันได้โดยเน้นให้เป็นตำราทางวิชาการสำหรับสถานศึกษาทั่วไป

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าพระไตรปิฎกชุดนี้(จำนวน 18 เล่ม) มีภาพประกอบอยู่ประปราย ใช้สำนวนการเขียนที่เป็นปัจจุบัน เหมาะในการใช้ศึกษาค้นคว้า หรือหยิบมาอ่านเพลินๆ เพิ่มพูนสติปัญญา มิใช่เป็นเพียงคัมภีร์ที่เก็บไว้บูชาเช่นอดีตที่ผ่านมา

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา นอกจากบรรจุพระธรรมวินัย อันเป็นหลักธรรมคำสั่งสอนต่างๆ ของพระพุทธเจ้าแล้ว คณะผู้จัดทำยังได้สอดแซมภาพที่แสดงข้อมูลทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์พระพุทธ-ศาสนาไว้ตามสมควร เป็นการยืนยันในความเป็นบุคคลเดินดินที่มีอยู่จริงของพระพุทธเจ้าในชมพูทวีป

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา ทำรูปเล่มสวยงาม กะทัดรัด เหมาะที่พระสงฆ์ ครูอาจารย์ จะถือเป็นตำราติดตัวเข้าไปในห้องเรียนในชั่วโมงศีลธรรมหรือในห้องบรรยายธรรม เป็นการสร้างความมั่นใจและความภูมิใจให้แก่ผู้เรียนหรือผู้ฟังว่า วันนี้ผู้สอนหรือผู้บรรยายได้ยึดพระไตรปิฎกอันเป็นคำสั่งสอนต้นแบบของพระพุทธเจ้าเมื่อ 2,500 ปีเศษมาแล้วเป็นหลัก และผู้ฟังหรือผู้เรียนก็ภูมิใจและมั่นใจได้ว่า เราได้เรียนและได้ฟังจากพระไตรปิฎกจริงๆ เป็นการป้องกันสัทธรรมปฏิรูป(คำสอนแอบแฝงแปลกปลอม)ที่อาจจะเกิดขึ้นจากผู้สอนหรือผู้บรรยายด้วย

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับผู้เริ่มศึกษาพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นภิกษุสามเณรบวชใหม่ หรือนักเรียนนักศึกษาทั่วไป เมื่อได้อ่านและศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกชุดนี้ ย่อมจะเข้าใจได้ด้วยตนเองอย่างแน่นอน

ข้าพเจ้าจึงขอขอบคุณอาจารย์อุทัย บุญเย็น ที่ให้เกียรติและเปิดโอกาสให้ได้เข้าร่วมสร้างกุศลอันยิ่งใหญ่นี้ และขอกราบขอบพระคุณพระคุณเจ้าและนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาอีกหลายท่าน ที่เมตตาให้คำปรึกษา ทำให้งานเขียนและงานจัดพิมพ์พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษาสำเร็จออกสู่สายตาประชาชนในวงกว้างสืบไป

ดร.สุขพัฒน์ ทองเพ็ง

บรรณาธิการบริหาร

คำนำ

คำชี้แจงในการพิมพ์ครั้งที่ 2

งานจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ เริ่มขึ้นเมื่อปี 2543, ระหว่างจัดทำเนื้อหา ก็ทยอยพิมพ์เป็นเล่มออกมาด้วย พิมพ์เสร็จครบทั้ง 18 เล่มเมื่อต้นปี 2549 และเริ่มเปิดตัวเผยแพร่ออกไปตั้งแต่วันวิสาขบูชาในปีนั้น, เป็นที่น่าปลื้มใจว่า ได้เกิดกระแสตอบรับจากชาวพุทธเราเกินกว่าที่คาดหมาย เพราะยังไม่ถึงปี พระไตรปิฎกชุดนี้ ซึ่งพิมพ์จำนวน 1,000 ชุด (นับจำนวนเล่มหนังสือได้ 18,000 เล่ม) ก็ทำท่าจะหมดลงแล้ว จึงต้องมีการพิมพ์ครั้งที่ 2 ไว้หนุนเนื่องต่อไป ไม่ให้ขาดตอน

ถึงวันนี้ จึงพอจะคาดหมายได้ว่า ความแพร่หลายของพระไตรปิฎกชุดนี้ จะเป็นไปตามคำกล่าวในอนุโมทนกถาของพระเดชพระคุณพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่กล่าวถึงพระไตรปิฎกชุดนี้ ตอนหนึ่งว่า "...จะเผยแพร่แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางทั่วพระราชอาณาจักรไทย..." ซึ่งเป็นนิมิตหมายอันดีสำหรับงานดำรงรักษาพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้สถิตสถาพรยาวนานสืบไป

ในการจัดพิมพ์ครั้งที่ 2 มีการปรับปรุงข้อบกพร่องใน 3 จุดใหญ่ๆ คือ 1. แก้ไขคำผิดและการใช้คำที่ชวนให้เกิดความคลุมเครือ ซึ่งมีอยู่ประปราย 2. เสริมความในส่วนที่ยังเข้าใจได้ยาก ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น (ภายใน

หน้านั้นๆ) 3. เปลี่ยนภาพประกอบที่มีอยู่แล้ว ด้วยภาพที่ถ่ายใหม่ทั้งหมด ซึ่งมีความคมชัดกว่าเดิม และหน้าใดที่ยังมีพื้นที่ว่างอยู่ ก็ถือโอกาสลงภาพไว้อีกตามที่เห็นว่าเหมาะสม เพื่อให้เป็นสีสันแก่เนื้อหามากขึ้น

ยิ่งกว่านั้น ในทุกเล่มได้เพิ่ม"ตารางเทียบเคียงพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา(18 เล่ม) กับ พระไตรปิฎกบาลี(45 เล่ม)" ซึ่งอยู่ในส่วนของหน้า 4 สี จำนวน 32 หน้า

ประโยชน์ที่จะได้จากตารางเทียบเคียง ก็คือ 1. จะได้เห็นพระไตร-ปิฎกชุดนี้ทุกเล่ม ว่าแต่ละเล่มประกอบด้วยเนื้อหาอะไรบ้าง 2. จะได้เห็นว่าพระไตรปิฎกชุดนี้แต่ละเล่ม บรรจุเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับบาลีเล่มไหนบ้าง. เมื่อทำตารางให้เทียบเคียงกันอย่างนี้ ผู้ศึกษาก็สามารถที่จะเริ่มต้นศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกชุดไหนก็ได้

มีอีกอย่างหนึ่งที่เป็นความตั้งใจมาตั้งแต่ต้นของผู้จัดทำ คือการมี"ภาคผนวก"ไว้ท้ายเล่ม ก็เพื่อบรรจุเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎก, เกี่ยวกับคัมภีร์และแหล่งข้อมูลต่างๆ รวมถึงเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาด้านต่างๆ ที่น่ารู้น่าศึกษา จึงถือโอกาสนี้บรรจุข้อมูลเรื่อง"ลำดับปีแห่งเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา" ไว้ในเล่ม 7 ด้วย เพื่อให้เห็น"การเดินทาง"ของพระพุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นการสืบทอดพระ-ไตรปิฎกจากอดีตถึงปัจจุบันได้ไม่น้อยด้วย

การจัดทำหนังสือพระไตรปิฎกนั้น เป็นงานละเอียดประณีต เพราะเป็นพระคัมภีร์อันสูงส่งของชาวพุทธทั้งมวล ต้องมีความพิถีพิถันทุกขั้นตอน เพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดเสียหาย งานปรับปรุงแก้ไขเพื่อการพิมพ์ครั้งที่ 2 นี้ ซึ่งใช้คอมพิวเตอร์เป็นอุปกรณ์หลักในการทำงาน ได้ *คุณธำรง รัตนสุภา* เป็นกัลยาณมิตรช่วยเหลือด้วยความเข้มแข็งยิ่ง จึงขอขอบคุณและขออนุโมทนาไว้ ณ ที่นี้เป็นพิเศษ

คำชี้แจงในการพิมพ์ครั้งแรก(ในเล่ม 16)

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา เล่ม 16 นี้ บรรจุเนื้อหาพระไตรปิฎกบาลี 9 เล่ม คือ เล่ม 25-26-27-28-29-30-31-32-33 อันเป็นขุททกนิกายแห่งพระสุตตันปิฎก

การจัดทำพระไตรปิฎกเล่มนี้ ให้ความโดดเด่นไว้ที่คาถาธรรมบท โดยแสดงไว้ทั้งบทคาถาที่เป็นภาษาบาลี และคำแปล ครบทั้ง 423 คาถา เพราะเห็นว่าคาถาธรรมบทเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายที่สุด อรรถรสแห่งคาถาธรรมบท มีความไพเราะงดงาม สะท้อนแนวคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างวิเศษ การที่วางบทคาถาเข้าคู่กับคำแปลไว้ตลอด ก็เพื่อให้ผู้รู้บาลีเทียบเคียงสำนวนกันได้ เพราะการแปลสู่ภาษาไทย ยังอาจปรุงรสของภาษาได้อีกมาก

สำหรับพระไตรปิฎกบาลีเล่ม 26 ถึงเล่ม 33 นั้น แม้จะไม่ได้เก็บใจความอย่างที่ทำในเล่มก่อน ก็มิได้หมายความว่า ไม่มีสาระสำคัญ เพียงแต่เห็นว่า เมื่อได้แสดงรายการเนื้อหาไว้อย่างครบถ้วน ผู้ศึกษาก็สามารถที่จะตามไปศึกษาได้เอง เพราะได้แสดงเลขกำกับเนื้อหาไว้ด้วยแล้ว

คำนำในเล่ม 1 ของหนังสือชุดนี้ ได้กล่าวนำไว้แล้วดังนี้

พระไตรปิฎก เป็นพระคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา. ในฝ่ายเถรวาทสืบทอดมาด้วยภาษาบาลี (ภาษามคธ) ด้วยการจดจำสืบๆ กันมาก่อน จนกระทั่งในพุทธศตวรรษที่ 5 คือ พ.ศ. 450 (บางแห่งว่า พ.ศ. 433) จึงมีการจดจารเป็นลายลักษณ์อักษรที่เกาะลังกาในคราวสังคายนาครั้งที่ 5 กล่าวได้ว่าการสังคายนาซึ่งเป็นการชำระสอบทานพระธรรมวินัยมาโดยลำดับนั้นเอง เป็นที่มาของการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยให้เป็น 3 ปิฎก

คือ พระวินัยปิฎก, พระสุตตันตปิฎก, และพระอภิธรรมปิฎก อันรวมเรียกว่า "พระไตรปิฎก" ผู้ทำหน้าที่รวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัยให้เป็นพระไตรปิฎกนั้น เรียกว่า "พระสังคีติกาจารย์" ซึ่งไม่ใช่ผู้แต่ง, ผู้เขียน, หรือผู้อธิบายพระธรรมวินัย: พระสังคีติกาจารย์ คือพระเถระทั้งหลายที่ช่วยกันทำสังคายนาในแต่ละคราว ทำหน้าที่รวบรวมร้อยกรองพระธรรม-วินัยที่พระสาริบุตร, พระอานนท์, พระอุบาลี เป็นต้น จดจำไว้และทบทวนเทียบเคียงกันไว้จนมีมติเป็นเอกฉันท์ว่าถูกต้องเป็นพระธรรมวินัยที่แท้จริงดรงกัน

ในการจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ เป็นความพยายามที่จะทำพระไตรปิฎกซึ่งมีความยากโดยเนื้อหา, โดยภาษาบาลี, และโดยสำนวนแปล ให้พอเข้าใจได้สำหรับบุคคลทั่วไป พร้อมกันนั้นก็ต้องการรักษารูปแบบดั้งเดิมของพระไตรปิฎกไว้ให้มากที่สุด จึงหลีกเลี่ยงการก้าวล่วงไปตีความหรืออธิบายความด้วยความเห็นส่วนตัวในเรื่องที่เห็นว่ามีความลึกซึ้งทั้งหลาย อย่างมากก็เพียงยกเอาทัศนะของนักปราชญ์ที่น่าเชื่อถือมาสอดแทรกไว้ให้พิจารณากันเอาเอง งานนี้จึงไม่ใช่งานเขียนหรืองานเรียบเรียงเหมือนหนังสือทั่วไป หากแต่เป็นการศึกษาและจัดทำหนังสือขึ้นชุดหนึ่งเพื่อสื่อความหมายที่พอเข้าใจได้ของพระไตรปิฎกเป็นสำคัญ

ได้มีความพยายามในวงการชาวพุทธเพื่อถ่ายทอดพระไตรปิฎกให้เห็นสาระชวนอ่านและเป็นที่เข้าใจกันมากขึ้น แต่งานด้านนี้ก็มักจะทำในรูปย่อความให้สั้น และคัดสรรเฉพาะข้อความที่เห็นว่าน่าสนใจ ละข้ามเนื้อหาที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นอันมาก ซึ่งเป็นไปตามความมุ่งหมายของผู้จัดทำ, ส่วนงานพระไตรปิฎกชุดนี้ เห็นว่าแก่นสารของพระไตรปิฎกนั้นน่าสนใจ น่าศึกษาน่ารู้ไปทั้งหมดทั้งสิ้น จึงพยายามเก็บรายละเอียดโดย

ลำดับ เพื่อให้ผู้ร่วมศึกษารู้ว่าในพระไตรปิฎกทุกข้อทุกหน้านั้นมีอะไรบ้าง นี่คือคุณลักษณะพิเศษของหนังสือชุดนี้ (ยกเว้นภาคพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งมุ่งให้ผู้ศึกษาเห็นแนวทางที่จะสำรวจเนื้อหาปรมัตถธรรมตามกำลังสติปัญญากันต่อไป)

ขอชี้ให้เห็นลักษณะงานจัดทำพระไตรปิฎกชุดนี้ ซึ่งมีอยู่ดังนี้

1. ลักษณะเนื้อหา เป็นการถอดความ, สรุปประเด็น, และขยายความเท่าที่จำเป็น โดยอิงคัมภีร์และตำราวิชาการต่างๆ, แม้จะมุ่งย่อความให้กระชับเข้าใจง่าย แต่ก็พยายามเก็บรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ไว้ด้วย เพื่อให้เป็นข้อมูลทางวิชาการ, คำศัพท์หรือข้อธรรมใดที่เข้าใจได้ยาก ได้พยายามกำกับไว้ด้วยศัพท์บาลีและคำแปลเป็นภาษาอังกฤษของผู้รู้ทางยุโรป เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีทางวิเคราะห์และพิจารณาด้วยตนเอง

2. คำว่า "พระไตรปิฎก" ในงานนี้หมายถึงพระไตรปิฎกฉบับบาลีของนิกายเถรวาท และหมายถึงเฉพาะฉบับบาลีอักษรไทยจำนวน 45 เล่ม (ทั้งฉบับสยามรัฐ, ฉบับหลวง, และ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ไม่รวมถึงคัมภีร์อีก 3 เล่ม คือ เนตติปกรณ์, เปฏโกปเทสปกรณ์, และมิลินทปัญหา (ซึ่งชาวพุทธพม่านับรวมเป็นพระไตรปิฎกด้วย) และถ้ามีการใช้คำว่า "พระบาลี" ในหนังสือชุดนี้ ขอให้เข้าใจว่าหมายถึงพระไตรปิฎก 45 เล่มนั้น

3. คัมภีร์และตำราที่ใช้อ้างอิง ได้ระบุชื่อไว้ทันทีที่อ้างอิงถึง (ไม่ได้ทำเป็นเชิงอรรถ) และมักจะระบุไว้ด้วยอักษรย่อ ถ้าต้องการรู้ชื่อเต็ม ให้ดูที่หน้าบอกอักษรย่อประจำเล่ม, และเนื่องจากมุ่งแนะนำคัมภีร์และตำราที่อ้างอิงเป็นสำคัญ จึงไม่ได้วางรูปแหล่งอ้างอิงอย่างบรรณานุกรมที่เป็นสากล คำว่า"อรรถกถา"ที่อ้างไว้ มักจะไม่ระบุชื่อคัมภีร์ ขอให้เข้าใจว่าเป็น

อรรถกถาของแต่ละปิฎกหรือแต่ละพระสูตรนั่นเอง ซึ่งได้แจ้งไว้ในภาคผนวกท้ายพระวินัยปิฎกเล่ม 4. ท้ายพระสุตตันตปิฎกเล่ม 1. และท้ายพระอภิธรรมปิฎกเล่ม 1

4. คำอ่านสำหรับชื่อเฉพาะและศัพท์ธรรมะทั้งหลาย เป็นปัญหาแก่ผู้ไม่คุ้นเคยกับภาษาบาลี จึงได้แนะนำวิธีอ่านคำบาลีไว้ด้วยในภาคผนวกท้ายเล่ม 1. การสะกดคำ ได้พยายามยึดหลักการของราชบัณฑิตยสถาน แต่ก็มีศัพท์เป็นจำนวนมากที่เห็นว่าน่าจะคงรูปแบบบาลีไว้ ขอให้ถือว่าเป็นศัพท์เฉพาะ (technical term) ของพระไตรปิฎก

5. ภาพถ่าย. ภาพวาด. แผนภูมิ. และแผนที่ ที่นำมาประกอบเนื้อหาอยู่ประปราย ได้รวบรวมจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ต้องการให้เป็นข้อมูลประกอบทางวิชาการให้เห็นความเชื่อความเลื่อมใส และพอให้เกิดจินตนาการเท่านั้น

6. เลขข้อในวงเล็บ ได้ระบุไว้ตามพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ซึ่งในบางวงเล็บมีหลายเลขข้อรวมกัน บางเลขข้อก็ข้ามไปเมื่อเห็นว่าเนื้อหาของข้อนั้นๆ ได้สรุปประเด็นไว้แล้ว. ถ้าต้องการสืบค้นหรือเทียบเคียงกับพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์โดยมหามกุฏฯ (หรือฉบับสยามรัฐ) ให้ใช้เลขข้อในวงเล็บเป็นแนวทาง โปรดอย่าเทียบเคียงด้วยชื่อเรื่องซึ่งตั้งขึ้นใหม่ทั้งสิ้น (ในฉบับบาลีไม่มีชื่อเรื่องย่อย)

7. ผู้จัดทำพระไตรปิฎกชุดนี้ ได้น้อมจิตถ่อมตนอยู่เสมอว่าเป็นผู้ศึกษา มิใช่ผู้รู้หรือผู้เข้าถึงธรรมเหนือกว่าผู้อ่านทั่วไป จึงพยายามแสดงมติ. หลักฐาน. และข้อมูลในเชิงวิชาการ เท่าที่จะสืบค้นได้ มิอาจเอื้อมที่จะชี้ผิดชี้ถูกด้วยความรู้สึกนึกคิดส่วนตน แต่ก็คาดหวังว่าผู้อ่านจะเกิดดุลยพินิจตามสมควร. ในการนี้ จำเป็นต้องมีการสอดแทรกคำอธิบายและ

ทัศนะที่ได้พบเข้าแบบเฉพาะหน้า ซึ่งอาจจะดูกระจัดกระจาย ขาดการสังเคราะห์ให้เป็นเอกภาพ, ภาคผนวกในหนังสือแต่ละเล่มก็เกิดขึ้นด้วยเหตุผลเดียวกัน มุ่งให้เป็นการสะสมเรื่องน่ารู้ทางวิชาการเป็นสำคัญ

8. เกร็ดน่ารู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎกในแง่มุมต่างๆ ไม่รวมกล่าวไว้ในเล่มเดียวกัน จะกระจัดกระจายอยู่ในภาคผนวกของทุกเล่ม เพื่อให้ผู้อ่านเก็บสะสมไว้พิจารณาเพิ่มเติม เพราะเห็นว่า "ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก" ในหนังสือ"พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน"ของท่านอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ มีความแจ่มแจ้งชัดเจนพอแล้ว

9. งานพระไตรปิฎกชุดนี้ แม้จะมีเนื้อหาจบลงเป็นส่วนๆ ตามจำนวนเล่มและตามลำดับเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับบาลี แต่มีการอ้างถึงกันระหว่างเล่ม และตัดความซ้ำที่กล่าวถึงแล้วในเล่มต้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำศัพท์หรือถ้อยคำสำนวนใดที่เคยให้ความหมายไว้แล้ว ก็ได้หลีกเลี่ยงการให้ความหมายซ้ำอีก หนังสือชุดนี้จึงมุ่งให้มีการจำหน่ายเป็นชุดเพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้ศึกษาเอง

10. วิธีร้อยเรียงเนื้อหาแต่ละปิฎก คำนึงถึงผู้อ่านเป็นหลัก : *พระวินัยปิฎก*-เน้นให้อ่านเข้าใจเพื่อประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบทได้ และให้สอดคล้องกับแนวอธิบายในหนังสือ"วินัยมุข"ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนวนแปลสิกขาบทได้พยายามรักษาสำนวนของหนังสือวินัยมุขและหนังสือนวโกวาท ซึ่งใช้เป็นแบบเรียนในหลักสูตรนักธรรมของคณะสงฆ์, *พระสุตตันตปิฎก*-เน้นเก็บรายละเอียดทุกแง่ทุกมุม และพิถีพิถันเป็นพิเศษในการแปลและถอดความในส่วนที่เป็นพุทธวจนะ จำเป็นต้องแทรกเสริมคำบาลีและภาษาแปลของชาวยุโรปไว้ด้วย เพื่อประกอบการพิจารณาของผู้อ่าน, ส่วน *พระอภิธรรมปิฎก*

-เน้นให้เห็นเนื้อหากว้างๆ รวมๆ ในลักษณะสรุปใจความ ให้รู้ว่าปรมัตถ-ธรรมคืออะไร และพระอภิธรรมปิฎกบรรจุเรื่องอะไรไว้บ้าง

11. คำราชาศัพท์ที่ใช้กับพระพุทธเจ้าและพระราชาทั้งหลาย ไม่ได้เคร่งครัดอย่างที่ใช้กับพระมหากษัตริย์ของไทย เช่นคำว่า "กราบทูล" และ "ทูล". ใช้พอให้รู้ว่าเป็นราชาศัพท์ พอให้รู้ว่าเป็นการพูดกับพระพุทธเจ้าและพระราชาเท่านั้น ราชาศัพท์บางคำเป็นที่เข้าใจยากสำหรับคนทั่วไป ก็ใช้คำสามัญแทน เช่น "ปฤษฎางค์" ใช้คำว่า "หลัง", "ฉายา" ใช้คำว่า "เงา" เป็นต้น

12. การกล่าวถึงอิทธิปาฏิหาริย์และเรื่องราวเกี่ยวกับเทวดา, มาร พรหม ฯลฯ ในพระไตรปิฎก หนังสือชุดนี้มองในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์จริงทั้งสิ้น ให้อยู่ในวิสัยสติปัญญาและศรัทธาของผู้ศึกษา แต่เรื่องราวเช่นนั้นก็จะไม่เน้นหนักยิ่งไปกว่าสาระของพระธรรมวินัย

13. คำสอนของพระพุทธเจ้านั้น มีความลาด-ลุ่ม-ลึกตามลำดับ คือ เข้าใจได้ง่ายก็มี พอเข้าใจได้ก็มี เข้าใจได้ยาก หรือยากอย่างยิ่งที่จะเข้าใจก็มี. ส่วนที่พอเข้าใจได้นั้น ยังพอจะพินิจพิเคราะห์ด้วยความรู้ทางวิชาการได้ แต่ก็ยังอาจคลาดเคลื่อนได้อยู่นั่นเอง. ส่วนที่ยากจะเข้าใจนั้นอาจจะเกิดจากความยากของภาษา หรืออาจจะเกิดจากความยากของคำสอนจริงๆ ซึ่งความยากนั้นไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยความคิดนึกตรึกตรองธรรมดา, และความแหลมคมทางวิชาการก็อาจเจาะเข้าไม่ถึง เพราะเป็นเรื่องของการเข้าถึงด้วยการปฏิบัติทางจิต ในส่วนนี้จำเป็นต้องรักษาสำนวนแปลไว้ก่อน

การจัดทำหนังสือชุดนี้ แม้จะได้ทุ่มเทความวิริยะอุตสาหะอย่างยิ่งในการศึกษาและร้อยเรียงเนื้อหาแล้ว แต่ก็คงจะมีข้อผิดพลาดบกพร่องได้

ไม่น้อย ขอน้อมรับไว้ศึกษาปรับปรุงต่อไป และขอบันทึกไว้เป็นเกียรติสำหรับความพิถีพิถันของฝ่ายจัดแต่งหน้าหนังสือและทำดรรชนี-นามานุกรม คือ *คุณอนุวัฒน์ หลอดศิริ, คุณสมจิตร หลอดศิริ, คุณธณัฐศิลป์ ดีใจ* แห่งโปรคอมกราฟฟิกไว้ ณ ที่นี้

งานพระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษานี้ จะอุบัติขึ้นไม่ได้เลย ถ้าไม่ได้รับแรงศรัทธาและแรงบันดาลใจของ **ดร.สุขพัฒน์ ทองเพ็ง** (ศาสนศาสตร-ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์) ผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตแล้วยังใฝ่ใจในทางธรรมอย่างมั่นคง และงานนี้จะสำเร็จลุล่วงไม่ได้แน่นอน ถ้าหากไม่อยู่ในยุคสมัยที่ท่านผู้รู้ทั้งหลายได้ช่วยกันศึกษาพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสืบๆ กันมา แล้วถ่ายทอดเป็นคัมภีร์-เป็นหนังสือให้ศึกษาใคร่ครวญตามได้ บุญกุศลอันจะพึงเกิดมีจากงานนี้ ขอน้อมอุทิศแด่ทุกท่านผู้มีส่วนสำคัญดังกล่าว จงทั่วถึง เทอญ

อุทัย บุญเย็น*

ผู้ศึกษาและจัดทำ

---

* อุทัย บุญเย็น เกิดปี 2493, อดีต "ชาโนทโยภิกขุ" วัดบวรมงคล (สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร), สำเร็จการศึกษา ป.ธ.8, พ.ม., ศน.บ.(ศาสนา-ปรัชญา), M.A.(รัฐศาสตร์), เจ้าของนามปากกา "สร้อยรวงข้าว", เป็นผู้ศึกษา-เรียงร้อย และจัดทำหนังสือชุด "พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" (18 เล่มชุด) ตั้งแต่ต้นปี 2543 ถึงต้นปี 2549

สารบัญค้นเรื่อง

หน้า

ขุททกนิกาย 1

ขุททกปาฐะ 9 บทสวด: การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ: สิกขาบท (ศีล) 10 ของสามเณร 6. ทวัตติงสาการ-อาการ 32 (ในกาย) 7 : ปัญหาสำหรับให้สามเณรตอบ: มงคลสูตร-อุดมมงคลที่แท้จริงของชีวิต 8. รตนสูตร-บทสวดเพื่อความสวัสดี: ติโรกุฑฑสูตร-บทสวดอุทิศทานแก่เปรต 10. นิธิกัณฑ์ (สูตร)-ผลบุญย่อมติดตามตน 11. เมตตสูตร-บทสวดเพื่อแผ่เมตตา 12. 6

ธรรมบท ธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา 14, ยมกวรรค 13
-หมวดธรรมคู่ 16, อัปปมาทวรรค-หมวดความไม่ประมาท 23, ปุปผวรรค-หมวดดอกไม้ 30, พาลวรรค-หมวดคนพาล 36, ปัณฑิตวรรค-หมวดบัณฑิต 41, อรหันตวรรค-หมวดพระอรหันต์ 46, สหัสสวรรค-หมวดพัน 50, ปาปวรรค-หมวดบาป 55, ทัณฑวรรค-หมวดโทษทัณฑ์ 59, ชราวรรค-หมวดชรา 65, อัตตวรรค-หมวดตน 69, โลกวรรค-หมวดโลก 72, พุทธวรรค-หมวดพระพุทธเจ้า 77, สุขวรรค-หมวดสุข 83, ปิยวรรค-หมวดความรัก 87, โกธวรรค-หมวดความโกรธ 91, มลวรรค-หมวดมลทิน 95, ธัมมัฏฐวรรค-หมวดดำรงธรรม 102, มัคควรรค-หมวดอริยมรรค 108, ปกิณณกวรรค-หมวดเบ็ดเตล็ด 114, นิรยวรรค-หมวดนรก 119, นาควรรค-หมวดช้าง 124, ตัณหาวรรค-หมวดตัณหา 129, ภิกขุวรรค-หมวดภิกษุ 137, พราหมณวรรค-หมวดพราหมณ์ 145, อรรถกถาแห่งธรรมบท 159.

อุทาน โพธิวรรค โพธิสูตร 161, อชปาลนิโครธสูตร: สภาวะของนิพพานธาตุ; เถรสูตร, มหากัสสปสูตร, 161

ปาวาสูตร, สังคามชิสูตร 162, ชฏิลสูตร, พาหิย-
สูตร 163, **มุจลินทวรรค ผู้ประมาท เห็นความ**
ทุกข์เป็นความสุข: มุจลินทสูตร, ราชสูตร, สัก-
การสูตร 164, อุปาสกสูตร, คัพภินีสูตร, เอก-
ปุตตสูตร 165, สุปปวาสาสูตร 166, วิสาขาสูตร,
กาฬิโคธาภัททิยสูตร **นันทวรรค** พุทธวิธีสอนพระ
นันทะ (พุทธอนุชา) : กัมมสูตร, นันทสูตร 167,
ปิลินทวัจฉสูตร : เทวดาก็ต้องการได้บุญ : มหา-
กัสสปสูตร 170, ปิณฑปาตสูตร, สิปปสูตร 171,
มีทุกข์เพราะยังมีอุปาทาน : โลกสูตร 172, **เมฆิย-**
วรรค จิตที่ตั้งไว้ผิด ร้ายยิ่งกว่าโจร : เมฆิยสูตร
173, อุทธตสูตร, โคปาลสูตร : พระสาริบุตรถูก
ทุบศีรษะระหว่างเข้าฌาน : ชุณหสูตร 174, นาค-
สูตร, ปิณโฑลภารทวาชสูตร 175, สาริปุตตสูตร :
เกิดคดีฆาตกรรมในวัดเชตวัน : สุนทรีสูตร 176,
สาริปุตตสูตร 177, **โสณเถรวรรค** พระพุทธมารดา
ล้วนมีอายุสั้น : ราชสูตร, อัปปายุกาสูตร : อุทา-
ทรณ์แห่งผลกรรมข้ามภพ : สุปปพุทธกุฏฐิสูตร
178, กุมารกสูตร : เปิดเผยดีกว่าปิดอาบัติ (ความ
ชั่ว) : อุโปสถสูตร 180, โสณสูตร, กังขาเรวตสูตร
181, อานันทสูตร, สัททายมานสูตร, จูฬปันถก-

สูตร, ชัจจันธวรรค ไม่ให้แสดงธรรมเพื่อได้ทรัพย์ :
อายุสมโอสัชชนสูตร 182, ปฏิสัลลานสูตร, อาหุ-
สูตร : เหมือนคนตาบอดคลำช้าง : ปฐมกิรสูตร
183, ทุติยกิรสูตร 184, ติตถสูตร 185, ตัณหา
และอวิชชาเจริญเพราะมิจฉาทิฐิ : สุภูติสูตร, คณิ-
กาสูตร : เหมือนแมลงบินเข้าหาไฟ : อุปาติ-
สูตร 186, อุปปัชชันติสูตร, จูฬวรรค ไม่รู้ว่าผู้ฟัง
เป็นพระอรหันต์แล้ว : ปฐมภัททิยสูตร 187, ทุติย-
ภัททิยสูตร : ชาวสาวัตถีหมกมุ่นการบันเทิงเริงรมย์:
ปฐมกามสูตร, ทุติยกามสูตร 188, ลกุณฏกภัท-
ทิยสูตร, ตัณหักขยสูตร : ปปัญจธรรม-ธรรมเป็น
เหตุให้เนิ่นช้า : ปปัญจขยสูตร 189, มหากัจจาน-
สูตร 190, พุทธานุภาพบันดาลน้ำดื่ม : อุทปาน-
สูตร : สามาวดีพร้อมคณะอุบาสิกาถูกไฟคลอก
ตาย : อุเทนสูตร 191, ปาฏลิคามิยวรรค ใน
อายตนะแห่งนิพพาน : ปฐมนิพพานสูตร 192, ถ้า
ไม่มีนิพพาน ความหลุดพ้นก็ไม่มี : ทุติยนิพพาน-
สูตร, ตติยนิพพานสูตร, จตุตถนิพพานสูตร : อยู่
กับผู้ไม่รู้ให้ระวังคนชั่ว : จุนทสูตร 193, ปาฏ-
ลิคามิยสูตร, ทวิธาปถสูตร 194, มีสิ่งที่รัก จึงมี
ทุกข์ : วิสาขาสูตร 195, การปรินิพพานของพระ

ทัพพะ มัลลบุตร ; ทัพพสูตร 196.

อิติวุตตกะ เอกนิบาต-ชุดธรรม 1 ข้อ 197, ทุกนิบาต-ชุดธรรม 2 ข้อ 199, สอุปาทิเสสนิพพาน-อนุปาทิเสสนิพพาน 200, สัสสตทิฐิ-อุจเฉททิฐิ 201, ติกนิบาต-ชุดธรรม 3 ข้อ 202, เห็นธรรมจึงได้ชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า 207 เทพนิมมานรดี-เทพปรนิมมิตวสวัตดี 208, จตุกนิบาต-ชุดธรรม 4 ข้อ 209. 197

สุตตนิบาต อุรควรรค อุรคสูตร, ธนิยสูตร 213, ขัคควิสาณสูตร, กสิภารทวาชสูตร, จุนทสูตร, ปราภวสูตร 214, วสลสูตร, เมตตสูตร, เหมวด-สูตร 215, อาฬวกสูตร, วิชยสูตร, มุนิสูตร, จูฬ-**วรรค** รตนสูตร, อามคันธสูตร 216, หิริสูตร, มังคลสูตร, กิงสีลสูตร 217, อุฏฐานสูตร, ราหุล-สูตร, วังคีสสูตร, สัมมาปริพาชนิยสูตร ; หลักปฏิบัติของบรรพชิตและคฤหัสถ์ ; ธัมมิกสูตร 218, **มหาวรรค** เหตุการณ์ก่อนตรัสรู้ ; ปัพพชาสูตร 219, ปธานสูตร, สุภาสิตสูตร, สุนทริกสูตร 220 มาฆสูตร, สภิยสูตร 221, เสลสูตร, สัลลสูตร, 213

วาเสฏฐสูตร, โกกาลิกสูตร ; อสิตดาบสกับพระ-
กุมารสิทธัตถะ ; นาลกสูตร 222, ให้แบ่งธรรม
เป็น 2 ส่วนในการพิจารณา ; ทวยตานุปัสสนาสูตร
224, อัฏฐกวรรค ใจรั่วเพราะกาม ก็เหมือนเรือ
รั่ว ; กามสูตร, คุหัฏฐกสูตร, ทุฏฐัฏฐกสูตร 226,
สุทธัฏฐกสูตร, ปรมัฏฐกสูตร, ชราสูตร, ติสส-
เมตเตยยสูตร 227, ปสูรสูตร, มาคันทิยสูตร,
ปุราเภทสูตร 228, กลหวิวาทสูตร, จูฬวิยูหสูตร,
ตุวฏกสูตร, อัตตทัณฑสูตร 229, สาริปุตตสูตร,
ปารายนวรรค พราหมณ์พาวรีและโสฬสมาณพ ;
วัตถุกถา (บทเกริ่นนำ) 230, ปารายนานุสังคีติคาถา
232.

วิมานวัตถุ อิตถีวิมานวัตถุ ปีฐวรรค 236, จิตตลดา- **236**
วรรค 237, ปาริฉัตตกวรรค 238, มัญชิฏฐก-
วรรค ; นางวิสาขาไปเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี
239, ปุริสวิมานวัตถุ มหารถวรรค 240, ปายา-
สิกวรรค 241 สุนิกขิตตวรรค ; ม้ากัณฐกะไปเกิด
ในดาวดึงส์ 242.

เปตวัตถุ อุรควรรค 244, อุพพริวรรค 245, จูฬวรรค **244**
247, มหาวรรค 249.

เถรคาถา เอกนิบาต-ชุด 1 คาถา 253, ทุกนิบาต-ชุด 2 คาถา 259, ติกนิบาต-ชุด 3 คาถา 261, จตุกนิบาต-ชุด 4 คาถา 262, ปัญจกนิบาต-ชุด 5 คาถา, ฉักกนิบาต-ชุด 6 คาถา 263, สัตตก-นิบาต-ชุด 7 คาถา, อัฏฐกนิบาต-ชุด 8 คาถา, นวกนิบาต-ชุด 9 คาถา 264, ทสกนิบาต-ชุด 10 คาถา, เอกาทสกนิบาต-ชุด 11 คาถา, ทวาทสก-นิบาต-ชุด 12 คาถา, เตรสกนิบาต-ชุด 13 คาถา 265, จุททสกนิบาต-ชุด 14 คาถา, โสฬส-กนิบาต-ชุด 16 คาถา, วีสตินิบาต-ชุด 20 คาถา 266, ติงสนิบาต-ชุด 30 คาถา, จัตตาฬีสนิบาต-ชุด 40 คาถา, ปัญญาสนิบาต-ชุด 50 คาถา, สัฏฐินิบาต-ชุด 60 คาถา, มหานิบาต-ชุดมหา-คาถา 267. 252

เถรีคาถา เอกนิบาต-ชุด 1 คาถา 268, ทุกนิบาต-ชุด 2 คาถา, ติกนิบาต-ชุด 3 คาถา 269, จตุก-นิบาต-ชุด 4 คาถา, ปัญจกนิบาต-ชุด 5 คาถา 270, ฉักกนิบาต-ชุด 6 คาถา, สัตตกนิบาต-ชุด 7 คาถา 271, อัฏฐกนิบาต-ชุด 8 คาถา, นวกนิบาต-ชุด 9 คาถา, เอกาทสกนิบาต-ชุด 11 คาถา, 268

ทวาทสกนิบาต-ชุด 12 คาถา, โสฬสกนิบาต-ชุด 16 คาถา, วีสตินิบาต-ชุด 20 คาถา, ติงสนิบาต-ชุด 30 คาถา, มหานิบาต-ชุดคาถาใหญ่ 272.

ชาดก พระโพธิสัตว์ใน 550 ชาติ 275 : เอกนิบาต (150 ชาดก) 275, ทุกนิบาต (100 ชาดก) 278, ติกนิบาต (50 ชาดก) 280, จตุกนิบาต (50 ชาดก) 281, ปัญจกนิบาต (25 ชาดก) 282, ฉักกนิบาต (20 ชาดก), สัตตกนิบาต (21 ชาดก) 283, อัฏฐกนิบาต (10 ชาดก), นวกนิบาต (12 ชาดก) ทสกนิบาต (16 ชาดก) 284, เอกาทสกนิบาต (9 ชาดก), ทวาทสกนิบาต (10 ชาดก), เตรสนิบาต (10 ชาดก) 285, ปกิณณกนิบาต (13 ชาดก), วีสตินิบาต (14 ชาดก), ติงสตินิบาต (10 ชาดก) 286, จัตตาฬีสนิบาต (5 ชาดก), ปัญญาสนิบาต (3 ชาดก) สัฏฐิกนิบาต (2 ชาดก), สัตตตินิบาต (2 ชาดก), อสีตินิบาต (5 ชาดก) 287, มหานิบาต (มหาทศชาติ 10 ชาดก) 288. 274

มหานิทเทส-จูฬนิทเทส อัฏฐกวรรคแห่งสุตตนิบาต, ปารายนวรรคแห่งสุตตนิบาต 290, อุรควรรค 289

แห่งสุตตนิบาต 291.

ปฏิสัมภิทามรรค **มหาวรรค** 292, ญาณกถา 293, ทิฏฐิกถา 294, อานาปานกถา, อินทริยกถา, วิโมกขกถา, คติกถา, กัมมกถา, วิปัลลาสกถา 295, มัคคกถา, มัณฑเปยยกถา 296, **ยุคนัทธวรรค** ยุคนัทธกถา 296, สัจจกถา, โพชฌังคกถา, เมตตากถา, วิราคกถา, ปฏิสัมภิทากถา, ธัมมจักกกถา, โลกุตรกถา, พลกถา, สุญญกถา 297, **ปัญญาวรรค** มหาปัญญากถา, อิทธิกถา 298, อภิสมยกถา, วิเวกกถา, จริยากถา, ปาฏิหาริยกถา, สมสีสกถา, สติปัฏฐานกถา, วิปัสสนากถา, มาติกากถา 299. 292

อปทาน เรื่องในอปทาน ภาค 1 พุทธวรรค, สีหาสนิยวรรค 300, สุภูติวรรค, กุณฑธานวรรค, อุปาลิวรรค, วีชนิวรรค, สกจิตตนิยวรรค, นาคสมาลวรรค, ติมิรปุปผิยวรรค, สุธาวรรค, ภิกขทายิวรรค 301, มหาปริวารวรรค, เสเรยยวรรค, โสภิตวรรค, ฉัตติยวรรค, พันธุชีวกวรรค, สุปาริจริยวรรค, กุมุทวรรค, กุฏชปุปผิยวรรค 302, ตมาลปุปผิย- 300

วรรค, กณิการปุปผิยวรรค, หัตถิวรรค, อาลัม-
พนทายกวรรค, อุทกาสนทายิวรรค, ตุวรทายิวรรค,
โถมกวรรค, ปทุมุกเขปวรรค, สุวัณณพิพโพหน-
วรรค 303, ปัณณทายกวรรค, จิตกปูชกวรรค,
ปทุมเกสริยวรรค, อารักขทายกวรรค, คันโธทก-
วรรค, เอกปทุมวรรค, สัททสัญญิกวรรค 304,
มันทารวปุปผิยวรรค, โพธิวันทนวรรค, อัมพฏผล-
ทายกวรรค, ปิลินทวรรค, เมตเตยยวรรค 305.

เรื่องในอปทาน ภาค 2 **เรื่องของพระเถระ**
ภัททาลิวรรค, สกิงสัมมัชชกวรรค, เอกวิหาริวรรค,
วิเภทกิวรรค, ชคติวรรค, สาลปุปผิวรรค, นฬมา-
ลิยวรรค 306, ปังสุกูลวรรค, กิงกณิปุปผวรรค,
กณิการวรรค, ผลทายกวรรค, ติณทายกวรรค,
กัจจายนวรรค, ภัททลิวรรค 307, ยสวรรค, **เรื่อง**
ของพระเถรี สุเมธาวรรค, เอกุโปสถิกาวรรค,
กุณฑลเกสีวรรค, ขัตติยกัญญาวรรค 308.

พุทธวังสะ รตนจังกมนกัณฑ์ 309, พุทธปกิณณก- 309
กัณฑ์ 311, เรื่องแจกพระบรมสารีริกธาตุ 313.

จริยาปิฎก การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ : 314
อกิตติวรรค 314. การบำเพ็ญศีลบารมีของพระ-
โพธิสัตว์ : หัตถินาควรรค : การบำเพ็ญเนกขัมม-
บารมี ฯลฯ ของพระโพธิสัตว์ : ยุธัญชยวรรค 315.
สโมธานกถา (บทสรุป) 316.

ดรรชนี-นามานุกรม 318

การอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถาในพระสุตตันตปิฎก(ชุดนี้)ทุกเล่ม ถ้าระบุแต่เพียงว่า**"อรรถกถา"** โดยไม่มีชื่อของคัมภีร์ต่อท้าย ขอให้เข้าใจว่า หมายถึงอรรถกถาแห่งพระสุตตันตปิฎกเล่มนั้นๆ (ดูภาคผนวกของเล่ม 5)

ระบบเนื้อหา

เพื่ออำนวยประโยชน์แก่ผู้ใช้หนังสือชุดนี้

เพื่อให้ผู้ร่วมศึกษาพระไตรปิฎก ได้ประโยชน์จาก"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" ชุดนี้ ขอแนะนำระบบเนื้อหาของงานที่จัดทำ ว่ามีอย่างไร ดังนี้

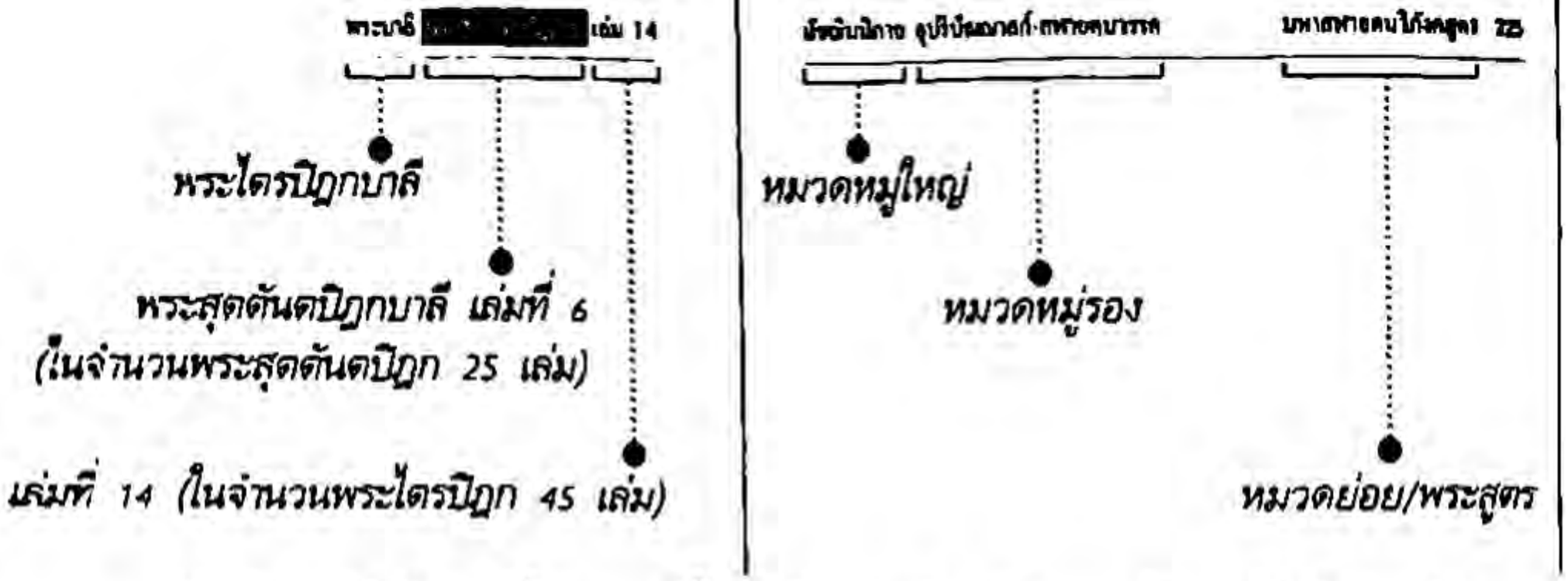
1. เนื้อหาโดยรวม ได้ร้อยเรียงความตามลำดับเล่มพระไตรปิฎกสยามรัฐ(ฉบับบาลีของไทย). ในส่วนพระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก ทำในรูปเก็บความ-สรุปความ และเพิ่มเติมข้อมูลประปราย เพื่อเสริมความเข้าใจ. ในส่วนพระสุตตันตปิฎก ได้เก็บรายละเอียดของเนื้อหามากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้ระบุเลขข้อประจำพระสูตรไว้ในวงเล็บโดยตลอด สามารถที่จะใช้ตรวจสอบเทียบเคียงกับฉบับบาลีได้ง่ายขึ้น

2. การบอกเล่มพระไตรปิฎกฉบับบาลี ทำไว้ 2 ส่วน ส่วนแรกอยู่หน้าแรกสุด(คือหน้าเปิดของเล่ม) ซึ่งนอกจากระบุว่าเป็น"พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา" เล่มที่เท่าไรแล้ว ยังระบุว่าเป็นพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก หรือพระอภิธรรมปิฎก(ฉบับบาลี) เล่มที่เท่าไรด้วย พร้อมกับบอกหมวดหมู่เนื้อหาของพระไตรปิฎกนั้นว่ามีอะไรบ้าง

(28) ระบบเนื้อหา

ตัวอย่าง

หน้าซ้าย *หน้าขวา*

เป็นอันว่า ได้บอกที่มาของเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับบาลีไว้ทุกหน้า นอกเหนือจากที่ได้ระบุ"เลขข้อ"ในวงเล็บตรงตามพระไตรปิฎกบาลี(ฉบับสยามรัฐ)ไว้ส่วนหนึ่ง

3. เพื่อการค้นหาเรื่องราวหรือเนื้อหาที่ต้องการ ได้จัดทำระบบสารบัญอย่างละเอียด คือนอกจากบอกหมวดหมู่เนื้อหาและชื่อพระสูตรแล้ว ยังยกเอา"หัวเรื่อง"ที่ตั้งไว้ในเล่ม มาเรียงบอกหน้าไว้ด้วย ทำให้รู้ได้ว่า ในหมวดหมู่เนื้อหาหรือในพระสูตรหนึ่งๆ มีประเด็นอะไรบ้าง ประเด็นที่ตั้งเป็นหัวเรื่องนี้ เป็นบทสรุปเนื้อหาหรือคำสอนอยู่ในตัว ขอแนะนำให้เลือกที่จะอ่านเนื้อหาภายในเล่มจากสารบัญ ซึ่งเป็นการเริ่มจากความสนใจ ของตัวเองก่อน

4. อีกทางหนึ่งที่จะเข้าสู่เนื้อหาของพระไตรปิฎกได้ตามต้องการ คือการสืบจากคำในดัชนีและนามานุกรม ซึ่งหนังสือชุดนี้ได้พยายามเก็บเรียงไว้ค่อนข้างละเอียดหยุมหยิมไปบ้าง ทั้งนี้ เป็นการทำไว้เผื่องานทางวิชาการที่จะเกิดตามมาอีก

ขุททกนิกาย

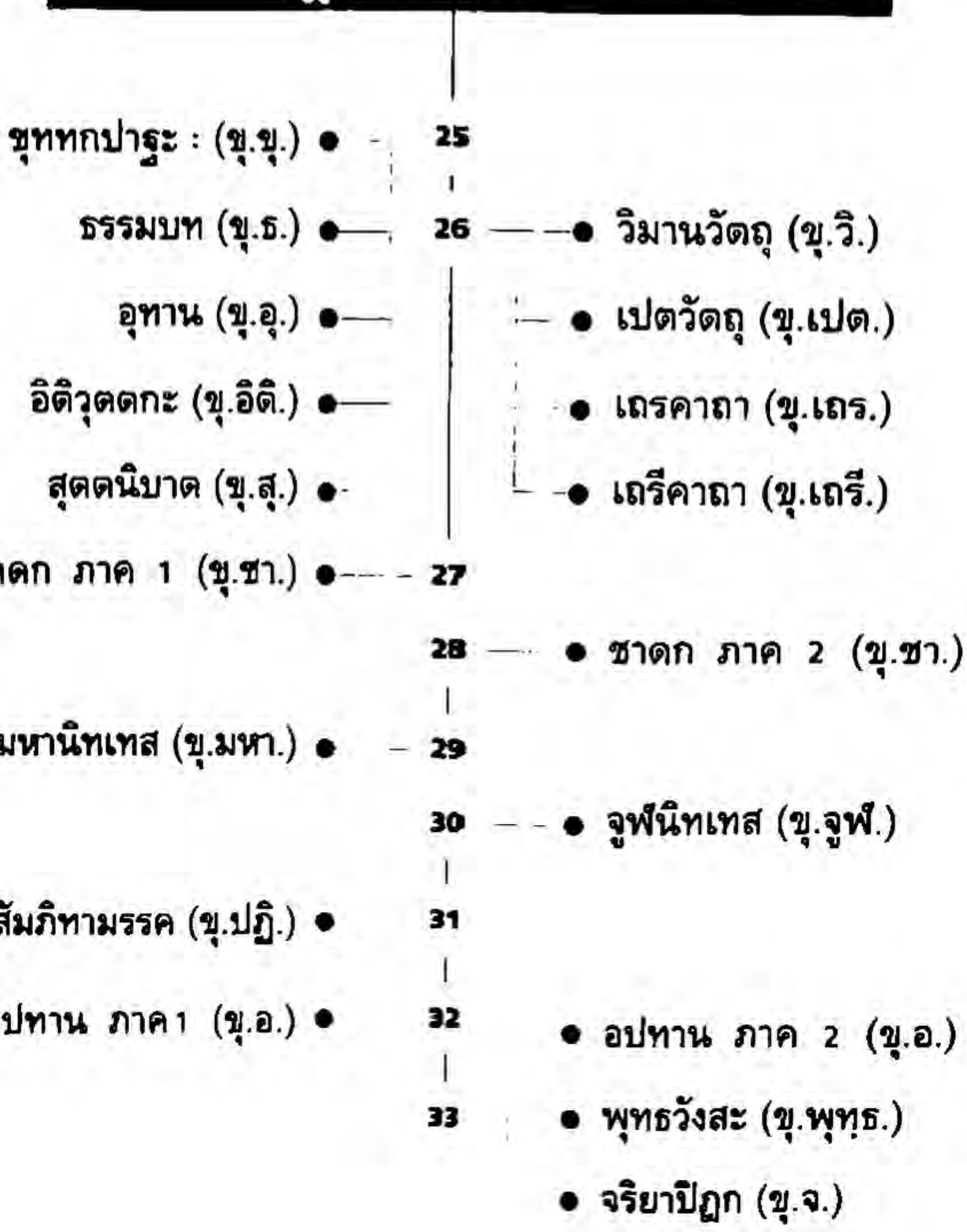
ขุททกปาฐะ คาถาธรรมบท

อุทาน อิติวุตตกะ

สุตตนิบาต

ขุททกนิกาย

พระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม 25-33

ขุททกนิกาย เป็นหมวดเบ็ดเตล็ด เป็นนิกายสุดท้ายแห่งพระสุตตันตปิฎก อยู่ในพระไตรปิฎก(บาลี)ตั้งแต่เล่ม 25 ถึงเล่ม 33

เล่ม 25 ประกอบด้วย 1. *ขุททกปาฐะ* ว่าด้วยบทสำหรับสวด, ลักษณะเนื้อหา เป็นพระสูตรสั้นๆ 2. *ธรรมบท* ว่าด้วยคำสอนในรูปคาถา หรือบทกวี มี 423 คาถา (ใน 26 วรรค) 3. *อุทาน* ว่าด้วยพระคาถาที่พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทาน มี 82 พระสูตร 4. *อิติวุตตกะ* ว่าด้วยคำสอนที่อ้างอิงว่าเป็นพระพุทธดำรัส แบ่งเป็น 4 นิบาต (ชุด) มี 112 พระสูตร 5. *สุตตนิบาต* ว่าด้วยชุดพระสูตรสั้นๆ แต่งเป็นคาถา(บทกวี) มีร้อยแก้วปะปนเล็กน้อย แบ่งเป็น 5 วรรค มี 70 พระสูตร

เล่ม 26 ประกอบด้วย 1. *วิมานวัตถุ* ว่าด้วยวิมานของเทวดา ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่พระมหาโมคคัลลานะถามเทวบุตรและเทวธิดาผู้เป็นเจ้าของวิมาน ว่าทำกรรมอะไรจึงได้มาเกิดในวิมานนั้นๆ เทวดาที่ตอบคำถามมี 85 ราย สาระของวิมานวัตถุอยู่ที่การแสดงผลของกุศลกรรม 2. *เปตวัตถุ* ว่าด้วยเรื่องเล่าเกี่ยวกับเปรต แสดงผลของกรรมชั่วต่างๆ, แบ่งเป็น 5 วรรค มี 51 เรื่อง 3. *เถรคาถา* ว่าด้วยคาถา(บทกวี) ของพระเถระ 264 รูป เป็นบทบรรยายธรรมก็มี เป็นบทบรรยายประสบการณ์ทางธรรมก็มี 4. *เถรีคาถา* ว่าด้วยคาถา(บทกวี)ของภิกษุณี 73 รูป

เล่ม 27–28 *ชาดก* ว่าด้วยพระคาถา(บทกวี)ที่ตรัสโดยพระพุทธองค์ แสดงถึงอดีตชาติของพระองค์ เป็นที่ทราบกันว่าชาดกมีจำนวนทั้งสิ้น 550 เรื่อง แต่ในพระไตรปิฎกเล่ม 27 มี 525

เรื่อง และในเล่ม 28 มี 22 เรื่อง รวมเป็น 547 เรื่อง (ขาดไป 3 เรื่อง) อาจเป็นเพราะว่ามีบางเรื่องที่ซ้อนกันอยู่ การจัดหมวดหมู่เนื้อหาในชาดก จัดตามจำนวนคำฉันท์(พระคาถา) จากน้อยไปหามาก เช่น ถ้าเป็นชาดกที่มีคำฉันท์บทเดียว ก็เป็น"เอกนิบาต-ชาดก"เป็นต้น ในเล่ม 27 มีถึง"จัตตาลีสนิบาตชาดก" คือเป็นชาดกที่มีคำฉันท์ 40 บท ในเล่ม 28 ประกอบด้วยชาดกที่มีคำฉันท์ 50 บท, 60 บท, 70 บท, 80 บท และชาดกหมวดใหญ่อีกหมวดหนึ่ง ที่เรียกว่า"มหานิบาต" (โบราณเรียกชาดกในมหา-นิบาตว่า ทศชาติ หมายถึง 10 พระชาติใหญ่ของพระพุทธองค์ อันได้แก่ เตมิยชาดก ฯลฯ เวสสันดรชาดก)

เล่ม 29 *มหานิทเทส* ว่าด้วยคำอธิบายพระสูตรจำนวน 16 พระสูตรในอัฏฐกวรรคแห่งสุตตนิบาต คือตั้งแต่กามสูตรถึงสาริปุตตสูตร (อรรถกถากล่าวว่า มหานิทเทส เป็นคำอธิบายของพระสาริบุตร). **เล่ม 30** *จูฬนิทเทส* ว่าด้วยคำอธิบายพระสูตรจำนวน 16 พระสูตรในปารายนวรรคแห่งสุตตนิบาต (อธิบายคำถาม-คำตอบเกี่ยวกับมาณพ 16 คน) และขัคควิสาณสูตร ในอุรควรรคแห่งสุตตนิบาต รวมเป็น 17 พระสูตร (อรรถกถากล่าวว่า เป็นคำอธิบายของพระสาริบุตรเช่นกัน)

เล่ม 31 *ปฏิสัมภิทามรรค* ว่าด้วยคำอธิบายของพระสาริ-บุตรเกี่ยวกับศัพท์ธรรมะต่างๆ มีทั้งที่ตรัสโดยพระพุทธองค์ มีทั้งบทที่ท่านตั้งขึ้นเอง มีทั้งที่เป็นคำสอนของพระอานนท์ ศัพท์ที่ยกมาอธิบาย มี 30 ศัพท์(30 หัวข้อ) แบ่งเป็น 3 วรรค วรรคละ 10 หัวข้อ

เล่ม 32 *อปทาน(ภาค 1)* ว่าด้วยคำฉันท์(คาถา)แสดงประวัติการทำความดีในอดีตชาติของพระพุทธองค์ 1 เรื่อง ประวัติการทำความชั่วในอดีตชาติของพระพุทธองค์ 1 เรื่อง ประวัติพระปัจเจกพุทธเจ้า 1 เรื่อง และประวัติพระสาวก(พระเถระ) จำนวน 409 เรื่อง. **เล่ม 33** (เป็นเล่มสุดท้ายแห่งพระสุตตันตปิฎก) เนื้อหาประกอบด้วย 1. อปทาน(ภาค 2) ว่าด้วยประวัติพระสาวก (พระเถระ) 140 รูป และประวัติภิกษุณี 40 รูป 2. *พุทธวังสะ* ว่าด้วยพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเรื่องพระเวสสันดร โปรดพุทธบิดา แล้วทรงเนรมิตที่จงกรมแก้ว(รัตนจงกรม),ประวัติพระพุทธเจ้า 25 พระองค์, เรื่องเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าทั้งหลาย, และเรื่องการแจกพระบรมสารีริกธาตุ ตลอดถึงรายละเอียดเกี่ยวกับพระเขี้ยวแก้ว พระทนต์ พระเกศ พระโลมา และบริขารต่างๆ ของพระพุทธองค์ 3. *จริยาปิฎก* ว่าด้วยพระจริยา(การบำเพ็ญบารมี)ของพระพุทธองค์ รวม 35 เรื่อง แสดงเรื่องการบำเพ็ญบารมี 6 อย่าง คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ สัจจะ เมตตา และอุเบกขา (ในจำนวนบารมี 10 อย่างของพระพุทธองค์)

การจัดทำเนื้อหาสำหรับขุททกนิกาย(ในพระไตรปิฎก(บาลี) 9 เล่มนี้ บางส่วนจะเป็นการแนะนำให้รู้ว่า ใจความว่าด้วยเรื่องอะไร บางส่วนจะเป็นการสรุปความ บางส่วนจะเป็นการแสดงตัวอย่างของเรื่องและของคำสอน โดยมุ่งให้เป็นแนวทางสืบค้นแก่ผู้ศึกษาเมื่อต้องการรายละเอียดยิ่งขึ้นไป

ขุททกปาฐะ

9 บทสวด

สรณคมณ์-การถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

(1) บทสวดว่า "พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ. ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ. สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ. ทุติยมฺปิ ฯลฯ ตติยมฺปิ ฯลฯ" แปลว่า ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ฯลฯ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ (เปล่งวาจา 3 หน)

(บทสวดนี้ อยู่ในพระพุทธดำรัสเมื่อคราวทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายให้การอุปสมบทด้วยวิธีไตรสรณคมน์ โดยให้ผู้รับการอุปสมบทเปล่งวาจาตามว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯลฯ เพียงเท่านี้ ก็เป็นอันสำเร็จกิจแห่งการอุปสมบทด้วยวิธีนี้)

สิกขาบท (ศีล) 10 ของสามเณร

(2) บทสวดว่า "ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

ฯลฯ ชาติรูปรชตปฏิคฺคหณา เวรมณี สิกฺขาปทำ สมาทิยามิ" อันได้แก่คำสมาทานสิกขาบท 10 ของสามเณร สิกขาบท 10 นั้น คือ 1. ตั้งใจงดเว้นจากปาณาติบาต 2. ตั้งใจงดเว้นจากอทินนาทาน 3. ตั้งใจงดเว้นจากอพรหมจรรย์(ไม่เสพกาม) 4. ตั้งใจงดเว้นจากมุสาวาท 5. ตั้งใจงดเว้นจากการดื่มสุราเมรัยและของมึนเมา 6. ตั้งใจงดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล 7. ตั้งใจงดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการละเล่น 8. ตั้งใจงดเว้นจากการลูบไล้ ทัดทรง ประดับดอกไม้ ของหอม 9. ตั้งใจงดเว้นจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนสูงใหญ่ 10. ตั้งใจงดเว้นจากการรับทองและเงิน

(อรรถกถากล่าวว่า สิกขาบท 10 ประการนี พระพุทธองค์ประทานแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อให้เป็นข้อประพฤติแก่สามเณร ในคราวเสด็จจากกรุงกบิลพัสดุ์ไปประทับอยู่ที่วัดเชตวันหลังจากราหุลได้บรรพชาเป็นสามเณรแล้ว)

ทวัตติงสาการ-อาการ 32 (ในกาย)

(3) บทสวดทวัตติงสาการ(อาการ 32) มีคำแปลว่า ในกายนี้มี 1. ผม 2. ขน 3. เล็บ 4. ฟัน 5. หนัง 6. เนื้อ 7. เอ็น 8. กระดูก 9. เยื่อในกระดูก 10. ม้าม 11. หัวใจ 12. ตับ 13. พังผืด 14. ไต 15. ปอด 16. ไส้ใหญ่ 17. ไส้น้อย 18. อาหารใหม่ 19. อาหารเก่า 20. ดี 21. เสลด 22. หนอง 23. เลือด 24. เหงื่อ 25. มันข้น 26. น้ำตา 27. เปลวมัน 28. น้ำลาย 29. น้ำมูก 30. ไขข้อ 31. มูตร(ปัสสาวะ) 32. เยื่อในสมอง

(เป็นบทสวดเพื่อใช้ในการเจริญกรรมฐานประเภท"กายคตาสติ-สติ(พิจารณา)กาย"

ปัญหาสำหรับให้สามเณรตอบ

(4) บทสวดนี้ เรียกว่า"สามเณรปัญหา"(ในอรรถกถา เป็นกุมารปัญหา) เป็นคำถาม-คำตอบว่า อะไรชื่อว่า 1 ? ตอบว่า สัตว์ทั้งปวงดำรงอยู่ด้วยอาหาร, อะไรชื่อว่า 2 ? ตอบว่า นามและรูป, อะไรชื่อว่า 3 ? ตอบว่าเวทนา 3, อะไรชื่อว่า 4 ? ตอบว่าอริยสัจ 4, อะไรชื่อว่า 5 ? ตอบว่า อุปาทานขันธ์ 5, อะไรชื่อว่า 6 ? ตอบว่า อายตนะภายใน 6, อะไรชื่อว่า 7 ? ตอบว่าโพชฌงค์ 7, อะไรชื่อว่า 8 ? ตอบว่า อริยมรรคมีองค์ 8, อะไรชื่อว่า 9 ? ตอบว่า สัตตาวาส 9, อะไรชื่อว่า 10 ? ตอบว่า พระอรหันต์คือผู้ประกอบด้วยองค์ 10 (องค์ 10 ในที่นี้หมายถึงสัมมัตตะ 10 มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น)

(ที่มาของบทสวดนี้ อรรถกถากล่าวว่า พระพุทธองค์ทรงประสงค์จะอุปสมบทให้ท่านโสปากะ(ซึ่งสำเร็จอรหันต์เมื่ออายุได้ 7 ขวบ) ด้วยการตั้งปัญหาให้ท่านตอบ เมื่อท่านโสปากะทูลตอบได้ทุกข้อดังนี้ ก็เป็นการอุปสมบทของท่าน)

มงคลสูตร-อุดมมงคลที่แท้จริงของชีวิต

(5) ในบทสวดมงคลสูตร เป็นเรื่องเล่า(โดยพระอานนท์) ว่า หลังปฐมยามในคืนหนึ่ง มีเทวดาองค์หนึ่งเข้าไปเฝ้าพระพุทธ-

องค์ที่วัดเชตวัน ได้กราบทูลด้วยคาถา(บทวี)ว่า เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก หวังความสวัสดี พากันคิดในเรื่องว่าอะไรเป็นมงคล ขอได้โปรดตรัสบอกด้วยเถิด ว่าอะไรเป็นมงคลอันสูงสุด

พระพุทธองค์ตรัสแก่เทวดาองค์นั้นด้วยพระคาถาว่า มงคลอันสูงสุด(อุดมมงคล) คือ 1. ไม่คบคนพาล(คนโง่เขลา,คนมีปัญญาทราม) 2. คบบัณฑิต(คนดี, คนมีปัญญา) 3. บูชา (นับถือ) ผู้ควรบูชา 4. อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม 5. มีบุญ (ความดี) เคยทำไว้ 6. ตั้งตนไว้ชอบ 7. มีการศึกษาที่ดี(พาหุสัจจะ) 8. มีศิลปะ(วิชาชีพ) 9. ได้รับการฝึกฝนอบรมดี 10. พูดจาดี 11. เลี้ยงดูมารดาบิดา 12. สงเคราะห์(ช่วยเหลือเจือจาน)บุตรและภรรยา 13. การงานไม่คั่งค้าง 14. ให้ทาน(มีการสละแบ่งปัน) 15. ประพฤติธรรม(มีความประพฤติดี) 16. สงเคราะห์(ช่วยเหลือเจือจาน)ญาติ 17. การงานไม่มีโทษ(ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์) 18. เว้นจากบาป(ไม่ทำชั่วด้วยกายวาจาใจ) 19. ไม่เสพสิ่งมึนเมา 20. ไม่ประมาทในธรรม (มุ่งมั่นในการทำความดีไม่ละวาง) 21. มีความเคารพ(มีความจริงจัง) 22. มีความถ่อมตน(ไม่เย่อหยิ่ง, ไม่แข็งกระด้าง) 23. สันโดษ (ยินดีตามมีตามได้, พอใจในสิ่งที่ตนมี) 24. เป็นคนกตัญญู 25. ฟังธรรมตามกาล 26. มีความอดทน 27. เป็นคนว่าง่าย(เชื่อฟังคำสอน) 28. ได้พบเห็นสมณะ 29. สนทนาธรรมตามกาล 30. มีความเพียร(ตบะ) 31. ประพฤติพรหมจรรย์ (ดำเนินชีวิตตามแนวอริยมรรคมีองค์ 8) 32. เห็นอริยสัจ 4 33. ทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน 34. จิตไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม 35. จิตไม่เศร้าโศก 36. จิตไร้มลทิน 37. จิตปลอดโปร่ง(เกษม,มีความปลอดภัยจากกิเลส)

(อรรถกถาแบ่งมงคลข้อที่ 11 เป็น 2 ข้อ คือ เลี้ยงดูมารดาข้อหนึ่ง และเลี้ยงดูบิดาอีกข้อหนึ่ง จึงเป็นมงคล 38 ประการ ในพระบาลีไม่บอกจำนวน. ในอรรถกถาแห่งมงคลสูตรนี้ มีข้อมูลเกี่ยวกับการสังคายนาครั้งที่ 1 ด้วย)

รตนสูตร-บทสวดเพื่อความสวัสดี

(7) รัตนสูตร อยู่ในรูปคาถา(คำฉันท์) มีใจความว่า ขอให้หมู่ภูตทั้งบนภาคพื้นดินและในอากาศจงตั้งใจฟังคำสัตย์(ในบทสวดนี้) จงแผ่เมตตาคุ้มครองหมู่มนุษย์ผู้ทำการเซ่นไหว้(ทำพลี-กรรม) คำสัตย์ที่กล่าวคือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นรัตนะอันประเสริฐ

(อรรถกถาเล่าถึงเหตุการณ์ที่เป็นเหตุให้พระพุทธองค์ตรัสรัตนสูตรนี้โดยละเอียด-คำว่า"ภูต" หมายถึงเทวดา)

ติโรกุฑฑสูตร-บทสวดอุทิศทานแก่เปรต

(8) คำว่า"ติโรกุฑฑะ" แปลว่า"นอกฝาเรือน" หมายถึงพวกเปรตมายืนกันอยู่ที่นอกฝาเรือน(เพื่อรับทานที่ญาติอุทิศให้)อรรถ-กถากล่าวว่า พระพุทธองค์ตรัสพระสูตรนี้แก่พระเจ้าพิมพิสาร เมื่อพระองค์ถวายทานเพื่ออุทิศแก่ญาติผู้ล่วงลับ

ติโรกุฑฑสูตรอยู่ในรูปคาถา(คำฉันท์) มีใจความว่า

พวกเปรตพากันมายังเรือน(ที่ตนเคยอยู่เมื่อเป็นมนุษย์) ยืนอยู่ที่นอกฝาเรือนก็มี ยืนอยู่ที่ทาง 4 แพร่ง ที่ทาง 3 แพร่งก็มี

ยืนอยู่ใกล้บานประตูเรือนก็มี ด้วยกรรมเป็นเหตุ แม้จะมีข้าวน้ำและอาหารการกินมากมาย ญาติๆ ก็ไม่นึกเห็นเปรตเหล่านั้น ส่วนคนที่นึกเห็น เมื่อมีการให้ทาน ก็จะอุทิศทานแก่ญาติผู้ล่วงลับ ให้มีความสุข(จากทาน). ทางฝ่ายเปรต เมื่อได้รับทานที่ญาติอุทิศให้ก็ย่อมอนุโมทนาว่า ตนได้ส่วนบุญเพราะญาติๆ ขอให้พวกญาติจงมีอายุมั่นขวัญยืน

ในโลกของเปรต(ปิตติวิสัย) ไม่มีการทำมาหากิน ยังอัตภาพอยู่ได้ก็ด้วยทานที่ญาติในโลกนี้อุทิศให้...ไม่ควรร้องไห้ เศร้าโศก พิไรรำพันหากัน เพราะไม่เป็นประโยชน์อะไรแก่ผู้ล่วงลับ ทายกเมื่อให้ทานแก่สงฆ์ ประโยชน์ย่อมสำเร็จแก่ทายกสืบไป...

นิธิกัณฑ์(สูตร)-ผลบุญย่อมติดตามตน

(๙) นิธิกัณฑ์ หรือ นิธิสูตร อยู่ในรูปคาถา(คำฉันท์) อรรถกถากล่าวว่า พระพุทธองค์ตรัสแก่กุฏุมพีผู้เป็นอุบาสกคนหนึ่งในกรุงสาวัตถี มีใจความว่า

ทรัพย์ที่เก็บฝังไว้ ย่อมมีการสูญหายด้วยเหตุต่างๆ และเมื่อเจ้าของสิ้นบุญ ขุมทรัพย์ย่อมสูญไปด้วย ส่วนขุมทรัพย์คือบุญที่บุคคลฝังไว้อย่างดี ด้วยทาน ศีล ความสำรวม(สัญญมะ) ความฝึกตน(ทมะ) ไว้กับเจดีย์ก็ดี ไว้กับสงฆ์ก็ดี ไว้กับบุคคลก็ดี ไว้กับผู้มาเยือนก็ดี ไว้กับมารดาบิดาก็ดี ไว้กับพี่ชายก็ดี จัดว่าเป็นขุมทรัพย์ที่ฝังไว้ดี ไม่มีใครแย่งเอาไปได้ เป็นของติดตามตนไป

ขุมทรัพย์คือบุญนี้ ย่อมอำนวยผลแก่เทวดาและมนุษย์ให้มีวรรณะงาม มีเสียงไพเราะ มีรูปโฉมดี มีความเป็นใหญ่ มีบริวาร,

สุขของพระราชา พระเจ้าจักรพรรดิ และเทวดาทั้งหลาย ล้วนเกิดจากขุมทรัพย์คือบุญ

มนุษยสมบัติ สวรรคสมบัติ นิพพานสมบัติ ฯลฯ ปัจเจกโพธิ และพุทธภูมิ ล้วนได้มาด้วยขุมทรัพย์คือบุญ เพราะฉะนั้น บัณฑิตจึงสรรเสริญความเป็นผู้ทำบุญ

เมตตสูตร-บทสวดเพื่อแผ่เมตตา

(10) อรรถกถากล่าวว่า เมตตสูตร(หรือกรณียเมตตสูตร) นี้ พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายที่วัดเชตวัน เพื่อเป็นกรรมฐานและป้องกันการรบกวนของเทวดา เนื่องจากภิกษุเหล่านั้นไปบำเพ็ญเพียรที่แถบภูเขาหิมวันต์ แล้วถูกรุกขเทวดาแสดงตนเป็นผีหลอกหลอนให้ตื่นกลัว จนไม่เป็นอันเจริญกรรมฐาน

ใจความแห่งเมตตสูตรมีว่า ภิกษุพึงเป็นผู้ประกอบด้วยธรรม มีความอาจหาญ มีความซื่อตรง เป็นต้น ไม่ประพฤติกรรมชั่ว พึงแผ่เมตตาจิตไปยังหมู่สัตว์ทุกหมู่เหล่า ให้กว้างใหญ่ไร้ขอบเขต ในทุกอิริยาบถ การอยู่ด้วยเมตตา จัดว่าเป็นพรหมวิหาร การเจริญเมตตานั้น อำนวยผลถึงมรรคผลได้

ธรรมบท

ธรรมบท แปลว่า บทแห่งธรรม เป็นคำสอนของพระพุทธ-องค์ ซึ่งอยู่ในรูปคาถาหรือบทกวี หรือคำฉันท์ (ส่วนใหญ่เป็นคำฉันท์ประเภท"ปัฐยาวัตร") ธรรมบท จึงเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า คาถาธรรมบท อยู่ในขุททกนิกายแห่งพระสุตตันตปิฎก มีจำนวน 423 คาถา จัดเป็นหมวดหมู่ตามลักษณะเนื้อหา ที่เรียกว่า วรรค จำนวน 26 วรรค

ธรรมบทและธัมมปทัฏฐกถา

คาถาธรรมบทในพระสุตตันปิฎก เป็นคาถา(บทกวี)ล้วนๆ ไม่มีเรื่องราวหรือเหตุการณ์ประกอบ ไม่บอกว่าพระพุทธองค์ตรัสแก่ใครที่ไหน มีลักษณะเป็นงานรวบรวมบทกวีที่เป็นคำสอนของพระพุทธองค์มาไว้ในที่เดียวกัน

ในวงการศึกษาบาลีหรือปริยัติธรรมของไทย คุ้นกับธรรมบทเพราะคัมภีร์อรรถกถาแห่งธรรมบท ที่เรียกว่า"ธัมมปทัฏฐกถา" อันมีการยกนิทานและเรื่องราวประกอบบทกวีแห่งธรรมบท เป็นคัมภีร์ที่แต่งโดยพระพุทธโฆส, และคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถานี้ เป็นส่วนหนึ่งของอรรถกถาแห่งขุททกนิกาย ที่มีชื่อว่า "ปรมัตถโชติกา"

ชาวพุทธไทย นิยมเรียกคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาสั้นๆ ว่า "ธรรมบท" หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "นิทานธรรมบท" ขอให้เข้าใจว่า คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถาที่กล่าวถึงนี้ เป็นคัมภีร์อธิบายธรรมบทในพระไตรปิฎก โดยวิธียกนิทานประกอบก็มี แต่งเรื่องเสริมในรูปธรรมนิยายก็มี ยกเรื่องราวในพระสุตตันตปิฎกส่วนอื่นมาร้อยโยงกันเข้าก็มี ซึ่งทั้งหมดนั้น เพื่อให้เกิดความ

เข้าใจในธรรม(แห่งธรรมบท)ชัดขึ้น

คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา ใช้เป็นแบบเรียนแปลบาลีในหลักสูตรพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทย(หลักสูตร ป.ธ.1-2 และ 3) โดยแบ่งเป็น 8 ภาค(เป็นหนังสือ 8 เล่ม) อันเท่ากับว่า ผู้ศึกษาเล่าเรียนตามคัมภีร์นี้ ได้สัมผัสทั้งพระไตรปิฎก(คือคาถาธรรมบท) และอรรถกถาเป็นการปูพื้นเพื่อเข้าถึงพระไตรปิฎกต่อไป

ธรรมบท(ในพระไตรปิฎก) เป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับการถ่ายทอดเป็นภาษาอังกฤษมากที่สุด(ไม่ต่ำกว่า 30 สำนวนแปล) จึงเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่รู้จักกันแพร่หลายที่สุด

ต่อไปนี้คือเนื้อหาแห่งธรรมบททั้ง 423 คาถา โดยแปลเอาความจากพระบาลีโดยตรง เลขในวงเล็บหน้าวรรค คือเลขที่ระบุเนื้อหาในขุททกนิกาย สวนเลขประจำคาถา เป็นเลขบอกลำดับของคาถาตั้งแต่ 1 ถึง 423 ตามลำดับ

(11)ยมกวรรค-หมวดธรรมคู่

1

สิ่งทั้งปวง มีใจเป็นผู้นำ มีใจเป็นใหญ่ ทุกสิ่งสำเร็จได้ด้วยใจ เมื่อใจชั่วเสียแล้ว จะพูดจะทำสิ่งใด ทุกข์ย่อมตามติดเหมือนล้อที่หมุนไปตามรอยโค

มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา
มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปทุฏฺเฐน
ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ ทุกฺขมเนฺวติ
จกฺกำว วหโต ปทำ.

2

สิ่งทั้งปวง มีใจเป็นผู้นำ มีใจเป็นใหญ่ เมื่อใจบริสุทธิ์แล้ว จะพูดหรือทำสิ่งใด สุขย่อมตามติด เหมือนเงาตามตัว

มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา
มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปสนฺเนน
ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ สุขมเนฺวติ
ฉายาว อนุปายินี.

3

อกฺโกจฺฉิ มं อวธิ มं
อชินิ มं อหาสิ เม
เย จ ตं อุปนยฺหนฺติ
เวรํ เตสํ น สมฺมติ.

คนที่ผูกใจเจ็บ ว่าเขาด่าเรา, เขาทำร้ายเรา, เขาเอาชนะเรา, เขาเอาของของเราไป เวรของผู้นั้น ย่อมไม่ระงับ

4

อกฺโกจฺฉิ มं อวธิ มं
อชินิ มं อหาสิ เม
เย จ ตं นูปนยฺหนฺติ
เวรํ เตสูปสมฺมติ.

คนที่ไม่ผูกใจเจ็บ ว่าเขาด่าเรา, เขาทำร้ายเรา, เขาเอาชนะเรา, เขาเอาของของเราไป เวรของผู้นั้น ย่อมระงับ

5

น หิ เวเรน เวรานิ
สมฺมนฺตีธ กุทาจนํ
อเวเรน จ สมฺมนฺติ
เอส ธมฺโม สนนฺตโน.

โลกนี้ไม่ว่ายุคสมัยใด เวรไม่มีการระงับด้วยการจองเวร มีแต่ระงับด้วยการไม่จองเวร นี้เป็นธรรมดาอันลงตัว

6

ผู้คนทั่วไป ไม่รู้ว่าดนกำลังย่อยยับ เพราะการทะเลาะเบาะแว้ง ส่วนผู้เข้าใจเรื่องนี้ดี ย่อมไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน

ปเร จ น วิชานนฺติ
มยเมตฺถ ยมามฺหเส
เย จ ตตฺถ วิชานนฺติ
ตโต สมฺมนฺติ เมธคา.

7

บุคคลที่มารทำลายได้ คือคนรักสวยรักงาม, ไม่สำรวมอินทรีย์, ไม่รู้ประมาณในการบริโภค, เกียจคร้าน, และเหลาะแหละ, เหมือนต้นไม้อ่อนแรงต้าน เจอลมพัดโค่น

สุภานุปสฺสึ วิหรนฺตํ
อินฺทฺริเยสุ อสංวุตํ
โภชนมฺหิ อมตฺตญฺญุ
กุสีตํ หีนวีริยं
ตํ เว ปสหตี มาโร
วาโต รุกฺขว ทุพฺพลํ.

8

บุคคลที่มารทำลายไม่ได้ คือคนที่ไม่หมกมุ่นอยู่กับความสวยความงาม, สำรวมอินทรีย์, รู้ประมาณในการบริโภค, มีความเชื่อมั่น(ศรัทธา), ขยันหมั่นเพียร เหมือนภูผาที่ลมพัดโค่นไม่ได้

อสุภานุปสฺสึ วิหรนฺตं
อินฺทฺริเยสุ สุสංวุตं
โภชนมฺหิ จ มตฺตญฺญุ
สทฺธं อารทฺธวีริยं
ตํ เว นปฺปสหตี มาโร
วาโต เสลว ปพฺพตं.

9

อนิกฺกสาโว กาสาวๆ
โย วตฺถๆ ปริทเหสฺสติ
อเปโต ทมสจฺเจน
น โส กาสาวมรหติ.

คนที่ไม่มีการข่มใจ, ไร้สัตย์, มีกิเลสครองใจ ถึงจะห่มกาสาว-พัสตร์ ก็ไม่คู่ควร

10

โย จ วนฺตกสาวสฺส
สีเลสุ สุสมาหิโต
อุเปโต ทมสจฺเจน
ส เว กาสาวมรหติ.

ผู้ใดคลายกิเลส(ราคะ), ตั้งมั่นอยู่ในศีล, รู้จักข่มใจ, และมีสัตย์ ผู้นั้นย่อมคู่ควรแก่กาสาว-พัสตร์

11

อสาเร สารมติโน
สาเร จ อสารทสฺสิโน
เต สารๆ นาธิคจฺฉนฺติ
มิจฺฉาสงฺกปฺปโคจรา.

ผู้ใดเห็นสิ่งไร้สาระว่ามีสาระ เห็นสิ่งมีสาระว่าไร้สาระ ผู้นั้นมีความคิดนึกที่ผิด จะไม่ประสบสิ่งมีสาระได้เลย

12

ผู้ที่รู้ว่าอะไรเป็นสาระไม่เป็นสาระ มีความคิดนึกที่ถูกต้อง ย่อมได้สิ่งที่เป็นสาระ

สารญฺจ สารโต ญตฺวา
อสารญฺจ อสารโต
เต สารํ อธิคจฺฉนฺติ
สมฺมาสงฺกปฺปโคจรา.

13

เรือนที่มุงไม่ดี ฝนย่อมชัดสาดเข้าได้ จิตที่ไม่ได้เจริญ (ภาวนา) ราคะย่อมครอบงำ

ยถา อคารํ ทุจฺฉนฺนํ
วุฏฺฐี สมติวิชฺฌติ
เอวํ อภาวิตํ จิตฺตํ
ราโค สมติวิชฺฌติ.

14

เรือนที่มุงดี ฝนย่อมชัดสาดเข้าไม่ได้ จิตที่เจริญ(ภาวนา) ดีแล้ว ราคะย่อมครอบงำไม่ได้

ยถา อคารํ สุจฺฉนฺนํ
วุฏฺฐี น สมติวิชฺฌติ
เอวํ สุภาวิตํ จิตฺตํ
ราโค น สมติวิชฺฌติ.

15

อิธ โสจติ เปจฺจ โสจติ
ปาปการี อุภยตฺถ โสจติ
โส โสจติ โส วิหญฺญติ
ทิสฺวา กมฺมกิลิฏฺฐมตฺตโน.

สำหรับคนชั่ว อยู่ในโลกนี้ก็เศร้าโศก ตายไปก็เศร้าโศก เศร้าโศกทั้งในโลกนี้ทั้งในโลกหน้า เขาเศร้าโศกเดือดร้อน เพราะนึกเห็นกรรมชั่วของตน

16

อิธ โมทติ เปจฺจ โมทติ
กตปุญฺโญ อุภยตฺถ โมทติ
โส โมทติ โส ปโมทติ
ทิสฺวา กมฺมวิสุทฺธิมตฺตโน.

สำหรับคนดี อยู่ในโลกนี้ก็ชื่นตายไปก็ชื่น ชื่นสุขทั้งในโลกนี้ทั้งในโลกหน้า เขาแช่มชื่นใจเมื่อนึกเห็นกรรมดีของตน

17

อิธ ตปฺปติ เปจฺจ ตปฺปติ
ปาปการี อุภยตฺถ ตปฺปติ
ปาปํ เม กตนฺติ ตปฺปติ
ภิยฺโย ตปฺปติ ทุคฺคตึ คโต.

คนทำกรรมชั่ว อยู่ในโลกนี้ก็เดือดร้อน ตายไปก็เดือดร้อน เดือดร้อนทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า, เมื่อคิดได้ว่าตนทำแต่กรรมชั่ว ไปสู่ทุคติ ก็ยิ่งเดือดร้อน

18

คนทำดี อยู่ในโลกนี้ก็เพลินใจ ตายไปก็เพลินใจ เพลินใจทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า ไปสู่สุคติก็ยิ่งเพลินใจ

อิธ นนฺทติ เปจฺจ นนฺทติ
กตปุญฺโญ อุภยตฺถ นนฺทติ
ปุญฺญ์ เม กตนฺติ นนฺทติ
ภิยฺโย นนฺทติ สุคตึ คโต.

19

คนที่พูดธรรมะอันมีประโยชน์ได้มากมาย แต่ประมาท ไม่ทำตามธรรมะที่พูด ย่อมไม่มีส่วนร่วมในมรรคผล เหมือนคนเลี้ยงโคที่ได้แต่นับโคของคนอื่น

พหุมฺปิ เจ สหิตं ภาสมาโน
น ตกฺกโร โหติ นโร ปมตฺโต
โคโปว คาโว คณยं ปเรสं
น ภาควา สามญฺญสฺส โหติ.

20

คนที่พูดธรรมะอันมีประโยชน์ได้เล็กน้อย แต่ประพฤติถูกหลักธรรม, ละราคะโทสะโมหะได้, มีความรู้ถูกต้อง, มีจิตหลุดพ้น, ไม่ยึดมั่นถือมั่นในโลกไหนๆ ย่อมมีส่วนร่วมในมรรคผล

อปฺปมฺปิ เจ สหิตं ภาสมาโน
ธมฺมสฺส โหติ อนุธมฺมจารี
ราคญฺจ โทสญฺจ ปหาย โมหं
สมฺมปฺปชาโน สุวิมุตฺตจิตฺโต
อนุปาทิยาโน อิธ วา หุรं วา
ส ภาควา สามญฺญสฺส โหติ.

(12) อัปปมาทวรรค-หมวดความไม่ประมาท

21

อปฺปมาโท อมตํ ปทํ
ปมาโท มจฺจุโน ปทํ
อปฺปมตฺตา น มียนฺติ
เย ปมตฺตา ยถา มตา.

ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งความไม่ตาย, ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย, ผู้ไม่ประมาทย่อมไม่รู้จักตาย, คนประมาทเหมือนคนตายแล้ว

22

เอตํ วิเสสโต ญตฺวา
อปฺปมาทมฺหิ ปณฺฑิตา
อปฺปมาเท ปโมทนฺติ
อริยานํ โคจเร รตา.

บัณฑิตรู้ในความไม่ประมาทได้เป็นอย่างดี จึงชื่นชอบในความไม่ประมาท พอใจในแนวทางของพระอริยะ

23

เต ฌายิโน สาตติกา
นิจฺจํ ทฬฺหปรกฺกมา
ผุสนฺติ ธีรา นิพฺพานํ
โยคกฺเขมํ อนุตฺตรํ.

ปราชญ์มีความเพียรเพ่งต่อเนื่อง มีความบากบั่นมั่นคงไม่ลดละ ย่อมได้สัมผัสนิพพานอันปลอดพ้นจากกิเลสเป็นที่สุด

24

ยศ(ความยกย่องนับถือ)ย่อมเจริญงอกงามแก่คนขยัน, มีสติ, มีการงานสะอาด, มีความสำรวมระวัง, ดำรงชีวิตโดยธรรม, (และ)ไม่ประมาท

อุฏฺฐานวโต สตีมโต
สุจิกมฺมสฺส นิสมฺมการิโน
สญฺญตสฺส จ ธมฺมชีวิโน
อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิวฑฺฒติ.

25

ผู้มีปัญญาพึงสร้างเกาะ(ที่พึ่ง)ชนิดที่ห้วงน้ำ(กิเลส)ท่วมไม่ได้ด้วยความขยัน, ไม่ประมาท, สำรวมระวัง, และข่มใจตน

อุฏฺฐานเนนปฺปมาเทน
สญฺญเมน ทเมน จ
ทีปํ กยิราถ เมธาวี
ยํ โอโฆ นาภิกีรติ.

26

คนด้อยปัญญามัวแต่ประมาทอยู่ ส่วนคนมีปัญญาย่อมรักษาความไม่ประมาท เสมือนเป็นทรัพย์ล้ำค่า

ปมาทมนุยุญฺชนฺติ
พาลา ทุมฺเมธิโน ชนา
อปฺปมาทญฺจ เมธาวี
ธนํ เสฏฺฐํว รกฺขติ.

27

มา ปมาทมนุยุญฺเชถ
มา กามรติสนฺถวํ
อปฺปมตฺโต หิ ฌายนฺโต
ปปฺโปติ วิปุลํ สุขํ.

อย่ามัวประมาทหมกมุ่นอยู่กับความยินดีในกามเลย ผู้ไม่ประมาท, เพียรเพ่ง ย่อมบรรลุสุขอันยิ่งใหญ่

28

ปมาทฺ อปฺปมาเทน
ยทา นุทติ ปณฺฑิโต
ปญฺญาปาสาทมารุยฺห
อโสโก โสกินึ ปชํ
ปพฺพตฏฺโฐว ภุมฺมฏฺเฐ
ธีโร พาเล อเวกฺขติ.

บัณฑิตเมื่อขจัดความประมาทด้วยความไม่ประมาท ก็หมายถึงได้ก้าวขึ้นสู่ปราสาทแห่งปัญญา เป็นคนไร้โศกมองเห็นคนโศก, ปราชญ์ย่อมเห็นคนโง่ เหมือนคนที่ยืนอยู่บนยอดเขามองเห็นคนที่พื้นล่าง

29

อปฺปมตฺโต ปมตฺเตสุ
สุตฺเตสุ พหุชาคโร
อพลสฺสํว สีฆสฺโส
หิตฺวา ยาติ สุเมธโส.

คนมีปัญญา, ไม่ประมาทในขณะที่คนอื่นเขาประมาท, ตื่นเต็มที่ในขณะที่คนอื่นเขาหลับไหล จึงทิ้งห่างกันไกล เหมือนม้าฝีเท้าจัดทิ้งห่างม้าโรยแรง

30

ท้าวมฆวาน(พระอินทร์หรือท้าวสักกะ)ได้เป็นใหญ่เหนือทวยเทพ(ในดาวดึงส์) ก็เพราะความไม่ประมาท, ไม่ว่าในยุคไหนๆ บัณฑิตย่อมสรรเสริญความไม่ประมาท ดิเตียนความประมาท

อปฺปมาเทน มฆวา
เทวานำ เสฏฺฐตำ คโต
อปฺปมาทำ ปสำสนฺติ
ปมาโท ครหิโต สทา.

31

ภิกษุผู้ยินดีในความไม่ประมาท หรือตระหนักแก่ใจว่าความประมาทเป็นภัย ย่อมแผดเผากิเลสทั้งหยาบและละเอียดได้สิ้น เหมือนไฟ

อปฺปมาทรโต ภิกฺขุ
ปมาเท ภยทสฺสิ วา
สญฺโญชนำ อณุ๋ ถูลำ
ฑหำ อคฺคีว คจฺฉติ.

32

ภิกษุผู้ยินดีในความไม่ประมาท หรือตระหนักแก่ใจว่าความประมาทเป็นภัย ไม่มีทางที่จะเสื่อมได้ มีแต่จ่อนิพพาน

อปฺปมาทรโต ภิกฺขุ
ปมาเท ภยทสฺสิ วา
อภพฺโพ ปริหานาย
นิพฺพานสฺเสว สนฺติเก.

(28) จิตตวรรค-หมวดจิต

33

ผนฺทนํ จปลํ จิตฺตํ
ทุรกฺขํ ทุนฺนิวารยํ
อุชุ กโรติ เมธาวี
อุสุกาโรว เตชนํ.

จิตที่พล่าน, สับสน, คุมไม่อยู่,
หักห้ามยาก ผู้มีปัญญาทำให้
ดิ่งตรงได้ เหมือนช่างศรดัด
ลูกศร

34

วาริโชว ถเล ขิตฺโต
โอกโมกตอุพฺภโต
ปริผนฺทติทํ จิตฺตํ
มารเธยฺยํ ปหาตเว.

ปลาที่ถูกจับโยนขึ้นบก ก็จะ
ดิ้นพล่านหาทางลงน้ำ จิตก็ดิ้น
พล่าน(หากามคุณ), พึงสลัด
ทิ้งบ่วงมาร(กามคุณ)ให้ได้

35

ทุนฺนิคฺคหสฺส ลหุโน
ยตฺถกามนิปาติโน
จิตฺตสฺส ทมโถ สาธุ
จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ.

การฝึกจิตซึ่งมีธรรมชาติข่ม
ยาก, ผกผันเร็ว, คอยแต่จะตก
สู่กาม ย่อมอำนวยประโยชน์:
จิตอันฝึกแล้ว นำสุขมาให้

36

จิตเป็นธรรมชาติอันเห็นได้ยาก, ละเอียดยิ่ง, คอยแต่จะตกสู่กาม ผู้มีปัญญาจึงต้องควบคุมจิต; จิตที่ควบคุมได้แล้ว นำสุขมาให้

สุทุทฺทสํ สุนิปุณํ
ยตฺถกามนิปาตินํ
จิตฺตํ รกฺเขถ เมธาวี
จิตฺตํ คุตฺตํ สุขาวหํ.

37

จิตเป็นธรรมชาติไปได้ไกล, ไปเดี่ยวโดด, ไม่มีร่าง แต่มีที่อยู่(คือกาย); ผู้สำรวมจิตได้ย่อมพ้นจากบ่วงมาร

ทูรงฺคมํ เอกจรํ
อสรีรํ คุหาสยํ
เย จิตฺตํ สญฺญเมสฺสนฺติ
โมกฺขนฺติ มารพนฺธนา.

38

คนที่มีจิตไม่มั่นคง, ไม่รู้แจ้งสัทธรรม, มีความเลื่อมใสอันง่อนแง่น ปัญญา(ของเขา)ย่อมไม่เต็มเปี่ยม

อนวฏฺฐิตจิตฺตสฺส
สทฺธมฺมํ อวิชานโต
ปริปฺลวปสาทสฺส
ปญฺญา น ปริปูรติ.

39

อนวสฺสุตจิตฺตสฺส
อนนฺวาหตเจตโส
ปุญฺญปาปปหีนสฺส
นตฺถิ ชาครโต ภยํ.

**ผู้มีจิตซึ่งราคะราดรดไม่ได้,
โทสะตามผลาญไม่ได้, ละได้
ทั้งบุญและบาป, มีสติให้ตื่น
อยู่เสมอ ย่อมไม่มีความกลัว
(ไม่มีภัย)**

40

กุมฺภูปมํ กายมิทํ วิทิตฺวา
นครูปมํ จิตฺตมิทํ ถเกตฺวา
โยเธถ มารํ ปญฺญาวุเธน
ชิตญฺจ รกฺเข อนิเวสิโน สิยา.

**ให้เห็นกายเหมือนหม้อดิน
(แตกง่าย), ปกป้องจิตเหมือน
พระนคร, รบกับมารด้วยอาวุธ
แห่งปัญญา, รักษาชัยชนะไว้
ให้ได้ อย่าเพลียงพล้ำ(แก่มาร)**

41

อจิรํ วตยं กาโย
ปฐวึ อธิเสสฺสติ
ฉุทฺโท อเปตวิญฺญาโณ
นิรตฺถํว กลิงฺครํ.

**ไม่ช้านาน กายนี้ก็จักไร้วิญ-
ญาณ ถูกทิ้งทับถมแผ่นดิน
ไม่ต่างอะไรกับท่อนไม้ไร้ค่า**

42

จิตที่ตั้งไว้ผิด แย่ยิ่งกว่าศัตรู ที่ทำต่อศัตรู (และ)ยิ่งกว่าคู่เวรทำต่อคู่เวร

ทิโส ทิสำ ยนฺตำ กยิรา
เวรี วา ปน เวรินำ
มิจฺฉาปณิหิตำ จิตฺตำ
ปาปิโย นำ ตโต กเร.

43

จิตที่ตั้งไว้ชอบ ย่อมสำเร็จประโยชน์ เกินกว่าที่มารดาบิดาหรือญาติพี่น้องใดๆ จะพึงทำให้ได้

น ตำ มาตา ปิตา กยิรา
อญฺเญ วาปิ จ ญาตกา
สมฺมาปณิหิตำ จิตฺตำ
เสยฺยโส นำ ตโต กเร.

(14) ปุปผวรรค-หมวดดอกไม้

44

ใครจักครองปฐพีตลอดถึงยมโลกและเทวโลก ใครจักเลือกสรรบทแห่งธรรมอันแสดงไว้อย่างดีให้ได้เหมือนคนร้อยดอกไม้ผู้เชี่ยวชาญ?

โก อิมำ ปฐวึ วิเชสฺสติ
ยมโลกญฺจ อิมำ สเทวกำ
โก ธมฺมปทำ สุเทสิตำ
กุสโล ปุปฺผมิว ปเจสฺสติ.

45

เสโข ปฐวึ วิเชสฺสติ
ยมโลกญฺจ อิมํ สเทวกํ
เสโข ธมฺมปทํ สุเทสิตํ
กุสโล ปุปฺผมิว ปเจสฺสติ.

ผู้เป็นเสขะ(อริยบุคคล 7 จำพวกแรก) จักครองปฐพีตลอดถึงยมโลกและเทวโลก, ผู้เป็นเสขะ จักเลือกสรรบทแห่งธรรมที่แสดงไว้อย่างดี เหมือนคนร้อยดอกไม้ผู้เชี่ยวชาญ

46

เผณูปมํ กายมิมํ วิทิตฺวา
มรีจิธมฺมํ อภิสมฺพุธาโน
เฉตฺวาน มารสฺส ปปุปฺผกานิ
อทสฺสนํ มจฺจุราชสฺส คจฺเฉ.

เมื่อรู้ว่ากายนี้เหมือนฟูฟองของน้ำ(แตกง่าย), มีธรรมชาติเหมือนพยับแดด(เป็นภาพลวงตา) ก็พึงทำลายศรดอกไม้(กามคุณ)แห่งมาร, ไปให้พ้นวิสัยที่มารจะเห็นได้

47

ปุปฺผานิ เหว ปจินนฺตํ
พฺยาสตฺตมนสํ นรํ
สุตฺตํ คามํ มโหโฆว
มจฺจุ อาทาย คจฺฉติ.

มัจจุราชย่อมกวาดต้อนเอาคนที่มัวเก็บดอกไม้ มีใจเกาะเกี่ยว(อยู่กับกามคุณ),เหมือนห้วงน้ำใหญ่ที่พัดพาเอาชาวบ้านที่หลับไหลไป

48

คนที่มัวเพลินก็บดอกไม้(กาม-คุณ) มิรู้อิ่มในกาม ย่อมตกอยู่ในอำนาจแห่งมฤตยู

ปุปฺผานิ เหว ปจินนฺตำ
พฺยาสตฺตมนสำ นรำ
อติตฺตำเยว กาเมสุ
อนฺตโก กุรุเต วสำ.

49

มุนีจาริกไปในเขตคาม ย่อมเป็นเหมือนภมรที่ไม่ทำให้สีและกลิ่นของดอกไม้ชอกช้ำ ดูดเอาแต่รสหวานบินจร

ยถาปิ ภมโร ปุปฺผำ
วณฺณคนฺธำ อเหฐยำ
ปเลติ รสมาทาย
เอวำ คาเม มุนี จเร.

50

ไม่พึงจ้องจับผิดผู้อื่น, ไม่พึงเล็งแลสิ่งที่คนอื่นทำหรือไม่ทำ, พึงพินิจดูสิ่งที่ตนทำหรือไม่ทำ (เท่านั้น)

น ปเรสำ วิโลมานิ
น ปเรสำ กตากตำ
อตฺตนาว อเวกฺเขยฺย
กตานิ อกตานิ จ.

1 16958287

51

ยถาปิ รุจิรํ ปุปฺผ
วณฺณวนฺตํ อคนฺธกํ
เอวํ สุภาสิตา วาจา
อผลา โหติ อกุพฺพโต.

วาจาสุภาษิตของคนที่ไม่ได้ลงมือปฏิบัติ ย่อมเปล่าประโยชน์, เหมือนดอกไม้สีสวยที่ไร้กลิ่นหอม

52

ยถาปิ รุจิรํ ปุปฺผ
วณฺณวนฺตํ สคนฺธกํ
เอวํ สุภาสิตา วาจา
สผลา โหติ สุกุพฺพโต.

วาจาสุภาษิตของคนที่ได้ปฏิบัติตามคำพูด ย่อมอำนวยผล, เหมือนดอกไม้สีสวยและมีกลิ่นหอม

53

ยถาปิ ปุปฺผราสิมฺหา
กยิรา มาลาคุเณ พหู
เอวํ ชาเตน มจฺเจน
กตฺตพฺพํ กุสลํ พหุ.

เกิดมาแล้วต้องตาย จึงควรทำความดีให้มาก ให้เหมือนคนร้อยดอกไม้ ที่ร้อยพวงมาลัยจากกองดอกไม้

54

กลิ่นหอมของดอกไม้, กลิ่นจันทน์, กลิ่นกฤษณา, หรือกลิ่นดอกมะลิ รวยรินทวนลมไม่ได้ แต่สัตบุรุษมีกลิ่นหอมทวนลม, สัตบุรุษย่อมหอมฟุ้งไปทั่วทิศ

น ปุปฺผคนฺโธ ปฏิวาตเมติ
น จนฺทนํ ตครมลฺลิกา วา
สตญฺจ คนฺโธ ปฏิวาตเมติ
สพฺพา ทิสา สปฺปุริโส ปวายติ.

55

กลิ่นศีล หอมยิ่งกว่าคันธชาตใดๆ ไม่ว่าจะเป็นจันทน์, กฤษณา, ดอกบัว, หรือ กะลำพัก

จนฺทนํ ตครํ วาปิ
อุปฺปลํ อถ วสฺสิกี
เอเตสํ คนฺธชาตานํ
สีลคนฺโธ อนุตฺตโร.

56

กฤษณาและจันทน์ มีกลิ่นหอมน้อยนิด เมื่อเทียบกับกลิ่นหอมของผู้ทรงศีล ซึ่งหอมฟุ้งไปถึงทวยเทพ

อปฺปมตฺโต อยํ คนฺโธ
ยายํ ตครจนฺทนี
โย จ สีลวตํ คนฺโธ
วาติ เทเวสุ อุตฺตโม.

57

เตสํ สมฺปนฺนสีลานํ
อปฺปมาทวิหารินํ
สมฺมทญฺญา วิมุตฺตานํ
มาโร มคฺคํ น วินฺทติ.

เส้นทางของผู้ทรงศีลผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาท, หลุดพ้นเพราะรู้ชอบ มารไม่มีวันพบเจอ

58

ยถา สงฺการธานสฺมึ
อุชฺฌิตสฺมึ มหาปเถ
ปทุมํ ตตฺถ ชาเยถ
สุจิคนฺธํ มโนรมํ.

ดอกบัว เกิดบนสิ่งปฏิกูลริมทางใหญ่ ส่งกลิ่นหอมชื่นใจได้ ฉันใด

59

เอวํ สงฺการภูเตสุ
อนฺธภูเต ปุถุชฺชเน
อติโรจติ ปญฺญาย
สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโก.

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เจิดจ้าอยู่ด้วยปัญญา ท่ามกลางปุถุชนผู้มืดบอด อันเปรียบเสมือนสิ่งปฏิกูล ก็ฉันนั้น

(15) พาลวรรค-หมวดคนพาล

60

ค่ำคืนยาวนานสำหรับคนนอนไม่หลับ, ทางโยชน์หนึ่งยาวไกลสำหรับคนอ่อนล้า, สังสารวัฏนานไกลสำหรับคนพาล(คนโง่เขลา)ผู้ไม่รู้แจ้งสัทธรรม

ทีฆา ชาครโต รตฺติ
ทีฆํ สนฺตสฺส โยชนํ
ทีโฆ พาลาน สංสาโร
สทฺธมฺมํ อวิชานตං.

61

เมื่อไม่ได้เพื่อนที่ดีเช่นตน ก็พึงเดินทางไปคนเดียวให้จงได้ เพราะความเป็นเพื่อนไม่มีในคนโง่ (คนทรามปัญญาคบไม่ได้)

จรญฺเจ นาธิคจฺเฉยฺย
เสยฺยํ สทิสมตฺตโน
เอกจริยํ ทฬฺหํ กยิรา
นตฺถิ พาเล สหายตา.

62

คนโง่เดือดร้อนอยู่กับความคิดว่า บุตรของกู ทรัพย์ของกู, ก็ในเมื่อตัวตนของเขาเองยังไม่มี แล้วบุตรและทรัพย์จะมีมาจากไหน

ปุตฺตา มตฺถิ ธน มตฺถิ
อิติ พาโล วิหญฺญติ
อตฺตา หิ อตฺตโน นตฺถิ
กุโต ปุตฺตา กุโต ธนํ.

63

โย พาโล มญฺญติ พาลฺย
ปณฺฑิโต วาปิ เตน โส
พาโล จ ปณฺฑิตมานี
ส เว พาโลติ วุจฺจติ.

คนโง่รู้ว่าตัวเองโง่ ยังพอได้
เป็นบัณฑิต แต่โง่แล้วสำคัญ
ตนว่าเป็นบัณฑิต เรียกว่าโง่
จริงแท้

64

ยาวชีวมฺปิ เจ พาโล
ปณฺฑิตํ ปยิรุปาสติ
น โส ธมฺมํ วิชานาติ
ทพฺพี สูปรสํ ยถา.

คนโง่ถึงได้อยู่ชิดใกล้บัณฑิต
ทั้งชีวิต ก็ไม่รู้ธรรม(ไม่รู้ดีรู้ชั่ว)
เหมือนจวักไม่รู้รสแกง

65

มุหุตฺตมปิ เจ วิญฺญู
ปณฺฑิตํ ปยิรุปาสติ
ขิปฺปํ ธมฺมํ วิชานาติ
ชิวฺหา สูปรสํ ยถา.

วิญญูชนได้นั่งใกล้บัณฑิตแม้
ชั่วครู่เดียว ก็รู้แจ้งธรรมโดย
พลัน เหมือนลิ้นรู้รสแกง

66

คนโง่ปัญญาทราม เป็นศัตรูแก่ตัวเอง เที่ยวกระทำกรรมชั่วอันให้ผลเผ็ดร้อน

จรนฺติ พาลา ทุมฺเมธา
อมิตฺเตเนว อตฺตนา
กโรนฺตา ปาปกำ กมฺมำ
ยำ โหติ กฏุกปฺผลำ.

67

ทำกรรมใดแล้วเดือดร้อนตามมา ต้องได้รับผล, ร้องไห้น้ำตานองหน้า กรรมนั้นทำแล้วไม่ดี

น ตำ กมฺมำ กตำ สาธุ
ยำ กตฺวา อนุตปฺปติ
ยสฺส อสฺสุมุโข โรทำ
วิปากำ ปฏิเสวติ.

68

ทำกรรมใดแล้วไม่เดือดร้อนตามมา ผู้ทำได้รับผล, อิ่มใจ, ชื่นใจ กรรมนั้นทำแล้วดี

ตญฺจ กมฺมำ กตำ สาธุ
ยำ กตฺวา นานุตปฺปติ
ยสฺส ปตีโต สุมโน
วิปากำ ปฏิเสวติ.

69

มธุวา มญฺญตี พาโล
ยาว ปาปํ น ปจฺจติ
ยทา จ ปจฺจตี ปาปํ
อถ (พาโล) ทุกฺขํ นิคจฺฉติ.

ตราบใดที่บาปยังไม่ให้ผล คนโง่ก็เข้าใจว่าบาปมีรสหวานอยู่ ตราบนั้น แต่เมื่อใดที่บาปให้ผล เมื่อนั้นคนโง่ย่อมได้รับทุกข์

70

มาเส มาเส กุสคฺเคน
พาโล ภุญฺเชถ โภชนํ
น โส สงฺขาตธมฺมานํ
กลํ อคฺฆติ โสฬสึ.

คนโง่(บำเพ็ญตบะ)เอาปลายหญ้าคาจุ่มอาหารกิน เดือนแล้วเดือนเล่า ก็ไม่ได้เศษเสี้ยวที่ 16 ของท่านผู้ได้บรรลุธรรม

71

น หิ ปาปํ กตํ กมฺมํ
สชฺชุ ขีรํว มุจฺจติ
ฑหนฺตํ พาลมเนฺวติ
ภสฺมาจฺฉนฺโนว ปาวโก.

กรรมชั่วที่ทำแล้ว ไม่ให้ผลในทันที เหมือนน้ำนมสดใหม่ (ไม่แปรเป็นนมเปรี้ยวในทันใด) มันตามเผาผลาญคนโง่ เหมือนไฟไหม้แกลบ

72

ความรู้เกิดแก่คนโง่ ก็เพียงเพื่อความเสื่อม มีแต่จะทำให้มันสมองของเขาตกต่ำ ทำลายส่วนที่เป็นความดีของเขา(ซ้ำเข้าไปอีก)

ยาวเทว อนตฺถาย ญตฺตำ พาลสฺส ชายติ หนฺติ พาลสฺส สุกฺกำสำ มุทฺธำ อสฺส วิปาตยำ.

73

ภิกษุโง่ อยากได้สิ่งที่ตนไม่มี คืออยากให้ภิกษุทั้งหลายมาแวดล้อม(เป็นบริวาร), อยากเป็นใหญ่ในอาวาส, อยากให้ชาวบ้านเขามานับถือบูชา

อสนฺตำ ภาวมิจฺเฉยฺย ปุเรกฺขารญฺจ ภิกฺขุสุ อาวาเสสุ จ อิสฺสริยำ ปูชา ปรกุเลสุ จ

74

ภิกษุโง่ ย่อมมากไปด้วยความนึกคิด, ความปรารถนา, และความถือตัวไปในทางว่า ขอให้คฤหัสถ์และบรรพชิตเห็นว่าเป็นผลงานของเรา ขอให้พวกเขาอยู่ในบังคับบัญชาของเราในทุกกรณี

มเมว กต มญฺญนฺตุ คิหี ปพฺพชิตา อุโภ มเมว อติวสา อสฺสุ กิจฺจากิจฺเจสุ กิสฺมิจิ อิติ พาลสฺส สงฺกปฺโป อิจฺฉา มาโน จ วฑฺฒติ.

75

อญฺญา หิ ลาภูปนิสา
อญฺญา นิพฺพานคามินี
เอวเมตํ อภิญฺญาย
ภิกฺขุ พุทฺธสฺส สาวโก
สกฺการํ นาภินนฺเทยฺย
วิเวกมนุพฺรูหเย.

อิงอาศัยลาภ(สักการะ,ปัจจัย 4)ก็อย่างหนึ่ง ไปสู่นิพพานก็อย่างหนึ่ง เมื่อรู้อย่างนี้ สาวกของพระพุทธเจ้าจึงไม่เพลินยินดีกับสักการะ มีแต่เพิ่มพูนวิเวก(สงัดจากกิเลส)

(16) ปัณฑิตวรรค-หมวดบัณฑิต

76

นิธีนำว ปวตฺตารํ
ยํ ปสฺเส วชฺชทสฺสินํ
นิคฺคยฺหวาทึ เมธาวึ
ตาทิสํ ปณฺฑิตํ ภเช
ตาทิสํ ภชมานสฺส
เสยฺโย โหติ น ปาปิโย.

พึงเห็นผู้ชี้โทษเหมือนคนชี้บอกขุมทรัพย์ พึงคบบัณฑิตผู้มีปัญญาซึ่งคอยตักเตือน, เมื่อได้คบคนเช่นนั้น มีแต่ดีไม่มีเสีย

77

ตักเตือนพร่ำสอนเขา, กันเขาออกจากอสัทธรรม(ความชั่ว) บุคคลประเภทนี้ คนดีรัก คนชั่วเกลียด (เป็นธรรมดา)

โอวเทยฺยานุสาเสยฺย
อสพฺภา จ นิวารเย
สตญฺหิ โส ปิโย โหติ
อสตญฺ โหติ อปฺปิโย.

78

ไม่พึงคบคนชั่วเป็นมิตร, ไม่พึงคบคนต่ำทราม, พึงคบกัลยาณมิตร, พึงคบคนดีสูงส่ง

น ภเช ปาปเก มิตฺเต
น ภเช ปุริสาธเม
ภเชถ มิตฺเต กลฺยาเณ
ภเชถ ปุริสุตฺตเม.

79

ผู้ดื่มด่ำในธรรม มีใจผ่องแผ้ว ย่อมอยู่เป็นสุข บัณฑิตย่อมยินดีในคำสอนของพระอริย-เจ้าทุกเมื่อ

ธมฺมปีติ สุขํ เสติ
วิปฺปสนฺเนน เจตสา
อริยปฺปเวทิเต ธมฺเม
สทา รมติ ปณฺฑิโต.

80

อุทกญฺหิ นยนฺติ เนตฺติกา
อุสุกาโร นมยนฺติ เตชนํ
ทารุ นมยนฺติ ตจฺฉกา
อตฺตานํ ทมยนฺติ ปณฺฑิตา.

ชาวเหมืองทดน้ำ ช่างศรดัด ลูกศร ช่างไม้ถากไม้ (ส่วน) บัณฑิตย่อมฝึกตน

81

เสโล ยถา เอกฆโน
วาเตน น สมีรติ
เอวํ นินฺทาปสํสาสุ
น สมิญฺชนฺติ ปณฺฑิตา.

โขดหินไม่สะเทือนเพราะลมฉันใด บัณฑิตย่อมไม่หวั่นไหวเพราะนินทาและสรรเสริญฉันนั้น

82

ยถาปิ รหโท คมฺภีโร
วิปฺปสนฺโน อนาวิโล
เอวํ ธมฺมานิ สุตฺวาน
วิปฺปสีทนฺติ ปณฺฑิตา.

บัณฑิตฟังธรรมแล้วย่อมมีใจผ่องใส ดังหนึ่งห้วงน้ำลึกที่ใสสะอาด

83

สัตบุรุษพร้อมที่จะเสียสละ ไม่พร่ำบ่นหวงแหน บัณฑิตมิแสดงอาการดีใจเสียใจ ไม่ว่าเผชิญสุขหรือทุกข์

สพฺพตฺถ เว สปฺปุริสา วชนฺติ
น กามกามา ลปยนฺติ สนฺโต
สุเขน ผุฏฺา อถวา ทุกฺเขน
น อุจฺจาวจ่ ปณฺทิตา ทสฺสยนฺติ.

84

ไม่ว่าจะเพื่อตนหรือเพื่อคนอื่น บุคคลไม่พึงปรารถนาบุตร, ทรัพย์, แว่นแคว้น, และความสำเร็จของตน โดยอธรรม พึงเป็นผู้มีศีล มีปัญญา มีธรรม

น อตฺตเหตุ น ปรสฺส เหตุ
น ปุตฺตมิจฺเฉ น ธนๆ น รฏฺรๆ
น อิจฺเฉยฺย อธมฺเมน สมิทฺธิมตฺตโน
ส สีลวา ปณฺณวา ธมฺมิโก สิยา.

85

ในหมู่มนุษย์ มีน้อยคนไปถึงฝั่ง(นิพพาน) ที่เหลือได้แต่เลียบเลาะฝั่ง

อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ
เย ชนา ปารคามิโน
อถายๆ อิตรา ปชา
ตีรเมวานุธาวติ.

86

เย จ โข สมฺมทกฺขาเต
ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน
เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ
มจฺจุเธยฺยํ สุทุตฺตรํ.

คนที่ประพฤติธรรมอันสั่งสอน ไว้ดีแล้ว ย่อมข้ามพ้นแดนมารอันข้ามได้แสนยาก ไปถึงฝั่ง(นิพพาน)ได้

87

กณฺหํ ธมฺมํ วิปฺปหาย
สุกฺกํ ภาเวถ ปณฺฑิโต
โอกา อโนกมาคมฺม
วิเวเก ยตฺถ ทูรมํ

บัณฑิตละธรรมฝ่ายชั่ว เจริญธรรมฝ่ายดี หนีกามมาสู่ธรรมอันมิใช่กาม(นิพพาน)

88

ตตฺราภิรติมิจฺเฉยฺย
หิตฺวา กาเม อกิญฺจโน
ปริโยทเปยฺย อตฺตานํ
จิตฺตเกฺลเสหิ ปณฺฑิโต.

บัณฑิตเมื่อละกาม ไม่เยื่อใยในกามแล้ว ก็พึงยินดีในวิเวกอันยินดีได้ยาก ทำตนให้หมดจดจากกิเลสในจิต

89

ท่านเหล่าใดที่ได้อบรมจิตเป็นอย่างดีในองค์ธรรมเพื่อการตรัสรู้, ยินดีในการปล่อยวางความยึดถือ เพราะไม่ยึดมั่นถือมั่น ท่านเหล่านั้นคือพระอรหันต์ ผู้ส่องสว่าง (และ)เย็นสนิท ในโลก

เยสำ สมฺโพธิยงฺเคสุ
สมฺมา จิตฺตำ สุภาวิตำ
อาทานปฏินิสฺสคฺเค
อนุปาทาย เย รตา
ขีณาสวา ชุติมนฺโต
เต โลเก ปรินิพฺพุตา.

(17) อรหันตวรรค-หมวดพระอรหันต์

90

เมื่อถึงที่หมาย, หมดโศก, จิตหลุดพ้นเด็ดขาดสิ้นเชิง, ละกิเลสร้อยรัดทั้งปวงได้แล้ว ความเร่าร้อนก็ไม่มี

คตทฺธิโน วิโสกสฺส
วิปฺปมุตฺตสฺส สพฺพธิ
สพฺพคนฺถปฺปหีนสฺส
ปริฬาโห น วิชฺชติ.

91

อุยฺยุญฺชนฺติ สตีมนฺโต
น นิเกเต รมนฺติ เต
หํสาว ปลฺลลํ หิตฺวา
โอกโมกํ ชหนฺติ เต.

ผู้มีสติย่อมหมั่นเพียร(ในการปฏิบัติธรรม), ไม่ติดที่อยู่, ละความห่วงกังวลตามลำดับ เหมือนหงส์บินจรจากหล่มเลน

92

เยสํ สนฺนิจฺจโย นตฺถิ
เย ปริญฺญาตโภชนา
สุญฺญโต อนิมิตฺโต จ
วิโมกฺโข เยส โคจโร
อากาเสว สกุนฺตานํ
คติ เตสํ ทุรนฺวยา.

บุคคลผู้ไม่มีการสั่งสม, มีการบริโภคที่ใช้ปัญญากำกับ, ได้ฌานประเภทสุญญตวิโมกข์และอนิมิตตวิโมกข์ ยากที่ใครจะรู้ทางไป(คติ)ของท่าน ไม่ต่างอะไรกับร่องรอยของนกในอากาศ

93

ยสฺสาสวา ปริกฺขีณา
อาหาเร จ อนิสฺสิโต
สุญฺญโต อนิมิตฺโต จ
วิโมกฺโข ยสฺส โคจโร
อากาเสว สกุนฺตานํ
ปทนฺตสฺส ทุรนฺวยา.

ท่านผู้สิ้นอาสวะแล้ว, ไม่ยึดติดในอาหาร, ได้สุญญตวิโมกข์และอนิมิตตวิโมกข์ ยากที่ใครจะหยั่งรู้ร่องรอยของท่านได้ ดั่งร่องรอยของนกในอากาศ

94

ท่านผู้มีอินทรีย์สงบแล้ว ดุจม้าอันสารถีฝึกดีแล้ว, ละความถือตัว, สิ้นอาสวะ, มั่นคง แม้ทวยเทพก็พลอยกระหยิ่มกับท่าน

ยสฺสินฺทฺริยานิ สมถงฺคตานิ
อสฺสา ยถา สารถินา สุทนฺตา
ปหีนมานสฺส อนาสวสฺส
เทวาปิ ตสฺส ปิหยนฺติ ตาทิโน.

95

ท่านผู้ไม่รู้จักโกรธเคือง ดังหนึ่งปฐพี, คงที่ดุจเสาหลักเมือง, มีวัครอันดี, ปลอดกิเลส เหมือนห้วงน้ำใส สังสารวัฏของบุคคลเช่นนั้น ไม่มี

ปฐวีสโม โน วิรุชฺฌติ
อินฺทขีลูปโม ตาทิ สุพฺพโต
รหโทว อเปตกทฺทโม
สํสารา น ภวนฺติ ตาทิโน.

96

ท่านผู้หลุดพ้นเพราะรู้ชอบ, สงบระงับ, คงที่ ย่อมมีใจที่สงบ มีวาจาที่สงบ มีการกระทำ(ทางกาย)ที่สงบ

สนฺตํ ตสฺส มนํ โหติ
สนฺตา วาจา จ กมฺม จ
สมฺมทญฺญา วิมุตฺตสฺส
อุปสนฺตสฺส ตาทิโน.

97

อสทฺโธ อกตญฺญู จ
สนฺธิจฺเฉโท จ โย นโร
หตาวกาโส วนฺตาโส
ส เว อุตฺตมโปริโส.

คนที่ไม่เชื่อง่าย, รู้แจ้งซึ่งนิพพาน, ตัดขาดสังสารวัฏ, กำจัดช่องทางแห่งบาป, ละคลายความวาดหวัง นั่นแหละยอดคน

98

คาเม วา ยทิ วา รญฺเญ
นินฺเน วา ยทิ วา ถเล
ยตฺถ อรหนฺโต วิหรนฺติ
ตํ ภูมิรามเณยฺยกํ.

สำหรับพระอรหันต์ ไม่ว่าจะอยู่ในคามเขต, ในป่า, ในที่ลุ่ม, หรือในที่ดอน ที่นั้นล้วนน่ารื่นรมย์

99

รมณียานิ อรญฺญานิ
ยตฺถ น รมตี ชโน
วีตราคา รเมสฺสนฺติ
น เต กามคเวสิโน.

ป่าทั้งหลายเป็นที่น่ารื่นรมย์, ผู้สิ้นราคะแล้ว ยินดีในป่าที่ผู้คนไม่ชื่นชอบ เพราะท่านไม่แสวงกาม

(18) สหัสสวรรค-หมวดพัน

100

คำพูดกอปรด้วยประโยชน์เพียงบทเดียว ฟังแล้วสงบระงับ ประเสริฐกว่าพันคำพูดอันหาประโยชน์มิได้

สหสฺสมปิ เจ วาจา
อนตฺถปทสญฺหิตา
เอกำ อตฺถปทำ เสยฺโย
ยำ สุตฺวา อุปสมฺมติ.

101

คาถา(บทกวี)บทเดียว ฟังแล้วสงบระงับ ประเสริฐกว่าพันคาถาอันหาประโยชน์มิได้

สหสฺสมปิ เจ คาถา
อนตฺถปทสญฺหิตา
เอกำ คาถาปทำ เสยฺโย
ยำ สุตฺวา อุปสมฺมติ.

102

บทแห่งธรรมบทเดียว ฟังแล้วสงบระงับ ประเสริฐกว่าร้อยคาถาสวดอันหาประโยชน์มิได้

โย จ คาถาสตำ ภาเส
อนตฺถปทสญฺหิตา
เอกำ ธมฺมปทำ เสยฺโย
ยำ สุตฺวา อุปสมฺมติ.

103

โย สหสฺสํ สหสฺเสน
สงฺคาเม มานุเส ชิเน
เอกญฺจ เชยฺยมตฺตานํ
ส เว สงฺคามชุตฺตโม.

ชนะสงครามนับล้านศึก(1,000 x 1,000) ก็ไม่สู้ชนะตนเพียงคนเดียว ผู้ชนะตนเองคือจอมยุทธ์

104

อตฺตา หเว ชิตํ เสยฺโย
ยาจายํ อิตรา ปชา
อตฺตทนฺตสฺส โปสสฺส
นิจฺจํ สญฺญตจาริโน
เนว เทโว น คนฺธพฺโพ
น มาโร สห พฺรหฺมุนา
ชิตํ อปชิตํ กยิรา
ตถารูปสฺส ชนฺตุโน.

ชนะตนนั่นแหละประเสริฐ หาใช่ชนะใครอื่นไม่

105

คนผู้ได้ฝึกตน, มีความสำรวมอยู่เสมอ: เทวดา, คนธรรพ์, มาร, ตลอดถึงพรหม ก็เอาชนะไม่ได้

106

บูชาผู้ได้ฝึกอบรมตนเพียงท่านเดียว แม้ชั่วครู่ยาม ประเสริฐกว่าบูชายัญเดือนละพันนับร้อยปี

มาเส มาเส สหสฺเสน
โย ยเชถ สตๆ สมๆ
เอกญฺจ ภาวิตตฺตานๆ
มุหุตฺตมปิ ปูชเย
สา เยว ปูชนา เสยฺโย
ยญฺเจ วสฺสสตๆ หุตๆ.

107

บูชาผู้ได้ฝึกอบรมตนเพียงท่านเดียว แม้ชั่วครู่ยาม ประเสริฐกว่าบูชาไฟในป่านับร้อยปี

โย จ วสฺสสตๆ ชนฺตุ
อคฺคึ ปริจเร วเน
เอกญฺจ ภาวิตตฺตานๆ
มุหุตฺตมปิ ปูชเย
สา เยว ปูชนา เสยฺโย
ยญฺเจ วสฺสสตๆ หุตๆ.

108

ทำการบูชายัญ หรือบวงสรวงทั้งปี บุญนั้นทั้งหมดไม่ถึง 1 ใน 4 ของการไหว้ผู้ปฏิบัติตรงซึ่งประเสริฐกว่า

ยงฺกิญฺจิ ยิฏฺฐๆ ว หุตๆ ว โลเก
สำวจฺฉรๆ ยเชถ ปุญฺญเปกฺโข
สพฺพมฺปิ ตๆ น จตุภาคเมติ
อภิวาทนา อุชุคเตสุ เสยฺโย.

109

อภิวาทนสีลิสฺส
นิจฺจํ วุฑฺฒาปจายิโน
จตฺตาโร ธมฺมา วฑฺฒนฺติ
อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ.

ผู้มีปกติกราบไหว้, อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ย่อมเจริญด้วยธรรม 4 ประการ คือ อายุ, วรรณะ (ชื่อเสียงดี,ผิวพรรณดี), สุข, และกำลัง

110

โย จ วสฺสสตํ ชีเว
ทุสฺสีโล อสมาหิโต
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย
สีลวนฺตสฺส ฌายิโน.

ผู้มีศีล, ได้ฌาน มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าการมีชีวิต 100 ปีของคนทุศีล ผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น

111

โย จ วสฺสสตํ ชีเว
ทุปฺปญฺโญ อสมาหิโต
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย
ปญฺญวนฺตสฺส ฌายิโน.

ผู้มีปัญญา, ได้ฌาน มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าการมีชีวิต 100 ปีของคนทราม ปัญญา ผู้มีจิตไม่ตั้งมั่น

112

ผู้ระดมความเพียรอย่างแข็ง–ขัน มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าการมีชีวิต 100 ปี ของคนเกียจคร้านเหลาะแหละ

โย จ วสฺสสตๆ ชีเว
กุสีโต หีนวีริโย
เอกาหๆ ชีวิตๆ เสยฺโย
วีริยๆ อารภโต ทฬฺหๆ.

113

ผู้พิจารณาเห็นความเกิดความดับ(เจริญวิปัสสนา)มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าการมีชีวิต 100 ปี ของคนผู้ไม่พิจารณาเห็นความเกิดความดับ

โย จ วสฺสสตๆ ชีเว
อปสฺสๆ อุทยพฺพยๆ
เอกาหๆ ชีวิตๆ เสยฺโย
ปสฺสโต อุทยพฺพยๆ.

114

ผู้เห็นอมตบท(นิพพาน) มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าการมีชีวิต100 ปี ของคนผู้ไม่เห็นอมตบท

โย จ วสฺสสตๆ ชีเว
อปสฺสๆ อมตๆ ปทๆ
เอกาหๆ ชีวิตๆ เสยฺโย
ปสฺสโต อมตๆ ปทๆ.

115

โย จ วสฺสสตํ ชีเว
อปสฺสํ ธมฺมมุตฺตมํ
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย
ปสฺสโต ธมฺมมุตฺตมํ.

ผู้เห็นอุดมธรรม(โลกุตรธรรม) มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าการมีชีวิต 100 ปีของคนผู้ไม่เห็นอุดมธรรม

(19) ปาปวรรค-หมวดบาป

116

อภิตฺถเรถ กลฺยาเณ
ปาปา จิตฺตํ นิวารเย
ทนฺธํ หิ กรโต ปุญฺญํ
ปาปสฺมึ รมตี มโน.

พึงรีบทำความดี กันจิตออกจากบาป เพราะเมื่อทำความดีช้าไป ใจจะแส่ยินดีในความชั่ว

117

ปาปญฺเจ ปุริโส กยิรา
น นํ กยิรา ปุนปฺปุนํ
น ตมฺหิ ฉนฺทํ กยิราถ
ทุกฺโข ปาปสฺส อุจฺจโย.

หากจำต้องทำความชั่ว ก็ต้องไม่ทำให้บ่อย ต้องไม่ทำความพอใจในการทำความชั่วนั้น เพราะการสั่งสมความชั่ว เป็นทุกข์

118

หากได้ทำความดี ก็พึงทำบ่อยๆ พึงทำความพอใจในการทำความดีนั้น เพราะการสั่งสมความดี เป็นสุข

ปุญฺญญฺเจ ปุริโส กยิรา
กยิราเถนํ ปุนปฺปุนํ
ตมฺหิ ฉนฺทํ กยิราถ
สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโย.

119

ตราบที่บาปยังไม่ส่งผล คนบาปก็จะเห็นว่ามันดี ต่อเมื่อใดบาปให้ผล เมื่อนั้นแหละ คนบาปก็จะเห็นว่ามันเลว

ปาโปปิ ปสฺสตี ภทฺรํ
ยาว ปาปํ น ปจฺจติ
ยทา จ ปจฺจตี ปาปํ
อถ (ปาโป) ปาปานิ ปสฺสติ.

120

เมื่อความดียังไม่ส่งผล คนดีก็ยังเห็นได้ว่ามันชั่ว ต่อเมื่อใดความดีให้ผล เมื่อนั้น คนดีก็ได้เห็นว่ามันดี

ภทฺโรปิ ปสฺสตี ปาปํ
ยาว ภทฺรํ น ปจฺจติ
ยทา จ ปจฺจตี ภทฺรํ
อถ (ภทฺโร) ภทฺรานิ ปสฺสติ.

121

มาวมญฺเญถ ปาปสฺส
น มตฺตำ อาคมิสฺสติ
อุทพินฺทุนิปาเตน
อุทกุมฺภปิ ปูรติ
อาปูรติ พาโล ปาปสฺส
โถกำ โถกำปิ อาจินำ.

อย่าดูถูกว่าบาปเล็กน้อยจะไม่มีผล แม้แต่หม้อน้ำยังเต็มด้วยน้ำฝนที่หยาดหยด(ทีละหยด)ได้ คนโง่สั่งสมบาปทีละน้อยๆ ก็เต็มไปด้วยบาปได้

122

มาวมญฺเญถ ปุญฺญสฺส
น มตฺตำ อาคมิสฺสติ
อุทพินฺทุนิปาเตน
อุทกุมฺภปิ ปูรติ
อาปูรติ ธีโร ปุญฺญสฺส
โถกำ โถกำปิ อาจินำ.

อย่าดูถูกว่าบุญเล็กน้อยจะไม่มีผล แม้แต่หม้อน้ำก็ยังเต็มด้วยน้ำฝนที่หยาดหยด(ทีละหยด)ได้ ธีรชนสั่งสมบุญทีละน้อยๆ ก็เต็มเปี่ยมด้วยบุญได้

123

วาณิโชว ภยำ มคฺคำ
อปฺปสตฺโถ มหทฺธโน
วิสำ ชีวิตุกาโมว
ปาปานิ ปริวชฺเชยฺย.

พึงเว้นไกลบาป เสมือนหนึ่งพ่อค้าผู้มีทรัพย์มากมีพวกน้อยเลี่ยงทางมีภัย (หรือ)เหมือนคนรักชีวิตที่เว้นห่างยาพิษ

124

มือที่ไม่มีแผล หยิบถือยาพิษได้ ยาพิษซึมเข้าไม่ได้ เมื่อไม่ทำ(บาป) บาปก็ไม่มี

ปาณิมฺหิ เจ วโณ นาสฺส
หเรยฺย ปาณินา วิสํ
นาพฺพณํ วิสมเนฺวติ
นตฺถิ ปาปํ อกุพฺพโต.

125

บาปย่อมสนองผลแก่คนโง่ ซึ่งประทุษร้ายผู้ที่ไม่ประทุษร้าย, ผู้บริสุทธิ์, ผู้ไม่มีกิเลส เหมือนซัดธุลีทวนลม

โย อปฺปทุฏฺฐสฺส นรสฺส ทุสฺสติ
สุทฺธสฺส โปสสฺส อนงฺคณสฺส
ตเมว พาลํ ปจฺเจติ ปาปํ
สุขุโม รโช ปฏิวาตํว ขิตฺโต.

126

บุคคลพวกหนึ่งกลับมาเกิด (ในโลกนี้), อีกพวกหนึ่งทำบาปไปสู่นรก, พวกทำดีไปสู่สวรรค์, (ส่วน)ผู้สิ้นอาสวะ ย่อมปรินิพพาน(ไม่มีการเกิดอีก)

คพฺภเมเก อุปฺปชฺชนฺติ
นิรยํ ปาปกมฺมิโน
สคฺคํ สุคติโน ยนฺติ
ปรินิพฺพนฺติ อนาสวา.

127

น อนฺตลิกฺเข น สมุทฺทมชฺเฌ
น ปพฺพตานํ วิวรํ ปวิสฺส
น วิชฺชตี โส ชคติปฺปเทโส
ยตฺรฏฺฐิโต มุจฺเจยฺย ปาปกมฺมา.

หนีขึ้นฟ้า, ไปอยู่กลางสมุทร, หลบไปอยู่ในซอกเขา ไม่มีเลยสักแห่งที่(ผู้ทำบาป)จะอยู่ให้พ้นจากบาปกรรมได้

128

น อนฺตลิกฺเข น สมุทฺทมชฺเฌ
น ปพฺพตานํ วิวรํ ปวิสฺส
น วิชฺชตี โส ชคติปฺปเทโส
ยตฺรฏฺฐิตํ นปฺปสเหยฺย มจฺจุ.

หนีขึ้นฟ้า, ไปอยู่กลางสมุทร, หลบไปอยู่ในซอกเขา ไม่มีเลยสักแห่งที่สัตว์จะอยู่ให้พ้นความตายได้

(20) ทัณฑวรรค-หมวดโทษทัณฑ์

129

สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺฑสฺส
สพฺเพ ภายนฺติ มจฺจุโน
อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา
น หเนยฺย น ฆาตเย.

สัตว์ทั้งปวงหวาดสะดุ้งต่อโทษ-ทัณฑ์, กลัวความตาย เมื่อคิดว่าตนก็เป็นอย่างเดียวกัน ไม่พึงลงมือฆ่าเอง (และ)ไม่พึงให้คนอื่นฆ่า

130

สัตว์ทั้งปวงหวาดสะดุ้งต่อโทษ-ทัณฑ์, รักชีวิต เมื่อคิดว่าตนก็เป็นอย่างเดียวกัน ไม่พึงลงมือฆ่าเอง (และ)ไม่พึงให้คนอื่นฆ่า

สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺฑสฺส
สพฺเพสํ ชีวิตํ ปิยํ
อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา
น หเนยฺย น ฆาตเย.

131

สัตว์ทั้งหลายต้องการความสุข, ผู้แสวงสุขแก่ตน, แต่เบียด-เบียนทำร้ายเขา ตายไปย่อมไม่ได้รับความสุข

สุขกามานิ ภูตานิ
โย ทณฺเฑน วิหึสติ
อตฺตโน สุขเมสาโน
เปจฺจ โส น ลภเต สุขํ.

132

สัตว์ทั้งหลายต้องการความสุข ผู้แสวงสุขแก่ตน, ไม่ทำร้ายให้เขาเดือดร้อน ตายไปย่อมได้รับความสุข

สุขกามานิ ภูตานิ
โย ทณฺเฑน น หึสติ
อตฺตโน สุขเมสาโน
เปจฺจ โส ลภเต สุขํ.

133

มาโวจ ผรสๆ กญฺจิ
วุตฺตา ปฏิวเทยฺยุ ตๆ
ทุกฺขา หิ สารมฺภกถา
ปฏิทณฺฑา ผุเสยฺยุ ตๆ.

อย่าพูดหยาบคายกับใครๆ พูดไปแล้วก็จะถูกเขาโต้กลับ การพูดเอาแพ้เอาชนะกัน เป็นทุกข์ อาจเกิดการทำร้ายซึ่งกันและกันได้

134

สเจ เนเรสิ อตฺตานๆ
กโส อุปหโต ยถา
เอส ปตฺโตสิ นิพฺพานๆ
สารมฺภา เต น วิชฺชติ.

ถ้าทำตนให้เงียบเสียงได้เหมือนฆ้องแตก ก็ถึงนิพพาน ความแข่งดี(เอาแพ้เอาชนะกัน) ก็ไม่มี

135

ยถา ทณฺเฑน โคปาโล
คาโว ปาเชติ โคจรๆ
เอวๆ ชรา จ มจฺจุ จ
อายุๆ ปาเชนฺติ ปาณินๆ.

ความแก่และความตายไล่ต้อนอายุของปวงสัตว์ เหมือนคนเลี้ยงโคที่ถือท่อนไม้ไล่ต้อนฝูงโคสู่ที่หากิน

136

คนพาลทรามปัญญา เมื่อทำกรรมชั่วก็ไม่รู้สำนึก ย่อมเดือดร้อนเพราะกรรมชั่วที่ตนทำ, เหมือนถูกไฟเผา

อถ ปาปานิ กมฺมานิ
กรำ พาโล น พุชฺฌติ
เสหิ กมฺเมหิ ทุมฺเมโธ
อคฺคิทฑฺโฒว ตปฺปติ.

137

ผู้ใดลงทัณฑ์ทำร้ายผู้ไม่ลงทัณฑ์ทำร้ายใคร ผู้นั้นย่อมประสบเรื่องร้ายโดยพลัน ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ใน 10 อย่าง

โย ทณฺเฑน อทณฺเฑสุ
อปฺปทุฏฺเฐสุ ทุสฺสติ
ทสนฺนมญฺญตรำ ฐานำ
ขิปฺปเมว นิคจฺฉติ.

138

(เรื่องร้าย10 อย่างนั้นคือ) 1. ทุกขเวทนาสาหัส 2. ความเสื่อมเสีย 3. ถูกทำร้ายร่างกาย 4. เจ็บป่วยหนัก 5. เป็นโรคจิต(วิกลจริต)...

เวทนำ ผรุสำ ชานึ
สรีรสฺส จ เภทนำ
ครุกำ วาปิ อาพาธำ
จิตฺตกฺเขปำ ปาปุเณ

139

ราชโต วา อุปสคฺคํ
อพฺภกฺขานํ ว ทารุณํ
ปริกฺขยํ ว ญาตีนํ
โภคานํ ว ปภงฺคุณํ.

6. อุปสรรคจากพระราชา(ราช-การ) 7. ถูกกล่าวหารุนแรง 8. เสื่อมสิ้นญาติ 9. ทรัพย์สม-บัติย่อยยับ

140

อถวาสฺส อาคารานิ
อคฺคิ ฑหติ ปาวโก
กายสฺส เภทา ทุปฺปญฺโญ
นิรยํ โส อุปปชฺชติ.

(เรื่องร้ายอีกประการหนึ่งคือ) 10. บ้านเรือนถูกไฟเผา, คนทรามปัญญา(ที่ประสบเรื่องร้ายนั้น)ตายไปย่อมตกนรก

141

น นคฺคจริยา น ชฏา น ปงฺกา
นานาสกา ถณฺฑิลสายิกา วา
รโชชลฺลํ อุกฺกุฏิกปฺปธานํ
โสเธนฺติ มจฺจุ อวิติณฺณกงฺขํ.

เป็นชีเปลือย, มุ่นมวยผมเป็นชฎิล,คลุกโคลนตม, อดอาหาร, นอนกลางคืน,ปล่อยกายหมัก-หมมฝุ่นธุลี, นั่งกระหย่ง (ทรมานตน) ล้วนไม่ช่วยให้บริสุทธิ์(จากกิเลส)ได้ เมื่อยังไม่ข้ามพ้นกังขา(กิเลส)

142

แม้ประดับตกแต่งกาย แต่ประพฤติธรรม, ใจสงบ, ฝึกตน, มั่นคง, ประพฤติพรหมจรรย์, ไม่ทำร้ายผู้อื่น ก็ได้ชื่อว่าพราหมณ์, สมณะ,(หรือ) ภิกษุ

อลงฺกโต เจปิ สมํ จเรยฺย
สนฺโต ทนฺโต นิยโต พฺรหฺมจารี
สพฺเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺฑ์
โส พฺราหฺมโณ โส สมโณ ส ภิกฺขุ.

143

คนที่หักห้ามใจด้วยหิริ มีน้อย
นักในโลก เขาไม่ยอมหลับไหล
เหมือนม้าชั้นดีหวาดระวังแส้

หิรีนิเสโธ ปุริโส
โกจิ โลกสฺมิ วิชฺชติ
โย นิทฺทำ อปโพเธติ
อสฺโส ภทฺโร กสามิว

144

เธอทั้งหลายจงมีความเพียร, สำนึกได้เหมือนม้าชั้นดีที่ถูกแส้ ด้วยศรัทธา, ศีล, วิริยะ, สมาธิ, และการวินิจฉัยธรรม; เธอทั้งหลายจักสมบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะ, มีสติ, ละทุกข์ได้มิใช่น้อย

อสฺโส ยถา ภทฺโร กสานิวิฏฺโ
อาตาปิโน สำเวคิโน ภวาถ
สทฺธาย สีเลน จ วีริเยน จ
สมาธินา ธมฺมวินิจฺฉเยน จ
สมฺปนฺนวิชฺชาจรณา ปฏิสฺสตา
ปหิสฺสถ ทุกฺขมิทำ อนปฺปกำ.

145

อุทกำ หิ นยนฺติ เนตฺติกา
อุสุการา นมยนฺติ เตชนำ
ทารุ๎ นมยนฺติ ตจฺฉกา
อตฺตานำ ทมยนฺติ สุพฺพตา.

ชาวเหมืองทดน้ำ, ช่างศรดัด
ศร, ช่างไม้ถากไม้, (ส่วน)ผู้
ประพฤติธรรม ย่อมฝึกตน

(21) ชราวรรค-หมวดชรา

146

โก นุ หาโส กิมานนฺโท
นิจฺจำ ปชฺชลิเต สติ
อนฺธกาเรน โอนทฺธา
ปทีปำ น คเวสถ.

ไฉนจึงหรรษาร่าเริงกันอยู่ ใน
เมื่อโลกลุกเป็นไฟตลอดเวลา,
เมื่อความมืดมิดปกคลุมอยู่
พวกเธอกลับไม่หาประทีปส่อง

147

ปสฺส จิตฺตกตำ พิมฺพำ
อรุกายำ สมุสฺสิตำ
อาตุรำ พหุสงฺกปฺปำ
ยสฺส นตฺถิ ธุวำ ฐิติ.

ดูเรือนกายอันเพริศพริ้งสี
เต็มไปด้วยแผล, ยกร่างขึ้น
ด้วยกระดูก, มากด้วยโรคภัย
ไข้เจ็บ, มีความคิดอ่านมากมาย,
ไม่มีความจีรังยั่งยืน

148

ร่างกายอันแก่หง่อมแล้วนี้ เป็นรังของโรค จักเป็นของเน่าเหม็นแตกดับไป เพราะชีวิตจบลงด้วยความตาย

ปริชิณฺณมิทำ รูปำ
โรคนิทฺธำ ปภงฺคุณำ
ภิชฺชติ ปูติ สนฺเทโห
มรณนฺตำ หิ ชีวิตำ.

149

กระดูกเหล่านี้ มีสีเหมือนสีนกพิราบ ไม่มีใครต้องการเหมือนน้ำเต้าในฤดูสารท เห็นแล้วน่ายินดีตรงไหนกัน

ยานิมานิ อปตฺถานิ
อลาปูเนว สารเท
กาโปตกานิ อฏฺฐีนิ
ตานิ ทิสฺวาน กา รติ.

150

สรีระนี้ กรรมสร้างเป็นนครแห่งกระดูก ฉาบทาไว้ด้วยเนื้อและเลือด ความแก่, ความตาย, ความถือตัว, และความลบหลู่ รวมอยู่ในนี้

อฏฺฐีนำ นครำ กตำ
มำสโลหิตเลปนำ
ยตฺถ ชรา จ มจฺจุ จ
มาโน มกฺโข จ โอหิโต.

151

ธีรนฺติ เว ราชรถา สุจิตฺตา
อโถ สรีรมฺปิ ชรำ อุเปติ
สตญฺจ ธมฺโม น ชรำ อุเปติ
สนฺโต หเว สพฺภิ ปเวทยนฺติ.

ราชรถงามตระการมีวันทรุดโทรม ร่างกายก็มีวันทรุดโทรม แต่ธรรมของสัตบุรุษไม่มีวันทรุดโทรม สัตบุรุษกับสัตบุรุษคุยกันเข้าใจ

152

อปฺปสฺสุตายำ ปุริโส
พลิพทฺโทว ชีรติ
มำสานิ ตสฺส วฑฺฒนฺติ
ปญฺญา ตสฺส น วฑฺฒติ.

คนมีการศึกษาน้อย แก่เปล่า เหมือนโคถึกที่เจริญแต่เนื้อหนัง ปัญญาหาเจริญไม่

153

อเนกชาติสำสารำ
สนฺธาวิสฺสำ อนิพฺพิสำ
คหการำ คเวสนฺโต
ทุกฺขา ชาติ ปุนปฺปุนำ

เมื่อหาไม่พบคนสร้างบ้าน เราจึงเวียนตายเวียนเกิดเป็นอเนกชาติ การเกิดบ่อยๆ เป็นทุกข์

154

ช่างบ้านเอ๋ย ถึงเวลานี้ เราเห็นเจ้าแล้ว เจ้าสร้างบ้านไม่ได้อีกแล้ว จันทัน, อกไก่(ของเรือน) เราได้หักกระจุยแล้ว จิตของเราไม่มีปัจจัยปรุงแต่งอีกแล้ว เราจบตัณหาได้แล้ว

คหการก ทิฏโฐสิ
ปุน เคหำ น กาหสิ
สพฺพา เต ผาสุกา ภคฺคา
คหกูฏำ วิสงฺขตำ
วิสงฺขารคตำ จิตฺตำ
ตณฺหานำ ขยมชฺฌคา.

155

ไม่ได้ประพฤติพรหมจรรย์ (และ)ไม่มีทรัพย์ในวัยหนุ่มสาว ย่อมซบเซาเหมือนนกกะเรียนแก่ยืนซึมอยู่บนปลักที่ไม่มีปลา

อจริตฺวา พฺรหฺมจริยำ
อลทฺธา โยพฺพเน ธนำ
ชิณฺณโกญฺจาว ฌายนฺติ
ขีณมจฺเฉว ปลฺลเล

156

ไม่ได้ประพฤติพรหมจรรย์ (และ)ไม่มีทรัพย์ในวัยหนุ่มสาว ย่อมทอดถอนใจถึงแต่เรื่องหนหลัง เหมือนธนูหักหล่น

อจริตฺวา พฺรหฺมจริยำ
เสนฺติ จาปาติขีณาว
ปุราณานิ อนุตฺถุนำ.

(22) อัตตวรรค-หมวดตน

157

อตฺตานญฺเจ ปิยํ ชญฺญา
รกฺเขยฺย นํ สุรกฺขิตํ
ติณฺณํ อญฺญตรํ ยามํ
ปฏิชคฺเคยฺย ปณฺฑิโต.

หากรู้ว่าตนเป็นที่รัก ก็พึงรักษาตนให้ดี บัณฑิตจึงประคับประคองตนให้ได้ ไม่วัยใดก็วัยหนึ่งใน 3 วัย

158

อตฺตานเมว ปฐมํ
ปฏิรูเป นิเวสเย
อถญฺญมนุสาเสยฺย
น กิลิสฺเสยฺย ปณฺฑิโต.

เบื้องต้น ทำตนให้ดีก่อน ต่อจากนั้นจึงค่อยสอนคนอื่น บัณฑิตจึงไม่เสื่อมเสีย

159

อตฺตานญฺเจ ตถา กยิรา
ยถญฺญมนุสาสติ
สุทนฺโต วต ทเมถ
อตฺตา หิ กิร ทุทฺทโม.

สอนคนอื่นอย่างใด ให้ทำตนอย่างนั้น ฝึกตนดีแล้ว ค่อยฝึก(คนอื่น)เขา, ด้วยว่า ตนเองฝึกตนเองได้ยาก

160

ตนเองเป็นที่พึ่งแห่งตน ใครที่ไหนจะเป็นที่พึ่งได้ ผู้ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้ยาก

อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ
โก หิ นาโถ ปโร สิยา
อตฺตนา หิ สุทนฺเตน
นาถํ ลภติ ทุลฺลภํ.

161

บาปที่ดนทำ เกิดจากตน มีอยู่ในตน มันทำลายผู้มีปัญญาทรามให้ย่อยยับ เหมือนเพชรทำลายแก้วมณี

อตฺตนาว กตํ ปาปํ
อตฺรชํ อตฺตสมฺภวํ
อภิมตฺถติ ทุมฺเมธํ
วชิรํวมฺหยํ มณึ.

162

ความเป็นผู้ทุศีลเหลือกำลังก็เหมือนเถาย่านทรายที่โอบรัดต้นสาละ เขาทำตัวเอง เหมือนที่ศัตรูต้องการ(ให้เป็น)

ยสฺส อจฺจนฺตทุสฺสีลฺยํ
มาลุวา สาลมิโวตฺถตํ
กโรติ โส ตถตฺตานํ
ยถา นํ อิจฺฉตี ทิโส.

163

สุกรานิ อสาธูนิ
อตฺตโน อหิตานิ จ
ยํ เว หิตญฺจ สาธุญฺจ
ตํ เว ปรมทุกฺกรํ.

กรรมชั่ว ทั้งไม่มีประโยชน์แก่ตน ทั้งทำได้ง่าย ส่วนกรรมดี ทั้งที่มีประโยชน์ แต่ทำได้ยากยิ่ง

164

โย สาสนํ อรหตํ
อริยานํ ธมฺมชีวินํ
ปฏิกฺโกสติ ทุมฺเมโธ
ทิฏฺฐึ นิสฺสาย ปาปิกํ
ผลานิ กณฺฏกสฺเสว
อตฺตฆญฺญาย ผลฺลติ.

คนปัญญาทรามอาศัยทิฐิชั่ว (มิจฉาทิฐิ)คัดค้านคำสอน ของพระอรหันต์ผู้ประเสริฐ ผู้ดำรงชีวิตโดยธรรม เขาเกิดมาเพื่อฆ่าตนเอง เหมือนขุยไผ่ฆ่าต้นไผ่

165

อตฺตนาว กตํ ปาปํ
อตฺตนา สงฺกิลิสฺสติ
อตฺตนา อกตํ ปาปํ
อตฺตนาว วิสุชฺฌติ
สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ
นาญฺโญ อญฺญํ วิโสธเย.

ทำบาปเองก็เศร้าหมองเอง ไม่ทำบาปเอง ก็บริสุทธิ์เอง ความบริสุทธิ์-ความไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตน คนหนึ่งทำให้อีกคนหนึ่งบริสุทธิ์หาได้ไม่

166

ถึงประโยชน์พื่อคนอื่นจะมีมาก ก็อย่าให้ประโยชน์ตนเสียไป, เมื่อรู้ประโยชน์ตนแล้ว ให้เป็นผู้ขวนขวายในประโยชน์ตน

อตฺตทตฺถํ ปรตฺเถน
พหุนาปิ น หาปเย
อตฺตทตฺถมภิญฺญาย
สทตฺถปสุโต สิยา.

167

อย่าเสพธรรมอันเลว, อย่าอยู่ด้วยความประมาท, อย่าเสพมิจฉาทิฐิ, อย่าเป็นคนรกโลก

หีนํ ธมฺมํ น เสเวยฺย
ปมาเทน น สංวเส
มิจฺฉาทิฏฐึ น เสเวยฺย
น สิยา โลกวฑฺฒโน.

(23) โลกวรรค-หมวดโลก

168

ลุกขึ้นเถิด อย่ามัวประมาทอยู่เลย ประพฤติธรรมให้ดี, ผู้ประพฤติธรรม(ที่ดี) ย่อมอยู่สุข ทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า

อุตฺติฏฺเฐ นปฺปมชฺเชยฺย
ธมฺมํ สุจริตํ จเร
ธมฺมจารี สุขํ เสติ
อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ.

169

ธมฺมญฺจเร สุจริตำ
น ตำ ทุจฺจริตำ จเร
ธมฺมจารี สุขำ เสติ
อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ.

ประพฤติธรรมให้ดี อย่าประพฤติธรรมให้ผิด ผู้ประพฤติธรรม(ที่ดี) ย่อมอยู่สุขทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า

170

ยถา พุพฺพุฬกำ ปสฺเส
ยถา ปสฺเส มรีจิกำ
เอวำ โลกำ อเวกฺขนฺตำ
มจฺจุราชา น ปสฺสติ.

บุคคลผู้พิจารณาเห็นโลกเหมือนเห็นฟู่ฟองน้ำ, เหมือนเห็นพยับแดด พญามัจจุราช (ความตาย)ย่อมมองไม่เห็นเขา

171

เอถ ปสฺสถิมำ โลกำ
จิตฺตำ ราชรถูปมำ
ยตฺถ พาลา วิสีทนฺติ
นตฺถิ สงฺโค วิชานตำ.

ดูเอาเถิด โลกนี้งามตระการดุจราชรถ เป็นที่ที่คนโง่ติดอยู่ แต่สำหรับผู้รู้แจ้งเห็นจริง หาติดอยู่ไม่

172

เคยประมาทมาก่อน ภายหลังไม่ประมาท ก็ยังโลกนี้ให้สว่าง (ชีวิตรุ่งเรือง)ได้ เหมือนดวงจันทร์พ้นเมฆา

โย จ ปุพฺเพ ปมชฺชิตฺวา
ปจฺฉา โส นปฺปมชฺชติ
โส อิมํ โลกํ ปภาเสติ
อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิมา.

173

ทำบาปไว้แล้วละได้ด้วยความดี ก็ยังโลกนี้ให้สว่าง(ชีวิตรุ่งเรือง)ได้ เหมือนดวงจันทร์พ้นเมฆา

ยสฺส ปาปํ กตํ กมฺมํ
กุสเลน ปหียติ
โส อิมํ โลกํ ปภาเสติ
อพฺภา มุตฺโต จนฺทิมา.

174

โลกนี้มืดมน น้อยคนเห็นแจ้ง น้อยคนไปสวรรค์อย่างนกหลุดจากตาข่าย

อนฺธภูโต อยํ โลโก
ตนุเกตฺถ วิปสฺสติ
สกุนฺโต ชาลมุตฺโตว
อปฺโป สคฺคาย คจฺฉติ.

175

หงสา อาทิจฺจปเถ ยนฺติ
อากาเส ยนฺติ อิทฺธิยา
นียนฺติ ธีรา โลกมฺหา
เชตฺวา มารํ สวาหนึ.

หงส์โบยบินอยู่ในน่านฟ้า ผู้มีฤทธิ์เหาะไปทางอากาศ, (ส่วน) ธีรชน (พระอรหันต์) เอาชนะมารพร้อมไพร่พล หนีออกจากโลก

176

เอกํ ธมฺมํ อตีตสฺส
มุสาวาทิสฺส ชนฺตุโน
วิติณฺณปรโลกสฺส
นตฺถิ ปาปํ อการิยํ.

คนพูดเท็จ ละเมิดธรรมอันเอก(คำสัตย์) มองข้ามปรโลก, ที่จะไม่ทำบาป ย่อมไม่มี

177

น เว กทริยา เทวโลกํ วชนฺติ
พาลา หเว นปฺปสํสนฺติ ทานํ
ธีโร จ ทานํ อนุโมทมาโน
เตเนว โส โหติ สุขี ปรตฺถ.

คนตระหนี่ ไปเทวโลกไม่ได้, คนโง่ไม่สรรเสริญทาน, ธีรชนอนุโมทนาทาน, ฉะนั้น ธีรชนจึงมีความสุขในปรโลก

178

โสดาปัตติผล ประเสริฐกว่าเอกราชในปฐพี, ยิ่งกว่าได้ไปสรวงสวรรค์, ยิ่งกว่าความยิ่งใหญ่ในทุกโลก

ปฐพฺยา เอกรชฺเชน
สคฺคสฺส คมเนน วา
สพฺพโลกาธิปจฺเจน
โสตาปตฺติผลํ วรํ.

179

ผู้ใดชนะ(กิเลส)แล้ว ไม่กลับแพ้ได้อีก, ไม่มีกิเลสใดๆ ในโลกจะหนุนเนื่องตามมาได้ ผู้นั้น ซึ่งมีพุทธญาณอันหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์ ไม่มีร่องรอย(ให้เห็น), ท่าน(มาร)จักมีวิธีไหนพาเอาเขาไปได้

ยสฺส ชิตํ นาวชียติ
ชิตมสฺส โนยาติ โกจิ โลเก
ตํ พุทฺธํ อนนฺตโคจรํ
อปทํ เกน ปเทน เนสฺสถ.

(24) พุทธวรรค-หมวดพระพุทธเจ้า

180

ยสฺส ชาลินี วิสตฺติกา
ตณฺหา นตฺถิ กุหิญฺจิ เนตเว
ตำ พุทฺธำ อนนฺตโคจรำ
อปทำ เกน ปเทน เนสฺสถ.

ผู้ใดไม่มีตัณหาดังร่างแหแผ่คลุม เพื่อไปเกิดในภพไหนๆ ผู้นั้น ซึ่งมีพุทธญาณอันหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์ ไม่มีร่องรอย(ให้เห็น), ท่าน(มาร) จักมีวิธีไหนพาเอาเขาไปได้

181

เย ฌานปฺปสุตา ธีรา
เนกฺขมฺมูปสเม รตา
เทวาปิ เตสำ ปิหยนฺติ
สมฺพุทฺธานำ สตีมตำ.

ธีรชนผู้ขวนขวายในฌาน ยินดีในความสงบระงับ ด้วยการปลีกจากกาม, เป็นสัมพุทธะ, มีสติ(ทุกเมื่อ) แม้แต่เทวดาทั้งหลายก็กระหยิ่มต่อท่านเหล่านั้น

182

การได้เป็นมนุษย์ ก็ยาก, การที่จะมีชีวิตอยู่ ก็ยาก, การที่จะได้ฟังธรรม ก็ยาก, การที่จะบังเกิดมีพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ก็ยาก

กิจฺโฉ มนุสฺสปฏิลาโภ
กิจฺฉํ มจฺจาน ชีวิตํ
กิจฺฉํ สทฺธมฺมสฺสวนํ
กิจฺโฉ พุทฺธานมุปฺปาโท.

183

การไม่ทำบาปทั้งปวง 1 การยังกุศลให้ถึงพร้อม 1 การมีจิตบริสุทธิ์หมดจด 1 นั่นคือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

สพฺพปาปสฺส อกรณํ
กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ
เอตํ พุทฺธาน สาสนํ.

184

ขันติคือความอดกลั้น เป็นตบะอันยวดยิ่ง, นิพพาน พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวว่ายิ่งยวด, ผู้ยังมีการทำร้าย(เบียดเบียน)คนอื่น หาใช่บรรพชิตไม่, ผู้ทำให้คนอื่นเดือดร้อน ก็ไม่ใช่สมณะ

ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา
นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา
น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี
สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยนฺโต.

185

อนปวาโท อนปฆาโต
ปาฏิโมกฺเข จ สำวโร
มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ
ปนฺตญฺจ สยนาสนำ
อธิจิตฺเต จ อาโยโค
เอตำ พุทฺธาน สาสนำ.

ไม่กล่าวร้าย 1 ไม่ทำร้ายเขา 1 สำรวมในปาติโมกข์(ประพฤติในสิกขาบท) 1 รู้ประมาณในการบริโภค 1 นอนนั่งในที่สงัด 1 มีความเพียรในการฝึกจิต(ด้วยฌาน) 1 ทั้งหมดนั้น คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

186

น กหาปณวสฺเสน
ติตฺติ กาเมสุ วิชฺชติ
อปฺปสฺสาทา ทุกฺขา กามา
อิติ วิญฺญาย ปณฺฑิโต

ถึงเงินตราจะตกลงมาดังห่าฝน ความอยากก็ไม่รู้อิ่ม, กามทั้งหลายมีสุขเล็กน้อยมีทุกข์มากกว่า บัณฑิตรู้ชัดอย่างนี้

187

อปิ ทิพฺเพสุ กาเมสุ
รตึ โส นาธิคจฺฉติ
ตณฺหกฺขยรโต โหติ
สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโก.

แม้กามอันเป็นทิพย์ สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ไม่ยินดี หากยินดีแต่กับความสิ้นตัณหา

188

เมื่อกลัวภัย มนุษย์ส่วนมากก็ทันไปพึ่งภูเขา, ป่า, สวน,ต้นไม้, เจดีย์ (ซึ่งคนคิดว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์)

พหู เว สรณ์ ยนฺติ
ปพฺพตานิ วนานิ จ
อารามรุกฺขเจตฺยานิ
มนุสฺสา ภยตชฺชิตา

189

นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันเกษม, นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันอุดม อาศัยที่พึ่งอย่างนั้น พ้นจากทุกข์ทั้งปวงไม่ได้

เนตํ โข สรณ์ เขมํ
เนตํ สรณมุตฺตมํ
เนตํ สรณมาคมฺม
สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ.

190

ผู้ถึงพระพุทธเจ้า, พระธรรม, และพระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง ย่อมเห็นอริยสัจ 4 ด้วยสัมมาปัญญา

โย จ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ
สงฺฆญฺจ สรณ์ คโต
จตฺตาริ อริยสจฺจานิ
สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสติ

191

ทุกฺขํ ทุกฺขสมุปฺปาทำ
ทุกฺขสฺส จ อติกฺกมำ
อริยญฺจฏฺฐงฺคิกำ มคฺคำ
ทุกฺขูปสมคามินำ

(อริยสัจ 4 นั้น คือ) 1. ทุกข์ 2. เหตุให้เกิดทุกข์ 3. การก้าวล่วง(ดับ)ทุกข์ 4. อริยมรรคมีองค์ 8 อันให้ถึงความสงบระงับทุกข์

192

เอตำ โข สรณำ เขมำ
เอตำ สรณมุตฺตมำ
เอตำ สรณมาคมฺม
สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ.

นั่นคือที่พึ่งอันเกษม, นั่นคือที่พึ่งอันอุดม อาศัยที่พึ่งอย่างนั้นจึงพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

193

ทุลฺลโภ ปุริสาชญฺโญ
น โส สพฺพตฺถ ชายติ
ยตฺถ โส ชายตี ธีโร
ตำ กุลำ สุขเมธติ.

บุรุษอาชาไนย ไม่มีได้ง่ายๆ ไม่เกิดในตระกูลทั่วไป เขาเป็นธีรชน เกิดในตระกูลใด ตระกูลนั้นย่อมได้ความสุข

194

การอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นสุข, การแสดงธรรม(ของพระพุทธเจ้า) เป็นสุข, ความสามัคคีของหมู่ เป็นสุข, ความเพียรของผู้มีความสามัคคีกัน เป็นสุข

สุโข พุทฺธานมุปฺปาโท
สุขา สทฺธมฺมเทสนา
สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี
สมคฺคานำ ตโป สุโข.

195

บุคคลผู้ควรได้รับการบูชา(นับถือ)คือพระพุทธเจ้าและพระสาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งล่วงกิเลสได้แล้ว ข้ามพ้นความโศกเศร้าและความคร่ำครวญได้แล้ว

ปูชารเห ปูชยโต
พุทฺเธ ยทิ จ สาวเก
ปปญฺจสมติกฺกนฺเต
ติณฺณโสกปริทฺทเว

196

เมื่อได้บูชา(พระพุทธเจ้าและพระสาวก)ผู้ดับกิเลสได้แล้ว ผู้ปราศจากความกลัวแล้ว ใครก็ประเมินบุญ(ของเขา)ว่าเท่านั้นเท่านี้ไม่ได้

เต ตาทิเส ปูชยโต
นิพฺพุเต อกุโตภเย
น สกฺกา ปุญฺญำ สงฺขาตุำ
อิเมตฺตมปิ เกนจิ.

(25) สุขวรรค-หมวดสุข

197

สุสุขं วต ชีวาม
เวริเนสุ อเวริโน
เวริเนสุ มนุสฺเสสุ
วิหราม อเวริโน.

อยู่สุขสบายจริงหนอที่เราไม่มีเวร ท่ามกลางคนมีเวรต่อกัน เราอยู่อย่างคนไม่มีเวร

198

สุสุขं วต ชีวาม
อาตุเรสุ อนาตุรา
อาตุเรสุ มนุสฺเสสุ
วิหราม อนาตุรา.

อยู่สุขสบายจริงหนอ, ท่ามกลางคนเร่าร้อน เราไม่เร่าร้อน เราอยู่อย่างไม่เร่าร้อน

199

สุสุขं วต ชีวาม
อุสฺสุกฺเกสุ อนุสฺสุกา
อุสฺสุกฺเกสุ มนุสฺเสสุ
วิหราม อนุสฺสุกา.

อยู่สุขสบายจริงหนอ, ท่ามกลางคนขวนขวายวุ่นวาย เราไม่ขวนขวายวุ่นวาย เราอยู่อย่างไม่ขวนขวายวุ่นวาย

200

อยู่สุขสบายจริงหนอ ที่เรา ไม่มีความกังวล มีปีติเป็นอาหาร เช่นเดียวกับเทพอาภัสสรา

สุสุขํ วต ชีวาม
เยสํ โน นตฺถิ กิญฺจนํ
ปีติภกฺขา ภวิสฺสาม
เทวา อาภสฺสรา ยถา.

201

ผู้ชนะ ได้เวร, ผู้แพ้ อยู่เป็นทุกข์, ละได้ทั้งชนะและแพ้ ใจสงบ ย่อมอยู่เป็นสุข

ชยํ เวรํ ปสวติ
ทุกฺขํ เสติ ปราชิโต
อุปสนฺโต สุขํ เสติ
หิตฺวา ชยปราชยํ.

202

ไฟเสมอด้วยราคะ ไม่มี, โทษเสมอด้วยโทสะ ไม่มี, ทุกข์เสมอด้วยเบญจขันธ์ ไม่มี, สุขที่ยิ่งกว่าความสงบ ไม่มี

นตฺถิ ราคสโม อคฺคิ
นตฺถิ โทสสโม กลิ
นตฺถิ ขนฺธสมา ทุกฺขา
นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ.

203

ชิฆจฺฉาปรมา โรคา
สงฺขารา ปรมา ทุกฺขา
เอตํ ญตฺวา ยถาภูตํ
นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ.

ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง, สังขาร เป็นทุกข์อย่างยิ่ง เพราะรู้ในเรื่องนี้ตามเป็นจริง นิพพานจึงเป็นสุขอย่างยิ่ง

204

อาโรคฺยปรมา ลาภา
สนฺตุฏฺฐิปรมํ ธนํ
วิสฺสาสปรมา ญาตี
นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ.

ลาภ สุดยอดคือความไม่มีโรค, ทรัพย์ สุดยอดคือความสันโดษ, ญาติ สุดยอดคือความคุ้นเคย, สุข สุดยอดคือนิพพาน

205

ปวิเวกรสํ ปิตฺวา
รสํ อุปสมสฺส จ
นิทฺทโร โหติ นิปฺปาโป
ธมฺมปีติรสํ ปิวํ.

เมื่อได้ดื่มด่ำรสแห่งความสงัดกิเลส, รสแห่งความสงบระงับ, รสแห่งปีติในธรรมแล้ว ความกระวนกระวายก็หาย บาปก็ไม่มี

206

การได้พบ ได้อยู่ด้วย กับผู้เป็นอริยะ เป็นสุขทุกเมื่อ เมื่อไม่ได้พบคนพาล ก็มีแต่สุขตลอดไป

สาหุ ทสฺสนมริยานำ
สนฺนิวาโส สทา สุโข
อทสฺสเนน พาลานำ
นิจฺจเมว สุขี สิยา.

207

เมื่อคบหาสมาคมกับคนพาล ก็ย่อมเศร้าเสียใจไปนาน อยู่กับคนพาล ก็ย่อมเป็นทุกข์เหมือนได้อยู่กับศัตรูตลอดเวลา, ส่วนธีรชน เป็นความสุขเมื่อได้อยู่กับท่าน เหมือนได้อยู่พร้อมหน้าระหว่างหมู่ญาติ

พาลสงฺคตจารี หิ
ทีฆมทฺธาน โสจติ
ทุกฺโข พาเลหิ สำวาโส
อมิตฺเตเนว สพฺพทา.
ธีโร จ สุขสำวาโส
ญาตีนำว สมาคโม

208

เพราะฉะนั้น พึงคบสัตบุรุษผู้เป็นปราชญ์ มีปัญญา เป็นพหูสูต มีศีลมีวัตรอันดี มีความรู้ดี เหมือนดวงจันทร์โคจรไปกับกลุ่มดาว

ตสฺมา หิ
ธีรญฺจ ปญฺญญฺจ พหุสฺสุตญฺจ
โธรยฺหสีลำ วตวนฺตมริยำ
ตำ ตาทิสำ สปฺปุริสำ สุเมธำ
ภเชถ นกฺขตฺตปถำว จนฺทิมา.

(26) ปิยวรรค-หมวดความรัก

209

อโยเค ยุญฺชมตฺตานำ
โยคสฺมิญฺจ อโยชนำ
อตฺถำ หิตฺวา ปิยคฺคาหี
ปิเหตตฺตานุโยคินำ.

ประพฤติตนในเรื่องที่ไม่ควรประพฤติ ไม่ประพฤติในเรื่องที่ควรประพฤติ ปล่อยทิ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ เห็นแก่สิ่งที่น่ารัก เมื่อเห็นเขาประพฤติตนได้ดีก็ได้แต่อิจฉาตาร้อน

210

มา ปิเยหิ สมาคญฺฉิ
อปฺปิเยหิ กุทาจนำ
ปิยานำ อทสฺสนำ ทุกฺขำ
อปฺปิยานญฺจ ทสฺสนำ

ไม่ว่าเวลาไหน ก็อย่าเอาเป็นเอาตายกับสิ่งที่รักหรือสิ่งที่ไม่รัก การไม่ได้พบสิ่งที่รัก และการได้พบสิ่งที่ไม่รัก เป็นทุกข์

211

ตสฺมา ปิยำ น กยิราถ
ปิยาปาโย หิ ปาปโก
คนฺถา เตสำ น วิชฺชนฺติ
เยสำ นตฺถิ ปิยาปิยำ.

เพราะฉะนั้น อย่าทำอะไรให้เป็นที่รัก เพราะความพลัดพรากสิ่งอันเป็นที่รัก เป็นความเลวร้าย ผู้ไม่มีสิ่งที่รักและไม่รัก ความผูกพันก็พลอยไม่มี

212

ความโศกเกิดจากสิ่งที่รัก, ภัยเกิดจากสิ่งที่รัก, เมื่อเป็นอิสระจากสิ่งที่รัก ความโศกก็ไม่มี ภัยก็ไม่มี

ปิยโต ชายเต โสโก
ปิยโต ชายเต ภยํ
ปิยโต วิปฺปมุตฺตสฺส
นตฺถิ โสโก กุโต ภยํ.

213

ความโศก เกิดจากความรัก, ภัยเกิดจากความรัก, เมื่อเป็นอิสระจากความรัก ความโศกก็ไม่มี ภัยก็ไม่มี

เปมโต ชายเต โสโก
เปมโต ชายเต ภยํ
เปมโต วิปฺปมุตฺตสฺส
นตฺถิ โสโก กุโต ภยํ.

214

ความโศก เกิดจากความยินดี, ภัย เกิดจากความยินดี, เมื่อเป็นอิสระจากความยินดี ความโศกก็ไม่มี ภัยก็ไม่มี

รติยา ชายเต โสโก
รติยา ชายเต ภยํ
รติยา วิปฺปมุตฺตสฺส
นตฺถิ โสโก กุโต ภยํ.

215

กามโต ชายเต โสโก
กามโต ชายเต ภยं
กามโต วิปฺปมุตฺตสฺส
นตฺถิ โสโก กุโต ภยं.

ความโศก เกิดจากกาม, ภัย เกิดจากกาม, เมื่อเป็นอิสระจากกาม ความโศกก็ไม่มี ภัยก็ไม่มี

216

ตณฺหาย ชายเต โสโก
ตณฺหาย ชายเต ภยं
ตณฺหาย วิปฺปมุตฺตสฺส
นตฺถิ โสโก กุโต ภยं.

ความโศก เกิดจากตัณหา, ภัยเกิดจากตัณหา, เมื่อเป็นอิสระจากตัณหา ความโศกก็ไม่มี ภัยก็ไม่มี

217

สีลทสฺสนสมฺปนฺนं
ธมฺมฏฺฐं สจฺจวาทินํ
อตฺตโน กมฺมกุพฺพานं
ตญฺชโน กุรุเต ปิยं.

ใครก็รัก ถ้าเป็นคนมีศีล, มีความเห็นถูกต้อง, ตั้งอยู่ในธรรม, พูดคำสัตย์, เอาการเอางานของตน

218

ผู้เกิดฉันทะในนิพพาน สัมผัสได้ด้วยใจ จิตไม่ผูกพันอยู่กับกาม เรียกได้ว่าขึ้นสู่กระแสธรรม

ฉนฺทชาโต อนกฺขาเต
มนสา จ ผุโส สิยา
กาเมสุ อปฺปฏิพทฺธจิตฺโต
อุทฺธํโสโตติ วุจฺจติ.

219

คนจากกันไปนาน กลับจากทางไกลโดยสวัสดี ญาติมิตรและคนชอบพอกันย่อมยินดีต่อการกลับมา(ของเขา)

จิรปฺปวาสึ ปุริสํ
ทูรโต โสตฺถิมาคตํ
ญาตี มิตฺตา สุหชฺชา จ
อภินนฺทนฺติ อาคตํ

220

บุญย่อมต้อนรับคนผู้ทำบุญไว้ ซึ่งจากโลกนี้ไปสู่โลกหน้า เหมือนต้อนรับญาติผู้มาเยือน

ตเถว กตปุญฺญมฺปิ
อสฺมา โลกา ปรํ คตํ
ปุญฺญานิ ปฏิคณฺหนฺติ
ปิยํ ญาตีว อาคตํ.

(27) โกธวรรค-หมวดความโกรธ

221

โกธ์ ชเห วิปฺปชเหยฺย มาน์
สโยชน์ สพฺพมติกฺกเมยฺย
ตญฺนามรูปสฺมึ อสชฺชมาน์
อกิญฺจน์ นานุปตนฺติ ทุกฺขา.

ละความโกรธให้ได้ สลัดความถือตัวออกไป ก้าวล่วงกิเลสร้อยรัดทั้งหมดให้สิ้น ทุกข์ทั้งหลายก็จะไม่ตกต้องเขา ผู้ซึ่งไม่ติดอยู่กับนามและรูป ไม่มีกิเลสทำให้กังวล

222

โย เว อุปฺปติต์ โกธ์
รถ์ ภนฺต์ว ธารเย
ตมห์ สารถิ พฺรูมิ
รสฺมิคฺคาโห อิตโร ชโน.

ผู้ใดหยุดความโกรธที่พลุ่งขึ้นได้ เหมือนหยุดรถที่กำลังวิ่ง ผู้นั้นเรียกว่า"สารถี"ได้ นอกเหนือจากนี้ เป็นแค่คนถือเชือก

223

อกฺโกเธน ชิเน โกธ์
อสาธุ์ สาธุนา ชิเน
ชิเน กทริย์ ทาเนน
สจฺเจนาลิกวาทินฺ.

ความโกรธ พึงเอาชนะด้วยความไม่โกรธ, ความชั่ว พึงเอาชนะด้วยความดี, ความตระหนี่ พึงเอาชนะด้วยทาน, คนพูดเหลวไหล พึงเอาชนะด้วยคำสัตย์

224

พูดคำสัตย์, ไม่โกรธ,ให้ของเล็กๆ น้อยๆ ที่เขาขอ,ทำได้ 3 อย่างนี้ สวรรค์อยู่แค่เอื้อม

สจฺจํ ภเณ น กุชฺเฌยฺย
ทชฺชา อปฺปสฺมิ ยาจิโต
เอเตหิ ตีหิ ฐาเนหิ
คจฺเฉ เทวาน สนฺติเก.

225

มุนีผู้ถืออหิงสา สำรวมกายตลอดเวลา ย่อมไปถึงที่ซึ่งไม่มีการเกิดอีก ซึ่งเมื่อไปถึงแล้วหมดโศก

อหึสกา เย มุนโย
นิจฺจํ กาเยน สำวุตา
เต ยนฺติ อจฺจุตๆ ฐานๆ
ยตฺถ คนฺตฺวา น โสจเร.

226

เมื่อ(มีสติ) ตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา ฝึกฝนตนต่อเนื่องทุกวันคืน มีจิตน้อมสู่นิพพาน อาสวะทั้งหลายก็อยู่ไม่ได้

สทา ชาครมานานำ
อโหรตฺตานุสิกฺขินำ
นิพฺพานำ อธิมุตฺตานำ
อฏฺจำ คจฺฉนฺติ อาสวา.

227

โปราณเมตๅ อตุล
เนตๅ อชฺชตนามิว
นินฺทนฺติ ตุณฺหิมาสีนๅ
นินฺทนฺติ พหุภาณินๅ
มิตภาณิมฺปิ นินฺทนฺติ
นตฺถิ โลเก อนินฺทิโต

อตุละ! เรื่องนี้เป็นมาแต่ไหน แต่ไร ไม่ใช่เพิ่งเป็นวันนี้ นั่งเฉยเขาก็นินทา พูดมากเขาก็นินทา พูดน้อยเขาก็นินทา คนไม่ถูกนินทาไม่มีในโลก

228

น จาหุ น จ ภวิสฺสติ
น เจตรหิ วิชฺชติ
เอกนฺตๅ นินฺทิโต โปโส
เอกนฺตๅ วา ปสๅสิโต

คนที่ถูกนินทาโดยส่วนเดียว ไม่มี คนที่เขาสรรเสริญโดยส่วนเดียวก็ไม่มี ไม่มีทั้งในอดีต ทั้งในอนาคต ทั้งในปัจจุบัน

229

ยญฺเจ วิญฺญู ปสๅสนฺติ
อนุวิจฺจ สุเว สุเว
อจฺฉิทฺทวุตฺตึ เมธาวึ
ปญฺญาสีลสมาหิตๅ

วิญญูชน พิจารณาดีแล้วจึงสรรเสริญคนที่มีความประพฤติหาที่ตำหนิมิได้, เป็นปราชญ์, ตั้งมั่นอยู่ในปัญญาและศีล

230

เขาผู้นั้น เหมือนแห่งทองบริ-สุทธิ์ ใครเล่าจะติฉินนินทาเขาได้ เทวดาก็ชม พรหมก็สรรเสริญเขา

เนกฺขํ ชมฺโพนทสฺเสว
โก ตํ นินฺทิตุมรหติ
เทวาปิ นํ ปสංสนฺติ
พฺรหฺมุนาปิ ปสංสิโต.

231

ควบคุมอาการทางกาย, ระแวดระวัง(สำรวม)ทางกาย, ไม่ประพฤติผิดทางกาย แล้วประพฤติดี(สุจริต)ทางกาย

กายปฺปโกปํ รกฺเขยฺย
กาเยน สංวุโต สิยา
กายทุจฺจริตํ หิตฺวา
กาเยน สุจริตं จเร

232

ควบคุมอาการทางวาจา, ระแวดระวัง(สำรวม)ทางวาจา, ไม่ประพฤติผิดทางวาจา แล้วประพฤติดี(สุจริต)ทางวาจา

วจีปโกปํ รกฺเขยฺย
วาจาย สංวุโต สิยา
วจีทุจฺจริตํ หิตฺวา
วาจาย สุจริตं จเร

233

มโนปโกปั รกฺเขยฺย
มนสา สำวุโต สิยา
มโนทุจฺจริตๆ หิตฺวา
มนสา สุจริตๆ จเร

ควบคุมอาการทางใจ, ระแวดระวัง(สำรวม)ทางใจ, ไม่ประ - พฤติผิดทางใจ แล้วประพฤติดี(สุจริต)ทางใจ

234

กาเยน สำวุตา ธีรา
อโถ วาจาย สำวุตา
มนสา สำวุตา ธีรา
เต เว สุปริสำวุตา.

ธีรชน สำรวมกาย, สำรวมวาจา, สำรวมใจ เป็นอันว่าได้สำรวมรอบด้านเป็นอย่างดี

(28) มลวรรค-หมวดมลทิน

235

ปณฺฑุปลาโสว ทานิสิ
ยมปุริสาปิ จ ตๆ อุปฏฺฐิตา
อุยฺโยคมุเข จ ติฏฺฐสิ
ปาเถยฺยมฺปิ จ เต น วิชฺชติ.

เวลานี้ ท่านเหมือนใบไม้เหลือง, ยมทูต(ความตาย)ยืนรอท่านอยู่ ท่านกำลังจะจากไป แต่เสบียง(บุญกุศล)ของท่านไม่มีเลย

236

จงทำที่พึ่งแก่ตน, จงรีบเร่งพยายาม, จงเป็นบัณฑิต, เมื่อไร้มลทิน สิ้นกิเลส ก็จะถึงอริยภูมิอันเป็นทิพย์

โส กโรหิ ทีปมตฺตโน
ขิปฺปำ วายม ปณฺฑิโต ภว
นิทฺธนฺตมโล อนงฺคโณ
ทิพฺพำ อริยภูมิเมหิสิ.

237

เวลานี้เป็นวัยใกล้ฝั่ง เตรียมไปหาพญายม(ความตาย) แต่ที่พักระหว่างทาง ก็ยังไม่มี เสบียงเดินทางก็ยังไม่มี

อุปนีตวโยว ทานิสิ
สมฺปยาโตสิ ยมสฺส สนฺติกำ
วาโสปิ จ เต นตฺถิ อนฺตรา
ปาเถยฺยมฺปิ จ เต น วิชฺชติ.

238

จงทำที่พึ่งแก่ตนเอง, จงรีบเร่งพยายาม, จงเป็นบัณฑิต, เมื่อไร้มลทิน สิ้นกิเลส จะได้ไม่เกิดไม่แก่อีก

โส กโรหิ ทีปมตฺตโน
ขิปฺปำ วายม ปณฺฑิโต ภว
นิทฺธนฺตมโล อนงฺคโณ
น ปุน ชาติชรำ อุเปหิสิ.

239

อนุปุพฺเพน เมธาวี
โถกำ โถกำ ขเณ ขเณ
กมฺมาโร รชตสฺเสว
นิทฺธเม มลมตฺตโน.

ผู้มีปัญญา ขจัดมลทิน(กิเลส) ของตนทีละเล็กทีละน้อยอยู่ ทุกขณะ โดยลำดับ เหมือน นายช่างทองเป่าทิ้งขี้แร่

240

อยสา ว มลำ สมุฏฺฐิตำ
ตทุฏฺฐาย ตเมว ขาทติ
เอวำ อติโธนจาริน์
สานิ กมฺมานิ นยนฺติ ทุคฺคตึ.

สนิมเกิดจากเหล็ก เกิดจากเหล็กแล้วกัดกินเหล็ก กรรมของผู้ไม่พิจารณาปัจจัยที่บริโภคก็เหมือนกัน ย่อมพาไปสู่ทุคติ

241

อสชฺฌายมลา มนฺตา
อนุฏฺฐานมลา ฆรา
มลำ วณฺณสฺส โกสชฺชำ
ปมาโท รกฺขโต มลำ.

มนต์ เสื่อมเพราะไม่สวดท่อง, บ้านเรือน เสื่อมเพราะไม่หมั่นขยัน(ไม่ปรับปรุงซ่อมแซม), ความเกียจคร้าน เป็นความเสื่อมของผิวพรรณ, ความประมาทเป็นความเสื่อมของการดูแลรักษา

242

ความประพฤติเสื่อมเสีย เป็นมลทินของสตรี, ความตระหนี่เป็นมลทินของผู้ให้ทาน, บาปธรรมทั้งหลาย ล้วนเป็นมลทินทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า

มลิตฺถิยา ทุจฺจริตํ
มจฺเฉรํ ททโต มลํ
มลา เว ปาปกา ธมฺมา
อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ

243

มลทินที่ยิ่งกว่ามลทิน อวิชชาเป็นมลทินอย่างยิ่ง ภิกษุทั้งหลาย! เธอทั้งหลายจงละมลทิน (อวิชชา)นั้น เป็นผู้ไม่มีมลทินเถิด

ตโต มลา มลตรํ
อวิชฺชา ปรมํ มลํ
เอตํ มลํ ปหนฺตฺวาน
นิมฺมลา โหถ ภิกฺขโว.

244

อยู่อย่างไม่ละอาย ร้ายอย่างกาก กำจัดคนอื่น วิ่งเอาหน้า อวดตน ใจสกปรก เป็นชีวิตที่อยู่ง่ายดาย

สุชีวํ อหิริเกน
กากสูเรน ธํสินา
ปกฺขนฺทินา ปคพฺภเน
สงฺกิลิฏฺเฐน ชีวิตํ.

245

หิรีมตา จ ทุชฺชีวํ
นิจฺจํ สุจิคเวสินา
อลีเนนาปคพฺเภน
สุทฺธาชีเวน ปสฺสตา.

ส่วนผู้มีความละอาย มุ่งความ
สะอาดหมดจดเสมอ ไม่ขี้เกียจ
ไม่อวดตน มีความเป็นอยู่
บริสุทธิ์ ใช้ปัญญาพิจารณา
เป็นชีวิตที่อยู่ยาก(อยู่อย่างฝืน)

246

โย ปาณมติมาเตติ
มุสาวาทญฺจ ภาสติ
โลเก อทินฺนํ อาทิยติ
ปรทารญฺจ คจฺฉติ

ผู้ใดฆ่าสัตว์, พูดเท็จ, ลักทรัพย์,
เป็นชู้กับลูกเมียเขา...(และ)

247

สุราเมรยปานญฺจ
โย นโร อนุยุญฺชติ
อิเธวเมโส โลกสฺมึ
มูลํ ขนติ อตฺตโน.

ผู้ใดดื่มสุราเมรัยอยู่เนืองนิตย์
ผู้นั้น เท่ากับขุดโค่นตนในโลก
นี้เอง

248

ขอจงรู้เถิดว่า คนมีบาปธรรม เป็นคนไม่สำรวม(ไม่ควบคุมตัวเอง) อย่าให้โลภะและอธรรมฉุดไปหาทุกข์ยืดเยื้อยาวนาน

เอวํ โภ ปุริส ชานาหิ
ปาปธมฺมา อสญฺญตา
มา ตํ โลโภ อธมฺโม จ
จิรํ ทุกฺขาย รนฺธยุ.

249

คนเขาให้ทานตามศรัทธา ตามความเลื่อมใส ผู้ใดจ้องแต่ว่าเขาจะให้อะไรดื่มกิน ผู้นั้นย่อมไม่ได้สมาธิ ไม่ว่าในเวลากลางวันหรือกลางคืน

ททาติ เว ยถาสทฺธํ
ยถาปสาทนํ ชโน
ตตฺถ โย มงฺกุโต โหติ
ปเรสํ ปานโภชเน
น โส ทิวา วา รตฺตึ วา
สมาธึ อธิคจฺฉติ.

250

อกุศลกรรมนั้น ผู้ใดตัดขาดถอนรากเหง้ามันเสียได้ ผู้นั้นย่อมได้สมาธิในเวลากลางวันหรือกลางคืนเข้าสักวัน

ยสฺส เจตํ สมุจฺฉินฺนํ
มูลฆจฺจํ สมูหตํ
ส เว ทิวา วา รตฺตึ วา
สมาธึ อธิคจฺฉติ.

นตฺถิ ราคสโม อคฺคิ
นตฺถิ โทสสโม คโห
นตฺถิ โมหสมํ ชาลํ
นตฺถิ ตณฺหาสมา นที.

251

ไฟเสมอด้วยราคะ ไม่มี, เคราะห์(สิ่งครอบงำชีวิต) เสมอด้วยโทสะ ไม่มี, ข่ายดักเสมอด้วยโมหะ ไม่มี, แม่น้ำเสมอด้วยตัณหา ไม่มี

สุทสฺสํ วชฺชมญฺเญสํ
อตฺตโน ปน ทุทฺทสํ
ปเรสํ หิ โส วชฺชานิ
โอปุนาติ ยถาภุสํ
อตฺตโน ปน ฉาเทติ
กลึว กิตวา สโฐ.

252

โทษของคนอื่นเห็นง่าย โทษของตนเองเห็นยาก คนเราชอบหว่านโปรยโทษของคนอื่น แต่ซ่อนบังโทษของตน เหมือนนายพรานอำพรางตัวเอง

ปรวชฺชานุปสฺสิสฺส
นิจฺจํ อุชฺฌานสญฺญิโน
อาสวา ตสฺส วฑฺฒนฺติ
อารา โส อาสวกฺขยา.

253

คนที่คอยเพ่งโทษคนอื่น จ้องจับผิดเขาอยู่ตลอดเวลา อาสวะมีแต่จะพอกพูน ความสิ้นอาสวะยังอยู่ห่างไกล

254

ในอากาศไม่มีรอยเท้า, นอกพระธรรมวินัยนี้ไม่มีสมณะ, คนทั้งหลายยินดีกับกิเลสที่ทำให้เนิ่นช้า, ส่วนพระตถาคตไม่มีกิเลสให้เนิ่นช้า

อากาเสว ปทำ นตฺถิ
สมโณ นตฺถิ พาหิโร
ปปญฺจาภิรตา ปชา
นิปฺปปญฺจา ตถาคตา.

255

ในอากาศไม่มีรอยเท้า, นอกพระธรรมวินัยนี้ไม่มีสมณะ, สังขารอันเที่ยงถาวร ไม่มี, ความหวั่นไหวของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่มี

อากาเสว ปทำ นตฺถิ
สมโณ นตฺถิ พาหิโร
สงฺขารา สสฺสตา นตฺถิ
นตฺถิ พุทฺธานมิญฺชิตำ.

(29) ธัมมัฏฐวรรค-หมวดดำรงธรรม

256

พิจารณาตัดสินคดีโดยหุนหัน เอาแต่ด้านประโยชน์ ไม่จัดเป็นคนเที่ยงธรรม ส่วนบัณฑิต มีการวินิจฉัยคดีทั้งด้านประโยชน์และด้านมิใช่ประโยชน์

น เตน โหติ ธมฺมฏฺโ
เยนตฺถำ สหสา นเย
โย จ อตฺถำ อนตฺถญฺจ
อุโภ นิจฺเฉยฺย ปณฺฑิโต

257

อสาหเสน ธมฺเมน
สเมน นยตี ปเร
ธมฺมสฺส คุตฺโต เมธาวี
ธมฺมฏฺโฐติ ปวุจฺจติ.

นักปราชญ์ตัดสินผู้อื่นโดย
รอบคอบ โดยยุติธรรมเสมอกัน
ถือธรรม(ความถูกต้อง)เป็นหลัก
เรียกได้ว่า ผู้ดำรงอยู่ในธรรม

258

น เตน ปณฺฑิโต โหติ
ยาวตา พหุ ภาสติ
เขมี อเวรี อภโย
ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจติ.

บุคคลเป็นบัณฑิตไม่ใช่เพราะ
พูดมาก คนที่มีความเกษม
(ปลอดกิเลส), ไม่มีเวร, ไม่มี
ภัย ได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิต

259

น ตาวตา ธมฺมธโร
ยาวตา พหุ ภาสติ
โย จ อปฺปมฺปิ สุตฺวาน
ธมฺมํ กาเยน ปสฺสติ
ส เว ธมฺมธโร โหติ
โย ธมฺมํ นปฺปมชฺชติ.

ผู้ทรงธรรม ไม่ใช่เพราะพูด
มาก คนเรียนน้อย แต่เข้าใจ
ธรรมได้ด้วยนามกาย ไม่เมา
ธรรม จัดว่าเป็นผู้ทรงธรรม

260

คนเราไม่ใช่เป็นเถระ(ผู้ใหญ่) เพราะผมหงอกขาว คนผู้แก่แต่วัย เรียกว่าคนแก่เปล่า

น เตน เถโร โหติ เยนสฺส ปลิตสิโร ปริปกฺโก วโย ตสฺส โมฆชิณฺโณติ วุจฺจติ.

261

ผู้ใดมีสัจจะ, คุณธรรม, ความไม่เบียดเบียน, ความสำรวม-ระวัง, ความข่มใจ, ละกิเลสได้, เป็นปราชญ์ เรียกได้ว่าเป็นเถระ(ผู้ใหญ่)

ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ อหึสา สญฺญโม ทโม ส เว วนฺตมโล ธีโร โส เถโรติ ปวุจฺจติ.

262

สักแต่พูดจาคล่องแคล่ว, ผิวพรรณดี, แต่เป็นคนริษยา, ตระหนี่, โอ้อวด ใช่เป็นคนดีก็หาไม่

น วากฺกรณมตฺเตน วณฺณโปกฺขรตาย วา สาธุรูโป นโร โหติ อิสฺสุกี มจฺฉรี สโฐ.

263

ยสฺส เจตํ สมุจฺฉินฺนํ
มูลฆฺจฺจํ สมูหตํ
ส วนฺตโทโส เมธาวี
สาธุรูโปติ วุจฺจติ.

คนที่ตัดขาดอกุศลกรรมถึงรากเหง้า, ละโทสะได้, เป็นปราชญ์ เรียกได้ว่า คนดี

264

น มุณฺฑเกน สมโณ
อพฺพโต อลิกํ ภณํ
อิจฺฉาโลภสมาปนฺโน
สมโณ กึ ภวิสฺสติ.

ใช่สมณะเพราะศีรษะโล้นก็หาไม่ คนที่ไม่มีศีลาจารวัตร พูดจาพล่อยๆ เพียบไปด้วยความอยากความโลภ เป็นสมณะประเภทไหนกัน

265

โย จ สเมติ ปาปานิ
อณุํถูลานิ สพฺพโส
สมิตตฺตา หิ ปาปานํ
สมโณติ ปวุจฺจติ.

สงบบาปได้หมดสิ้น ทั้งละเอียดและหยาบ เรียกได้ว่าสมณะ เพราะละบาปทั้งหลายได้

266

เพียงแต่ภิกขาจารขออาหารเขาฉัน ก็ยังไม่ใช่ภิกษุ ถือปฏิบัติธรรมอันเป็นพิษ ก็ยังไม่ใช่ภิกษุ

น เตน ภิกฺขุ โส โหติ
ยาวตา ภิกฺขเต ปเร
วิสฺสํ ธมฺมํ สมาทาย
ภิกฺขุ โหติ น ตาวตา.

267

ผู้ใดลอยบุญและบาปได้แล้ว, ประพฤติพรหมจรรย์, มีปัญญาพิจารณาอยู่ในโลก ผู้นั้นเรียกได้ว่า ภิกษุ

โยธ ปุญฺญญฺจ ปาปญฺจ
พาเหตฺวา พฺรหฺมจริยวา
สงฺขาย โลเก จรติ
ส เว ภิกฺขูติ วุจฺจติ.

268

คนโง่เขลาไม่รู้อะไร ถึงนั่งสงบนิ่ง ก็หาใช่มุนีไม่ ผู้เป็นบัณฑิตถือ(ปฏิบัติ ธรรมอันประเสริฐ เหมือนคนประคองตาชั่ง

น โมเนน มุนิ โหติ
มูฬฺหรูโป อวิทฺทสุ
โย จ ตุลำว ปคฺคยฺห
วรมาทาย ปณฺฑิโต

269

ปาปานิ ปริวชฺเชติ
ส มุนิ เตน โส มุนิ
โย มุนาติ อุโภ โลเก
มุนิ เตน ปวุจฺจติ.

(บัณฑิตนั้น)เป็นมุนี เพราะงดเว้นบาป ผู้ใดรู้ทั้งสองโลก (คือโลกนี้และโลกหน้า) ผู้นั้นได้ชื่อว่า มุนี

270

น เตน อริโย โหติ
เยน ปาณานิ หึสติ
อหึสา สพฺพปาณานำ
อริโยติ ปวุจฺจติ.

หาใช่อริยะไม่ เมื่อยังมีการเบียดเบียนสัตว์อยู่, เพราะไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งปวง จึงได้ชื่อว่า อริยะ

271

น สีลพฺพตมตฺเตน
พาหุสจฺเจน วา ปน
อถวา สมาธิลาภน
วิวิตฺตสยเนน วา

ไม่ใช่เพียงเพราะถือศีลพรต, เพียงเพราะได้ศึกษาเล่าเรียนมาก, เพียงเพราะได้สมาธิ, หรือเพียงเพราะอยู่ในที่สงัด...

272

ภิกษุเอ่ย ยังไม่สิ้นอาสวะ อย่าได้วางใจว่า เราได้สัมผัสเนกขัมมสุข(สุขของนักบวช) อันปุถุชนมิได้แตะ

ผุสามิ เนกฺขมฺมสุขํ
อปุถุชฺชนเสวิตํ
ภิกฺขุ วิสฺสาสมาปาทิ
อปฺปตฺโต อาสวกฺขยํ.

(30) มัคควรรค-หมวดอริยมรรค

273

ในบรรดาทาง มรรคมีองค์ ๘ เป็นเลิศ, ในบรรดาสัจจะ อริยสัจ ๔ (จตุบท) เป็นเลิศ, ในบรรดาธรรม วิราคะเป็นเลิศ, ในบรรดาเทวดาและมนุษย์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเลิศ

มคฺคานฏฺฐงฺคิโก เสฏฺโ
สจฺจานํ จตุโร ปทา
วิราโค เสฏฺโ ธมฺมานํ
ทิปทานญฺจ จกฺขุมา

274

มีแต่ทางนี้เท่านั้น ไม่มีทางอื่นที่จะทำให้ญาณทัสสนะหมดจด เดินทางนี้กันเถิด พวกมารจะได้หลงทาง

เอเสว มคฺโค นตฺถญฺโญ
ทสฺสนสฺส วิสุทฺธิยา.
เอตญฺหิ ตุมฺเห ปฏิปชฺชถ
มารสฺเสตํ ปโมหนํ.

275

เอตญฺหิ ตุมฺเห ปฏิปนฺนา
ทุกฺขสฺสนฺตำ กริสฺสถ.
อกฺขาโต โว มยา มคฺโค
อญฺญาย สลฺลสตฺถนำ.

เมื่อเดินทางนี้ ก็จักทำให้ทุกข์สิ้นสุดได้ เรารู้วิธีถอนลูกศร(แห่งกิเลส)แล้ว จึงชี้บอกทาง

276

ตุมฺเหหิ กิจฺจำ อาตปฺปำ
อกฺขาตาโร ตถาคตา
ปฏิปนฺนา ปโมกฺขนฺติ
ฌายิโน มารพนฺธนา.

ความเพียร(เพื่อเผากิเลส) เป็นหน้าที่ที่เธอทั้งหลายพึงกระทำ ตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอก เมื่อได้ดำเนินตาม เพียรเพ่ง ก็จะพ้นจากบ่วงมาร

277

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ
ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข
เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา.

เมื่อได้พิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ก็จะหายติดในสิ่งอันเป็นทุกข์ นี้เป็นทางสู่ความบริสุทธิ์

278

เมื่อพิจารณาเห็นด้วยปัญญา ว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ก็จะหายติดในสิ่งอันเป็นทุกข์ นี้เป็นทางสู่ความบริสุทธิ์

สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา.

279

เมื่อพิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ก็จะหายติดในสิ่งอันเป็นทุกข์ นี้เป็นทางสู่ความบริสุทธิ์

สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา.

280

คนหนุ่ม มีเรี่ยวแรง แต่ขี้เกียจ ไม่ขยันในเวลาที่ต้องขยัน นึกคิดแต่ในทางต่ำ เป็นคนเกียจคร้านเฉื่อยชา ย่อมไม่พบทางแห่งปัญญา

อุฏฺฐานกาลมฺหิ อนุฏฺฐหาโน ยุวา พลี อาลสิยํ อุเปโต สสนฺนสงฺกปฺปมโน กุสีโต ปญฺญาย มคฺคํ อลโส น วินฺทติ.

281

วาจานุรกฺขี มนสา สุสำวุโต
กาเยน จ อกุสลำ น กยิรา
เอเต ตโย กมฺมปเถ วิโสธเย
อาราธเย มคฺคำ อิสิปฺปเวทิตำ.

ระวังวาจา, สำรวมใจ, ไม่ทำความชั่วด้วยกาย ทำกรรมบถ 3 อย่างนี้ให้หมดจด ก็จะได้ชื่นชมมรรคที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้

282

โยคา เว ชายตี ภูริ
อโยคา ภูริสงฺขโย
เอตำ เทฺวธา ปถำ ญตฺวา
ภวาย วิภวาย จ
ตถตฺตานำ นิเวเสยฺย
ยถา ภูริ ปวฑฺฒติ.

ปัญญาเกิดจากการใช้ความคิด(ด้วยเหตุผล) ปัญญาเสื่อมหมดไปเพราะไม่ใช้ความคิด เมื่อรู้ทั้งทางเจริญและทางเสื่อม (แห่งปัญญา) ก็พึงดำรงตนโดยวิธีที่ปัญญาจะเจริญขึ้น

283

วนำ ฉินฺทถ มา รุกฺขำ
วนโต ชายตี ภยำ
เฉตฺวา วนญฺจ วนถญฺจ
นิพฺพนา โหถ ภิกฺขโว.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอจงตัดป่า(กิเลส) อย่าตัดต้นไม้ ภัยเกิดจากป่า(กิเลส) เมื่อตัดป่าและสุมทุมพุ่มไม้ (กิเลสน้อยใหญ่)ได้แล้ว ก็จะเป็นคนไม่มีป่ากิเลส(ให้มีภัยตามมา)

284

เมื่อกิเลส(ราคะ)อันเปรียบเสมือนสุมทุมพุ่มไม้ที่มีต่อสตรียังไม่ถูกตัดขาด แม้มีอยู่เล็กน้อย ก็แสดงว่ายังมีใจเกี่ยวเกาะอยู่ ดุจเดียวกับลูกโคที่ยังไม่หย่านม ห่างแม่โคไม่ได้

ยาวฺ หิ วนโถ น ฉิชฺชติ
อณุมตฺโตปิ นรสฺส นาริสุ
ปฏิพทฺธมโน ว ตาว โส
วจฺโฉ ขีรปโกว มาตริ.

285

จงถอนความเยื่อใยของตนเหมือนเอามือถอนบัวในฤดูสารท จงเจริญทางสู่สันติคือนิพพาน ซึ่งพระสุคตแสดงไว้แล้ว

อุจฺฉินฺท สิเนหมตฺตโน
กุมุทํ สารทิกว ปาณินา
สนฺติมคฺคเมว พฺรูหย
นิพฺพานํ สุคเตน เทสิตํ.

286

คนโง่มักคิดว่า เราจักอยู่ที่นี่ตลอดฤดูฝน เราจักอยู่ที่นี่ถึงฤดูหนาวและฤดูร้อน ไม่ได้รู้สำนึกถึงอันตราย

อิธ วสฺสํ วสิสฺสามิ
อิธ เหมนฺตคิมฺหิสุ
อิติ พาโล วิจินฺเตติ
อนฺตรายํ น พุชฺฌติ.

287

ตำ ปุตฺตปสุสมฺมตฺตำ
พฺยาสตฺตมนสำ นรำ
สุตฺตำ คามำ มโหโฆว
มจฺจุ อาทาย คจฺฉติ.

คนที่หมกมุ่นอยู่กับบุตรและสัตว์เลี้ยง มีใจเกาะเกี่ยวอยู่กับอารมณ์ มัจจุราชย่อมฉุดคร่าเอาไป เหมือนน้ำหลากพัดพาเอาคนหลับไหลจมหาย

288

น สนฺติ ปุตฺตา ตาณาย
น ปิตา นปิ พนฺธวา
อนฺตเกนาธิปนฺนสฺส
นตฺถิ ญาตีสุ ตาณตา

บุตรก็ต้านทานไม่ได้ บิดาก็ต้านทานไม่ได้, พวกพ้องก็ต้านทานไม่ได้, เมื่อความตายมาถึงเข้า ไม่มีญาติคนไหนจะต้านทานได้เลย

289

เอตมตฺถวสำ ญตฺวา
ปณฺฑิโต สีลสำวุโต
นิพฺพานคมนำ มคฺคำ
ขิปฺปเมว วิโสธเย.

เพราะรู้ในเรื่อง(ความตาย)นี้ บัณฑิตจึงสำรวมในศีล ทำทางสู่นิพพานให้หมดจดมิได้ช้า

(31) ปกิณณกวรรค-หมวดเบ็ดเตล็ด)

290

เห็นว่าจะเป็นสุขอันยิ่งใหญ่ เมื่อได้สละสุขอันเล็กน้อย ธีรชนจึงสละสุขอันเล็กน้อย โดยเห็นแก่สุขอันยิ่งใหญ่

มตฺตาสุขปริจฺจาคา
ปสฺเส เจ วิปุลํ สุขํ
จเช มตฺตาสุขํ ธีโร
สมฺปสฺสํ วิปุลํ สุขํ.

291

ผู้ใดปรารถนาสุขเพื่อตน ด้วยการก่อทุกข์แก่คนอื่น ผู้นั้นผูกตนไว้กับเวร รอดพ้นจากเวรไปไม่ได้

ปรทุกฺขูปธาเนน
โย อตฺตโน สุขมิจฺฉติ
เวรสํสคฺคสํสฏฺโ
เวรา โส น ปริมุจฺจติ.

292

อะไรที่ต้องทำ แต่ไม่ทำ ไปทำสิ่งที่ไม่ควรทำ อาสวะย่อมพอกพูนแก่เขา ผู้ถือตัว มัวประมาท

ยญฺหิ กิจฺจํ ตทปวิทฺธํ
อกิจฺจํ ปน กยิรติ
อุนฺนฬานํ ปมตฺตานํ
เตสํ วฑฺฒนฺติ อาสวา.

เยสญฺจ สุสมารทฺธา
นิจฺจํ กายคตา สติ
อกิจฺจนฺเตน เสวนฺติ
กิจฺเจ สาตจฺจการิโน
สตานํ สมฺปชานานํ
อตฺถงฺคมา นยนฺติ อาสวา.

293

ผู้เจริญกายคตาสติเป็นนิตย์ ย่อมไม่ทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ทำแต่สิ่งที่ควรทำ เมื่อมีสติ-สัมปชัญญะ อาสวะก็อยู่ไม่ได้ ดับไป

มาตรํ ปิตรํ หนฺตฺวา
ราชาโน เทฺว จ ขตฺติเย
รฏฺฐํ สานุจรํ หนฺตฺวา
อนีโฆ ยาติ พฺราหฺมโณ.

294

เมื่อฆ่าเสียได้ซึ่งมารดา(ตัณหา)บิดา(อัสมิมานะ), ฆ่าเสียได้ซึ่งขัตติยราชา 2 องค์(สัสสตทิฐิและอุจเฉททิฐิ), ทำลายเสียได้ซึ่งแว่นแคว้น(อายตนะภายใน-อายตนะภายนอก) พร้อมทั้งพนักงานเก็บส่วย(กามราคะ) ก็เป็นพราหมณ์ไปไหนๆ อย่างไร้ทุกข์

295

เมื่อฆ่าเสียได้ซึ่งมารดา(ตัณหา)บิดา(อัสมิมานะ), ฆ่าเสียได้ซึ่งพราหมณ์ผู้ราชาทั้งสอง (สัสสตทิฐิและอุจเฉททิฐิ), ทำลายเสียได้ซึ่งนิวรณ์ 5 อัน เปรียบเสมือนทางเสือผ่าน ก็เป็นพราหมณ์ ไปไหนๆ อย่างไร้ทุกข์

มาตรं ปิตรं หนฺตฺวา
ราชาโน เทฺว จ โสตฺถิเย
เวยฺยคฺฆปญฺจมं หนฺตฺวา
อนีโฆ ยาติ พฺราหฺมโณ.

296

สาวกพระสมณะโคดม มีสติอยู่กับพุทธคุณตลอดเวลา ทั้งกลางวันและกลางคืน จึงตื่นดีทุกเมื่อ

สุปฺปพุทฺธं ปพุชฺฌนฺติ
สทา โคตมสาวกา
เยสं ทิวา จ รตฺโต จ
นิจฺจํ พุทฺธคตา สติ.

297

สาวกพระสมณะโคดม มีสติอยู่กับธรรมคุณตลอดเวลา ทั้งกลางวันและกลางคืน จึงตื่นดีทุกเมื่อ

สุปฺปพุทฺธं ปพุชฺฌนฺติ
สทา โคตมสาวกา
เยสं ทิวา จ รตฺโต จ
นิจฺจํ ธมฺมคตา สติ.

298

สุปฺปพุทฺธํ ปพุชฺฌนฺติ
สทา โคตมสาวกา
เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ
สทา สงฺฆคตา สติ.

สาวกพระสมณะโคดม มีสติอยู่กับสังฆคุณตลอดเวลา ทั้งกลางวันและกลางคืน จึงตื่นดีทุกเมื่อ

299

สุปฺปพุทฺธํ ปพุชฺฌนฺติ
สทา โคตมสาวกา
เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ
สทา กายคตา สติ.

สาวกพระสมณะโคดม มีสติอยู่กับกาย(กายคตาสติ) ตลอดเวลา ทั้งกลางวันและกลางคืน จึงตื่นดีทุกเมื่อ

300

สุปฺปพุทฺธํ ปพุชฺฌนฺติ
สทา โคตมสาวกา
เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ
อหึสาย รโต มโน.

สาวกพระสมณะโคดม มีใจยินดีในอหิงสาเสมอ ทั้งกลางวันและกลางคืน จึงตื่นดีทุกเมื่อ

301

สุปฺปพุทฺธํ ปพุชฺฌนฺติ
สทา โคตมสาวกา
เยสํ ทิวา จ รตฺโต จ
ภาวนาย รโต มโน.

สาวกพระสมณะโคดม มีใจยินดีในภาวนา(อบรมจิต)เสมอ ทั้งกลางวันและกลางคืน จึงตื่นดีทุกเมื่อ

302

บวชก็ยาก, ให้ยินดี(เมื่อบวชแล้ว)ก็ยาก, ครองเรือนไม่ดี เป็นทุกข์, อยู่ร่วมกับคนไม่เท่าเทียมกัน(โดยศีลเป็นต้น) เป็นทุกข์, เดินทางไกล(ในสังสารวัฏ)เป็นทุกข์ ฉะนั้น อย่าเดินทางไกล อย่าหาทุกข์ใส่ตน

ทุปฺปพฺพชฺชำ ทุรภิรมำ
ทุราวาสา ฆรา ทุกฺขา
ทุกฺโข สมานสำวาโส
ทุกฺขานุปติตทฺธคู
ตสฺมา น จทฺธคู สิยา
น จ ทุกฺขานุปติโต สิยา.

303

มีศรัทธา, มีศีลสมบูรณ์, มียศ (ความยกย่องนับถือ), และมีโภคทรัพย์พรั่งพร้อม คบกับใครที่ไหนก็ได้ความเคารพนับถือจากเขา

สทฺโธ สีเลน สมฺปนฺโน
ยโสโภคสมปฺปิโต
ยำ ยำ ปเทสำ ภชติ
ตตฺถ ตตฺเถว ปูชิโต.

304

คนดีปรากฏให้เห็นไกล เหมือนภูหิมพานต์ ส่วนคนชั่ว อยู่แค่นี้ก็ไม่ปรากฏ เหมือนลูกศรที่ยิงในเวลาค่ำมืด

ทูเร สนฺโต ปกาเสนฺติ
หิมวนฺโตว ปพฺพโต
อสนฺเตตฺถ น ทิสฺสนฺติ
รตฺติขิตฺตา ยถา สรา.

305

เอกาสนำ เอกเสยฺยำ
เอโก จรมตนฺทิโต
เอโก ทมยมตฺตานำ
วนนฺเต รมิโต สิยา.

ภิกษุพึงนั่งคนเดียว, นอนคนเดียว, ไม่เกียจคร้าน, ไปไหนคนเดียว, ฝึกตนอยู่คนเดียว, ยินดีแต่ป่า

(32) นิรยวรรค-หมวดนรก

306

อภูตวาที นิรยำ อุเปติ
โย วาปิ กตฺวา น กโรมีติ จาห
อุโภปิ เต เปจฺจ สมา ภวนฺติ
นิหีนกมฺมา มนุชา ปรตฺถ.

พูดคำไม่จริง กับทำแล้วบอกว่าไม่ได้ทำ คนสองพวกนี้ล้วนทำชั่ว ตายไปแล้ว เท่าเทียมกันในปรโลก

307

กาสาวกณฺฐา พหโว
ปาปธมฺมา อสญฺญตา
ปาปา ปาเปหิ กมฺเมหิ
นิรยนฺเต อุปปชฺชเร.

มีมากที่กาสาวพัสตร์พันคออยู่ แต่ประพฤติชั่ว ไม่สำรวมระวัง คนชั่วเหล่านั้นย่อมตกนรกเพราะกรรมชั่ว

308

กลืนก้อนเหล็กร้อนปานเปลวไฟ ยังดีกว่าที่จะเป็นคนทุศีล, ไม่สำรวม ฉันอาหารของชาวบ้าน

เสยฺโย อโยคุโฬ ภุตฺโต
ตตฺโต อคฺคิสิขูปโม
ยญฺเจ ภุญฺเชยฺย ทุสฺสีโล
รฏฺฐปิณฺฑำ อสญฺญโต.

309

คนม้วเมา ผิดลูกเมียเขา ย่อมประสบเรื่องเลวร้าย 4 อย่าง คือ 1. ได้สิ่งที่ไม่ดี(บาป) 2. หลับไม่สนิท 3. คนนินทา 4. ตกนรก

จตฺตาริ ฐานานิ นโร ปมตฺโต
อาปชฺชตี ปรทารูปเสวี
อปุญฺญลาภำ น นิกามเสยฺยำ
นินฺทำ ตติยำ นิรยำ จตุตฺถำ.

310

ได้สิ่งที่ไม่ดี(บาป) 1 มีคติ(ภพ)อันเลว 1 ได้ความยินดีเล็กน้อย เพราะต่างคนต่างกลัว(ความผิด) 1 ต้องโทษอาญาหนัก 1 เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรผิดลูกเมียเขา

อปุญฺญลาโภ จ คตี จ ปาปิกา
ภีตสฺส ภีตาย รตี จ โถกิกา
ราชา จ ทณฺฑำ ครุกำ ปเณติ
ตสฺมา นโร ปรทารำ น เสเว.

กุโส ยถา ทุคฺคหิโต
หตฺถเมวานุกนฺตติ
สามญฺญํ ทุปฺปรามฏฺโ
นิรยายูปกฑฺฒติ.

311
เหมือนหญ้าคา จับไม่ดีก็บาดมือ, เป็นสมณะ ประพฤติผิดเจอนรก

ยํ กิญฺจิ สิถิลํ กมฺมํ
สงฺกิลิฏฺฐญฺจ ยํ วตํ
สงฺกสฺสรํ พฺรหฺมจริยํ
น ตํ โหติ มหปฺผลํ.

312
การงานเหยาะแหยะ วัตรเศร้าหมอง พรหมจรรย์รวนเร ไม่มีผลยิ่งใหญ่

กยิรญฺเจ กยิรเถนํ
ทฬฺหเมนํ ปรกฺกเม
สิถิโล หิ ปริพฺพาโช
ภิยฺโย อากิรเต รชํ.

313
หากทำก็ต้องทำให้จริง มีความบากบั่นแหนียวแน่น เป็นบรรพชิตย่อหย่อน ยิ่งเป็นการโปรยกิเลสใส่ตัว

314

กรรมชั่ว ไม่ทำเสียเลยดีกว่า เพราะมันทำให้เดือดร้อนตามมา ทำกรรมดีไว้ดีกว่า เพราะทำแล้วไม่ต้องเฝ้าแต่เดือดร้อน

อกตำ ทุกฺกตำ เสยฺโย ปจฺฉา ตปฺปติ ทุกฺกตำ กตญฺจ สุกตำ เสยฺโย ยำ กตฺวา นานุตปฺปติ.

315

จงป้องกันตน เหมือนที่เขาป้องกันเมืองชายแดน ทั้งในเมืองและนอกเมือง, แต่ละขณะอย่าให้ผ่านเลยไป(โดยเปล่าประโยชน์) เพราะพวกที่เศร้าเสียใจเด็มนรกอยู่ เป็นพวกปล่อยโอกาสให้ล่วงเลยไปเปล่า

นครำ ยถา ปจฺจนฺตำ คุตฺตำ สนฺตรพาหิรำ เอวำ โคเปถ อตฺตานำ ขโณ โว มา อุปจฺจคา ขณาตีตา หิ โสจนฺติ นิรยมฺหิ สมปฺปิตา.

316

ละอายในเรื่องที่ไม่ควรละอาย, ไม่ละอายในเรื่องควรละอาย ผู้ยึดถือเอาไว้ซึ่งมิจฉาทิฐิ (อย่างนี้) ย่อมไปสู่ทุคติ

อลชฺชิตาเย ลชฺชนฺติ ลชฺชิตาเย น ลชฺชเร มิจฺฉาทิฏฺฐิสมาทานา สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคตึ.

317

อภเย ภยทสฺสิโน
ภเย จ อภยทสฺสิโน
มิจฺฉาทิฏฺฐิสมาทานา
สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคตึ.

เห็นสิ่งที่ไม่เป็นภัยว่าเป็นภัย, เห็นสิ่งที่เป็นภัยว่าไม่เป็นภัย ผู้ยึดถือเอาไว้ซึ่งมิจฉาทิฐิ (อย่างนี้) ย่อมไปสู่ทุคติ

318

อวชฺเช วชฺชมติโน
วชฺเช จ อวชฺชทสฺสิโน
มิจฺฉาทิฏฺฐิสมาทานา
สตฺตา คจฺฉนฺติ ทุคฺคตึ.

เห็นสิ่งที่ไม่มีโทษว่ามีโทษ, เห็นสิ่งที่มีโทษว่าไม่มีโทษ ผู้ยึดถือเอาไว้ซึ่งมิจฉาทิฐิ(อย่างนี้) ย่อมไปสู่ทุคติ

319

วชฺชญฺจ วชฺโต ญตฺวา
อวชฺชญฺจ อวชฺโต
สมฺมาทิฏฺฐิสมาทานา
สตฺตา คจฺฉนฺติ สุคฺคตึ.

อะไรมีโทษก็รู้ว่ามีโทษ, ไม่มีโทษก็รู้ว่าไม่มีโทษ ผู้ยึดถือเอาไว้ซึ่งสัมมาทิฐิ(อย่างนี้) ย่อมไปสู่สุคติ

(33) นาควรรค-หมวดช้าง

320

เราจักอดกลั้นต่อคำล่วงเกิน เหมือนช้างออกศึก ที่ทนต่อลูกศรซึ่งพุ่งจากแล่ง(เข้ามาหา) เพราะผู้คนส่วนมาก เป็นพวกทุศีล

อหำ นาโควะ สงฺคาเม
จาปาโต ปติตำ สรำ
อติวากฺยนฺติติกฺขิสฺสำ
ทุสฺสีโล หิ พหุชฺชโน.

321

ช้างที่ฝึกแล้ว เขาจึงพาออกงาน, ช้างที่ฝึกแล้ว พระราชาจึงขึ้นทรง, ในหมู่มนุษย์ ผู้ฝึกตนแล้ว อดกลั้นต่อคำล่วงเกินได้ เป็นคนล้ำเลิศ

ทนฺตำ นยนฺติ สมิตึ
ทนฺตำ ราชาภิรูหติ
ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ
โยติวากฺยนฺติติกฺขติ.

322

สัตว์ชั้นดี คือ ม้าอัสดร, ม้าสินธพอาชาไนย, พญาช้างกุญชร ซึ่งได้รับการฝึกแล้ว มนุษย์ผู้ฝึกตนแล้ว ดีกว่านั้น

วรมสฺสตรา ทนฺตา
อาชานียา จ สินฺธวา
กุญฺชรา จ มหานาคา
อตฺตทนฺโต ตโต วรำ.

323

น หิ เอเตหิ ยาเนหิ คจฺเฉยฺย อคตํ ทิสํ ยถาตฺถตนา สุทนฺเตน ทนฺโต ทนฺเตน คจฺฉติ.

ทิศทางที่ไม่เคยไป(คือนิพ-พาน) ไม่อาจไปถึงได้ด้วยพาหนะทั้งหลาย อย่างที่ผู้ฝึกตนไปถึงได้, ผู้ฝึกตนแล้วไปถึง(นิพพาน)ได้ ด้วยตนที่ได้ฝึกแล้ว

324

ธนปาลโก นาม กุญฺชโร กฏุกปฺปภาทโน ทุนฺนิวารโย พทฺโธ กพฬึ น ภุญฺชติ สุมรติ นาควนสฺส กุญฺชโร.

ช้างกุญชรชื่อธนปาลกะ ตกมัน, ขังไว้ไม่อยู่, ถูกเขาล่ามโซ่, ไม่ยอมกินอาหาร, หวนคิดถึงแต่ปางช้าง(นาควัน)

325

มิทฺธี ยทา โหติ มหคฺฆโส จ นิทฺทายิตา สมฺปริวตฺตสายี มหาวราโหว นิวาปปุฏฺโ ปุนปฺปุนํ คพฺภมุเปติ มนฺโท.

เมื่อยังเป็นคนเห็นแก่กิน งัวเงียหลับกลิ้งอยู่บนที่นอน เหมือนหมูอ้วนที่เขาขุนด้วยอาหาร ก็เป็นคนอ่อนด้อยปัญญา ต้องเกิดแล้วเกิดอีก

326

เมื่อก่อน จิตนี้ระหกระเหินไป ตามความอยาก, ตามความรัก, ตามความสุข วันนี้ข้าขอบังคับมันด้วยโยนิโสมนสิการ เหมือนคนถือขอบังคับช้างตกมัน

อิทำ ปุเร จิตฺตมจาริ จาริกำ
เยนิจฺฉกำ ยตฺถกามำ ยถาสุขำ
ตทชฺชหำ นิคฺคเหสฺสามิ โยนิโส
หตฺถิปฺปภินฺนำ วิย องฺกุสคฺคโห.

327

จงยินดีในความไม่ประมาท, จงเฝ้ารักษาจิตของตน, จงยกตนขึ้นจากหล่มกิเลส เหมือนช้างกุญชรดิดหล่ม(พยายามขึ้นจากหล่ม)

อปฺปมาทรตา โหถ
สจิตฺตมนุรกฺขถ
ทุคฺคา อุทฺธรถตฺตานำ
ปงฺเก สนฺโนว กุญฺชโร.

328

ถ้ามีเพื่อนผู้มีปัญญาเอาตัวรอดได้, ไปด้วยกันได้, เป็นคน มีธรรมประจำใจดี, เป็นปราชญ์, เอาชนะอันตรายทุกอย่างได้ ชอให้ดีใจ มีสติ อยู่กับเขา

สเจ ลภถ นิปกำ สหายำ
สทฺธึจรำ สาธุวิหาริธีรำ
อภิภุยฺย สพฺพานิ ปริสฺสยานิ
จเรยฺย เตนตฺตมโน สตีมา.

329

โน เจ ลเภถ นิปกำ สหายำ
สทฺธีจรำ สาธุวิหาริธีรำ
ราชาว รฏฺฐำ วิชิตำ ปหาย
เอโก จเร มาตงฺครณฺเณว นาโค.

ถ้าไม่ได้เพื่อนผู้มีปัญญาเอา
ตัวรอดได้, ไปด้วยกันได้, มี
ธรรมประจำใจดี, เป็นปราชญ์
ก็พึงไปเพียงลำพัง เหมือน
พระราชาทิ้งเมืองชื้นไว้ข้าง
หลัง เหมือนช้างมาดังคะทิ้ง
โขลงไปอยู่ในป่าเดียวดาย

330

เอกสฺส จริตำ เสยฺโย
นตฺถิ พาเล สหายตา
เอโก จเร น จ ปาปานิ กยิรา
อปฺโปสฺสุโก มาตงฺครณฺเณว นาโค.

อยู่คนเดียวดีแล้ว, คนพาล
ไม่มีความเป็นเพื่อน, พึงอยู่
เพียงลำพัง, และไม่ทำบาป ดิ้น
รนขวนขวายให้น้อย เหมือน
ช้างมาตังคะอยู่ในป่าเดียวดาย

331

เมื่อต้องการความช่วยเหลือ มีเพื่อนก็มีความสุข, ยินดีตามมีตามได้ก็มีความสุข, เมื่อจะสิ้นชีวิต บุญนำความสุขมาให้, ละทุกข์ทั้งปวงได้ มีความสุข

อตฺถมฺหิ ชาตมฺหิ สุขา สหายา
ตุฏฺฐี สุขา ยา อิตรีตเรน
ปุญฺญํ สุขํ ชีวิตสงฺขยมฺหิ
สพฺพสฺส ทุกฺขสฺส สุขํ ปหานํ.

332

ได้เกื้อกูลมารดาก็เป็นสุข, ได้เกื้อกูลบิดาก็เป็นสุข, ได้เกื้อกูลสมณะ ก็เป็นสุข, ได้เกื้อกูลพราหมณ์ ก็เป็นสุข

สุขา มตฺเตยฺยตา โลเก
อโถ เปตฺเตยฺยตา สุขา
สุขา สามญฺญตา โลเก
อโถ พฺรหฺมญฺญตา สุขา

333

ศีล นำสุขมาให้ตราบชรา, ศรัทธาที่ตั้งมั่น นำสุขมาให้, การได้ปัญญา นำสุขมาให้, การไม่ทำบาป นำสุขมาให้

สุขํ ยาว ชรา สีลํ
สุขา สทฺธา ปติฏฺฐิตา
สุโข ปญฺญาปฏิลาโภ
ปาปานํ อกรณํ สุขํ.

(34) ตัณหาวรรค-หมวดตัณหา

334

มนุชสฺส ปมตฺตจาริโน
ตณฺหา วฑฺฒติ มาลุวา วิย
โส ปลวตี หุราหุรๆ
ผลมิจฺฉวา วนสฺมี วานโร.

สำหรับคนที่อยู่อย่างประมาท ตัณหาย่อมงอกงามเหมือนเถาย่านทราย ต้องระหกระเหินอยู่ในภพน้อยใหญ่ เหมือนลิงต้องการผลไม้ ห้อยโหนอยู่ในป่า

335

ยำ เอสา สหตี ชมฺมี
ตณฺหา โลเก วิสตฺติกา
โสกา ตสฺส ปวฑฺฒนฺติ
อภิวฑฺฒวา พีรณำ.

ตัณหานี้ เป็นสิ่งชั่วร้าย แผ่ซ่านอยู่กับอารมณ์ในโลก ใครถูกมันครอบงำ ก็มีแต่จะเศร้าโศก ไม่ต่างอะไรกับหญ้าเจอฝน

336

โย เจ ตำ สหตี ชมฺมี
ตณฺหำ โลเก ทุรจฺจยำ
โสกา ตมฺหา ปปตนฺติ
อุทพินฺทุว โปกฺขรา.

ผู้ใดเอาชนะตัณหาชั่วร้าย ซึ่งเอาชนะได้ยากในโลก ความเศร้าโศกย่อมหลุดร่วงไปจากเขา เหมือนหยาดน้ำหล่นจากใบบัว

337

ขอบอกว่า ความเจริญจงมีแก่ท่านทั้งหลาย บรรดาที่มาชุมนุมกัน ณ ที่นี้ ขอให้ขุดรากเหง้าแห่งตัณหา เหมือนคนต้องการแฝก ขุดหญ้าคมบางทิ้ง อย่าให้มารระรานได้บ่อยๆ เหมือนสายน้ำพัดอ้อให้ลู่เอน

ตๆ โว วทามิ ภทฺทกๆ โว ยาวนฺเตตฺถ สมาคตา ตณฺหาย มูลๆ ขนถ อุสีรตฺโถว พีรณๆ. มา โว นฬ ว โสโตว มาโร ภญฺชิ ปุนปฺปุนๆ.

338

ต้นไม้เมื่อรากยังคงมั่น ไม่มีอะไรบ่อนเบียน แม้จะถูกตัดก็งอกขึ้นได้อีก ทุกข์ก็เหมือนกัน เมื่อเชื้อตัณหายังไม่ถูกทำลาย ก็ย่อมเกิดได้เรื่อยไป

ยถาปิ มูเล อนุปทฺทเว ทฬฺเห ฉินฺโนปิ รุกฺโข ปูนเรว รูหติ เอวมฺปิ ตณฺหานุสเย อนูหเต นิพฺพตฺตติ ทุกฺขมิทๆ ปุนปฺปุนๆ.

339

ตัณหา 36 กระแส เชี่ยวกรากไปตามอารมณ์อันพึงใจ เกิดแก่ผู้ใด ความคิดนึกอันราคะแอบอิง ย่อมพัดพาเขาให้มีความเห็นผิด

ยสฺส ฉตฺตึสตี โสตา มนาปสฺสวนา ภุสา มหา วหนฺติ ทุทฺทิฏฺฐึ สงฺกปฺปา ราคนิสฺสิตา.

340

สวนฺติ สพฺพธี โสตา
ลตา อุพฺภิชฺช ติฏฺฐติ
ตญฺจ ทิสฺวา ลตๆ ชาตๆ
มูลๆ ปญฺญาย ฉินฺทถ.

สายน้ำ(แห่งตัณหา)ไหลหลาก ไปทั่ว, เถาวัลย์(แห่งกิเลส) ซูซ้น เมื่อเห็นเถาวัลย์(แห่ง กิเลส)งอกงาม ก็จงใช้ปัญญา ตัดเหง้ามันเสีย

341

สริตานิ สิเนหิตานิ จ
โสมนสฺสานิ ภวนฺติ ชนฺตุโน
เต สาตสิตา สุเขสิโน
เต เว ชาติชรูปคา นรา.

คนเราย่อมมีความโสมนัสชื่ม ช่าน อาบไว้ด้วยตัณหา เขา มีใจสำราญแสวงหาความสุข จึงได้เกิดและแก่(ไม่สิ้นสุด)

342

ตสิณาย ปุรกฺขตา ปชา
ปริสปฺปนฺติ สโสว พาธิโต
สโยชนสงฺคสตฺตา
ทุกฺขมุเปนฺติ ปุนปฺปุนๆ จิราย.

ชาวโลกอยู่ในวงล้อมของตัณหา จึงกระเสือกระสนเหมือนกระ-ต่ายติดกับดัก เขาข้องคาอยู่ กับกิเลส จึงได้รับทุกข์ยืดเยื้อ ยาวนาน

343

ชาวโลกอยู่ในวงล้อมของตัณหา จึงกระเสือกกระสนเหมือนกระต่ายติดกับดัก ภิกษุเมื่อหวังความหมดใคร่ จึงต้องขจัดตัณหา

ตสิณาย ปุรกฺขตา ปชา
ปริสปฺปนฺติ สโสว พาธิโต
ตสฺมา ตสิณํ วิโนทเย
ภิกฺขุ อากงฺขี วิราคมตฺตโน.

344

ดูเขาสิ อยู่นอกป่า(กิเลส)แล้วยังมีใจน้อมไปหาป่า, พ้นจากป่าออกมาแล้ว ยังวิ่งเข้าป่าอีก, เขาเป็นอิสระแล้ว ยังวิ่งเข้าหาเครื่องจองจำอีกจนได้

โย นิพฺพนฏฺโฐ วนาธิมุตฺโต
วนมุตฺโต วนเมว ธาวติ
ตํ ปุคฺคลเมว ปสฺสถ
มุตฺโต พนฺธนเมว ธาวติ.

345

เครื่องจองจำที่ทำจากเหล็ก, ไม้, และปอป่าน ปราชญ์ไม่เรียกว่าเป็นเครื่องจองจำแน่นเหนียว; ความรักความยินดีในเครื่องประดับ และความจดจ่อห่วงใยที่มีต่อบุตรภรรยาต่างหาก (คือเครื่องจองจำที่ยิ่งกว่า)

น ตํ ทฬฺหํ พนฺธนมาหุ ธีรา
ยทายสํ ทารุชํ ปพฺพชญฺจ
สารตฺตรตฺตา มณิกุณฺฑเลสุ
ปุตฺเตสุ ทาเรสุ จ ยา อเปกฺขา.

346

เอตๆ ทฬฺหๆ พนฺธนมาหุ ธีรา
โอหารินๆ สิถิลทุปฺปมุญฺจๆ
เอตๆปิ เฉตฺวาน ปริพฺพชนฺติ
อนเปกฺขิโน กามสุขๆ ปหาย.

เครื่องจองจำชนิดนี้แหละ ซึ่งเหนี่ยวรั้งหลวมๆ แต่แก้ยาก ปราชญ์เรียกว่าเครื่องจองจำอันแน่นเหนียว ท่านตัดเสียได้ ไม่มีความเยื่อใย ละกามสุขออกบวช

347

เย ราครตฺตานุปตนฺติ โสตๆ
สยๆ กตๆ มกฺกฏโกว ชาลๆ
เอตมฺปิ เฉตฺวาน วชนฺติ ธีรา
อนเปกฺขิโน สพฺพทุกฺขๆ ปหาย.

คนที่ถูกราคะย้อมจิต ย่อมดิ่งสู่กระแสตัณหา เหมือนแมงมุมดกลงไปดิดใยที่ตนทำเอาไว้เอง ปราชญ์จึงตัดกระแสตัณหา ไม่มีความเยื่อใย ละทุกข์ทั้งปวง ออกบวช

348

มุญฺจ ปุเร มุญฺจ ปจฺฉโต
มชฺเฌ มุญฺจ ภวสฺส ปารคู
สพฺพตฺถ วิมุตฺตมานโส
น ปุน ชาติชรๆ อุเปหิสิ.

จงปลดเปลื้องตัณหา(ความรัก,ความอาลัย) ทั้งที่รออยู่ข้างหน้า ทั้งที่ผ่านมาแล้ว ทั้งที่กำลังมีอยู่ แล้วจะถึงฝั่งแห่งภพ มีใจหลุดพ้นในสิ่งทั้งปวง ไม่มีการเกิดแก่อีกต่อไป

349

คนที่ถูกวิตกครอบงำ มีราคะกล้า เห็นสิ่งทั้งหลายว่าสวยงาม ตัณหาก็ยิ่งพอกพูน เขานั่นแหละได้กระชับเครื่องจองจำให้แน่นเข้าอีก

วิตกฺกมถิตสฺส ชนฺตุโน
ติพฺพราคสฺส สุภานุปสฺสิโน
ภิยฺโย ตณฺหา ปวฑฺฒติ
เอส โข ทฬฺหํ กโรติ พนฺธนํ.

350

ผู้ใดยินดีในธรรมอันสงบระงับวิตก, เจริญอสุภกรรมฐาน, มีสติอยู่ทุกเมื่อ ผู้นั้นแหละขจัดตัณหาได้สิ้น ตัดทำลายเครื่องจองจำแห่งมาร(ขาดสะบั้น)

วิตกฺกูปสเม จ โย รโต
อสุภํ ภาวยตี สทา สโต
เอส โข พฺยนฺติกาหติ
เอสจฺเฉจฺฉติ มารพนฺธนํ.

351

ผู้ไปถึงจุดหมาย, ไม่มีความหวาดหวั่น, ปราศจากตัณหา, ไม่มีกิเลสยั่วใจ, ตัดลูกศร(กิเลส) อันนำไปสู่ภพขาดแล้ว การเกิดกายครั้งนี้ เป็นอวสาน

นิฏฺฐงฺคโต อสนฺตาสี
วีตตณฺโห อนงฺคโณ
อจฺฉินฺทิ ภวสลฺลานิ
อนฺติโมยํ สมุสฺสโย.

352

วีตตณฺโห อนาทาโน
นิรุตฺติปทโกวิโท
อกฺขรานํ สนฺนิปาตํ
ชญฺญา ปุพฺพปรานิ จ
ส เว อนฺติมสารีโร
มหาปญฺโญ มหาปุริโสติ วุจฺจติ.

ผู้ปราศจากตัณหา ไม่ถือมั่น, แตกฉานในนิรุตติ(ภาษา), เชี่ยวชาญวลีอักษรและเหตุ-ผลเชื่อมโยง เขาเกิดกายเป็นหนสุดท้าย เรียกได้ว่า มหา-บุรุษผู้ทรงปัญญายิ่งใหญ่

353

สพฺพาภิภู สพฺพวิทูหมสฺมิ
สพฺเพสุ ธมฺเมสุ อนูปลิตฺโต
สพฺพญฺชโห ตณฺหกฺขเย วิมุตฺโต
สยํ อภิญฺญาย กมุทฺทิเสยฺยํ.

เราครอบงำสรรพสิ่ง, รู้แจ้งสรรพสิ่ง, ไม่ติดในสรรพสิ่ง, สะสรรพสิ่งได้แล้ว, หลุดพ้นเด็ดขาดเพราะสิ้นตัณหา, ตรัสรู้ด้วยตนเอง จึงไม่รู้จะอ้างอิงใคร(ว่าเป็นครู)

354

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ
สพฺพํ รสํ ธมฺมรโส ชินาติ
สพฺพํ รตึ ธมฺมรตี ชินาติ
ตณฺหกฺขโย สพฺพทุกฺขํ ชินาติ.

ธรรมทาน ชนะทุกทาน, ธรรม-รส ชนะทุกรส, ยินดีในธรรม ชนะทุกความยินดี, สิ้นตัณหา ชนะทุกข์ทั้งปวง

355

โภคทรัพย์ฆ่าคนโง่ได้ ฆ่าผู้แสวงฝั่งนิพพานไม่ได้, เพราะมีตัณหาในโภคทรัพย์ คนโง่ย่อมฆ่าตนเองเหมือนฆ่าผู้อื่น

หนนฺติ โภคา ทุมฺเมธํ
โน จ ปารคเวสิโน
โภคตณฺหาย ทุมฺเมโธ
หนฺติ อญฺเญว อตฺตนํ.

356

ผืนนา เสียหายเพราะหญ้า, สัตว์โลก เสียหายเพราะราคะ, ฉะนั้น ทานที่ให้แก่ผู้ปราศจากราคะ จึงมีผลมาก

ติณโทสานิ เขตฺตานิ
ราคโทสา อยํ ปชา
ตสฺมา หิ วีตราเคสุ
ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ.

357

ผืนนา เสียหายเพราะหญ้า, สัตว์โลก เสียหายเพราะโทสะ, ฉะนั้น ทานที่ให้แก่ผู้ปราศจากโทสะ จึงมีผลมาก

ติณโทสานิ เขตฺตานิ
โทสโทสา อยํ ปชา
ตสฺมา หิ วีตโทเสสุ
ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ.

358

ติณโทสานิ เขตฺตานิ
โมหโทสา อยํ ปชา
ตสฺมา หิ วีตโมเหสุ
ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ.

ผืนนา เสียหายเพราะหญ้า,
สัตว์โลก เสียหายเพราะโมหะ,
ฉะนั้น ทานที่ให้แก่ผู้ปราศจาก
โมหะ จึงมีผลมาก

359

ติณโทสานิ เขตฺตานิ
อิจฺฉาโทสา อยํ ปชา
ตสฺมา หิ วีคติจฺเฉสุ
ทินฺนํ โหติ มหปฺผลํ.

ผืนนา เสียหายเพราะหญ้า,
สัตว์โลก เสียหายเพราะความ
อยาก(ตัณหา), ฉะนั้น ทานที่
ให้แก่ผู้ปราศจากความอยาก
จึงมีผลมาก

(35) ภิกขุวรรค-หมวดภิกษุ

360

จกฺขุนา สำวโร สาธุ
สาธุ โสเตน สำวโร
ฆาเนน สำวโร สาธุ
สาธุ ชิวฺหาย สำวโร

สำรวมตา ดี, สำรวมหู ดี, สำ-
รวมจมูก ดี, สำรวมลิ้น ดี

361

สำรวมกาย ดี, สำรวมวาจา ดี, สำรวมใจ ดี, สำรวมทุกทาง ดี, ภิกษุผู้สำรวมทุกทาง ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

กาเยน สำวโร สาธุ
สาธุ วาจาย สำวโร
มนสา สำวโร สาธุ
สาธุ สพฺพตฺถ สำวโร
สพฺพตฺถ สำวุโต ภิกฺขุ
สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจติ.

362

ผู้สำรวมมือ, สำรวมเท้า, สำรวมวาจา, สำรวมตน, ยินดีในธรรมภายใน(ฝึกอบรมจิต), มีจิตเป็นสมาธิ, พอใจในตัวเองอยู่คนเดียว เรียกได้ว่า ภิกษุ

หตฺถสญฺญโต ปาทสญฺญโต
วาจาย สญฺญโต สญฺญตตฺตโม
อชฺฌตฺตรโต สมาหิโต
เอโก สนฺตุสิโต ตมาหุ ภิกฺขุ.

363

คำกล่าวของภิกษุ ผู้สำรวมปาก, พูดด้วยปัญญา, ไม่ฟุ้งซ่าน, แสดงอรรถและธรรมแจ่มแจ้ง ย่อมหวานซึ้ง

โย มุขสญฺญโต ภิกฺขุ
มนฺตภาณี อนุทฺธโต
อตฺถ์ ธมฺมญฺจ ทีเปติ
มธุรนฺตสฺส ภาสิตๆ.

364

ธมฺมาราโม ธมฺมรโต
ธมฺมํ อนุวิจินฺตยं
ธมฺมํ อนุสฺสรํ ภิกฺขุ
สทฺธมฺมา น ปริหายติ.

ภิกษุผู้มีธรรมเป็นที่ยินดี, ยินดีในธรรม, พิจารณาธรรม, ระลึกถึงธรรมอยู่เสมอ ย่อมไม่เสื่อมจากสัทธรรม

365

สลาภํ นาติมญฺเญยฺย
นาญฺเญสํ ปิหยญฺจเร
อญฺเญสํ ปิหยํ ภิกฺขุ
สมาธึ นาธิคจฺฉติ.

อย่าดูหมิ่นลาภ(ปัจจัย 4)ของตน อย่าเที่ยวอยากได้ลาภของคนอื่น ภิกษุผู้อยากได้ลาภของคนอื่น ย่อมไม่ได้สมาธิ

366

อปฺปลาโภปิ เจ ภิกฺขุ
สลาภํ นาติมญฺญติ
ตํ เว เทวา ปสํสนฺติ
สุทฺธาชีวึ อตนฺทิตํ.

ภิกษุผู้มีลาภ(ปัจจัย 4)น้อย แต่ไม่ดูหมิ่นลาภของตน, ดำรงชีวิตอย่างบริสุทธิ์, ไม่เกียจคร้าน เทวดาก็ยังเทิดทูน

367

ผู้ไม่มีความยึดถือในนามและรูปว่าเป็นของเราโดยประการทั้งปวง และเมื่อไม่มีนามและรูปนั้น ก็ไม่เศร้าเสียใจ เรียกได้ว่า ภิกษุ

สพฺพโส นามรูปสฺมิ
ยสฺส นตฺถิ มมายิตं
อสตา จ น โสจติ
ส เว ภิกฺขูติ วุจฺจติ.

368

ภิกษุใดอยู่ด้วยเมตตา(ได้เจโตวิมุตติ) เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้า ภิกษุนั้นต้องได้บรรลุนิพพานอันสุขสงบระงับสังขาร

เมตฺตาวิหารี โย ภิกฺขุ
ปสนฺโน พุทฺธสาสเน
อธิคจฺเฉ ปทं สนฺตं
สงฺขารูปสมं สุขं.

369

ภิกษุเอ๋ย จงวิดเรือนี้ เมื่อวิดเรือแล้ว ก็จะไปได้เร็ว (คือ)เมื่อละราคะโทสะ(และโมหะ)ได้แล้ว ก็จักไปถึงนิพพาน

สิญฺจ ภิกฺขุ อิมं นาวं
สิตฺตา เต ลหุเมสฺสติ
เฉตฺวา ราคญฺจ โทสญฺจ
ตโต นิพฺพานเมหิสิ.

370

ภิกษุที่ตัด 5 (สังโยชน์เบื้องต่ำ 5), ละ 5 (สังโยชน์เบื้องสูง 5), เจริญอีก 5 (อินทรีย์ 5), ไม่ข้องคาอยู่กับ 5 (ราคะ, โทสะ, โมหะ, มานะ, ทิฐิ)ได้แล้ว เรียกว่า ผู้ข้ามห้วงกิเลสได้แล้ว

ปญฺจ ฉินฺเท ปญฺจ ชเห
ปญฺจ จุตฺตริ ภาวเย
ปญฺจ สงฺคาติโค ภิกฺขุ
โอฆติณฺโณติ วุจฺจติ.

371

จงเพียรเพ่ง(เจริญสมาธิ)เถิด ภิกษุ! อย่าประมาท อย่าให้จิตหมุนเข้าหากามคุณ อย่าเผลอกลืนกินก้อนเหล็ก(ร้อน) อย่าให้กรรมแผดเผาแล้วครวญว่า "ทุกข์จริงหนอ"

ฌาย ภิกฺขุ มา จ ปมาโท
มา เต กามคุเณ ภมสฺสุ จิตฺตํ
มา โลหคุฬํ คิลี ปมตฺโต
มา กนฺทิ ทุกฺขมิทนฺติ ฑยฺหมาโน.

372

ไม่มีปัญญา ก็ไม่มีฌาน, ไม่มีฌาน ก็ไม่มีปัญญา ผู้ใดมีทั้งฌานและปัญญา ผู้นั้นก็จ่อนิพพาน

นตฺถิ ฌานํ อปญฺญสฺส
ปญฺญา นตฺถิ อฌายโต
ยมฺหิ ฌานญฺจ ปญฺญา จ
ส เว นิพฺพานสนฺติเก.

373

ความยินดี (อันเกิดจากฌาน-สมาบัติและวิปัสสนา) ไม่ใช่มีแก่คนทั่วไป หากมีแก่ภิกษุ ผู้อาศัยเรือนว่าง, มีจิตสงบ, เห็นแจ้งธรรมเป็นอย่างดี

สุญฺญาคารํ ปวิฏฺฐสฺส
สนฺตจิตฺตสฺส ภิกฺขุโน
อมานุสี รตี โหติ
สมฺมา ธมฺมํ วิปสฺสโต.

374

ทุกเมื่อที่ภิกษุพิจารณาเห็นความเกิดความดับของขันธ์ทั้งหลาย ย่อมได้ปีติและปราโมทย์ นั้นคืออมตธรรมของผู้รู้แจ้ง

ยโต ยโต สมฺมสติ
ขนฺธานํ อุทยพฺพยํ
ลภตี ปีติปาโมชฺชํ
อมตนฺตํ วิชานตํ.

375

แรกเริ่มในการที่จะได้อมตธรรมนั้น ภิกษุผู้มีปัญญาในพระธรรมวินัยนี้ 1. รักษาอินทรีย์ 2. สันโดษ 3. สำรวมในพระปาติโมกข์ 4. คบกัลยาณมิตร ซึ่งมีความเป็นอยู่อันบริสุทธิ์ ไม่เกียจคร้าน

ตตฺรายมาทิ ภวติ
อิธ ปญฺญสฺส ภิกฺขุโน
อินฺทฺริยคุตฺติ สนฺตุฏฺฐี
ปาฏิโมกฺเข จ สำวโร
มิตฺเต ภชสฺสุ กลฺยาเณ
สุทฺธาชีเว อตนฺทิเต.

376

ปฏิสนฺถารวุตฺยสฺส อาจารกุสโล สิยา ตโต ปาโมชฺชพหุโล ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสติ.

ภิกษุพึงประพฤติในปฏิสันถาร (ต้อนรับด้วยอามิสและด้วยธรรม), ฉลาดในเรื่องกิริยามารยาท แล้วจักเป็นผู้มากด้วยปราโมทย์ กระทำจุดจบแก่ทุกข์ได้

377

วสฺสิกา วิย ปุปฺผานิ มทฺทวานิ ปมุญฺจติ เอวํ ราคญฺจ โทสญฺจ วิปฺปมุญฺเจถ ภิกฺขโว.

มะลิ สลัดดอกแห้งเหี่ยวทิ้ง ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอก็เหมือนกัน จงสลัดทิ้งราคะและโทสะเสีย

378

สนฺตกาโย สนฺตวาโจ สนฺตมโน สุสมาหิโต วนฺตโลกามิโส ภิกฺขุ อุปสนฺโตติ วุจฺจติ.

ภิกษุผู้มีกายสงบ, มีวาจาสงบ, มีใจสงบ, มีสมาธิมั่นคง, คายโลกามิส(กามคุณ)ได้แล้ว เรียกได้ว่า ผู้สงบระงับ

379

จงเตือนตนด้วยตนเอง พิจารณาตนด้วยตนเอง, ภิกษุเอ่ย เมื่อเธอคุ้มครองตนได้ ก็จักอยู่เป็นสุข

อตฺตนา โจทยตฺตานำ
ปฏิมำเสตมตฺตนา
โส อตฺตคุตฺโต สติมา
สุขำ ภิกฺขุ วิหาหิสิ.

380

ตนเองเป็นที่พึ่งของตน ตนเองเป็นทางไป(คติ)ของตน เพราะฉะนั้น จงสงวนตน เหมือนพ่อค้าดูแลม้าคู่ใจ

อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ
อตฺตา หิ อตฺตโน คติ
ตสฺมา สญฺญม อตฺตานำ
อสฺสำ ภทฺรำว วาณิโช.

381

ภิกษุผู้มากด้วยปราโมทย์ เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้า ต้องได้บรรลุนิพพาน อันสงบระงับสังขาร เป็นสุข

ปาโมชฺชพหุโล ภิกฺขุ
ปสนฺโน พุทฺธสาสเน
อธิคจฺเฉ ปทำ สนฺตำ
สงฺขารูปสมำ สุขำ.

382

โย หเว ทหโร ภิกฺขุ
ยุญฺชติ พุทฺธสาสเน
โส อิมํ โลกํ ปภาเสติ
อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิมา.

ภิกษุแม้ยังหนุ่ม แต่ปฏิบัติ
ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า
ย่อมช่วยให้โลกสว่างไสว ดุจ
ดวงจันทร์ที่ลอยพ้นจากเมฆ
หมอก(ส่องสว่างทั่วฟ้า)

(36) พราหมณวรรค-หมวดพราหมณ์

383

ฉินฺท โสตํ ปรกฺกมฺม
กาเม ปนูท พฺราหฺมณ
สงฺขารานํ ขยํ ญตฺวา
อกตญฺญูสิ พฺราหฺมณ.

พราหมณ์เอ๋ย พยายามตัด
กระแส(ตัณหา)ให้จงได้ ลดละ
กามทั้งหลายให้จงได้ เมื่อรู้
ถึงความสิ้นไปแห่งสังขาร ท่าน
ก็รู้นิพพาน

384

ยทา ทฺวเยสุ ธมฺเมสุ
ปารคู โหติ พฺราหฺมโณ
อถสฺส สพฺเพ สโยคา
อตฺถํ คจฺฉนฺติ ชานโต.

เมื่อใด พราหมณ์ถึงฝั่งใน
ธรรมทั้งสอง(คือสมถะและวิ-
ปัสสนา) เมื่อนั้น กิเลสผูกมัด
ทั้งปวงของเธอผู้รู้ ก็ถึงจุดจบ

385

เมื่อไม่มีฝั่งนี้(อายตนะภายใน๖) ไม่มีฝั่งโน้น(อายตนะภายนอก ๖) หรือไม่มีทั้งสองฝั่ง ก็หมดความกระวนกระวาย พรากกิเลสได้ เรียกได้ว่า พราหมณ์

ยสฺส ปารํ อปารํ วา
ปาราปารํ น วิชฺชติ
วีตทฺทรํ วิสญฺญุตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

386

ผู้ได้ฌาน, ปลอดมลทิน, ปลีกตนอยู่ลำพัง, เสร็จกิจที่ต้องทำ, สิ้นอาสวะ, บรรลุประโยชน์สูงสุด เรียกได้ว่า พราหมณ์

ฌายึ วิรชมาสีนํ
กตกิจฺจํ อนาสวํ
อุตฺตมตฺถํ อนุปฺปตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

387

ดวงอาทิตย์ส่องแสงกลางวัน, ดวงจันทร์ส่องสว่างกลางคืน, กษัตริย์ทรงเครื่องศึก งามสง่า, พราหมณ์ผู้เพียรเพ่ง(เข้าฌาน) สง่างาม, ส่วนพระพุทธเจ้าโชติชัชวาลทั้งวันทั้งคืน

ทิวา ตปติ อาทิจฺโจ
รตฺติมาภาติ จนฺทิมา
สนฺนทฺโธ ขตฺติโย ตปติ
ฌายี ตปติ พฺราหฺมโณ
อถ สพฺพมโหรตฺตึ
พุทฺโธ ตปติ เตชสา.

388

พาหิตปาโป หิ พฺราหฺมโณ
สมจริยา สมโณติ วุจฺจติ
ปพฺพาชยมตฺตโน มลं
ตสฺมา ปพฺพชิโตติ วุจฺจติ.

ลอยบาปได้แล้ว จึงเรียกว่า พราหมณ์, เพราะประพฤติดี จึงเรียกว่าสมณะ, กำจัดกิเลสของตนได้ จึงเรียกว่า บรรพชิต

389

น พฺราหฺมณสฺส ปหเรยฺย
นาสฺส มุญฺเจถ พฺราหฺมโณ
ธิ พฺราหฺมณสฺส หนฺตารं
ตโต ธิ ยสฺส มุญฺจติ.

พราหมณ์(พระอรหันต์)ไม่ทำร้ายกัน, พราหมณ์ไม่โต้ตอบผู้ทำร้าย, ผู้ทำร้ายพราหมณ์ยังดีกว่าพราหมณ์ทำร้ายตอบเขา

390

น พฺราหฺมณสฺเสตทกิญฺจิ เสยฺโย
ยทา นิเสโธ มนโส ปิเยหิ
ยโต ยโต หึสมโน นิวตฺตติ
ตโต ตโต สมฺมติเมว ทุกฺขं.

สำหรับพราหมณ์(พระอรหันต์) การห้ามใจจากสิ่งที่รักทั้งหลายเป็นเรื่องดีไม่ใช่เล็กน้อย เมื่อใจที่คิดเบียดเบียนถอนกลับจากสิ่งใดๆ ทุกข์ก็สงบระงับเพราะสิ่งนั้นๆ

391

ผู้ใด ไม่มีการทำชั่วทางกาย วาจาใจ เราเรียกผู้นั้น ซึ่งสำรวมใน 3 ทาง ว่าเป็นพราหมณ์

ยสฺส กาเยน วาจาย
มนสา นตฺถิ ทุกฺกตํ
สำวุตำ ตีหิ ฐาเนหิ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณำ.

392

เมื่อรู้แจ้งธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนจากผู้ใด ก็พึงนบไหว้ผู้นั้นด้วยความเคารพ เหมือนพราหมณ์บูชาไฟ

ยมฺหา ธมฺมำ วิชาเนยฺย
สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิตำ
สกฺกจฺจำ ตำ นมสฺเสยฺย
อคฺคิหุตฺตำว พฺราหฺมโณ.

393

คนเป็นพราหมณ์ ไม่ใช่เพราะชฎา ไม่ใช่เพราะโคตร ไม่ใช่เพราะชาติกำเนิด, สัจจะและธรรมมีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นก็สะอาดบริสุทธิ์และเป็นพราหมณ์

น ชฏาหิ น โคตฺเตหิ
น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ
ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธมฺโม จ
โส สุจี โส จ พฺราหฺมโณ.

394

กินฺเต ชฏาห ทุมฺเมธ
กินฺเต อชินสาฏิยา
อพฺภนฺตรนฺเต คหนํ
พาหิรํ ปริมชฺชสิ.

คนโง่เอ๋ย มีประโยชน์อะไร กับชฎา มีประโยชน์อะไรกับหนังเสือ(ที่ใช้นุ่งห่ม) ภายในของเจ้ารุงรัง(ด้วยกิเลส) เกลี้ยงเกลาแต่ภายนอก

395

ปสุกูลธรํ ชนฺตุ
กิสนฺธมนิสนฺถตํ
เอกํ วนสฺมึ ฌายนฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

ผู้ใช้ผ้าบังสุกุล ผอมเห็นเส้นเอ็น บำเพ็ญฌานอยู่ในป่าเพียงลำพัง เราเรียกเขาว่าพราหมณ์

396

น จาหํ พฺราหฺมณํ พฺรูมิ
โยนิชํ มตฺติสมฺภวํ
โภวาที นาม โส โหติ
ส เว โหติ สกิญฺจโน
อกิญฺจนํ อนาทานํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

เราไม่เรียกบุคคลว่า พราหมณ์ ที่ชาติกำเนิด ที่มารดาผู้ให้คลอด, เขาเรียกตัวเองว่าผู้จริญ แต่เขาก็ยังมีกิเลส, คนไม่มีกิเลส ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นต่างหาก เราเรียกว่าพราหมณ์

397

บุคคลที่ตัดกิเลสผูกมัดได้, ไม่สะดุ้งกลัว, เป็นอิสระไม่ข้องคา เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

สพฺพสโยชนํ เฉตฺวา
โย เว น ปริตสฺสติ
สงฺคาติคํ วิสยุตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

398

คนที่ตัดได้แล้ว ซึ่งความโกรธอันเป็นเหมือนชะเนาะ, ซึ่งตัณหาอันเป็นเหมือนเชือกหนัง, ซึ่งมิจฉาทิฐิอันเป็นเหมือนสายป่าน, ถอดอวิชชาอันเป็นเหมือนลิ่มสลักได้แล้ว, (และ) เป็นผู้ตื่นรู้ เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

เฉตฺวา นทฺธึ วรตฺตญฺจ
สนฺทานํ สหนุกฺกมํ
อุกฺขิตฺตปลิฆํ พุทฺธํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

399

คนที่ไม่คิดร้าย, อดกลั้นได้ ต่อการถูกด่าว่าและต่อการเข่นฆ่าจองจำ, มีขันติเป็นกองกำลัง เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

อกฺโกสํ วธพนฺธญฺจ
อทุฏฺโฐ โย ติติกฺขติ
ขนฺตีพลํ พลานีกํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

400

อกฺโกธนำ วตวนฺตำ
สีลวนฺตำ อนุสฺสทำ
ทนฺตำ อนฺติมสารีรำ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณำ.

ผู้ไม่มีความโกรธ, มีความประพฤติดี, มีศีล, ไม่มีกิเลสฟูใจ, ฝึกตนแล้ว, เกิดกายเป็นครั้งสุดท้าย เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

401

วาริ โปกฺขรปตฺเตว
อารคฺเคริว สาสโป
โย น ลิมฺปติ กาเมสุ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณำ.

คนที่ไม่ติดอยู่ในกาม เหมือนน้ำไม่ติดใบบัว, เหมือนเมล็ดผักกาดไม่ค้างอยู่ที่ปลายเหล็กแหลม เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

402

โย ทุกฺขสฺส ปชานาติ
อิเธว ขยมตฺตโน
ปนฺนภารำ วิสญฺญุตฺตำ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณำ.

ผู้ใดรู้ชัดว่า ทุกข์ของตนสิ้นแล้ว, ปลงภาระ(ขันธ์ 5)ได้แล้ว, เป็นอิสระ เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

403

ผู้มีปัญญาล้ำลึก, เป็นปราชญ์, รู้ว่าอะไรเป็นทางหรือมิใช่ทาง, ประสบความสำเร็จสูงสุด เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

คมฺภีรปญฺญํ เมธาวึ
มคฺคามคฺคสฺส โกวิทํ
อุตฺตมตฺถํ อนุปฺปตฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

404

ผู้ไม่คลุกคลีทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต, มีความเป็นอยู่อย่างไม่มีอาลัย, มักน้อย เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

อสํสฏฺฐํ คหฏฺเฐหิ
อนาคาเรหิ จูภยํ
อโนกสารึ อปฺปิจฺฉํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

405

ผู้ไม่ทำร้ายสัตว์ ทั้งที่อ่อนแอและแข็งแรง, ไม่ฆ่าเอง, ไม่ให้เขาฆ่า เราเรียกว่า พราหมณ์

นิธาย ทณฺฑํ ภูเตสุ
ตเสสุ ถาวเรสุ จ
โย น หนฺติ น ฆาเตติ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

406

อวิรุทฺธ์ วิรุทฺเธสุ
อตฺตทณฺเฑสุ นิพฺพุตๆ
สาทาเนสุ อนาทานๆ
ตมหๆ พฺรูมิ พฺราหฺมณๆ.

คนที่ไม่ชิงชัง ท่ามกลางผู้ชิงชัง, เย็นสนิท ท่ามกลางผู้นิยมความรุนแรง, ไม่ยึดมั่นถือมั่น ท่ามกลางผู้ยึดมั่นถือมั่น เราเรียกว่า พราหมณ์

407

ยสฺส ราโค จ โทโส จ
มาโน มกฺโข จ ปาติโต
สาสโปริว อารคฺคา
ตมหๆ พฺรูมิ พฺราหมณๆ.

คนที่ทำให้ราคะ, โทสะ, มานะ (ความถือตัว), มักขะ(ความลบหลู่) ตกไปหมดสิ้น เหมือนเมล็ดผักกาดตกไปจากปลายเหล็กแหลม เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

408

อกกฺกสๆ วิญฺญาปนึ
คิรๆ สจฺจๆ อุทีรเย
ยาย นาภิสเช กญฺจิ
ตมหๆ พฺรูมิ พฺราหฺมณๆ.

คนที่ไม่พูดคำหยาบ; พูดคำที่เข้าใจกันได้, คำสัตย์, คำที่ไม่ทำให้เขาขัดใจ เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

409

คนที่ไม่หยิบฉวยเอาของเขา โดยที่เขาไม่ได้ให้ ไม่ว่ายาว หรือสั้น, ละเอียดหรือหยาบ, งามหรือไม่งาม ก็ตาม เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

โยธ ทีฆ์ ว รสฺสํ วา
อณุ์ ถูลํ สุภาสุภ์
โลเก อทินฺนนฺ์ นาทิยติ
ตมห์ พฺรูมิ พฺราหฺมณ์.

410

คนที่ไม่มีความนึกหวัง ทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า, เป็นอิสระ, ไร้ตัณหา เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

อาสา ยสฺส น วิชฺชนฺติ
อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ
นิราสยฺ์ วิสยุตฺต์
ตมห์ พฺรูมิ พฺราหฺมณ์.

411

ผู้ไม่มีอาลัย, รู้ทั่ว, ไม่มีอะไรสงสัย, มีจิตหยั่งบรรลุนิพพาน เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

ยสฺสาลยา น วิชฺชนฺติ
อญฺญาย อกถ์กถี
อมโตคธ์ อนุปฺปตฺต์
ตมห์ พฺรูมิ พฺราหฺมณ์.

412

โยธ ปุญฺญญฺจ ปาปญฺจ
อุโภ สงฺคำ อุปจฺจคา
อโสกำ วิรชำ สุทฺธำ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณำ.

ผู้ละได้ไม่ข้องคาทั้งบุญและบาป, ผู้ไม่เศร้าโศก, ปลอดกิเลส, บริสุทธิ์ เราเรียกเขาว่าพราหมณ์

413

จนฺทำว วิมลำ สุทฺธำ
วิปฺปสนฺนมนาวิลำ
นนฺทิภวปริกฺขีณำ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณำ.

คนผู้บริสุทธิ์ไร้กิเลส หมดจดสดใสดุจดวงจันทร์, สิ้นภพให้เพลิดเพลิน เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

414

โย อิมำ ปลิปถำ ทุคฺคำ
สำสารำ โมหมจฺจคา
ติณฺโณ ปารคโต ฌายี
อเนโช อกถำกถี
อนุปาทาย นิพฺพุโต
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณำ.

สังสารวัฏและโมหะนี้ ซึ่งเป็นทางหล่ม ข้ามได้ยาก ผู้ใดผ่านเลยได้, ข้ามไปถึงฝั่ง, แน่วนิ่งไม่หวั่นไหว, ไม่มีอะไรให้สงสัย, กิเลสดับสิ้นเพราะไม่ถือมั่น ผู้นั้นเราเรียกว่า พราหมณ์

415

คนที่ละกาม ออกบวชเป็น อนาคาริก ไม่มีกามเป็นภพ แล้ว เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

โยธ กาเม ปหนฺตฺวาน
อนาคาโร ปริพฺพเช
กามภวปริกฺขีณ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณ.

416

คนที่ละตัณหา ออกบวชเป็น อนาคาริก ไม่มีตัณหาเป็นภพ แล้ว เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

โยธ ตณฺหำ ปหนฺตฺวาน
อนาคาโร ปริพฺพเช
ตณฺหาภวปริกฺขีณ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณ.

417

คนที่ละกิเลสผูกมัดใจ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ทั้งที่เป็นของทิพย์, เป็นอิสระจากการผูกมัดทั้งปวง เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

หิตฺวา มานุสกำ โยคำ
ทิพฺพำ โยคำ อุปจฺจคา
สพฺพโยควิสำยุตฺตำ
ตมหำ พฺรูมิ พฺราหฺมณ.

418

หิตฺวา รติญฺจ อรติญฺจ
สีติภูตํ นิรูปธึ
สพฺพโลกาภิภุ วีรํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

คนที่ละได้ทั้งความยินดีและความไม่ยินดี, มีความสงบเย็น, ไร้กิเลส, เก่งกล้า, เอาชนะโลกทั้งปวงได้ เราเรียกเขาว่าพราหมณ์

419

จุตึ โย เวทิ สตฺตานํ
อุปปตฺติญฺจ สพฺพโส
อสตฺตํ สุคตํ พุทฺธํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

คนที่รู้ทั้งการตายและการเกิดของสัตว์ทั้งหลายทุกประการ, ดำเนินไปดี, ไม่ข้องคา, เป็นผู้ตื่นรู้ เราเรียกเขาว่า พราหมณ์

420

ยสฺส คตึ น ชานนฺติ
เทวา คนฺธพฺพมานุสา
ขีณาสวํ อรหนฺตํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

วิถีชีวิต(คติ) ของผู้ใด ซึ่งเทวดา, คนธรรพ์, และมนุษย์ทั้งหลายไม่รู้ เขาไม่มีอาสวะ, เป็นอรหันต์ เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

421

ผู้ใดไม่มีกิเลสกังวล ทั้งเมื่อก่อน ทั้งภายหลัง ทั้งปัจจุบัน, หมดห่วง, หมดความยึดมั่น ผู้นั้นเราเรียกว่า พราหมณ์

ยสฺส ปุเร จ ปจฺฉา จ
มชฺเฌ จ นตฺถิ กิญฺจนํ
อกิญฺจนํ อนาทานํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

422

นักแสวงผู้ยิ่งใหญ่, องอาจแกล้วกล้า, เลิศล้ำ, เป็นผู้พิชิต, ไม่มีความหวั่นไหว, ชำระล้างกิเลสได้แล้ว, เป็นผู้ตื่นรู้ เราเรียกว่าพราหมณ์

อุสภํ ปวรํ วีรํ
มเหสึ วิชิตาวินํ
อเนชํ นฺหาตกํ พุทฺธํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

423

ผู้ใด รู้อดีตชาติ(ของตน), เห็นสวรรค์และอบาย, ไม่มีการเกิดต่อไป, สำเร็จกิจเป็นมุนี เพราะรู้ยิ่ง, อยู่จบพรหมจรรย์สิ้นเชิง เราเรียกผู้นั้นว่า พราหมณ์

ปุพฺเพนิวาสํ โย เวทิ
สคฺคาปายญฺจ ปสฺสติ
อโถ ชาติกฺขยํ ปตฺโต
อภิญฺญาโวสิโต มุนิ
สพฺพโวสิตโวสานํ
ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

จบคาถาธรรมบท

อรรถกถาแห่งธรรมบท

อรรถกถาแห่งขุททกนิกายทั้งหมด คือคัมภีร์ที่มีชื่อว่า"ปรมัตถโชติกา" เป็นผลงานของพระพุทธโฆส

ในคัมภีร์ปรมัตถโชติกานั้น เมื่อถึงตอนที่เป็นอรรถกถาแห่งธรรมบท พระพุทธโฆสได้กล่าวไว้ในบทนมัสการว่า ผู้อาราธนาให้ท่านเรียบเรียงงานนี้คือ พระกุมารกัสสปะ(ชาวเกาะสิงหล-คนละรูปกับพระกุมารกัสสปะในสมัยพุทธกาล) ทั้งนี้ เพราะเห็นว่า มีอรรถกถาแห่งธรรมบทที่ตกทอดกันมาอยู่แล้ว แต่อยู่ในภาษาของชาวเกาะตามพปัณณิ(ชาวเกาะล้งกา)

พระพุทธโฆสเรียบเรียงอรรถกถาแห่งธรรมบทขึ้นใหม่ โดยใช้ภาษามคธ อะไรที่เห็นว่าพิสดารไป ก็ตัดออก อะไรที่ยังไม่มีคำอธิบาย ก็อธิบายเพิ่มเติม

ในคำอุทิศของพระพุทธโฆสตอนท้าย กล่าวสรุปว่า คาถาธรรมบทมี 423 คาถา มีเรื่องประกอบคาถา 299 เรื่อง เป็นเรื่องราวที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ทั้งสิ้น พระพุทธโฆสทำงานอรรถกถาชิ้นนี้บนปราสาทที่พระเจ้าสิริกูฏสร้างไว้ในวัดมหาวิหาร

และท้ายสุดของอรรถกถาแห่งธรรมบท มีคำสดุดีพระพุทธโฆส สรุปได้ว่า นามพุทธโฆสนั้น เรียกกันทั่วไป พระพุทธโฆสเป็นพระเถระผู้มีคุณสมบัติ

เพียบพร้อมในด้านต่างๆ คือ มีศรัทธา มีความรู้ มีความเพียร อันสูงยิ่ง มีศีลาจารวัตรอันดี เป็นคนซื่อตรง อ่อนโยน มีความรอบรู้ทางพระธรรมวินัยของทุกสำนัก มีความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกและอรรถกถาอย่างยิ่ง รู้ไวยากรณ์ลึกซึ้ง ใช้ถ้อยคำภาษาได้ละเมียดละไม เป็นนักพูด เป็นมหากวี เป็นศรีสง่าแก่เถรวงศ์ ท่านพำนักอยู่ประจำที่วัดมหาวิหาร

คาถาธรรมบท ที่ได้แสดงไว้ทั้งภาษาบาลีและคำแปลนั้น ถ้าได้อ่านอรรถกถาแห่งธรรมบทประกอบด้วย ก็จะเข้าถึงความหมายแห่งธรรมได้มากขึ้น

จบธรรมบทแห่งขุททกนิกาย

อุทาน

อุทาน มีลักษณะเนื้อหาเหมือนพระสูตรในนิกายก่อนๆ คือมีเรื่องราว มีเหตุการณ์เกิดขึ้น ให้พระพุทธองค์ได้ทรงเปล่งอุทานเป็นคาถา(คำฉันท์) แสดงคำสอนอยู่ในตัว จัดหมวดหมู่เป็น 8 วรรค มีพระสูตรทั้งสิ้น 82 พระสูตร มีพระคาถา 95 บท

ขอเก็บใจความโดยสรุป ตามลำดับ

โพธิวรรค ทรงเปล่งอุทานเมื่อตรัสรู้ใหม่ๆ

(38) **ปฐมโพธิสูตร** (39) **ทุติยโพธิสูตร** (40) **ตติยโพธิสูตร** 3 พระสูตรนี้ กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้ใหม่ๆ ที่โคนต้นโพธิ์ ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา หลังเสวยวิมุตติสุขครบ 7 วัน ทรงออกจากสมาธิระลึกเรื่องปฏิจจสมุปบาท ตลอดปฐมยาม...มัชฌิม-ยาม...ปัจฉิมยาม ตามลำดับ โดยระลึกเห็นกระบวนธรรมทั้งสายเกิดและสายดับ

ในปฐมยาม ทรงเปล่งอุทานว่า เมื่อธรรมทั้งหลาย(คือปฏิจ-จสมุปบาท)ปรากฏแก่พราหมณ์ผู้บำเพ็ญฌาน ความสงสัยทั้งปวงก็หมดไป เพราะได้รู้แจ้งธรรมพร้อมด้วยเหตุ(รู้เหตุเกิดของทุกข์). ในมัชฌิมยาม ทรงเปล่งอุทานว่า เมื่อธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้บำเพ็ญฌาน ความสงสัยทั้งปวงก็หมดไป เพราะได้รู้แจ้งความสิ้นไปแห่งปัจจัยทั้งหลาย (รู้ความดับทุกข์). ในปัจฉิม-ยาม ทรงเปล่งอุทานว่า เมื่อธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ ผู้บำเพ็ญฌาน พราหมณ์นั้นก็กำจัดมารพร้อมทั้งไพร่พลมารเสียได้

(41) **อชปาลนิโครธสูตร** กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อทรงตรัสรู้ใหม่ๆ ทรงไปประทับที่โคนต้นไทร(อชปาลนิโครธ) ฝั่งแม่น้ำเนรัญ-ชรา. หลังเสวยวิมุตติสุขครบ 7 วัน ทรงออกจากสมาธิ พบพราหมณ์หุหุกชาติ...ได้ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ผู้ลอยบาปได้แล้วจึงเป็นพราหมณ์อย่างแท้จริง

สภาวะของนิพพานธาตุ

(42) **เถรสูตร** เชตวัน : ภิกษุจากตระกูลพราหมณ์รูปหนึ่งทูลถามว่า อะไรทำให้คนเป็นพราหมณ์? ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ผู้ลอยบาปได้แล้ว...จึงจัดว่าเป็นพราหมณ์

(43) **มหากัสสปสูตร** กรุงราชคฤห์ : วันหนึ่ง พระพุทธ-องค์ทอดพระเนตรเห็นพระมหากัสสปะเดินบิณฑบาตอยู่ในกรุงราชคฤห์ โดยเดินไปตามที่อยู่ของคนยากไร้ ทรงเปล่งอุทาน ความว่า คนที่ไม่ต้องเลี้ยงดูคนอื่น เป็นพระอรหันต์ คือพราหมณ์ (อย่างแท้จริง)

(44) **ปาวาสูตร** อชกลาปกเจดีย์ (เมืองปาวา) : ในความมืดมิดคืนหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงนั่งอยู่กลางแจ้ง ฝนกำลังโปรยปราย ยักษ์เจ้าถิ่นที่นั่นทำเสียงประหลาดหวังให้พระพุทธองค์กลัว ทรงเปล่งอุทาน ความว่า เมื่อบุคคลถึงฝั่งในธรรม เป็นพระอรหันต์ย่อมไม่กลัวเสียงผีสางและเสียงประหลาดใดๆ

(45) **สังคามชิสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง ภรรยาเก่าอุ้มลูกน้อยไปขอให้พระสังคามชิรับเลี้ยงดู เมื่อพระสังคามชิไม่แสดงอาการรับรู้ จึงวางลูกน้อยไว้บนตักท่าน แล้วเลี่ยงไปดูอยู่ห่างๆ

เห็นพระเถระไม่มองไม่พูดอะไรกับเด็กเลย จึงเข้าไปอุ้มลูกกลับไป พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นความเป็นไปด้วยทิพยจักษุ ทรงเปล่งอุทาน ความว่า พระสังคามชิเป็นผู้ตัดใจจากภรรยาเก่าได้แล้ว เป็นอิสระจากกิเลส เธอได้ชื่อว่าพราหมณ์

(46) **ชฏิลสูตร** คยาสีสะ : คืนหนึ่งในฤดูหนาว พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นพวกชฎิลพากันตำผุดตำโผล่ และบูชาไฟอยู่ที่แม่น้ำคยา โดยคิดว่าจะทำให้ตนบริสุทธิ์จากบาป ทรงเปล่งอุทาน ความว่า น้ำไม่ได้ทำให้คนสะอาด(จากกิเลส) สัจจะและธรรมต่างหาก ทำให้คนสะอาด และเป็นพราหมณ์

(47-50) **พาหิยสูตร** เชตวัน : ที่ท่าสุปปารกะใกล้ฝั่งทะเล มีชายคนหนึ่งชื่อ พาหิยะ ทารุจีริยะ สำคัญตนว่าเป็นอรหันต์คนหนึ่ง เทวดาผู้เคยเป็นพี่น้องกันบอกให้เขารู้ตัวว่าเขาไม่ใช่อรหันต์ มีพระอรหันต์จริงอยู่ทางภาคเหนือ คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี พาหิยะจึงเดินทางไปตามคำบอกของเทวดา ได้พบพระพุทธองค์ขณะทรงเดินบิณฑบาตอยู่ เขาทูลขอให้ทรงแสดงธรรมโปรด ทรงให้รอก่อน แต่ในที่สุดก็ได้ทรงแสดงธรรมแก่เขา...เขาได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ และเมื่อเดินแยกจากไป พาหิยะก็ถูกโคขวิดตาย พระพุทธองค์มีรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายจัดการเผาศพเขา และให้ทำสถูป(บรรจุอัฐิ)ไว้ ภิกษุทูลถามว่า พาหิยะไปเกิดที่ไหน? ตรัสตอบว่า เขาปรินิพพานแล้ว และทรงเปล่งอุทานว่า

"ในนิพพานธาตุ ไม่มีดินน้ำไฟลมหยั่งลง ไม่มีดาวส่องสว่าง ไม่มีดวงอาทิตย์ให้เห็น ไม่มีดวงจันทร์ฉายแสง ไม่มีความมืด

เมื่อใดพราหมณ์เป็นมุนี เพราะรู้แจ้งด้วยตน เมื่อนั้นเขาก็พ้นจากรูปและอรูป จากสุขและทุกข์"

มุจลินทวรรค

ผู้ประมาท เห็นความทุกข์เป็นความสุข

(51) **มุจลินทสูตร** กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับที่โคนต้นมุจลินท์(ต้นจิก) ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา หลังเสวยวิมุตติสุขครบ 7 วัน ขณะที่ฝนตกพรำ ทรงออกจากสมาธิ พญานาคมุจลินท์มาขนดกายแผ่พังพานปกป้องพระพุทธองค์ เมื่อฝนหายจึงแปลงกายเป็นชายหนุ่มยืนประนมมือนมัสการอยู่ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทาน ความว่า วิเวกเป็นความสุข ความไม่เบียดเบียนเป็นความสุข ละกามได้เป็นความสุข กำจัดอัสมิมานะ(ความยึดถือว่าเป็นเรา)ได้ เป็นความสุข

(52) **ราชสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายตั้งคำถามสนทนากันว่า ระหว่างพระเจ้าพิมพิสารกับพระเจ้าปเสนทิโกศล ใครมั่งคั่ง ทรงราชานุภาพมากกว่ากัน? เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาได้ทราบ ทรงตำหนิว่า เป็นการไม่สมควรที่บรรพชิตพูดคุยกันในเรื่องอย่างนี้ ในการอยู่พร้อมหน้ากันของภิกษุ ควรทำ 2 อย่างคือ พูดธรรมะกัน หรือไม่ก็นั่งสงบนิ่งอย่างอริยะ ทรงเปล่งอุทาน ความว่า กามสุขในโลกและทิพยสุข(ของเทวดา) ไม่ถึงเศษเสี้ยวที่ 16 แห่งสุขอันเกิดจากความสิ้นตัณหา

(53) **สักการสูตร เชตวัน** : ภิกษุทั้งหลายทูลเรื่องที่พวกปริพาชกพากันมารุมด่าว่า เพราะเกิดความริษยาที่ลาภสักการะ

หลั่งไหลมาที่พระรัตนตรัยหมด พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ไม่ว่าจะอยู่ในบ้านหรือในป่า, สุขและทุกข์ อย่าเอาตนหรือเอาคนอื่นเป็นที่ตั้ง, มีกิเลส ผัสสะจึงมีการกระทบ ผัสสะกระทบนิพพานไม่ได้

(55) **อุปาสกสูตร** เชตวัน : อุบาสกชาวอิจฉานังคละคนหนึ่งไปธุระที่กรุงสาวัตถี กว่าจะเสร็จธุระได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ก็นาน เขากราบทูลถึงความรู้สึกในเรื่องนี้ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทาน ความว่า คนที่ไม่มีความกังวล ย่อมมีความสุข คนที่มีใจผูกพันอยู่กับคนอื่น ย่อมร้อนใจ

(56) **คัพภินีสูตร** เชตวัน : ภรรยาของปริพาชกคนหนึ่งครรภ์แก่ใกล้คลอด คะยั้นคะยอให้สามีไปหาน้ำมันมาให้ เพื่อจะได้ใช้หลังคลอด เวลานั้นทางการมีการแจกจ่ายเนยใสและน้ำมันแก่สมณะและพราหมณ์ แต่ให้ดื่มอยู่กับที่ จนพอแก่ความต้องการเท่านั้น เอาติดตัวกลับไปด้วยไม่ได้ ปริพาชกคนนั้นต้องใช้วิธีดื่มจนอิ่มแปร้ เพื่อกลับไปอาเจียนเอาน้ำมันให้ภรรยา เป็นเหตุให้ท้องเสีย ดิ้นทุรนทุราย พระพุทธองค์เสด็จไปบิณฑบาต ทอดพระเนตรเห็นเขา ทรงเปล่งอุทาน ความว่า คนผู้ไม่มีความกังวลมีความสุข ผู้ได้บรรลุเวท(อริยมรรค)เท่านั้นที่ไม่มีความกังวล คนที่มีจิตผูกพันอยู่กับคนอื่น ย่อมเดือดร้อน

(58) **เอกปุตตสูตร** เชตวัน : อุบาสกคนหนึ่ง ร้องไห้จนน้ำตาซุ่มโชก ไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เมื่อทรงถาม เขากราบทูลว่าบุตรคนเดียวของเขาตาย จึงได้เศร้าโศกเหลือกำลัง ทรงเปลงอุทาน ความว่า เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก รักใครในรูปอันเป็นที่รัก

จึงเป็นทุกข์ เมื่อสูญเสียก็ตกอยู่ในอำนาจของมัจจุราช ส่วนอริย-บุคคล ไม่เผลอ ละทิ้งรูปอันเป็นที่รักได้ ขุดถอนขึ้นได้ซึ่งอามิส (กามคุณ)แห่งมัจจุราช อันเป็นต้นตอของทุกข์ในวัฏสงสาร

(59-62) **สุปปวาสาสูตร** ครั้งหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ปากุณฑิฐานวัน(หรือกุณฑธานวัน) เมืองกุณฑิยา(เมืองของพวกโกลิยะ) พระธิดาของพระเจ้าโกลิยะ พระนามว่า สุปปวาสา ทรงครรภ์อยู่นานถึง 7 ปี ได้รับทุกข์ทรมานมาก แต่พระนางอดกลั้นได้ด้วยการระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยและนิพพานสุข วันหนึ่ง ทรงขอให้พระสวามีไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เพื่อฝากความระลึกถึงและทูลเรื่องการทรงครรภ์อันทรมานของพระนาง ตลอดถึงกรณีที่พระนางมีพระทัยระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ ให้ทรงทราบ

พระพุทธองค์ตรัส(ประทานพร)ให้พระนางสุปปวาสาคลอดพระโอรสโดยปลอดภัย ซึ่งสัมฤทธิ์ผลในทันที

ต่อมาพระนางสุปปวาสาได้ถวายภัตตาหารแด่พระพุทธ-องค์และภิกษุสงฆ์เป็นคราวพิเศษ 7 วันติดต่อกัน ก่อนจะได้ถวายทานครั้งนั้น พระมหาโมคคัลลานะต้องไปขอให้โยมอุปัฏฐากของท่านเลื่อนการถวายภัตตาหารประจำออกไปก่อน โดยท่านรับประกันว่าโภคทรัพย์และชีวิตของโยมจะไม่เป็นอะไรไปแน่นอน แต่ที่ไม่รับประกัน คือศรัทธา

ในวันที่เสด็จไปเสวยภัตตาหารคราวนั้น พระพุทธองค์ตรัสถามพระนางสุปปวาสาว่า ถ้าได้พระโอรสอย่างที่ได้มานี้ จะยังต้องการหรือไม่? พระนางสุปปวาสากราบทูลว่า อยากได้อีกสัก 7 คน

พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ผู้ประมาทย่อมเห็นทุกข์อันไม่น่ายินดีเป็นของน่ายินดี เห็นทุกข์เป็นสุข

(63) **วิสาขาสูตร** บุพพาราม : วันหนึ่ง นางวิสาขาผิดหวังในประโยชน์บางอย่างจากพระเจ้าปเสนทิโกศล ไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เมื่อทรงสดับเรื่องนี้ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ประโยชน์ที่อยู่ในอำนาจของผู้อื่น นำทุกข์มาให้...

(64-65) **กาฬิโคธาภัททิยสูตร** อนุปิยอัมพวัน(แคว้นมัลละ) : พระภัททิยะ(โอรสของพระราชเทวีกาฬิโคธา) ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ชอบเปล่งอุทานว่า สุขหนอ สุขหนอ พวกภิกษุได้ฟังก็ไปทูลรายงาน พระพุทธองค์ทรงเรียกพระภัททิยะมาถาม ได้รับคำทูลตอบว่า ที่เปล่งอุทานอย่างนั้น เพราะตนมีความสุขที่ได้อยู่คนเดียว ไม่ต้องระแวงหวาดผวาเหมือนเมื่ออยู่ครองราชสมบัติ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ความเดือดดาลใจไม่มีอยู่ในจิตของอริยบุคคล เทวดาทั้งหลายไม่สามารถเห็น(จิต)ของอริยบุคคลได้

นันทวรรค

พุทธวิธีสอนพระนันทะ(พุทธอนุชา)

(66) **กัมมสูตร** เชตวัน : ภิกษุรูปหนึ่งนั่งเจริญสมาธิอยู่ไม่ไกลพระพุทธองค์ ต้องอดกลั้นทุกขเวทนาสาหัสอันเกิดจากผลของกรรมเก่า มีสติสัมปชัญญะไม่หวาดหวั่น พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็น ทรงเปล่งอุทาน ความว่า เมื่อละกรรมได้หมด ไม่ยึดถือว่ากรรมเก่านั้นเป็นของเรา ก็ไม่จำเป็นที่จะขอความช่วยเหลือ

(68-70) **นันทสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง พระนันทะ ซึ่งมี

ศักดิ์เป็นพระภาดา(น้องชาย)ของพระพุทธองค์ คือโอรสของพระมาตุจฉา(หมายถึงพระนางมหาปชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นพระน้านางของพระพุทธองค์) ได้บอกแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ตนคงอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ไม่ได้ อยากลาสิกขา เมื่อเรื่องนี้ถึงพระพุทธองค์ทรงถามว่าเป็นเพราะเหตุใดจึงคิดอย่างนั้น? พระนันทะทูลว่า คำพูดของคนรักที่กล่าวกำชับให้รีบกลับเมื่อวันจะมาบวชนั้น ทำให้คิดอยากลาสิกขา

พระพุทธองค์ทรงจับแขนพระนันทะพาหายวับ(ด้วยพระ-ฤทธิ์)จากวัดเชตวันไปปรากฏที่ดาวดึงส์ ซึ่งอะร้าอร่ามไปด้วยเทพอัปสร ทรงให้พระนันทะเห็นความสวยของอัปสรซึ่งต่างจากความสวยของคนงามในโลก อย่างเทียบกันไม่ได้ จนพระนันทะอยากจะได้อัปสร พระพุทธองค์ตรัสรับรองว่า จะให้ได้อัปสรสมใจ ถ้าอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ต่อไป

เมื่อพวกภิกษุทราบว่าพระนันทะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ก็เพราะอยากได้อัปสร จึงแกล้งพูดว่าท่านเป็นลูกจ้าง ซึ่งพระพุทธ-องค์ไถ่มา. ทำให้พระนันทะรู้สึกอึดอัดเกลียดชังตัวเอง ตั้งแต่บัดนั้นก็มุ่งมั่นบำเพ็ญเพียร จนได้บรรลุอรหัตตผล

วันรุ่งขึ้น หลังจากรู้ตัวเองว่าได้บรรลุธรรมแล้ว พระนันทะได้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ขอยกเลิกพระดำรัสรับรองเรื่องอัปสร พระพุทธองค์ตรัสว่า ทราบด้วยใจแล้วว่าเธอได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว เมื่อจิตหลุดพ้นจากอาสวะได้แล้ว ก็เป็นอันพ้น(เป็นอิสระ)จากการรับรองนั้น ทรงเปล่งอุทาน ความว่า เมื่อละกามได้ก็ไม่งมงาย ไม่หวั่นไหวไปกับสุขและทุกข์

ความเคยชินแต่ชาติปางก่อน

(71-75) **ยโสชสูตร** ครั้งหนึ่ง ภิกษุประมาณ 500 รูป มีพระยโสชะเป็นหัวหน้า เดินทางเพื่อไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่วัดเชตวัน เมื่อไปถึง ระหว่างจัดเตรียมที่พัก ได้ส่งเสียงอื้ออึง เป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงตำหนิและทรงขับไล่ออกจากวัด ภิกษุเหล่านั้นได้จาริกไปในแคว้นวัชชี พากันทำกระท่อมใบไม้อยู่จำพรรษาที่ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทา. ในพรรษานั้น พระยโสชะพร่ำสอนภิกษุบริวารให้เห็นความปรารถนาดีของพระพุทธองค์ ทำความเพียรให้สำเร็จประโยชน์ที่ทรงประสงค์ให้ได้ ภิกษุเหล่านั้นต่างปลีกตนทำความเพียรอย่างจริงจัง ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั่วกันภายในพรรษานั้น

พระพุทธองค์ทรงทราบเรื่องนี้ด้วยพระทัยขณะทรงจาริกจากกรุงสาวัตถีไปประทับอยู่ที่กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี ได้มีรับสั่งให้พระอานนท์ส่งภิกษุรูปหนึ่งไปแจ้งแก่ท่านเหล่านั้นว่าทรงขอให้พากันไปเข้าเฝ้า ภิกษุเหล่านั้นหายวับจากฝั่งวัคคุมุทา (ด้วยฤทธิ์)ไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ขณะทรงอยู่ในฌาน(อาเนญช-สมาธิ) เมื่อรู้อย่างนั้น ภิกษุเหล่านั้นก็เข้าฌานอย่างเดียวกัน ตั้งแต่ปฐมยามไปจนถึงรุ่งเช้า, ในแต่ละยามที่ผ่านไป พระอานนท์กราบทูลให้ทรงทราบว่า ภิกษุอาคันตุกะมาเข้าเฝ้าอยู่ แต่พระพุทธ-องค์ยังทรงนิ่งอยู่ในฌานอย่างนั้น

เมื่อทรงออกจากฌานในตอนเช้า รับสั่งแก่พระอานนท์ว่าพระองค์และภิกษุ 500 รูปเหล่านั้น นั่งกันอยู่ด้วยอาเนญชสมาธิ และทรงเปล่งอุทาน ความว่า ภิกษุผู้ชนะกาม ชนะการด่า การฆ่า

และการจองจำได้แล้ว ย่อมไม่หวั่นไหวไปกับสุขและทุกข์

(76) **สาริปุตตสูตร** เชตวัน : พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นพระสาริบุตรนั่งเข้าฌานอยู่ไม่ไกล ทรงเปล่งอุทาน ความว่า เมื่อสิ้นโมหะ ภิกษุก็ไม่มีความหวั่นไหว เหมือนภูผาหิน (77) **โกลิตสูตร** เชตวัน เมื่อทรงเห็นพระมหาโมคคัลลานะนั่งเข้าฌานอยู่ไม่ไกล ได้ทรงเปล่งอุทาน ความว่า เมื่อภิกษุเจริญกายคตาสติ สำรวมระวังในผัสสายตนะ 6 มีจิตตั้งมั่นอยู่เรื่อยๆ ก็แจ้งในนิพพานได้

(78) **ปิลินทวัจฉสูตร** เวฬุวัน(กรุงราชคฤห์) : พระปิลินทวัจฉะชอบใช้คำพูดกับภิกษุทั้งหลายว่า เจ้าถ่อย เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลรายงานเรื่องนี้ พระพุทธองค์ทรงให้เรียกท่านเข้าเฝ้า แต่เมื่อทรงระลึกเห็นอดีตชาติของพระปิลินทวัจฉะ ซึ่งเคยเกิดในตระกูลพราหมณ์ล้วนๆ ถึง 500 ชาติ ก็ได้มีรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกโทษให้ท่าน ตรัสว่า เป็นเพราะพระปิลินทวัจฉะเคยชินกับการพูดอย่างนั้นมานาน ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ผู้ไม่มีมายา ไม่มีมานะ ไม่มีโลภะ ไม่มีความยึดถือว่าเป็นของเรา ไม่มีกิเลสเป็นความหวัง ไม่มีความโกรธ มีแต่จิตที่เย็นสงบ จัดว่าเป็นพราหมณ์ เป็นสมณะ เป็นภิกษุ

เทวดาก็ต้องการได้บุญ

(78-81) **มหากัสสปสูตร** เวฬุวัน(กรุงราชคฤห์) : ครั้งหนึ่ง พระมหากัสสปะเข้าฌานอยู่ที่ถ้ำปิปผลิคูหา เป็นเวลา 7 วันติดต่อกัน เมื่อออกฌาน จะเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ เทวดาพวกหนึ่ง

ขวนขวายที่จะให้ท่านได้รับบิณฑบาต(โดยไม่ต้องออกเดิน) ท่านปฏิเสธ และได้ออกเดินบิณฑบาตปกติ

ท้าวสักกะทรงประสงค์จะถวายบิณฑบาตแก่พระมหากัสสปะ จึงเนรมิตกายเป็นคนทอหูก ให้สุชาดาเป็นคนกรอด้าย เมื่อพระมหากัสสปะเดินบิณฑบาตมาถึง ก็เข้าบ้านตักข้าวและกับใส่บาตร พระมหากัสสปะทราบว่าเป็นใคร จึงเตือนไม่ให้ทำอย่างนี้อีก ส่วนท้าวสักกะได้ตรัสว่า ตนก็ต้องการบุญ ควรจะได้ทำบุญเช่นกัน แล้วขึ้นสู่ห้วงหาว เปล่งอุทานด้วยความดีใจว่า ตนถวายทานอันยิ่งยอดแก่พระมหากัสสปะแล้ว พระพุทธองค์ทรงทราบด้วยทิพยโสต ทรงเปล่งอุทาน ความว่า เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายย่อมรักใคร่ภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ผู้ไม่ต้องเลี้ยงคนอื่น(มีความสันโดษ) ผู้มีจิตสงบนิ่ง มีสติอยู่ตลอดเวลา

(82) **ปิณฑปาตสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสนทนากันว่า การออกบิณฑบาต ทำให้ได้เห็นรูป...ฟังเสียง ฯลฯ ที่น่าชอบใจ และได้รับการเคารพสักการะจากชาวบ้าน จึงควรนิยมการบิณฑบาต เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบว่าพวกภิกษุมีความคิดกันอย่างนี้ ทรงตำหนิว่าเป็นการไม่สมควร ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ถ้าไม่เห็นแก่คำยกย่องสรรเสริญ เทวดาและมนุษย์ย่อมรักใคร่ภิกษุผู้เดินบิณฑบาตเป็นวัตร...ผู้มีจิตมั่นคง

(83) **สิปปสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายคุยกันด้วยเรื่องวิชาชีพ(สิปปะ)ต่างๆ มีวิชาชีพฝึกช้าง ฝึกม้า เป็นต้น ว่าอย่างไรดีกว่ากันอย่างไร เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบ ทรงตำหนิว่า การพูดคุยกันในเรื่องเหล่านั้น เป็นการไม่สมควรแก่บรรพชิต

ทรงเปล่งอุทาน ความว่า คนที่ไม่อาศัยศิลปะเลี้ยงชีพ มีแต่ความเบาใจ มุ่งประโยชน์ สำรวมอินทรีย์ เป็นอิสระจากสิ่งทั้งปวง... เป็นอยู่เพียงลำพัง เขาได้ชื่อว่า ภิกษุ

มีทุกข์เพราะยังมีอุปาทาน

(84) **โลกสูตร** เมื่อแรกตรัสรู้แล้วใหม่ๆ ขณะประทับอยู่ที่โคนต้นโพธิ์ ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา, หลังเสวยวิมุตติสุขครบ 7 วัน พระพุทธองค์ทรงออกจากสมาธิ ทรงเพ่งพินิจโลกด้วยพุทธจักษุ ได้ทรงเห็นว่า หมู่สัตว์ล้วนพากันเร่าร้อนอยู่ด้วยราคะ โทสะ โมหะ ทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

"โลกนี้ร้อนรุ่มนัก ถูกผัสสะครอบงำ เอาโรคเป็นตัวตน, ขันธ์ 5 หาได้เป็นอย่างที่ชาวโลกเข้าใจไม่ โลกยึดติดอยู่กับภพ(ความมีความเป็น) ซึ่งเป็นสิ่งปรวนแปร ถูกภพครอบงำให้เพลินอยู่ในภพนั่นเอง เมื่อเพลินสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นภัย กลัวสิ่งใด สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ก็เพื่อละภพ

การที่สมณะหรือพราหมณ์พวกหนึ่งพูดว่า ภพ หลุดพ้นได้ด้วยภพ(ความเห็นแบบสัสสตทิฐิ) เขาไม่มีทางหลุดพ้นไปจากภพได้ หรือที่พวกหนึ่งพูดว่า เพราะไม่มีภพ จึงสลัดออกจากภพได้(ความเห็นแบบอุจเฉททิฐิ) ก็ไม่มีทางสลัดตนออกจากภพได้ เพราะอาศัยอุปธิ(มีขันธ์ 5 เป็นต้น) จึงเกิดทุกข์ เมื่อไม่มีความยึดถือ(อุปาทาน) ทุกข์ก็ไม่มี

ขอให้พิจารณาดูโลกนี้ สัตว์โลกเป็นอันมากถูกอวิชชาครอบงำ ยินดีในขันธ์ 5 ที่เกิดขึ้น ไม่พ้นไปจากภพ ภพไหนๆ

(ไม่ว่าจะอยู่ส่วนไหน ไม่ว่าจะเป็นเทวโลก อบาย หรือโลกมนุษย์) ก็ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นสภาพ ผู้เห็นขันธ์ 5 อันได้แก่ภพ ตามความเป็นจริง ด้วยสัมมาปัญญา ย่อมละภวตัณหาได้ ทั้งไม่เพลินกับวิภวตัณหา ดับคลายเพราะหมดใคร่โดยสิ้นเชิง อันเกิดจากความไม่มีตัณหาโดยประการทั้งปวง คือนิพพาน ภิกษุผู้ดับสนิทเพราะไม่ถือมั่น ย่อมไม่มีภพใหม่ เธอเอาชนะมาร ชนะสงครามได้แล้ว พ้นไปจากภพทั้งปวง อยู่กับที่(เป็นนิรันดร์)"

เมฆิยวรรค

จิตที่ตั้งไว้ผิด ร้ายยิ่งกว่าโจร

(85) **เมฆิยสูตร** จาลิกบรรพต(เมืองจาลิกา) : ครั้งหนึ่งพระเมฆิยะ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่เป็นพุทธปัฏฐาก ทูลขออนุญาตไปบิณฑบาตในหมู่บ้านชันตุคาม หลังจากบิณฑบาตและฉันเสร็จ ก็ไปพักผ่อนที่ฝั่งแม่น้ำกิมิกาฬา ชอบใจป่ามะม่วงที่ได้เห็น จึงไปทูลขออนุญาตไปบำเพ็ญเพียรที่นั่น แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะถูกวิตกครอบงำให้ฟุ้งซ่าน ต้องทูลขอคำแนะนำจากพระพุทธ-องค์...หลังจากได้ทรงแนะวิธีปฏิบัติธรรมแก่พระเมฆิยะแล้ว พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทาน ความว่า วิตกฝ่ายชั่วทำให้ใจฟุ้งซ่าน เมื่อใจหมุนไปตาม ไม่รู้เท่าทันวิตก ก็จะวิ่งเข้าหาภพน้อยภพใหญ่ (คือความมีความเป็นอันเกิดจากตัณหา) ส่วนผู้มีความเพียร มีสติรู้เท่าทันวิตกที่เกิดขึ้น ย่อมป้องกันได้ อริยสาวกผู้ได้เรียนรู้ ละวิตกทุกอย่างอันจะทำให้ใจฟุ้งซ่านได้หมดสิ้น

(90) **อุทธตสูตร** ที่ป่าสาละ เมืองกุสินารา ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ทรงสังเกตเห็นอาการของภิกษุทั้งหลาย ซึ่งพำนักอยู่ในกระท่อมกลางป่าไม่ไกลจากที่ประทับ อาการที่ทรงเห็นคือมีจิตฟุ้งซ่าน เย่อหยิ่ง...ไม่สำรวมอินทรีย์ ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ภิกษุเมื่อไม่รักษากาย มีความเห็นผิด และถูกความเชื่องซึมครอบงำย่อมตกอยู่ในอำนาจของมาร ฉะนั้น ภิกษุต้องรักษาจิต มีความคิดนึกที่ถูกต้อง มุ่งสัมมาทิฐิเป็นเป้าหมาย พิจารณาเห็นความเกิดความดับแล้วเอาชนะความเชื่องซึมให้ได้ ก็จะไม่เดินทางผิด

(91-92) **โคปาลสูตร** ระหว่างเสด็จจาริกอยู่ในแคว้นโกศลครั้งหนึ่ง คนเลี้ยงโคคนหนึ่งได้ฟังธรรมที่ทรงแสดง เกิดความเลื่อมใส ทูลนิมนต์พระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ฉันอาหารที่บ้าน, วันนั้น หลังจากได้ทำบุญแล้ว เขาก็ถูกคู่อริฆ่าตาย เมื่อทรงทราบเรื่องนี้ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทาน ความว่า โจรเห็นโจร หรือคนมีเวรเห็นคนคู่เวร มีแต่จะทำลายล้างกัน แต่จิตที่ตั้งไว้ผิด ให้โทษยิ่งกว่านั้น

พระสารีบุตรถูกทุบศีรษะระหว่างเข้าฌาน

(93-96) **ชุณหสูตร** ครั้งหนึ่ง ขณะพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะอยู่ที่กโปตกันทราวิหารในคืนเดือนหงายคืนหนึ่ง พระสารีบุตรเพิ่งปลงผมใหม่ นั่งเข้าสมาธิอยู่กลางแจ้ง ยักษ์สองตนเห็นเข้า ตนหนึ่งคิดอยากทุบศีรษะพระเถระ ตนหนึ่งห้ามกันไว้ แต่ในที่สุด ยักษ์ตนนั้นก็ได้ทุบศีรษะพระเถระ มันเกิดอาการร้อนรุ่มในบัดดล และ

ตกนรกตรงนั้นเอง

พระมหาโมคคัลลานะ เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมด ด้วยทิพยจักษุ ได้ถามพระสาริบุตรว่า ยังสบายดีอยู่หรือ? พระสาริบุตรตอบว่า ยังพออยู่ได้เป็นปกติ แต่รู้สึกเจ็บที่ศีรษะเล็กน้อย พระมหาโมคคัลลานะฟังแล้วก็รู้สึกอัศจรรย์ใจ แต่พระสาริบุตรก็อัศจรรย์ใจเช่นกัน ที่พระมหาโมคคัลลานะเห็นยักษ์ทำอย่างนั้น เพราะตัวท่านเองมองไม่เห็นแม้แต่ปิศาจตามกองขยะ

พระพุทธองค์ทรงสดับคำสนทนากันของท่านทั้งสองด้วยทิพยโสต ทรงเปล่งอุทาน ความว่า คนที่มีจิตตั้งมั่นไม่หวั่นไหวเหมือนภูผาหิน ไม่รักใครในสิ่งที่น่ารักใคร่ ไม่เกลียดชังในสิ่งที่น่าเกลียดชัง ทุกข์จะมาจากไหนได้

(97-99) **นาคสูตร** ว่าด้วยเรื่องราวตอนที่พระพุทธองค์เสด็จออกจากวัดโฆสิตาราม กรุงโกสัมพี เมื่อคราวภิกษุชาวโกสัมพีทะเลาะวิวาทกัน ไปประทับอยู่ในป่าปาลิไลยกะ (อรรถกถาระบุว่าอยู่ในแคว้นโกศล) โดยมีพญาช้างเชือกหนึ่งทำหน้าที่อุปัฏฐาก พระองค์ทรงรู้สึกในความสงัด และทราบในความนึกคิดของพญาช้างเชือกนั้น จึงทรงเปล่งอุทานว่า จิตของพญาช้างยินดีในการอยู่ป่า เช่นเดียวกับจิตของพระพุทธเจ้า

(100) **ปิณโฑลภารทวาชสูตร** เชตวัน : ทรงเห็นพระปิณโฑลภารทวาชะ เป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ทรงไตรจีวรเป็นวัตร มีความมักน้อยสันโดษ อยู่กับความเงียบเพียงลำพัง ระดมความเพียร มุ่งกำจัดกิเลส ตั้งหน้าเจริญสมาธิ ทรงเปล่งอุทานว่า การไม่ว่าร้ายกัน 1 การไม่เบียดเบียนกัน 1 การ

สำรวมในปาติโมกข์ 1 ความรู้จักประมาณในการบริโภค 1 ที่นอนที่นั่งอันสงัด 1 ความหมั่นเพียรในอธิจิต(เจริญสมาธิ) 1 นี้คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (เป็นพระคาถาตอนหนึ่งในโอวาทปาติโมกข์)

(101) **สาริปุตตสูตร** เชตวัน : ทรงเห็นพระสาริบุตรเป็นผู้มักน้อยสันโดษ ฯลฯ หมั่นเพียรในการเจริญสมาธิ จึงทรงเปล่งอุทานว่า ผู้มีจิตอันยิ่ง(อธิจิต) ไม่ประมาท ปฏิบัติดนอย่างมุนี สงบแน่วนิ่ง มีสติอยู่ตลอดเวลา ย่อมไม่มีความเศร้าโศก

เกิดคดีฆาตกรรมในวัดเชตวัน

(102-107) **สุนทรีสูตร** เชตวัน : เมื่อประชาชนเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยมากขึ้นตามลำดับ ลาภสักการะของพวกปริพาชกก็เสื่อม พวกปริพาชกทนไม่ได้ จึงวางแผนให้ปริพาชิกาชื่อสุนทรี เข้าวัดเชตวันบ่อยๆ แล้วต่อมาก็จ้างวานให้คนฆ่าสุนทรีหมกไว้ในคูวัดเชตวัน และไปทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลว่าสุนทรีหายไป คิดว่าน่าจะหายไปที่วัดเชตวัน เมื่อมีรับสั่งให้ค้นหาได้ พวกปริพาชกก็(ทำที)สืบค้นหาภายในวัดเชตวัน ไปขุดเจอศพของสุนทรีในคู แล้วแห่ศพไปทั่วกรุงสาวัตถี โพนทะนาว่าเป็นการกระทำของพวกสมณะศากยบุตร เป็นที่โกรธแค้นแก่ชาวเมืองยิ่งนัก

ภิกษุทั้งหลายได้ทราบเรื่องนี้เมื่อไปบิณฑบาต เมื่อทูลรายงานให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คำกล่าวหาของพวกปริพาชก จักอยู่ได้ 7 วัน ทรงให้ภิกษุทั้งหลาย

จำพระคาถาไปกล่าวโต้ผู้ที่พูดให้ร้ายในเรื่องนี้

พระคาถานั้นมีใจความว่า คนที่พูดเรื่องเท็จ หรือทำบาปแล้วปกปิดว่าไม่ได้ทำ ย่อมตกนรกเท่าเทียมกันทั้งสองพวก

คำกล่าวโต้ด้วยพระคาถาของภิกษุทั้งหลาย ทำให้ชาววัดถีฉุกคิดกันว่า สมณะศากยบุตรไม่ได้ก่อกรรมฆ่าสุนทรี และคำกล่าวหาก็เงียบหายไปเมื่อครบ 7 วัน ภิกษุทั้งหลายทูลรายงานเรื่องนี้ ด้วยความอัศจรรย์ใจ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานว่า

"คนไม่สำรวมระวัง ย่อมใช้วาจาทิ่มแทงคนอื่น เหมือนฝ่ายข้าศึกยิงศรใส่ช้างกุญชรในสงคราม ภิกษุผู้ไม่คิดร้ายกับใครฟังคำหยาบคายที่เขาพูดใส่แล้ว ต้องทนได้"

(108) **อุปเสนวังคันตปุตตสูตร** เวฬุวัน : วันหนึ่ง พระอุปเสน วังคันตบุตร นั่งคิดอยู่กับความเงียบเพียงลำพัง ถึงความสุขที่ได้รับ ว่าเป็นโชคดีที่มีพระพุทธองค์เป็นพระศาสดา ได้บวชเป็นภิกษุ มีเพื่อนพรหมจรรย์ผู้ทรงศีล เราเองก็มีศีลบริบูรณ์มีจิตตั้งมั่นเป็นพระอรหันต์ มากด้วยฤทธานุภาพ ชีวิตและความตายของเราดีงาม พระพุทธองค์ทรงทราบในความคิดนั้นด้วยพระทัย ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ผู้ใดมีชีวิตที่ไม่ทำให้ตนเดือดร้อน ผู้นั้นถึงเวลาตาย ก็ไม่เศร้าโศก และถ้าผู้นั้นถึงนิพพาน ไม่มีภวตัณหา ภพใหม่ก็ไม่มี

(109) **สาริปุตตสูตร** เชตวัน : พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นพระสาริบุตรนั่งเข้าสมาธิพิจารณาความสงบระงับแห่งจิตของตนอยู่ไม่ไกล ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ภิกษุผู้มีจิตสงบระงับ ละตัณหาอันจะนำไปสู่ภพได้แล้ว ก็สิ้นสุดการเกิด พ้นจากบ่วงมาร

โสณเถรวรรค

พระพุทธมารดาล้วนมีอายุสั้น

(110) **ราชสูตร** เชตวัน : บนพระมหาปราสาท พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามพระนางมัลลิกาเทวีว่า มีใครอื่นไหม ที่พระน้องนางรักยิ่งกว่าตน? พระนางมัลลิกาเทวีทูลตอบว่า ไม่มีเลย. และเมื่อพระนางมัลลิกาเทวีทรงย้อนทูลถามด้วยคำถามเดียวกัน ก็ได้รับพระดำรัสตอบอย่างเดียวกันจากพระเจ้าปเสนทิโกศล และเมื่อทูลถึงเรื่องนี้ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทาน ความว่า เมื่อคิดหาจนทั่วแล้ว ก็ไม่พบว่ามีใครเป็นที่รักยิ่งกว่าตน ใครไหนอื่นก็ล้วนแต่รักตนกันทั้งนั้น ฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น

(111) **อัปปายุกาสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง พระอานนท์กราบทูลว่า เป็นเรื่องน่าแปลกใจ พระชนนีของพระองค์มีอายุสั้นเหลือเกิน พระองค์ประสูติได้ 7 วัน พระชนนีก็ทิวงคต อุบัติเป็นเทพชั้นดุสิต พระพุทธองค์ตรัสแก่พระอานนท์ว่า มารดาของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย เป็นอย่างนั้นทุกองค์ แล้วทรงเปล่งอุทาน ความว่า ใครๆ เกิดมาแล้วล้วนต้องละร่างกายไป ผู้มีปัญญา เมื่อได้ทราบดังนี้ จึงบำเพ็ญเพียร ประพฤติพรหมจรรย์

อุทาหรณ์แห่งผลของกรรมข้ามภพ

(112-114) **สุปปพุทธกุฏฐิสูตร** เวฬุวัน : วันหนึ่ง บุรุษโรคเรื้อนคนหนึ่ง ชื่อ สุปปพุทธะ เป็นคนกำพร้ายากไร้ขัดสน เห็นชาวเมืองไปนั่งฟังธรรมกันเป็นจำนวนมาก คิดว่าเขาคงมีอะไรแบ่งให้กินบ้าง จึงตามเขาไป เมื่อเห็นเขานั่งฟังธรรมที่พระพุทธ-

องค์ทรงแสดงอยู่ ก็นั่งฟังกับเขาด้วย พระพุทธองค์ทรงทราบในพระทัยว่า สุปปพุทธะฟังธรรมแล้วจะรู้แจ้งธรรม จึงกำหนดพระทัยแสดงธรรมเจาะจงให้เขาได้ฟัง ด้วยอนุบุพพีกถาและอริยสัจ 4 ตามลำดับ สุปปพุทธะฟังแล้วได้ดวงตาเห็นธรรม(เป็นโสดาบัน) เข้าไปถวายบังคมพระพุทธองค์ กราบทูลถึงความซาบซึ้งในธรรมที่ตนได้รับ และประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

ต่อมา สุปปพุทธะถูกโคแม่ลูกอ่อนขวิดตาย ภิกษุทั้งหลายทูลรายงานเรื่องนี้ และทูลถามถึงคติภพของเขา พระพุทธองค์ตรัสว่า สุปปพุทธะเป็นบัณฑิต เป็นคนปฏิบัติธรรมถูกต้อง เขาไม่ทำให้พระองค์ลำบาก(ในการสั่งสอน)เลย เขาเป็นโสดาบันแล้ว

ภิกษุรูปหนึ่งทูลถามว่า อะไรเป็นเหตุให้สุปปพุทธะเป็นคนกำพร้ายากไร้ขัดสน? พระพุทธองค์ทรงเล่าถึงบุพกรรมของเขาว่า เขาเคยเกิดเป็นบุตรเศรษฐีในกรุงราชคฤห์นี้เอง วันหนึ่ง ไปเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าชื่อ ตครสิขี กำลังเดินบิณฑบาตอยู่ เขาถ่มน้ำลายแสดงความรังเกียจ มีความรู้สึกว่าได้เห็นคนเป็นโรคเรื้อน กรรมนั้นส่งผลให้เขาไปตกนรกอยู่เป็นแสนๆ ปี และเศษของผลกรรมครั้งนั้น ส่งให้เขามาเกิดเป็นคนกำพร้ายากไร้ขัดสนในกรุงราชคฤห์ อย่างที่เห็น แต่เพราะได้อาศัยพระธรรมวินัย เป็นคนมีทาน ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เมื่อตายไป จึงไปเกิดในดาวดึงส์ เป็นเทวดาโดดเด่นองค์หนึ่ง

ในเรื่องนี้ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานว่า ผู้เป็นบัณฑิตไม่พึงทำบาปต่อสัตว์โลก, เหมือนคนตาดี ถ้ามีทางอื่นที่จะเดินได้ ก็เลี่ยงทางลุ่มๆ ดอนๆ เสีย

(115) **กุมารกสูตร เชตวัน** : เช้าวันหนึ่ง ระหว่างทางเสด็จไปบิณฑบาต จากวัดเชตวันไปยังกรุงสาวัตถี พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นเด็กๆ กลุ่มหนึ่งกำลังงมจับปลากันอยู่ ทรงถามพวกเขาว่า พวกเธอก็ไม่ชอบความทุกข์มิใช่หรือ? เด็กๆ กราบทูลว่า พวกตนก็กลัวความทุกข์ ไม่ชอบความทุกข์เหมือนกัน พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ถ้ากลัวความทุกข์ ไม่ชอบความทุกข์ ก็ไม่พึงทำบาปทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ ถ้าจักทำหรือทำบาปอยู่ ต่อให้เหาะได้ ก็หนีไม่พ้นความทุกข์

เปิดเผยดีกว่าปิดอาบัติ(ความชั่ว)

(116-118) **อุโปสถสูตร** บุพพาราม : ท่ามกลางภิกษุสงฆ์ในวันอุโบสถวันหนึ่ง พระอานนท์ทูลอาราธนาพระพุทธองค์เพื่อทรงแสดงปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลาย ปฐมยามผ่านไปก็แล้ว มัชฌิมยามผ่านไปก็แล้ว พระพุทธองค์คงประทับนิ่งอยู่อย่างเดิม จนรุ่งเช้า จึงรับสั่งว่า ที่ประชุมไม่บริสุทธิ์

พระมหาโมคคัลลานะทราบได้ด้วยใจ ว่ามีภิกษุต้องอาบัติหนัก ขาดจากความเป็นภิกษุแล้ว นั่งอยู่ในที่ประชุม ได้กล่าวเตือนให้ภิกษุนั้นพิจารณาตัวเอง แต่ก็ไม่เป็นผล ท่านจึงฉุดแขนภิกษุรูปนั้นออกจากที่ประชุม...ตั้งแต่นั้น พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงแสดงปาติโมกข์อีก ทรงกล่าวถึงความน่าอัศจรรย์ของพระธรรมวินัย เปรียบเทียบกับความน่าอัศจรรย์ของมหาสมุทร ซึ่งมีอยู่ 8 อย่าง(เคยกล่าวถึงแล้วในเล่มก่อน) แล้วทรงเปล่งอุทานว่า

"ฝนกิเลส ย่อมรั่วรดสิ่งที่ปกปิด ไม่รั่วรดสิ่งที่เปิด ฉะนั้น

(ความชั่วหรืออาบัติ)ที่ปกปิดไว้ ควรเปิดเผยออกมา ฝนกิเลสก็จะรั่วรดไม่ได้"

(อรรถกถาธิบายว่า เมื่อภิกษุต้องอาบัติแล้วปกปิดไว้ ก็จะต้องอาบัติตัวอื่นได้อีก อาบัติก็จะมากขึ้นๆ อาบัตินั้นแหละคือ "ฝนกิเลส" แต่เมื่อต้องอาบัติแล้ว ไม่ปกปิดไว้ มีการเปิดเผย (ด้วยการปลงอาบัติ)ต่อภิกษุด้วยกัน ไม่ต้องอาบัติตัวใหม่อีก ฝนกิเลสคืออาบัติก็ไม่รั่วรด ทำให้ภิกษุเป็นผู้มีศีล)

(119-122) **โสณสูตร** เชตวัน : กล่าวถึงโยมอุปัฏฐากของพระมหากัจจานะ ชื่อโสณะ กุฏิกัณณะ ประสงค์จะได้อุปสมบทกว่าจะสมหวังต้องรอนาน เพราะอยู่ทางแคว้นอวันตี มีภิกษุน้อยไม่ครบองค์สงฆ์ที่จะให้การอุปสมบทได้ง่ายๆ เมื่อได้อุปสมบทแล้ว ท่านได้เดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่วัดเชตวัน ได้สวดสรภัญญะด้วยเสียงอันไพเราะถวายให้ทรงสดับ เป็นที่พอพระทัย (เรื่องราวของท่าน เคยกล่าวถึงแล้วในเล่มก่อน) หลังจากท่านโสณะสวดสรภัญญะจบลง พระพุทธองค์ตรัสถามว่าบวชได้กี่พรรษาแล้ว? ท่านกราบทูลว่าบวชได้พรรษาหนึ่ง ตรัสถามว่า เหตุใดจึงได้บวชช้า? พระโสณะกราบทูลว่า เห็นโทษในกามมานานแล้ว แต่มัววุ่นอยู่กับภารกิจของชีวิตฆราวาส พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ผู้เป็นอริยะย่อมไม่ยินดีในบาป เพราะเห็นโทษในโลกและได้รู้นิพพาน

(123) **กังขาเรวตสูตร** เชตวัน : พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นพระกังขาเรวตะนั่งพิจารณาความบริสุทธิ์หมดจดที่ข้ามพ้นความสงสัยได้(กังขาวิตรณวิสุทธิ) ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ผู้

เพ่งพิจารณาเห็นความสงสัยในอัตภาพนี้ หรือในอัตภาพอื่น (และ)ในความรู้ของตน หรือในความรู้ของผู้อื่น เป็นผู้มีความเพียรประพฤติพรหมจรรย์ ย่อมละความสงสัยเหล่านั้นได้ทั้งหมด

(124) **อานันทสูตร** เวฬุวัน : วันหนึ่ง ระหว่างเดินบิณฑบาตอยู่ในกรุงราชคฤห์ พระเทวทัตบอกพระอานนท์ว่า ตนจะแยกทำอุโบสถและสังฆกรรมต่างหาก ไม่ร่วมกับพระพุทธองค์และภิกษุสงฆ์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป (เป็นการทำให้สงฆ์เกิดความแตกแยกชัดเจน) เมื่อพระอานนท์ทูลรายงานเรื่องนี้ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานว่า ความดี คนดีทำได้ง่าย คนชั่วทำได้ยาก, ความชั่ว คนชั่วทำได้ง่าย ส่วนผู้เป็นอริยะทั้งหลายทำได้ยาก

(125) **สัททายมานสูตร** วันหนึ่ง ระหว่างเสด็จจาริกอยู่ในแคว้นโกศลพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ มีพวกหนุ่มๆ ส่งเสียงเฮฮาผ่านไป พระพุทธองค์องค์ทรงเปล่งอุทาน ความว่า คนสติเลอะเลือน อวดว่าเป็นบัณฑิต พูดไม่คิด ย่อมไม่รู้ตัวว่าได้พูดให้คนอื่นเสียหายไปด้วย

(126) **จูฬปันถกสูตร** เชตวัน : พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นพระจูฬปันถกนั่งเข้าฌาน ทรงเปล่งอุทาน ความว่า เมื่อมีกายใจตั้งมั่นแล้ว ไม่ว่าจะยืน นั่ง หรือนอน ก็มีสติ สามารถที่จะบรรลุธรรมถึงนิพพาน

ชัจจันธวรรค

ไม่ให้แสดงธรรมเพื่อได้ทรัพย์

(127-131) **อายุสมโอสัชชนสูตร** กล่าวถึงเหตุการณ์ตอน

หนึ่ง(เหมือนในมหาปรินิพพานสูตร)ที่ปาวาลเจดีย์ กรุงเวสาลี พระพุทธองค์ตรัสแก่พระอานนท์ว่า เมื่อพระองค์เจริญ ทำให้มาก ซึ่งอิทธิบาท 4 ก็ดำรงพระชนม์อยู่ได้ถึงกัปหรือเกินกว่านั้น...เมื่อมารทูลขอให้เสด็จปรินิพพาน ทรงปลงอายุสังขารที่นั่น ว่าอีก 3 เดือนข้างหน้า จักปรินิพพาน พลันก็เกิดแผ่นดินไหว ทรงเปล่งอุทาน ความว่า เมื่อมุนีปลงเครื่องปรุงแต่งภพ อันเป็นเหตุให้มีการเกิด ทำลายกิเลสในตนได้แล้ว ก็เหมือนทหารทำลายเกราะเสียได้

(132-134) **ปฏิสัลลานสูตร** บุพพาราม : กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนหนึ่ง(มีกล่าวในเล่มก่อนแล้ว) พวกจารชนที่พระเจ้าปเสนทิโกศลจ้างให้ทำงาน มาจากนักบวชลัทธิต่างๆ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานในเรื่องนี้ว่า

"บรรพชิตไม่ควรพยายามทำชั่วใดๆ ไม่ควรเป็นคนใช้ของเขา ไม่ควรอาศัยเขาเป็นอยู่ ไม่ควรแสดงธรรมเพื่อได้ทรัพย์มา"

(135) **อาหุสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง ทรงนั่งพิจารณาบาปอกุศลเป็นอันมากที่ทรงละได้ และกุศลธรรมเป็นอันมากที่ทรงมีอยู่อย่างบริบูรณ์ ทรงเปล่งอุทาน ความว่า อะไรที่เคยมีก็ไม่มีแล้ว (หมายถึงอกุศลธรรม) อะไรที่ไม่เคยมีก็ได้มีแล้ว(หมายถึงกุศลธรรม) สิ่งที่ไม่มี จักไม่มีอีก ถึงเวลานี้ก็ไม่มี

เหมือนคนตาบอดคลำช้าง

(136-138) **ปฐมกิรสูตร** เชตวัน : ในกรุงสาวัตถี มีสมณพราหมณ์และปริพาชกมากมาย ที่มีลัทธิ มีทิฐิต่างกัน ในเรื่องว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยงเป็นต้น (เป็นความคิดเห็นในแนวของอันตคา-

ทิกทิฐิ 10 ซึ่งเป็นมิจฉาทิฐิทั้งสิ้น) เมื่อพวกเขามีความคิดความเห็นต่างกัน ก็มีการทะเลาะวิวาทกันไม่จบสิ้น ภิกษุทั้งหลายได้ทราบเรื่องในระหว่างเดินบิณฑบาต จึงทูลรายงานให้ทรงทราบ

พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องในอดีตให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ในกรุงสาวัตถีนี้เอง เคยมีพระราชาองค์หนึ่ง ให้คนจัดชุมนุมพวกคนตาบอดในกรุงสาวัตถีทั้งหมด แล้วให้พวกเขาแต่ละคนจับอวัยวะต่างๆ ของช้าง คือให้จับที่ศีรษะของช้างบ้าง ที่หูของช้างบ้าง เป็นต้น เมื่อคนตาบอดได้จับอวัยวะของช้างกันทั่วแล้ว พระราชาจึงทรงถามแต่ละคนว่า คิดว่าช้างเหมือนอะไร? คำตอบที่ได้คือ

พวกได้คลำศีรษะช้าง ว่าช้างเหมือนหม้อ พวกได้ลูบหูช้างว่าช้างเหมือนกระด้ง พวกได้คลำงาช้าง ว่าช้างเหมือนผาลไถ พวกได้คลำงวง ว่าช้างเหมือนเหมือนงอนไถ พวกได้คลำตัวช้าง ว่าช้างเหมือนฉางข้าว พวกได้คลำเท้าช้าง ว่าช้างเหมือนเสา พวกได้คลำหลังช้าง ว่าช้างเหมือนครกตำข้าว พวกได้คลำโคนหางช้าง ว่าช้างเหมือนสาก พวกได้คลำปลายหางช้าง ว่าช้างเหมือนไม้กวาด

แล้วพวกคนตาบอดก็ทะเลาะกันเอง เห็นว่าตนเองเท่านั้นพูดถูก คนอื่นพูดผิด...

พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานในเรื่องนี้ว่า มีสมณพราหมณ์บางพวกติดอยู่ในทิฐิอันหาสาระมิได้ คนที่มีความเห็นสุดโต่ง ยึดความเห็นผิดนั้น ย่อมวิวาทกัน

(139-140) **ทุติยกิรสูตร** เชตวัน : กล่าวถึงสมณพราหมณ์และปริพาชกทะเลาะวิวาทกัน ด้วยเรื่องความคิดความเห็นที่แตก

ต่างกัน อันเกิดจากมิจฉาทิฐิทำนองเดียวกับในปฐมกิรสูตร แต่มิจฉาทิฐิในพระสูตรนี้ มี 16 อย่าง คือ เห็นว่า 1. ตนและโลกเที่ยง 2. ตนและโลกไม่เที่ยง 3. ตนและโลกเที่ยงก็มี ไม่เที่ยงก็มี 4. ตนและโลกเที่ยงก็ไม่ใช่ ไม่เที่ยงก็ไม่ใช่ 5. ตนและโลกรังสรรค์ตัวเองขึ้นมา 6. ตนและโลก ผู้อื่นรังสรรค์ขึ้นมา 7. ตนและโลกตัวเองรังสรรค์ก็มี ผู้อื่นรังสรรค์ก็มี 8. ตนและโลกเกิดขึ้นมาลอยๆ 9. ตนและโลกยั่งยืน มีทั้งสุขและทุกข์ 10. ตนและโลกไม่ยั่งยืน มีทั้งสุขและทุกข์ 11. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ยั่งยืนก็หามิได้ 13. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ตนเองทำขึ้น 14. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ผู้อื่นทำให้ 15. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ ทำขึ้นเองก็มี ผู้อื่นทำให้ก็มี 16. ตนและโลกมีทั้งสุขและทุกข์ เกิดขึ้นเองลอยๆ (สรุปว่า พวกหนึ่งเป็นสัสสตทิฐิ พวกหนึ่งเป็นอุจเฉททิฐิ)

เรื่องนี้ พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เป็นความโง่ของสมณพราหมณ์และปริพาชกเหล่านั้น ที่ไม่รู้ว่าอะไรเป็นธรรม อะไรมิใช่ธรรม อะไรเป็นประโยชน์ อะไรมิใช่ประโยชน์ ทรงเปล่งอุทานว่า สมณพราหมณ์ที่ติดอยู่ในทิฐิเหล่านี้ ยังไม่ถึงนิพพาน ย่อมจมอยู่กับทิฐินั้นเอง

(141-142) **ติตถสูตร** เชตวัน : เนื้อเรื่องของพระสูตรนี้เหมือนในทุติยกิรสูตรทุกประการ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานความว่า คนที่ยึดติดอยู่กับทิฐิว่า ตน(อัตตา)และโลก เราเองรังสรรค์ขึ้นมา หรือทิฐิว่า ตนและโลกผู้อื่นรังสรรค์ให้ เขาไม่รู้ตัวว่าทิฐินั้นเป็นลูกศร(กิเลส) ส่วนผู้ที่เห็นว่า ทิฐินั้นเป็นลูกศร ความ

เห็นอันวิปริตเช่นนั้นก็ไม่เกิด คนที่ติดอยู่ในทิฐิอันวิปริต ย่อมเป็นคนถือตัว(มีมานะ) เอาแพ้เอาชนะกันในเรื่องทิฐิ ไม่พ้นจากสังสารวัฏไปได้

ตัณหาและอวิชชาเจริญเพราะมิจฉาทิฐิ

(143) **สุภูติสูตร** เชตวัน : พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นพระสุภูตินั่งเข้าฌานอยู่ ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ผู้ใดกำจัดวิตกในใจได้หมดสิ้น ไม่มีกิเลสอะไรให้ข้องคา เห็นนิพพานอันเป็นอรูป ไม่มีกิเลสผูกมัด(โยคะ)ทั้ง 4 ย่อมไม่มีการเกิดอีก

(144) **คณิกาสูตร** เวฬุวัน : วันหนึ่ง ระหว่างเดินบิณฑบาตอยู่ ภิกษุทั้งหลายเห็นนักเลง 2 พวกมีเรื่องกันด้วยเรื่องหญิงแพศยา (โสเภณี) ถึงเลือดตกยางออกและฆ่ากันตาย ได้ทูลรายงานเรื่องนี้ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทาน ความว่า กามคุณ 5 เต็มไปด้วยราคะ มีทางสุดโต่งอยู่ 2 ทาง ทางหนึ่งคือการถือเคร่งในข้อวัตรปฏิบัติ(อัตตกิลมถานุโยค) อีกทางหนึ่ง คือความหมกมุ่นในกาม คิดว่ากามไม่มีอะไรเสียหาย ทางสุดโต่งทั้งสองนี้ ทำให้ตัณหาและอวิชชาเจริญพอกพูน ตัณหาและอวิชชาก็ทำให้มิจฉาทิฐิเจริญงอกงาม คนไม่รู้ พวกหนึ่งจมอยู่(ด้วยสัสสตทิฐิ) พวกหนึ่งเตลิดไป(ด้วยอุจเฉททิฐิ) ส่วนผู้ที่รู้ ย่อมไม่ตกอยู่ในทางสุดโต่งทั้งสอง ละทางสุดโต่งทั้งสองได้ ก็ไม่มีการเวียนตายเวียนเกิดอีกต่อไป

เหมือนแมลงบินเข้าหาไฟ

(145) **อุปาทิสูตร** เชตวัน : คืนหนึ่ง พระพุทธองค์ทรง

นั่งอยู่กลางแจ้งในความมืดมิด ไฟตะเกียงน้ำมันลุกอยู่วับแวม ได้ทอดพระเนตรเห็นแมลงตายเกลื่อนอยู่รอบๆ ตะเกียง จึงทรงเปล่งอุทาน ความว่า สมณพราหมณ์บางพวกเตลิดไป ไม่ถึงธรรมอันเป็นแก่นสาร มีแต่เพิ่มกิเลสผูกมัดใหม่ๆ เกาะแน่นอยู่กับสิ่งที่ตนได้เห็นได้ฟังเท่านั้น ไม่ต่างอะไรกับฝูงแมลงบินเข้าหาไฟตะเกียง

(146) **อุปปัชชันติสูตร** เชตวัน : พระอานนท์กราบทูลในวันหนึ่งว่า เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่อุบัติขึ้นในโลก พวกเดียรถีย์ได้รับความนับถือบูชา ได้ลาภสักการะ เป็นอันมาก จากมหาชน แต่เมื่อทรงอุบัติขึ้น พวกเขาก็เสื่อมจากความนับถือบูชาเสื่อมจากลาภสักการะ พระพุทธองค์ตรัสรับรองว่าเป็นจริงอย่างนั้น และทรงเปล่งอุทาน ความว่า พวกเดียรถีย์ก็เหมือนหิ่งห้อยมีแสงก็เมื่อดวงอาทิตย์ยังไม่ขึ้น เมื่อดวงอาทิตย์ขึ้น หิ่งห้อยก็อับแสง พวกเขามีทิฐิอันเป็นบาป ไม่พ้นไปจากทุกข์

จูฬวรรค
ไม่รู้ว่าผู้ฟังเป็นพระอรหันต์แล้ว

(147) **ปฐมภัททิยสูตร** เชตวัน : เมื่อได้ทรงเห็นพระลกุณฏกะ ภัททิยะ (ในพระบาลีเป็นลกุณฐกะ ภัททิยะ)มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะ(เป็นพระอรหันต์) เพราะได้ฟังธรรมของพระสาริบุตร พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานว่า บุคคลผู้หลุดพ้นอย่างเด็ดขาดในสิ่งทั้งปวง ไม่มีความคิดว่า นี้คือเรา เป็นอันข้ามได้แล้วซึ่งห้วงกิเลส ไม่มีการเกิดอีก (อรรถกถากล่าวว่า พระลกุณฏกะ ภัททิยะ

เป็นชาวกรุงสาวัตถี เป็นคนรวย แต่รูปร่างอัปลักษณ์ เตี้มค่อม บรรลุโสดาปัตติผลเพราะเจริญกรรมฐานอยู่กับพระพุทธองค์ แล้วบรรลุอรหัตตผลเพราะได้ฟังธรรมของพระสาริบุตร ตามที่กล่าวถึงในพระสูตรนี้)

(148) **ทุติยภัททิยสูตร** เชตวัน : พระสาริบุตรคิดว่า พระลกุณฏกะ ภัททิยะ ยังเป็นเสขะอยู่ จึงแสดงธรรมให้ฟังอีกเต็มที่ ซึ่งพระลกุณฏกะก็ตั้งใจฟังด้วยความดื่มด่ำใจมิรู้อิ่ม พระพุทธองค์ทรงเห็น(ว่าพระลกุณฏกะได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์แล้ว) จึงทรงเปล่งอุทาน ความว่า ผู้ตัดวัฏฏะได้ขาดแล้ว ถึงนิพพานแล้ว ไม่มีการเวียนเกิดเวียนตายอีก นี้คืออวสานแห่งทุกข์

ชาวสาวัตถีหมกมุ่นการบันเทิงเริงรมย์

(149) **ปฐมกามสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง เมื่อไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ภิกษุทั้งหลายเห็นชาวสาวัตถีส่วนมากมีการบันเทิงเริงรมย์ล่วงเลยเวลา หมกมุ่นไปทางกามารมณ์กันเหลือเกิน จึงทูลรายงาน พระพุทธองค์เมื่อได้ทรงสดับเรื่องนี้ จึงทรงเปล่งอุทาน ความว่า คนทั้งหลายติดอยู่ในกาม ไม่เห็นโทษของกิเลสผูกมัด (สังโยชน์) ไม่มีวันข้ามพ้นห้วงกิเลสอันกว้างใหญ่ได้เลย

(150) **ทุติยกามสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง เมื่อเสด็จไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี พระพุทธองค์ทรงเห็นชาวสาวัตถีส่วนมากหมกมุ่นในการบันเทิงเริงรมย์จนล่วงเลยเวลา(เหมือนที่ภิกษุทั้งหลายได้เห็น) ทรงเปล่งอุทาน ความว่า เมื่อคนเรามืดมนเพราะกาม ถูกร่างแหของตัณหาคลุมครอบ ถูกตัณหามุงบัง ถูก

กิเลสมารและเทวปุตตมารผูกมัดไว้ ย่อมก้าวเข้าไปหาชราและมรณะ เหมือนปลาในปากไซ เหมือนลูกโคตามต้อยดื่มนมแม่

(151) **ลกุณฑกภัททิยสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง เมื่อภิกษุทั้งหลายพากันมาเข้าเฝ้า โดยมีพระลกุณฏกะ ภัททิยะ เดินรั้งท้าย ไม่มีใครให้ความสนใจ เพราะเห็นท่านค่อมเตี้ยอัปลักษณ์ พระพุทธองค์ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า เห็นหรือไม่ว่าใครเดินอยู่ข้างหลังสุด? เมื่อภิกษุเหล่านั้นทูลว่าเห็นอยู่ จึงตรัสว่า ภิกษุรูปนั้นมากด้วยฤทธานุภาพ ไม่มีสมาบัติอะไรที่ท่านไม่เคยเข้า ท่านคือพระอรหันต์ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว ทรงเปล่งอุทาน ความว่า รถคืออัตภาพอันมีศีลบริสุทธิ์ หลังคาสีขาว มีสติเป็นกำอันเดียว กำลังวิ่งไปอยู่ เป็นอัตภาพไร้ทุกข์ สิ้นตัณหา ไม่มีอะไรเหนี่ยวรั้งไว้ได้

(152) **ตัณหักขยสูตร** เชตวัน : พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นพระอัญญาโกณฑัญญะนั่งพิจารณาความสิ้นตัณหาของท่านอยู่ไม่ไกล ทรงเปล่งอุทาน ความว่า บุคคลผู้เป็นอริยะ ไม่มีอวิชชาเป็นรากแก้ว ไม่มีแผ่นดิน(รองรับ) คือ อาสวะ นิวรณ์ และอโยนิโสมนสิการ ไม่มีเครือเถาคือมานะ(ความถือตัว) และอติมานะ(ความดูหมิ่น) เป็นต้น ใบคือความมัวเมา ประมาท มายา (ความเจ้าเล่ห์) และสาเถยยะ(ความดื้อรั้น) จะมีมาจากไหนได้ ใครเล่าจะตำหนิอริยบุคคลนั้นได้ แม้แต่เทวดาก็ชื่นชม พรหมก็สรรเสริญ

ปปัญจธรรม-ธรรมเป็นเหตุให้เนิ่นช้า

(153) **ปปัญจขยสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง พระพุทธองค์ทรง

นั่งพิจารณาความที่ทรงละได้ซึ่งกิเลสต่างๆ อันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า (อยู่ในวัฏฏะ) ทรงเปล่งอุทานว่า

"ผู้ใดไม่มีกิเลสอันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า(ปปัญจธรรม) และไม่มีกิเลสให้ดำรงอยู่(ในสังสารวัฏ) ก้าวล่วงตัวเชื่อมคือตัณหาและทิฐิ ถอดลิ่มสลักคืออวิชชาได้แล้ว โลกไหนๆ ก็ดูหมิ่นผู้นั้นซึ่งไม่มีตัณหาแล้ว มีชีวิตเป็นมุนี ไม่ได้เลย"

(อรรถกถาอธิบายกิเลสที่เรียกว่า"ปปัญจธรรม-กิเลสอันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า"ว่า เป็นกิเลสที่เกิดขึ้นโดยธรรมดาอยู่แล้ว แต่ขยายตัวยืดเยื้อกว้างขวาง, ที่เด่นที่สุดคือ ราคะ โทสะ โมหะ ทิฐิ และมานะ สิ่งที่แสดงตัวให้เห็นกิเลสเหล่านี้ คือ สุภสัญญา แสดงราคะ, ความเคียดแค้น(อามาตวัตถุ) แสดงโทสะ, อาสวะ แสดงโมหะ, เวทนา แสดงตัณหา, สัญญา(ความหมายรู้) แสดงทิฐิ, วิตก(ความคิดนึก) แสดงมานะ, สัญญาที่เกิดพร้อมกับกิเลสเหล่านี้เรียกว่า ปปัญจสัญญา)

(154) **มหากัจจานสูตร** เชตวัน : พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นพระมหากัจจานะ ซึ่งนั่งกำหนดสติอยู่กับกาย(กายคตาสติ)อยู่ ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ผู้ดำรงกายคตาสติไว้มั่นเนืองๆ ว่า ไม่มีอะไรที่นอกเหนือขันธ์ 5 และขันธ์ 5 ก็ไม่มีอะไรเลยที่เป็นของเรา สิ่งที่เรียกว่าตัวตน อันนอกเหนือจากขันธ์ 5 จึงไม่มี และจึงไม่มีอะไรเลยที่เป็นของตน เมื่ออยู่ด้วยอนุบุพพวิหาร (เจริญวิปัสสนาตามลำดับ)อย่างนี้ ก็จะก้าวล่วงตัณหาได้ด้วยอริยมรรค

พุทธานุภาพบันดาลน้ำดื่ม

(155-156) **อุทปานสูตร** ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จจาริกไปในแคว้นมัลละพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ถึงหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ ถูนคาม อันเป็นหมู่บ้านของมัลลกษัตริย์ พวกพราหมณ์และคฤหบดีที่นั่นพอรู้ข่าว ก็พากันเอาหญ้าและแกลบไปถมบ่อน้ำ เพื่อไม่ให้มีน้ำดื่ม

พระพุทธองค์ทรงแวะประทับที่โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง รับสั่งให้พระอานนท์ไปตักน้ำจากบ่อมาถวาย เมื่อพระอานนท์กราบทูลว่า ชาวถูนคามเอาหญ้าและแกลบถมบ่อน้ำหมดแล้ว มีรับสั่งซ้ำอยู่ 3 หน พระอานนท์จึงถือบาตรไปที่บ่อน้ำ ปรากฏว่ามีน้ำอยู่ล้นบ่อ และเป็นน้ำใสแจ่ว เป็นที่อัศจรรย์แก่พระอานนท์ยิ่งนัก ได้กราบทูลเรื่องนี้เมื่อถวายน้ำให้ทรงดื่ม พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานว่า ถ้าน้ำมีอยู่ตลอดเวลา บ่อน้ำก็ไม่มีประโยชน์ พระพุทธเจ้าตัดรากของตัณหาขาดแล้ว จะเที่ยวแสวงหาน้ำอีกเพื่ออะไร

สามาวดีพร้อมคณะอุบาสิกาถูกไฟคลอกตาย

(157) **อุเทนสูตร** โฆสิตาราม : วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายไปบิณฑบาตในกรุงโกสัมพี ได้ทราบข่าวว่า พระราชวังของพระเจ้าอุเทนถูกไฟไหม้วอด เป็นเหตุให้พระนางสามาวดีพร้อมบริวารประมาณ 500 นาง ซึ่งเป็นอุบาสิกา สิ้นพระชนม์ในกองเพลิง เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นระหว่างที่พระเจ้าอุเทนเสด็จประพาสอุทยาน

กลับจากบิณฑบาตและฉันเสร็จแล้ว ภิกษุทูลรายงานเรื่องนี้ให้ทรงทราบ และทูลถามว่า คติภพของอุบาสิกาเหล่านั้นจะเป็น

อย่างไร? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า อุบาสิกาเหล่านั้นเป็นโสดาบันก็มี เป็นสกคามินีก็มี เป็นอนาคามินีก็มี พวกนางไม่ตายเปล่าและทรงเปล่งอุทาน ความว่า สัตว์โลกห่อหุ้มไว้ด้วยโมหะ แต่ดูดีพร้อมทุกอย่าง คนโง่มีกิเลส ถูกอวิชชาปิดบังไว้ จึงเห็นว่ามีตัวตน ผู้พิจารณาเห็น(ตามความเป็นจริง) ย่อมไม่มีกิเลสทำให้กังวล

(เรื่องราวเกี่ยวกับพระนางสามาวดี มีรายละเอียดอยู่ในอรรถกถาแห่งธรรมบท)

ปาฏลิคามิยวรรค
ในอายตนะแห่งนิพพาน

(158) **ปฐมนิพพานสูตร** เชตวัน : วันหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายในเรื่องนิพพาน เมื่อทรงเห็นภิกษุเหล่านั้นตั้งใจฟังอย่างแน่วนิ่ง ทรงเปล่งอุทานว่า

"ภิกษุทั้งหลาย! มีอายตนะ(ภาวะ)อย่างหนึ่ง ซึ่งในนั้นไม่มีดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่มีอากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ (ไม่มีเจตสิกธรรมใดๆ อย่างที่มีในอรูปฌาน อันรู้สึกนึกหมายได้) ไม่มีโลกนี้โลกหน้า(ไม่มีการเกิดการตาย) ไม่มีทั้งดวงจันทร์และดวงอาทิตย์(ไม่มีแสง, ไม่มีความสว่างให้เห็นได้) ภิกษุทั้งหลาย! เราไม่พูดถึงอายตนะ(แห่งนิพพาน)นั้นว่า เป็นการมา เป็นการไป เป็นการดำรงอยู่ เป็นการจุติ เป็นการอุบัติ อายตนะนั้นไม่มีที่อยู่อาศัย ไม่มีความเป็นไป ไม่มีอารมณ์ (สำหรับยึดเหนี่ยว) นี่แหละคือปลายสุดของทุกข์"

ถ้าไม่มีนิพพาน ความหลุดพ้นก็ไม่มี

(159) **ทุติยนิพพานสูตร** เชตวัน ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย(เหมือนในปฐมนิพพานสูตร)...ทรงเปล่งอุทานว่า

"สิ่งที่เห็นได้ยาก คือนิพพาน นิพพานไม่มีตัณหาให้น้อมไปได้ นิพพานคือความจริงแท้ เห็นไม่ได้ง่ายๆ ผู้รู้ผู้เห็นย่อมไม่มีตัณหา ไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้กังวลใดๆ"

(160) **ตติยนิพพานสูตร** เชตวัน : ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย(เหมือนในปฐมนิพพานสูตร)...ทรงเปล่งอุทาน ความว่า มีธรรมชาติอย่างหนึ่ง(คือนิพพาน) ไม่เกิด ไม่เป็น ไม่มีปัจจัยทำ ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง ถ้า(ธรรมชาติดังกล่าว)ไม่มี การสลัดพ้นจากธรรมชาตินั้น ก็มีขึ้นในโลกไม่ได้

(161) **จตุตถนิพพานสูตร** เชตวัน : ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย(เหมือนในปฐมนิพพานสูตร)...ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ผู้ยังมีตัณหาและทิฐิอาศัย ย่อมมีความหวั่นไหวได้ ผู้ไม่มีตัณหาและทิฐิอาศัย ย่อมไม่มีความหวั่นไหว เมื่อความหวั่นไหวไม่มี ย่อมได้ปัสสัทธิ(ความสงบกายใจ) เมื่อได้ปัสสัทธิ ตัณหา(นติ)ก็ไม่มี เมื่อตัณหาไม่มี ย่อมไม่มีการมาการไป เมื่อไม่มีการมาการไป ก็ไม่มีการตายการเกิด เมื่อไม่มีการตายการเกิด โลกนี้ โลกหน้าก็ไม่มี ระหว่างโลกทั้งสองก็ไม่มี นี้คือความสิ้นสุดแห่งทุกข์

อยู่กับผู้ไม่รู้ให้ระวังคนชั่ว

(162-168) **จุนทสูตร** พระสูตรนี้ว่าด้วยเหตุการณ์ตอนหนึ่ง

ในมหาปรินิพพานสูตร คือคราวพระพุทธองค์เสวยสูกรมัททวะแล้วประชวรหนัก ไปจบลงที่มีรับสั่งให้พระอานนท์ไปปลอบใจนายจุนทะ กัมมารบุตร ผู้ซึ่งได้ถวายสูกรมัททวะให้เสวย ว่าบิณฑบาตที่เขาถวายเป็นมื้อสุดท้ายนั้น มีอานิสงส์เสมอกับบิณฑบาตที่เสวยแล้วได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ครั้งนั้น พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานว่า บุญย่อมเจริญแก่ผู้ให้ทาน ผู้สำรวม(ในศีล) ย่อมไม่ก่อเวร ส่วนผู้ฉลาดย่อมละบาป ครั้นละบาปแล้ว ย่อมปรินิพพาน เพราะสิ้นราคะ โทสะ โมหะ

(169-174) **ปาฏลิคามิยสูตร** เนื้อความแห่งพระสูตรนี้ กล่าวถึงในเล่มก่อนแล้ว ว่าด้วยเหตุการณ์ครั้งพระพุทธองค์เสด็จไปยังปาฏลิคาม(หรือปาตลิคาม) ซึ่งต่อมา ที่นั่นได้สร้างเป็นเมืองใหญ่ การเสด็จจากปาฏลิคามคราวนั้น พระพุทธองค์เสด็จข้ามที่แม่น้ำคงคา ทรงเห็นผู้คนหาเรือแพเพื่อข้ามฟาก จึงทรงเปล่งอุทาน ความว่า เมื่อจะข้ามสังสารวัฏและตัณหา ต้องมีอริยมรรคเป็นสะพานข้าม การข้ามแม่น้ำ(ไปอีกฟากหนึ่ง) เป็นเรื่องเล็กน้อย ต้องอาศัยแพ ส่วนพระพุทธเจ้าและพระสาวกไม่มีแพก็ข้ามได้

(175) **ทวิธาปถสูตร** ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จจาริกอยู่ในแคว้นโกศล มีพระนาคสมาละเป็นปัจฉาสมณะ(ผู้ตามเสด็จ) เมื่อไปถึงทาง 2 แพร่งที่หนึ่ง พระนาคสมาละได้กราบทูลให้เสด็จไปทางหนึ่ง แต่พระพุทธองค์ทรงให้ไปอีกทางหนึ่ง ทรงยืนยันเป็นหนที่ 3 ในที่สุดพระนาคสมาละก็ขอแยกทางเดิน ได้ถวายบาตรจีวรคืนแด่พระพุทธองค์ และออกเดินไปตามทางที่ตนพอใจ แล้วท่านก็ถูกโจรดักทำร้ายยับเยิน ต้องซมซานไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์กราบทูลถึงเรื่องที่เกิดขึ้นแก่ตัว พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทาน ความ

ว่า ผู้รู้ เมื่อไปด้วยกันอยู่ด้วยกันกับผู้ไม่รู้ ย่อมเว้นไกลคนชั่ว เหมือนนกกระเรียน ซึ่งเมื่อมีคนเอาน้ำนมปนน้ำให้ดื่ม มันก็จะดื่มแต่น้ำนม

มีสิ่งที่รักจึงมีทุกข์

(176) **วิสาขาสูตร** บุพพาราม : วันหนึ่ง นางวิสาขาไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ด้วยเสื้อผ้าและผมเผ้าเปียกชุ่ม พระพุทธองค์ตรัสถามว่าเกิดอะไรขึ้น? นางกราบทูลว่า หลานสุดที่รักของนางถึงแก่กรรม จึงเศร้าโศกเหลือกำลัง ตรัสถามว่า ต้องการมีบุตรหลานเท่าจำนวนคนในกรุงสาวัตถีหรือ? นางวิสาขากราบทูลว่า อยากให้เป็นอย่างนั้น. ตรัสถามว่า คนในสาวัตถีล้มตายวันละเท่าไร? นางวิสาขากราบทูลว่า วันละ 10 คนก็มี 9 คนก็มี...2 คนก็มี คนเดียวก็มี มีตายทุกวัน. ตรัสว่า แล้วคิดอย่างไร น้ำตาจะเปียกชุ่มเป็นบางครั้งบางคราวได้หรือ?

เมื่อนางวิสาขากราบทูลว่า ไม่ใช่แน่ ถ้าลูกหลานมากมายอย่างนั้นก็เห็นจะไม่ไหว พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ผู้ใดมีสิ่งที่รักจำนวน 100 ผู้นั้นก็มีทุกข์จำนวน 100 มีสิ่งที่รักจำนวน 90 ก็มีทกข์จำนวน 90...มีสิ่งที่รักจำนวน 2 ก็มีทกข์จำนวน 2 มีสิ่งที่รักจำนวน 1 ก็มีทุกข์จำนวน 1 ผู้ใดไม่มีสิ่งที่รักเลย ผู้นั้นก็ไม่มีทุกข์ เรียกได้ว่า ไม่มีความโศก ปราศจากกิเลส ไม่มีความเหี่ยวแห้ง

ทรงเปล่งอุทาน ความว่า ความโศก ความพิไรรำพันและความทุกข์ มีอยู่มากมายในโลก ซึ่งมาจากสัตว์และสังขารอันเป็น

ที่รัก เมื่อไม่มีสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก ความโศก ความพิไร รำพัน และความทุกข์ก็ไม่มี เพราะฉะนั้น ผู้ใดไม่มีสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รักในโลกไหนๆ ผู้นั้นจึงเป็นผู้มีความสุข ไม่มีความโศก ผู้ที่ปรารถนาความไม่โศก ปราศจากกิเลส จึงไม่ทำสัตว์หรือสังขารให้เป็นที่รักในโลกไหนๆ

การปรินิพพานของพระทัพพะ มัลลบุตร

(177) **ปฐมทัพพสูตร** เวฬุวัน วันหนึ่ง พระทัพพะ มัลลบุตร เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลลาเพื่อปรินิพพาน เมื่อมีพระดำรัสอนุญาตแล้ว ท่านลุกขึ้นถวายบังคม ทำประทักษิณแล้วเหาะขึ้นสู่เวหา นั่งขัดสมาธิ เข้าสมาบัติอันมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์ และเมื่อออกจากสมาบัติ ก็ปรินิพพาน โดยที่ร่างกายเกิดไฟลุกไหม้(หายวับไป) ไม่มีเถ้า ไม่มีเขม่าเหลือให้เห็นเลย เหมือนเนยใสหรือน้ำมันที่ถูกไฟเผาไหม้ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานว่า รูปกายสลาย สัญญาดับ เวทนาเย็น สังขารสงบ วิญญาณไม่มีอีกแล้ว(วิญฺญาณ์ อตฺถมาคมา)

(178) **ทุติยทัพพสูตร** เชตวัน : พระพุทธองค์ทรงเล่าเรื่องการปรินิพพานของพระทัพพะ มัลลบุตร ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง... แล้วทรงเปล่งอุทาน ความว่า คติ(การไปเกิดอีก)ของพระอรหันต์ไม่มีให้บัญญัติ(เรียก)ได้ เหมือนไฟที่ถาดสำริดเป็นต้น ซึ่งเกิดจากช่างตีเหล็กเอาค้อนตีเหล็ก(เกิดประกายไฟ) พอดับสนิท ก็ไม่รู้ว่าหายไปทางไหน

จบอุทานแห่งขุททกนิกาย

อิติวุตตกะ

คำว่า"อิติวุตตกะ" แปลตามรูปศัพท์ว่า"พระสูตร(คำสอน) ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้" มาจากคำกล่าวขึ้นต้นของพระอานนท์ที่ว่า "(อิติ) วุตฺตं เหตं ภควตา" ซึ่งแปลว่า พระสูตร(คำสอน)นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้(ดังนี้)

พระสูตรหรือคำสอนในอิติวุตตกะ มีแต่บทธรรมล้วนๆ ไม่มีท้องเรื่องแสดงเหตุการณ์และบุคคลประกอบ แบ่งเป็น 4 ชุด หรือ 4 หมู่ ที่เรียกว่า"นิบาต" คือ 1. เอกนิบาต(22 พระสูตร) 2. ทุก-นิบาต(22 พระสูตร) 3. ติกนิบาต(50 พระสูตร) 4. จตุกนิบาต(13 พระสูตร) รวมทั้งสิ้น 112 พระสูตร

ขอประมวลความตามลำดับ

เอกนิบาต–ชุดธรรม 1 ข้อ

(179-190) ตรัสว่า ทรงรับประกันผู้ละกิเลส(แต่ละอย่าง) คือ โลภะ โทสะ โมหะ โกธะ มักขะ มานะ ได้แล้ว ว่าเป็นอนาคามี ไม่ไปสู่ทุคติและไม่กลับมาเกิดในโลกนี้อีก (185-188) ตรัสว่า เมื่อยังไม่รู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้ และยังไม่ละวงจรกิเลส...มานะ...โลภะ... โทสะ...โมหะ...โกธะ...มักขะ ได้อย่างเด็ดขาด ก็ไม่สามารถที่จะสิ้นทุกข์ได้

(192-193) ตรัสว่า ทรงไม่เห็นธรรมอะไรสักอย่าง ซึ่งทำให้สัตว์เวียนตายเวียนเกิดได้ยาวนานเหมือนอวิชชา...เหมือนตัณหา (194-195) ตรัสว่า สำหรับภิกษุผู้ยังเป็นเสขะ ทรงไม่เห็นเหตุอะไรสักอย่าง ที่จะมีอุปการะมากเหมือนโยนิโสมนสิการ...เหมือนความมีกัลยาณมิตร

(196-197) ตรัสว่า สังฆเภท เกิดขึ้นเพื่อไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชน ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย...สังฆสามัคคี มีนัยตรงกันข้าม

(198-199) ตรัสว่า ทรงกำหนดรู้จิตของบุคคลได้ว่า เมื่อเขามีจิตขุ่นมัว(ด้วยกิเลส) ตายไป เขาย่อมเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก...ส่วนผู้มีจิตผ่องใส มีนัยตรงกันข้าม

(200) ตรัสว่า อย่ากลัวบุญเลย คำว่าบุญเป็นชื่อของความสุข ทรงเล่าถึงอานิสงส์ของการเจริญเมตตาที่พระองค์ได้ประสบมาแล้ว ส่งผลให้เกิดเป็นพรหม เป็นท้าวสักกะ เป็นพระธรรมราชาอยู่ยาวนาน ได้พบว่า เป็นเพราะผลแห่งกรรม 3 อย่างคือ ทาน ทมะ และสัญญมะ

(201) ตรัสว่า ความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย ทำให้ยึดไว้ได้ทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในสัมปรายภพ (202) ตรัสว่า คนคนหนึ่งที่เวียนตายเวียนเกิดอยู่เป็นกัปนั้น ถ้าเอากระดูกของเขามากองรวมกัน ก็จะได้กองเท่าภูเขาเวปุลละกรุงราชคฤห์ (203) ตรัสว่า สัมปชานมุสาวาท(พูดเท็จทั้งที่รู้) เมื่อบุคคลละเมิดได้ บาปกรรมอะไรๆ ที่เขาจะทำไม่ได้ ไม่มี

(204) ตรัสว่า ถ้าคนทั้งหลายรู้ผลแห่งทานอย่างที่พระองค์

รู้ เขาก็จะไม่บริโภคก่อนโดยที่ยังไม่ได้ให้ทาน เขาจะไม่ตระหนี่ (205) ตรัสว่า บุญกิริยาวัตถุ ที่เป็นเหตุให้ได้อุปธิสมบัติ(โลกิย-สมบัติ)ทั้งหลายทั้งปวง มีอานิสงส์ไม่ถึงเศษเสี้ยวที่ 16 ของเมตตา-เจโตวิมุตติ

ทุกนิบาต-ชุดธรรม 2 ข้อ

(206-207) ตรัสว่า ธรรม 2 อย่างคือ 1. ความไม่สำรวมอินทรีย์ 2. ความไม่รู้จักประมาณในการบริโภค ทำให้ภิกษุอยู่เป็นทุกข์เดือดร้อนในปัจจุบัน และหวังทุคติได้เมื่อตายไป ส่วนธรรม 2 อย่างคือ ความสำรวมอินทรีย์ และความรู้จักประมาณในการบริ-โภค มีนัยตรงกันข้าม

(208-209) ตรัสว่า ธรรมที่เป็นเหตุให้เดือดร้อนใจ มี 2 อย่างคือ 1. ไม่ได้ทำความดีไว้เลย 2. ทำแต่ความชั่ว หมายถึงเดือดร้อนใจว่า ตนไม่ได้ทำความดีทำแต่ความชั่ว ส่วนธรรมที่ไม่เป็นเหตุให้เดือดร้อนใจ มีนัยตรงกันข้าม

(210-211) ตรัสว่า ผู้ประกอบด้วยธรรม 2 อย่างคือ 1. ศีลอันเลว 2. ทิฐิอันเลว ย่อมถูกกรรมของตนโยนลงนรก ส่วนผู้ประกอบด้วยศีลดีและทิฐิดี มีผลตรงกันข้าม (212) ตรัสว่า ภิกษุผู้ไม่มีความเพียร และไม่มีโอตตัปปะ ไม่อาจที่จะตรัสรู้ได้

(213-214) ตรัสว่า พรหมจรรย์นี้ ภิกษุไม่ได้อยู่ประพฤติเพื่อลวง เพื่อประจบ เพื่อผลประโยชน์ คือลาภ-สักการะ-คำยกย่องสรรเสริญ ไม่ใช่เพื่อให้คนรู้ว่าตนเองเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่พรหมจรรย์นี้ ภิกษุอยู่ประพฤติ 1. เพื่อการสำรวม(สังวรตฺถ์) 2.

เพื่อการละ(ปหานตฺถ์). หรือ 1. เพื่อความรู้ยิ่ง(อภิญฺญตฺถ์) 2. เพื่อกำหนดรู้(ปริญฺญตฺถ์)

(215) ตรัสว่า เมื่อประกอบด้วยธรรม 2 อย่างคือ 1. มีความสังเวช(สำนึกรู้)ในสิ่งอันน่าสังเวช 2. เมื่อมีความสังเวชแล้ว มีความเพียรอันถูกต้อง ย่อมมากไปด้วยสุขและโสมนัสในปัจจุบัน นำไปสู่การระดมความเพียรเพื่อละอาสวะต่อไป

(216) ตรัสว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีการนึก(วิตก)อยู่เสมอใน 2 อย่างคือ 1. นึกในทางไม่เบียดเบียน(เขมวิตก) 2. นึกในทางสงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย(วิเวกวิตก)

(217) ตรัสว่า พระธรรมเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามี 2 แง่ คือ 1. ให้เห็นบาปว่าเป็นบาป 2. เมื่อเห็นบาปว่าเป็นบาปแล้ว จงหายติด หมดใคร่ จงปลดเปลื้องบาปนั้น

(218) ตรัสว่า อวิชชาเป็นตัวนำของอกุศลธรรม อหิริกะและอโนตตัปปะ คล้อยตาม ส่วนวิชชาเป็นตัวนำของกุศลธรรม หิริและโอตตัปปะ คล้อยตาม (219) ตรัสว่า ผู้เสื่อมจากอริยปัญญาจัดว่าเสื่อมสุด ย่อมอยู่เป็นทุกข์ในปัจจุบัน ตายไปก็ไปสู่ทุคติ ส่วนผู้ไม่เสื่อมจากอริยปัญญา มีนัยตรงกันข้าม

(220) ตรัสว่า ธรรมรักษาโลก มี 2 อย่างคือ หิริ และโอตตัปปะ (221) ตรัสว่า นิพพานมีอยู่ ถ้านิพพานไม่มี ก็ไม่มีความหลุดพ้น แต่เพราะนิพพานมีอยู่ จึงมีความหลุดพ้น

สอุปาทิเสสนิพพาน-อนุปาทิเสสนิพพาน

(222) ตรัสว่า นิพพานธาตุมี 2 อย่างคือ 1. สอุปาทิเสส-

นิพพานธาตุ 2. อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ, สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ หมายถึงความสิ้นราคะ โทสะ โมหะ ของพระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่ อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ หมายถึงเวทนาทุกอย่างของพระอรหันต์ในอัตภาพนี้มีธรรมชาติเย็น กิเลสทั้งหลายทำให้เพลิด-เพลินไม่ได้แล้ว

(223) ตรัสว่า จงยินดีในฌานอันประกอบด้วยวิปัสสนา ซึ่งจะอำนวยผล 2 อย่างคือ บรรลุอรหัตตผลในปัจจุบัน หรือถ้ายังมีอุปาทานอยู่ ก็เป็นอนาคามี (224) ตรัสว่า จงมีสิกขาเป็นอานิสงส์ มีปัญญาอันยิ่ง มีวิมุตติเป็นสาระ มีสติเป็นใหญ่ ซึ่งจะอำนวยผล 2 อย่างคือ บรรลุอรหัตตผลในปัจจุบัน หรือถ้ายังมีอุปาทานอยู่ก็เป็นอนาคามี (225) ตรัสว่า พึงมีความเพียรดื่นตัว(ชาคโร) มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส และเห็นแจ้งในกุศลธรรมทั้งหลาย ซึ่งจะอำนวยผล 2 อย่างคือ บรรลุอรหัตตผลในปัจจุบัน หรือถ้ายังมีอุปาทานอยู่ ก็เป็นอนาคามี

(226) ตรัสว่า คนชั่ว 2 ประเภทคือ 1. ไม่เป็นพรหมจารี (ภิกษุ) แต่แสดงตนเป็นพรหมจารี 2. ทำลายผู้ประพฤติพรหม-จรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์ ด้วยอพรหมจรรย์(อาบัติหนัก)อันไม่มีมูล ต้องเกิดในอบาย ในนรก

สัสสตทิฐิ-อุจเฉททิฐิ

(227) ตรัสว่า มีเทวดาและมนุษย์อยู่ 2 จำพวกคือ พวกหนึ่ง ยินดีเพลิดเพลินในภพ(สัสสตทิฐิ) อีกพวกหนึ่ง ปฏิเสธภพ เห็นว่าตายไปแล้วก็หมดกัน(อุจเฉททิฐิ). พวกแรก ติดอยู่ในภพ

พวกหลัง แล่นเลยภพ ส่วนผู้มีความเห็นถูกต้อง คือเห็นขันธ์ 5 ที่เกิดมีตามความเป็นจริง แล้วปฏิบัติเพื่อหายติดหมดใคร่ เพื่อดับขันธ์ 5

ติกนิบาต-ชุดธรรม 3 ข้อ

(228) ตรัสว่า อกุศลมูลมี 3 อย่าง คือ 1. โลภะ 2. โทสะ 3. โมหะ (229) ตรัสว่า ธาตุมี 3 อย่างคือ 1. รูปธาตุ 2. อรูปธาตุ 3. นิโรธธาตุ(นิพพานธาตุ) (230) เวทนา มี 3 อย่าง คือ 1. สุขเวทนา 2. ทุกขเวทนา 3. อทุกขมสุขเวทนา (231) ตรัสว่า ให้เห็นสุขเวทนาว่าเป็นทุกข์ เห็นทุกขเวทนาว่าเป็นศรเสียบ เห็นอทุกขมสุขเวทนา ว่าเป็นของไม่เที่ยง(มีอยู่ชั่วคราว)

(232-233) ตรัสว่า การแสวงหา(เอสนา) มี 3 อย่าง คือ 1. แสวงหากาม 2. แสวงหาภพ 3. แสวงหาพรหมจรรย์(หมายถึงติดอยู่ในอันตคาหิกทิฐิหรือมิจฉาทิฐิ) (234-235) ตรัสว่า อาสวะ มี 3 อย่างคือ 1. กามาสวะ 2. ภวาสวะ 3. อวิชชาสวะ (236) ตรัสว่า ตัณหามี 3 อย่างคือ 1. กามตัณหา 2. ภวตัณหา 3. วิภวตัณหา

(237) ตรัสว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 3 อย่าง คือ 1. สีลขันธ์ของอเสขะ 2. สมาธิขันธ์ของอเสขะ 3. ปัญญาขันธ์ของอเสขะ ย่อมก้าวล่วงบ่วงมารได้ (อเสขะหมายถึงพระอรหันต์)

(238) ตรัสว่า บุญกิริยาวัตถุ (บ่อเกิดบุญ) มี 3 อย่าง คือ 1. ทานมัย(บุญเกิดจากทาน) 2. สีลมัย(บุญเกิดจากศีล) 3. ภาวนามัย(บุญเกิดจากการฝึกอบรมจิต) (239) ตรัสว่า จักษุ มี 3 อย่างคือ 1. มังสจักษุ(ตาเนื้อ, ตาสำหรับมองเห็นรูป) 2. ทิพย-

จักษุ 3. ปัญญาจักษุ

(240) ตรัสว่า อินทรีย์มี 3 อย่างคือ 1. อนัญญตัญญัส-สามีตินทรีย์(ปัญญาในโสดาปัตติมรรค) 2. อัญญินทรีย์(ปัญญาในโสดาปัตติผล) 3. อัญญาตาวินทรีย์(ปัญญาในอรหัตตผล)

(241) ตรัสว่า อัทธา(กาล) มี 3 อย่าง คือ 1. อตีตอัทธา 2. อนาคตอัทธา 3. ปัจจุปันนอัทธา (242) ตรัสว่า ทุจริตมี 3 อย่าง คือ 1. กายทุจริต 2. วจีทุจริต 3. มโนทุจริต (243) ตรัสว่า สุจริตมี 3 อย่างคือ 1. กายสุจริต 2. วจีสุจริต 3. มโนสุจริต (244) ตรัสว่า ความเป็นผู้สะอาด(โสเจยยะ) มี 3 อย่างคือ 1. ผู้สะอาดทางกาย 2. ผู้สะอาดทางวาจา 3. ผู้สะอาดทางใจ (245) ตรัสว่า ความเป็นผู้รู้(มุนี) มี 3 อย่าง คือ 1. ผู้รู้ทางกาย 2. ผู้รู้ทางวาจา 3. ผู้รู้ทางใจ

(246) ตรัสว่า ผู้ที่ยังละ ราคะ โทสะ โมหะ ไม่ได้ ย่อมถูกมารผูกมัดไว้ (247) ตรัสว่า ไม่ว่าจะเป็นภิกษุหรือภิกษุณี เมื่อยังละราคะโทสะโมหะไม่ได้ ก็เรียกได้ว่า ข้ามสมุทรที่มีคลื่น มีน้ำวน มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ ยังไม่ได้

(248-249) ตรัสว่า ทรงเห็นด้วยพระองค์เองว่า ผู้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ติเตียนพระอริยะ เป็นมิจฉาทิฐิ ยึดมั่นในการกระทำด้วยมิจฉาทิฐิ เมื่อตายไปย่อมเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนผู้ประกอบด้วยกายสุจริต ฯลฯ ยึดมั่นในการกระทำด้วยสัมมาทิฐิ มีนัยตรงกันข้าม

(250) ตรัสว่า นิสรณธาตุ(ธรรมเพื่อสลัดพ้น) มี 3 อย่าง คือ 1. เนกขัมมธาตุ(รูปฌาน) สลัดกาม 2. อรูปธาตุ(อรูปฌาน)

สลัดรูป 3. นิโรธธาตุ(นิพพาน) (251) ตรัสว่า รูปละเอียดกว่ากาม อรูปละเอียดกว่ารูป นิโรธละเอียดกว่าอรูป

(252) ตรัสว่า บุตรมี 3 ประเภทคือ 1. อติชาตบุตร 2. อนุชาตบุตร 3. อวชาตบุตร, อติชาตบุตร หมายถึงบุตรที่มีความประพฤติดีกว่ามารดาบิดา อนุชาตบุตร หมายถึงบุตรที่มีความประพฤติคล้อยตามมารดาบิดา อวชาตบุตร หมายถึงบุตรที่มีความประพฤติต่ำทราม ไม่ประพฤติดีเหมือนมารดาบิดา

(253) ตรัสว่า บุคคล 3 ประเภท ที่เปรียบเหมือนฝนตก คือ 1. คนไม่ให้ทานเลย เหมือนฝนที่ไม่ตก 2. คนให้ทานโดยเลือกผู้ที่จะให้ เหมือนฝนตกในบางที่(ตกไม่ทั่วฟ้า) 3. คนให้ทานแก่คนทั่วไป(ไม่เลือกผู้ที่จะรับทาน) เหมือนฝนตกทั่วทุกที่ (254) ตรัสว่า บัณฑิตมีความปรารถนา 3 อย่าง คือ 1. ขอให้เป็นที่ยกย่องสรรเสริญ 2. ขอให้มีโภคทรัพย์ 3. เมื่อตายไป ขอให้ได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์, ด้วยความปรารถนา 3 อย่างนี้ บัณฑิตจึงรักษาศีล (แสดงอานิสงส์ของศีล)

(255) ตรัสว่า กาย จบลงด้วยการแตกทำลาย, วิญญาณมีธรรมชาติเคลื่อนคลาย(วิราคธมฺม่), ขันธ์ 5 มีธรรมชาติไม่เที่ยงเป็นทุกข์ แปรปรวนไป

(256) ตรัสว่า สัตว์ทั้งหลายเข้ากันได้คบกันได้โดยธาตุ(อัธยาศัย,อธิมุตติ) คือ ผู้มีธาตุเลวเข้ากันได้กับผู้มีธาตุเลว ผู้มีธาตุดีเข้ากันได้กับผู้มีธาตุดี ทั้งนี้ ไม่ว่าในอดีต ในอนาคต หรือในปัจจุบัน (257) ตรัสว่า ธรรม 3 อย่างเป็นไปเพื่อความเสื่อมของผู้เป็นเสขะ คือ 1. ยินดีในการงาน 2. ชอบพูดคุย 3. ชอบ

ห์ลับ (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

(258) ตรัสว่า อกุศลวิตก(อีกชุดหนึ่ง) มี 3 อย่างคือ 1. วิตก(ความนึกคิด)ที่ไม่ต้องการให้ใครดูหมิ่นตน 2. วิตกในเรื่องลาภสักการะและคำยกย่องสรรเสริญ 3. วิตกกับการห่วงอาทรคนอื่น

(259) ตรัสว่า ทรงได้เห็นด้วยพระองค์เองว่า ทั้งผู้ได้รับสักการะ(ความยกย่องนับถือ) ทั้งคนที่ไม่ได้รับสักการะ ทั้งผู้ที่ได้สักการะและไม่ได้รับสักการะซึ่งมีจิตถูกครอบงำย่ำยีจิต ล้วนไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

(260) ตรัสว่า พวกเทวดาเปล่งเสียง(แสดงความยินดี) ถึงกัน ใน 3 สมัย คือ 1. เมื่ออริยสาวกคิดออกบวช เท่ากับว่าคิดทำสงครามกับมาร 2. เมื่ออริยสาวกเจริญโพธิปักขิยธรรม เท่ากับว่าได้ทำสงครามกับมาร 3. เมื่ออริยสาวกบรรลุอรหัตตผล เท่ากับว่าพิชิตมารได้แล้ว

(261-262) ตรัสว่า เมื่อเทวดาจะจุติจากหมู่เทพ เกิดนิมิต 5 อย่าง คือ 1. ดอกไม้เหี่ยวแห้ง 2. อาภรณ์เศร้าหมอง 3. เหงื่อไหลจากรักแร้ 4. กายมีผิวพรรณเศร้าหมอง 5. ไม่ยินดีในทิพย-อาสน์ของตน เมื่อเทวดาด้วยกันทราบ ก็จะกล่าวแสดงความยินดีว่า ขอให้จากเทวโลกสู่สุคติ ซึ่งได้แก่ไปเกิดเป็นมนุษย์ เมื่อไปสู่สุคติแล้ว ขอให้ได้ดี คือมีศรัทธาในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า และเมื่อได้ดีแล้ว ขอให้ดำรงอยู่ด้วยดี คือมีศรัทธาตั้งมั่น

(263) ตรัสว่า บุคคลที่อุบัติขึ้นในโลกแล้ว เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่มหาชน ตลอดถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย มี 3

ประเภท คือ 1. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า 2. พระอรหันต์ซึ่งเป็นพระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ประกาศคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 3. สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ยังศึกษาปฏิบัติอยู่ ได้แสดงธรรมอันเป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

(264) ตรัสว่า จงพิจารณาเห็นอสุภะ เพื่อละราคะ, เจริญอานาปานสติ เพื่อละวิตก(ฝ่ายชั่ว), และพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงของสังขาร เพื่อละอวิชชา เกิดวิชชา (265) ตรัสว่า เมื่อพูดว่า ผู้นี้ปฏิบัติถูกหลักธรรม ก็แสดงว่า ธรรมอันถูกต้องมีอยู่ในผู้นั้น ภิกษุไม่กล่าวสิ่งที่ไม่ใช่ธรรม ไม่ดรึกสิ่งที่ไม่ใช่ธรรม เป็นผู้มีอุเบกขา(มีใจเป็นกลาง) มีสติสัมปชัญญะ

(266-267) ตรัสว่า อกุศลวิตก 3 อย่างคือ 1. กามวิตก 2. พยาบาทวิตก 3. วิหิงสาวิตก ทำให้มืดมนไม่มีปัญญา ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน (กุศลวิตกมีนัยตรงกันข้าม) (268) ตรัสว่า อกุศลธรรม 3 อย่างคือ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นศัตรูภายในจิต

(269) ตรัสว่า พระเทวทัตไปเกิดในอบาย ในนรก ตลอดกัป แก้ไขไม่ได้ เพราะอสัทธรรม 3 อย่างคือ 1. มีความปรารถนาอันเป็นบาป 2. คบคนชั่วเป็นมิตร 3. ได้คุณวิเศษเล็กน้อย(เสียเพราะสมาบัติอันเป็นโลกิยะ)

(270) ตรัสว่า ความเลื่อมใสอันเลิศ มี 3 อย่างคือ 1. ความเลื่อมใสในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 2. ความเลื่อมใสในอสังขตธรรมคือนิพพาน และในสังขตธรรม คืออริยมรรคมีองค์ 8 3. ความเลื่อมใสในพระอริยสงฆ์

(271) ตรัสว่า ความเป็นอยู่ด้วยการเที่ยวขอทาน(ปิณฺ-

โทลย์) เป็นกรรมอันทรามสำหรับผู้เป็นอยู่ทั้งหลาย คนเขาด่าว่าถือกะลาขอทาน คนดีๆ ปกติ ไม่ใช่นักโทษ ไม่ใช่คนถูกโจรจับตัวไว้ ไม่ใช่ลูกหนี้ ไม่ใช่คนตกอยู่ในอันตราย มาบวชเดินบิณฑบาตแสดงตนว่ามุ่งดับทุกข์(แต่หาได้ปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ไม่) คนอย่างนี้มากด้วยความละโมบ มีราคะ มีจิตพยาบาท มีความนึกคิดชั่วร้าย มีสติหลงเลอะ ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตวนไปทางผิด ไม่สำรวมอินทรีย์ เขาเหมือนดุ้นฟืนเผาผี ซึ่งไฟไหม้ทั้งสองข้าง ตรงกลางเปื้อนคูถ จะใช้เป็นฟืนในบ้านหรือในป่าก็ไม่ได้(ไม่มีที่จับ) เขาเป็นคนเสื่อมทั้งจากโภคสมบัติในชีวิตคฤหัสถ์ทั้งจากประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ

เห็นธรรม จึงได้ชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า

(272) ตรัสว่า

"ภิกษุทั้งหลาย! ถึงแม้ภิกษุจับชายสังฆาฏิเดินตามหลังไปติดๆ ตามรอยเท้าของเรา แต่เธอเป็นคนละโมบ มีราคะแรงกล้าในกาม มีจิตพยาบาท มีความนึกคิดชั่วร้าย มีสติหลงเลอะ ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตวนไปทางผิด ไม่สำรวมอินทรีย์ ก็นับว่าเธออยู่ห่างไกลเรา และเราก็อยู่ห่างไกลเธอ เพราะเหตุว่าภิกษุนั้นไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรม ก็ชื่อว่าไม่เห็นเรา

"ภิกษุทั้งหลาย! ถึงแม้ภิกษุนั้นอยู่ไกลถึง 100 โยชน์ แต่เธอเป็นผู้ไม่ละโมบ ไม่มีราคะแรงกล้าในกาม ฯลฯ มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ สำรวมอินทรีย์ เธอคือผู้อยู่ใกล้ชิดเรา และเราก็อยู่ใกล้ชิดเธอ เพราะเหตุว่า ภิกษุนั้นเห็นธรรม เมื่อเห็นธรรมก็

ชื่อว่าเห็นเรา"

(273) ตรัสว่า ไฟมี 3 อย่างคือ ไฟราคะ ไฟโทสะ ไฟโมหะ (274) ตรัสว่า เมื่อภิกษุพิจารณาด้วยวิธีใดก็ตาม แล้ววิญญาณ (จิต)ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่แส่ส่าย ไม่หยุดอยู่กับที่(อชฺฌตฺตํ อสณฺฐิตํ-คือไม่ติดอยู่กับฌาน แต่ก้าวสู่วิปัสสนาได้) ให้เพ่งพิจารณาด้วยวิธีนั้น เมื่อภิกษุไม่มีความถือมั่น ความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ คือ ชาติ ชรา มรณะ ก็ไม่มีอีกต่อไป

เทพนิมมานรดี-เทพปรนิมมิตวสวัตดี

(275) ตรัสว่า การได้กาม (กามูปปตฺติโย) มี 3 ประเภท คือ 1. มีความใคร่เกิดขึ้นในใจ (ปจฺจุปฏฺฐิตกามา-คือมนุษย์, เทพกามาวจร 4 ชั้นแรก, สัตว์ที่เกิดในอบายบางจำพวก ยกเว้นสัตว์นรกที่เกิดในอบาย) 2. พวกได้กามที่ตนเนรมิตขึ้นเอง(คือเทพนิมมานรดี) 3. พวกได้กามที่ผู้อื่นเนรมิตให้(คือเทพปรนิมมิตวสวัตดี หรือเทพจำพวกมาร)

(276) ตรัสว่า ผู้ยังมีกามโยคะ ผู้ยังมีภวโยคะ ยังต้องมาเกิดในโลกนี้อีก อริยบุคคลผู้ละกามโยคะได้แล้ว แต่ยังมีภวโยคะเป็นอนาคามี ไม่มาเกิดในโลกนี้อีก ส่วนผู้ละกามโยคะและภวโยคะได้แล้ว คือพระอรหันต์

(277) ตรัสว่า ผู้มีความงามพร้อมทั้ง 3 อย่าง คือ งามศีล งามธรรม และงามปัญญา จัดว่าเป็นพระอรหันต์, งามศีล คือ สำรวมในปาติโมกข์ มีอาจาระและโคจรดีพร้อม ความผิดแม้เล็กน้อยก็เห็นความสำคัญ, งามธรรม คือได้เจริญโพธิปักขิยธรรม

37. งามปัญญา คือทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เป็นพระอรหันต์

(278) ตรัสว่า ทานมี 2 อย่างคือ อามิสทาน และธรรมทาน-ที่เลิศคือธรรมทาน, การแจกจ่าย(สวิภาโค)มี 2 อย่างคือ การแจกจ่ายอามิส และการแจกจ่ายธรรม-ที่เลิศคือการแจกจ่ายธรรม, การอนุเคราะห์มี 2 อย่างคือ อนุเคราะห์ด้วยอามิส และอนุเคราะห์ด้วยธรรม-ที่เลิศคือการอนุเคราะห์ด้วยธรรม

(279) ตรัสว่า ทรงเรียกบุคคลผู้ได้วิชชา 3 (คือ 1. บุพเพนิวาสานุสติญาณ 2. จุตูปปาตญาณ 3. อาสวักขยญาณ) ว่าเป็นพราหมณ์อย่างแท้จริง ไม่เรียกบุคคลว่าเป็นพราหมณ์ตามที่เขาเรียกกัน

จตุกนิบาต-ชุดธรรม 4 ข้อ

(280) ตรัสว่า ทาน การแจกจ่าย การอนุเคราะห์ และการบูชา แต่ละอย่างมี 2 ประเภท คือ ด้วยอามิส และด้วยธรรม, ด้วยธรรมเป็นเลิศ

(281) ตรัสว่า ปัจจัยเล็กน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ มี 4 อย่าง คือ 1. ผ้าบังสุกุล 2. อาหารที่ได้จากการเดินบิณฑบาต 3. โคนไม้ 4. มูตรเน่า(ปัสสาวะ) ภิกษุผู้สันโดษด้วยปัจจัย 4 อย่างนี้ จัดว่ามีองค์คุณของความเป็นสมณะ

(282) ตรัสว่า ความสิ้นอาสวะ เป็นของภิกษุผู้รู้อยู่เห็นอยู่ ไม่ใช่ของภิกษุผู้ไม่รู้ไม่เห็น คือรู้อยู่เห็นอยู่ซึ่งอริยสัจ 4 (283) ตรัสว่า เมื่อไม่รู้ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก็ทรงไม่ยกย่องว่าเป็น

สมณะในหมู่สมณะ หรือเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์

(284) ตรัสว่า ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ และยังเป็นผู้บอกสอนธรรมได้เป็นอย่างดี การได้เห็น การได้ฟัง การได้เข้าไปใกล้ การได้นั่งใกล้ การระลึกถึง การบวชตามภิกษุเช่นนั้น ย่อมมีอุปการะมาก เพราะจะช่วยให้ศีล สมาธิ ฯลฯ วิมุตติญาณทัสสนะ ที่ยังไม่บริบูรณ์ให้บริบูรณ์ ภิกษุเช่นนั้น เรียกว่า ครู ก็ได้ ผู้นำ ก็ได้ ฯลฯ

(285) ตรัสว่า ตัณหาเมื่อเกิดแก่ภิกษุ ย่อมเกิดจาก 1. จีวร 2. บิณฑบาต 3. เสนาสนะ 4. ความมีหรือไม่มี(ภวาภวเหตุ) (286) ตรัสว่า ตระกูลใดบูชามารดาและบิดา ตระกูลนั้นถือได้ว่ามีพรหม มีบุรพเทพ มีบุรพาจารย์ มีอาหุไนยบุคคล คำว่า พรหม เป็นต้นนั้น หมายถึงมารดาบิดา เพราะมารดาบิดาเป็นผู้มีอุปการะมาก เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นผู้สอนบุตรให้เรียนรู้โลก

(287) ตรัสว่า พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากแก่ภิกษุ อุปถัมภ์บำรุงภิกษุด้วยปัจจัย 4 แม้ภิกษุก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย โดยการแสดงธรรมให้ฟัง คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างอาศัยซึ่งกันและกันด้วยอามิสทานและธรรมทาน ต่างมุ่งมีชีวิตอันประเสริฐและสิ้นทุกข์เหมือนกัน

(288) ตรัสว่า พวกภิกษุที่เป็นคนหลอกลวง มีใจกระด้าง ประจบสอพลอ หนาด้วยกิเลส หยิ่งยโส มีใจไม่มั่นคง ก็หมายถึงไม่นับถือพระองค์ ออกไปจากพระธรรมวินัยนี้แล้ว (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย)

(289) ตรัสว่า พระองค์เหมือนคนยืนอยู่บนฝั่ง เห็นคนถูกกระแสน้ำคือปิยรูปสาตรูปพัดพาไป ก็ร้องบอกเขาว่า ใต้น้ำจะมีคลื่น มีน้ำวน มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ ถึงตายได้ เมื่อเขาคนนั้นได้ยิน ก็จะพยายามว่ายทวนกระแสน้ำด้วยมือทั้งสอง ด้วยเท้าทั้งสอง อุปมานี้หมายความว่า กระแสน้ำ ได้แก่ตัณหา, ปิยรูปสาตรูป (สิ่งน่ารักน่าชื่นใจ) ได้แก่อายตนะภายใน 6, ใต้น้ำ ได้แกโอรัมภาคิยสังโยชน์, คลื่น ได้แก่ความโกรธแค้น, น้ำวน ได้แก่กามคุณ 5, สัตว์และผีเสื้อน้ำ ได้แก่มาตุคาม, ว่ายทวนกระแสน้ำ ได้แก่เนกขัมมะ(การปลีกออกจากกาม), พยายามว่ายด้วยมือและเท้า ได้แก่การระดมความเพียร

(290-291) ตรัสว่า ถ้าภิกษุอยู่ในอิริยาบถหนึ่ง มีเดิน ยืน เป็นต้น แล้วเกิดกามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตก และเธอรับมันไว้ ไม่ละไม่บรรเทาไม่ทำให้มันหมดไป ปล่อยให้มันมีอยู่ต่อไปในอิริยาบถนั้นๆ เรียกว่าไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตัปปะเกียจคร้าน มีความเพียรที่ทราม อยู่ตลอดเวลา (ตรัสนัยตรงกันข้ามไว้ด้วย) (292) ตรัสว่า จงเป็นผู้มีศีลบริบูรณ์ มีปาติโมกข์บริบูรณ์...ถือปฏิบัติในสิกขาบททั้งหลาย ถ้านิวรณ์ 5 (อย่างใดอย่างหนึ่ง)ไม่มีแก่ภิกษุ ในแต่ละอิริยาบถ เธอระดมความเพียรไม่ย่อหย่อน ตั้งสติไม่หลงลืม กายสงบ ไม่กระสับกระส่าย ตั้งจิตมั่นเป็นสมาธิ ก็เรียกได้ว่า เป็นผู้มีความเพียร มีโอตตัปปะ ระดมความเพียร มีใจมุ่งตรงสุดตัว อยู่ตลอดเวลา

(293) ตรัสว่า ทรงตรัสรู้โลกแล้ว ออกมาจากโลกแล้ว ตรัสรู้เหตุเกิดโลกแล้ว ละเหตุเกิดโลกได้แล้ว ตรัสรู้ความดับแห่งโลก

แล้ว ทำให้แจ้งซึ่งความดับแห่งโลกแล้ว ตรัสรู้วิธีปฏิบัติเพื่อถึงความดับแห่งโลกแล้ว เจริญวิธีปฏิบัติเพื่อถึงความดับแห่งโลกแล้ว สิ่งที่ชาวโลกในทุกโลกได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ได้รู้ ได้ถึง ได้แสวงหา ได้พินิจพิจารณาแล้ว ล้วนแต่ได้ทรงตรัสรู้แล้ว บัณฑิตจึงเรียกพระองค์ว่า ตถาคต, คำสอนใดๆ นับแต่คืนที่ตรัสรู้จนถึงคืนปรินิพพาน ทั้งหมดเป็นอย่างที่ทรงสั่งสอน ไม่เป็นอย่างอื่น บัณฑิตจึงเรียกว่าพระองค์ว่า ตถาคต, พระองค์ตรัสอย่างใดทำอย่างนั้น ทำอย่างใด ตรัสอย่างนั้น บัณฑิตจึงเรียกพระองค์ว่า ตถาคต, พระองค์เอาชนะโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ฯลฯ ซึ่งใครๆ เอาชนะไม่ได้ ทรงเห็นถ่องแท้ มีอำนาจเบ็ดเสร็จ บัณฑิตจึงเรียกพระองค์ว่า ตถาคต

(ทุกพระสูตรในอิติวุตตกะ มีชื่อพระสูตรทั้งสิ้น และทุกพระสูตร มีพระคาถากำกับ ซึ่งมีเนื้อหาเสริมความอีกทีหนึ่ง คำสอนในอิติวุตตกะทั้งหมด พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย)

จบอิติวุตตกะแห่งขุททกนิกาย

สุตตนิบาต

สุตตนิบาต คือพระสูตรอีกชุดหนึ่ง ซึ่งอยู่ในรูปพระคาถาหรือคำฉันท์เกือบทั้งหมด ถ้ามีร้อยแก้วบ้าง ก็เป็นส่วนประกอบเล็กๆ ของพระคาถา มีจำนวนพระสูตรทั้งสิ้น 70 พระสูตร โดยแบ่งเป็น 5 วรรค(หมวด)

อรรถกถาแห่งสุตตนิบาต(คัมภีร์ปรมัตถโชติกา แต่งโดยพระพุทธโฆส)กล่าวว่า สุตตนิบาตประกอบด้วยพระคาถานับร้อย มีทั้งคำสอนประเภท"เคยยะ" และคำสอนประเภท"เวยยากรณะ". ที่เรียกว่า สุตตะ เพราะเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อพระสังคาหกาจารย์(หรือพระสังคีติกาจารย์-ผู้รวบรวมพระธรรมวินัยในการทำสังคายนา) รวบรวมเป็นพระสูตรอีกชุดหนึ่ง จึงเรียกว่า สุตตนิบาต

อุรควรรค

(294) **อุรคสูตร** ใจความกล่าวถึงคุณธรรมของพระอริยบุคคล(โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระอรหันต์) เช่น เมื่อละความโกรธได้แล้ว ก็ได้ชื่อว่า ละได้ทั้งฝั่งในและฝั่งนอก เหมือนงูลอกคราบ

(295) **ธนิยสูตร** ความเห็นระหว่างนายธนิยะกับพระพุทธองค์ นายธนิยะแสดงความเห็นแบบชาวโลกคิด พระพุทธองค์

ทรงแสดงความเห็นทางธรรม เช่นนายธนิยะพูดว่า เขาเตรียมการไว้พร้อมแล้ว ฝนจักตกอย่างไรก็ไม่เปียก ส่วนพระพุทธองค์ทรงมีความไม่โกรธไว้ปกป้องตนเอง

(296) **ขัคควิสาณสูตร** ทรงสอนให้มีกุศลธรรมต่างๆ ซึ่งเมื่อมีพร้อมแล้วก็จะอยู่เพียงลำพังได้(โดยไม่ต้องพึ่งใคร) ความเป็นผู้อยู่ได้เพียงลำพัง ทรงเปรียบเหมือนนอแรด ซึ่งมีอยู่เพียงนอเดียว

(297-301) **กสิภารทวาชสูตร** ครั้งหนึ่งที่หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อบ้านเอกนาฬา อยู่ในท้องถิ่นทักขิณาคีรี แคว้นมคธ พราหมณ์คนหนึ่งชื่อ กสิ ภารทวาชะ กำลังไถนาอยู่ เห็นพระพุทธองค์เสด็จมาบิณฑบาต จึงทูลว่า ชาวบ้านไถนา หว่านข้าว จึงมีกิน พระองค์ก็ต้องทำมาหากินอย่างชาวนา จะได้มีอาหารเสวย พระพุทธองค์ตรัสว่า พระองค์ก็เหมือนชาวนา คือมีศรัทธาเป็นพืช มีความเพียรเป็นฝน...(เรื่องนี้เคยกล่าวถึงแล้วในเล่มก่อน)

(302) **จุนทสูตร** นายจุนทะ กัมมารบุตร ทูลถามว่า สมณะในโลกมีอยู่กี่ประเภท? ตรัสตอบว่า มี 4 ประเภท คือ 1. สมณะผู้ชนะกิเลสด้วยมรรค ได้แก่ภิกษุผู้ละกิเลสทั้งหลายได้แล้ว 2. สมณะผู้แสดงมรรค ได้แก่ภิกษุผู้ละกิเลสได้แล้วและแสดงธรรมแก่ผู้อื่นให้รู้ตาม 3. สมณะผู้อยู่ในมรรค ได้แก่ภิกษุผู้ปฏิบัติตามคำสอน 4. สมณะผู้ทำร้ายมรรค ได้แก่ภิกษุผู้มีความประพฤติไม่สมกับเป็นภิกษุ

(303-304) **ปราภวสูตร** เชตวัน : ทรงตอบคำถามของเทวดาเรื่องคนเสื่อม-คนเจริญ และทางเสื่อมของคน

(305-307) **วสลสูตร** เชตวัน : พราหมณ์คนหนึ่งชื่อ อัคคิกะ ภารทวาชะ ใช้คำพูดไม่บังควรกับพระพุทธองค์ จึงทรงแจกแจงลักษณะของคนถ่อยให้เขาฟัง รวม 20 ลักษณะ แล้วตรัสว่า.

"บุคคลไม่ได้เป็นคนถ่อยเพราะชาติกำเนิด ไม่ได้เป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิด แต่เป็นคนถ่อยเพราะกรรม เป็นพราหมณ์เพราะกรรม(การกระทำของตัวเอง)"

ทรงยกคนจัณฑาลชื่อ มาตังคะ เป็นตัวอย่าง ซึ่งสร้างเนื้อสร้างตัวประสบความสำเร็จ มียศตำแหน่งสูง จนกษัตริย์และพราหมณ์เข้าหา และละกามราคะ ได้ไปเกิดในพรหมโลก

(308) **เมตตสูตร** ว่าด้วยเนื้อความในกรณียเมตตสูตร (ขึ้นต้นว่า"กรณียมัตถกุสเลน...") กล่าวถึงอานิสงส์ของการเจริญเมตตา

(309) **เหมวตสูตร** กล่าวถึงยักษ์ 2 ตน คือ ยักษ์สาตาคิระกับยักษ์เหมวัต ทั้งสอง(พร้อมบริวาร)ชวนกันไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ วันนั้นเป็นวันอุโบสถ 15 ค่ำ ระหว่างนั้นก็คุยกันถึงคุณสมบัติต่างๆ ของพระพุทธองค์ โดยยักษ์เหมวัตเป็นผู้ตอบข้อสงสัยเมื่อเข้าเฝ้า ยักษ์เหมวัตทูลถามว่า อะไรเกิด โลกจึงเกิด? โลกชมชอบในอะไร? โลกยึดถืออะไร? เมื่ออะไรมี โลกจึงเดือดร้อน? พระดำรัสตอบชี้ไปที่อายตนะภายใน 6 และอายตนะภายนอก 6 ทั้งหมด

ทูลถามว่า ความยึดถือ(อุปาทาน) ที่เป็นเหตุให้เดือดร้อนเป็นอย่างไร? บุคคลจะพ้นทุกข์ได้อย่างไร?

ตรัสตอบว่า

"กามคุณ 5 กับใจ ซึ่งรวมเป็น 6 เราบอกสอนไว้แล้ว เมื่อบุคคลละคลายความพอใจในกามคณ 5 ได้แล้ว ย่อมพ้นทุกข์... ถึงจะถามเป็นพันครั้งก็จะตอบอยู่อย่างนี้..."

ในที่สุด ยักษ์เป็นพันตน ก็ขอถึงพระพุทธองค์เป็นสรณะทั้งหมด

(310-311) **อาฬวกสูตร** ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จเข้าประทับอยู่ในที่อยู่ของยักษ์อาฬวกะ(เมืองหรือท้องถิ่นอาฬวี) ยักษ์กล่าวขู่เพื่อให้พระพุทธองค์กลัวเกรง เมื่อเห็นว่าทำให้ทรงหวั่นกลัวไม่ได้ จึงขอทูลถามปัญหา...พระดำรัสตอบแต่ละข้อทำให้ยักษ์พอใจเป็นอย่างยิ่ง ได้แสดงความเลื่อมใสให้ปรากฏ

(312) **วิชยสูตร** ว่าด้วยความไม่สะอาดน่ารังเกียจของกาย ให้ภิกษุละคลายความพอใจในกาย คนที่ยกตน-หมิ่นผู้อื่น เป็นเพราะไม่เห็นอริยสัจ

(313) **มุนิสูตร** กล่าวถึงคุณสมบัติต่างๆ ของบุคคล ซึ่งเรียกกันว่า มุนี (มุนีหมายถึงพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์)

จูฬวรรค

(314) **รตนสูตร** (เหมือนรตนสูตรในขุททกปาฐะ) (315) **อามคันธสูตร** ติสสดาบสทูลถามพระกัสสปพุทธเจ้าว่า การที่พระองค์เสวยเนื้อที่เขาปรุงเป็นอาหารอยู่ ก็เท่ากับเสวยของที่มีกลิ่นคาว ขอทราบว่า อะไรที่พระองค์ถือว่ามีกลิ่นคาว? มีพระดำรัสตอบว่า เนื้อและโภชนะ หาใช่ของมีกลิ่นคาวไม่ ความชั่ว

ต่างๆ ต่างหากมีกลิ่นคาว การไม่กินปลาและเนื้อ ตลอดถึงการถือเคร่งต่างๆ ไม่ทำให้บุคคลบริสุทธิ์ได้เลย ในเมื่อยังไม่ก้าวล่วงความสงสัย ติสสดาบสเลื่อมใส ได้ทูลขอบรรพชา

(316) **หิริสูตร** ว่าด้วยคนไม่มีหิริ ไม่เป็นมิตรที่ดี ไม่ควรคบ...(317-318) **มังคลสูตร** (เหมือนมังคลสูตรในขุททกปาฐะ) (319-320) **สูจิโลมสูตร** (กล่าวถึงในเล่มก่อนแล้ว)

(321) **ธัมมจริยสูตร** (พระสูตรนี้ อรรถกถาเรียกว่า กปิลสูตร) ว่าด้วยผู้บวชเป็นภิกษุแล้ว แต่ประพฤติไม่สมกับเป็นภิกษุ ก็ยิ่งเป็นการพอกพูนกิเลส ให้ขับภิกษุเช่นนั้นออกจากหมู่สงฆ์แล้วอยู่กับภิกษุผู้บริสุทธิ์ด้วยกัน

(322-324) **พราหมณธัมมิกสูตร** เชตวัน : พวกพราหมณ์มหาศาลผู้เฒ่าชาวแคว้นโกศล ทูลถามว่า พราหมณ์ทุกวันนี้เป็นพราหมณ์ที่ดีเหมือนในอดีตหรือไม่? พระพุทธองค์ตรัสว่า พวกพราหมณ์ทุกวันนี้เสื่อมลงมากเมื่อเปรียบกับพราหมณ์แต่โบราณ กล่าวคือ พราหมณ์แต่โบราณละกามคุณได้ แต่ทุกวันนี้ พวกพราหมณ์มัวเมาอยู่กับคฤหัสถ์กันทั่วไป...พวกพราหมณ์มหาศาลได้ฟังก็เลื่อมใส ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกโดยทั่วกัน (คำว่าพราหมณ์มหาศาล อรรถกถากล่าวว่า ได้แก่ผู้เป็นพราหมณ์โดยกำเนิดและมีฐานะมั่งคั่ง)

(325) **นาวาสูตร** (อรรถกถาเป็น ธัมมสูตร) ตรัสว่า ให้มีความรู้ความเข้าใจในธรรมอย่างแจ่มแจ้ง แล้วสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตาม ก็จะเป็นเหมือนเรือพาคนจำนวนมากข้ามฟากได้

(326) **กิงสีลสูตร** (ทรงตอบคำทูลถามของพระสารีบุตร) ให้

ขวนขวายฟังธรรมและประพฤติธรรมให้ดี เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด

(327) **อุฏฐานสูตร** ตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายให้หมั่นเพียรในการประพฤติธรรมเพื่อเอาชนะกิเลสให้ได้ อย่าได้ประมาท

(328) **ราหุลสูตร** ทรงสอนพระราหุลให้ละกามคุณ 5 ให้คบกัลยาณมิตร อย่ามีตัณหาในปัจจัย 4 จงสำรวมในปาติโมกข์ และสำรวมอินทรีย์ เจริญกายคตาสติและอสุภกรรมฐาน ละความถือตัว(มานะ)ให้ได้ เพื่อเป็นผู้สงบ

(329-330) **วังคีสสูตร** อัคคาฬวเจดีย์(เมืองอาฬวี) : พระวังคีสะอยากจะรู้ว่า พระอุปัชฌาย์ของท่านชื่อนิโครธกัปปะ ซึ่งเพิ่งดับขันธ์ไปไม่นาน ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์และปรินิพพานแล้วหรือไม่ จึงทูลถามพระพุทธองค์ มีพระดำรัสตอบว่าพระเถระรูปนั้นปรินิพพาน(แสดงว่าเป็นพระอรหันต์)แล้ว (พระสูตรนี้อรรถกถาเรียกว่า นิโครธกัปปกสูตร)

(331) **สัมมาปริพาชนิยสูตร** ทรงสอนให้ละเว้นจากกิเลสต่างๆ จนถึงที่สุด เพื่อไม่ติดอยู่ในกาม(องค์พุทธนิรมิตถาม พระพุทธองค์มีพระดำรัสตอบ)

หลักปฏิบัติของบรรพชิตและคฤหัสถ์

(332-333) **ธัมมิกสูตร เชตวัน** : อุบาสกชื่อ ธัมมิกะ พร้อมบริวารประมาณ 500 คน เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลถามว่า ผู้ออกบวชเป็นบรรพชิต และคฤหัสถ์ ปฏิบัติอย่างไรจึงจะยังประโยชน์ให้สำเร็จ?

พระพุทธองค์ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาเข้าเฝ้า ประทานหลักปฏิบัติว่า เป็นภิกษุไม่ควรไปไหนในยามวิกาล, ละความพอใจในกามคุณ 5, กลับจากบิณฑบาตแล้ว ควรปลีกตนไปอยู่ในที่สงัดเพียงลำพัง เพื่อพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นในจิตของตัวเอง, เมื่อเจรจากับใครหรือพูดถึงใคร ไม่ควรพูดส่อเสียดและติเตียนผู้อื่น, อย่าใช้คำพูดชวนทะเลาะกัน เพราะจะทำให้จิตออกห่างจากสมถะและวิปัสสนา, พิจารณาแล้วจึงฉันอาหารและใช้สอยที่อยู่อาศัยไม่ติดในสิ่งเหล่านั้น

ต่อจากนั้น ทรงแนะนำหลักปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์(ผู้เป็นอุบาสก) โดยให้ประพฤติตนอยู่ในอุโบสถ 8 มีการรักษาอุโบสถในวัน 14 ค่ำ 15 ค่ำ และ 8 ค่ำ ตลอดปาฏิหาริยปักษ์ ให้มีการถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ เลี้ยงดูมารดาบิดา ประกอบอาชีพสุจริต และไม่ประมาท

มหาวรรค

เหตุการณ์ก่อนตรัสรู้

(354) **ปัพพชาสูตร** กล่าวถึงเหตุการณ์ก่อนการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ เมื่อพระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารทอดพระเนตรเห็นจากพระปราสาท ทรงเลื่อมใสในพระลักษณะและกิริยาอันสำรวม จึงรับสั่งให้ราชทูตสะกดรอยตามว่าเป็นใครพำนักอยู่ที่ไหน ราชทูตตามไปพบพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ภูเขาปัณฑวะ (อยู่ทางทิศตะวันออกของกรุงราชคฤห์) เมื่อทรงทราบดังนั้น พระเจ้าพิมพิสารก็รีบเสด็จไปที่นั่น หลังจาก

ได้ทรงสนทนาปราศรัยกันแล้ว พระเจ้าพิมพิสารทูลว่า พระพุทธองค์ยังหนุ่มแน่น ดูผิวพรรณเหมือนมีชาติเชื้อกษัตริย์ ทรงประสงค์จะถวายโภคสมบัติให้ครอบครอง พระพุทธองค์ตรัสแก่พระราชาว่า พระองค์มาจากแคว้นโกศล มีโคตรชื่ออาทิตย์ ถือกำเนิดในศากยวงศ์ สละกามออกบวช จะออกบำเพ็ญเพียรต่อไป

(355) **ปธานสูตร** ทรงเล่าถึงเหตุการณ์ขณะทำความเพียรอย่างเข้มงวดที่ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา มารเห็นพระองค์ซูบผอมเหลือเกิน ทูลให้เลิกทำความเพียรก่อนที่จะสิ้นพระชนม์เสียเปล่า ทรงยืนยันต่อมารว่า ต่อให้เลือดและเนื้อเหือดแห้งไป ได้รับทุกขเวทนาเพียงใด ก็จะไม่ยอมหวนไปหากามอีกอย่างแน่นอน ทรงไล่เลียงจำนวนเสนา(ไพร่พล)ของมารทั้ง 10 คือ 1. กาม 2. ความไม่ยินดี(ความเหนื่อยหน่ายหมดกำลังใจ) 3. ความหิวกระหาย 4. ตัณหา 5. ถีนมิทธะ 6. ความขลาดกลัว 7. ความสงสัย 8. ความลบหลู่ ความดื้อรั้น 9. ลาภสักการะและคำยกย่องสรรเสริญ 10. ยศ ซึ่งเป็นเหตุให้ดูหมิ่นดูแคลนคนอื่น, เสนามารเหล่านี้กำจัดได้เฉพาะคนผู้มีกรรมชั่วเท่านั้น ทำอะไรแก่ผู้มีความเพียรกล้าไม่ได้...มารสะกดรอยพระพุทธองค์อยู่ 7 ปี แต่ก็ทำอะไรพระองค์ไม่ได้เลย จนล่าถอยไปเอง

(356-357) **สุภาสิตสูตร** เชตวัน : ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ว่าวาจาที่ภิกษุควรใช้พูดมี 4 อย่างคือ 1. เป็นคำพูดที่ดี(สุภาษิต) 2. เป็นธรรม 3. เป็นที่รัก 4. เป็นคำสัตย์, พระวังคีสะได้แสดงความชื่นชมเป็นคาถาด้วยความเลื่อมใส

(358-360) **สุนทริกสูตร** (พระสูตรนี้ อรรถกถาเรียกว่า

ปูรฬาสสูตร) กล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งหนึ่งที่ฝั่งแม่น้ำสุนทริกา แคว้นโกศล พราหมณ์ชื่อสุนทริกะ ภารทวาชะ เสร็จจากพิธีบูชาไฟ ไปพบพระพุทธองค์ทรงนั่งคลุมพระกายอยู่ที่โคนต้นไม้ ได้มีการสนทนาธรรมโต้ตอบกัน ในที่สุดพราหมณ์เลื่อมใส ได้ประกาศตนเป็นอุบาสก (กล่าวถึงในเล่มก่อนแล้ว)

(361-363) **มาฆสูตร** คิชฌกูฏ : มาณพชื่อมาฆะ ทูลถามว่า ตนเป็นคนทำบุญให้ทานอยู่ประจำ จะได้บุญมากน้อยแค่ไหน? พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ได้บุญมากแน่นอน ทรงแนะนำอีกว่าควรให้ทานแก่ผู้เป็นทักขิไณยบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือผู้ละกิเลสได้แล้วหรือผู้ปฏิบัติเพื่อละกิเลส...มาฆะได้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตั้งแต่บัดนั้น

(364-372) **สภิยสูตร** เวฬุวัน : ปริพาชกคนหนึ่งชื่อ สภิยะ มีเทวดาซึ่งเป็นญาติสาโลหิตกันมาก่อน ผูกปัญหาให้ไปถามสมณะหรือพราหมณ์ ถ้าได้คำตอบเป็นที่พอใจ ให้อยู่ประพฤติพรหมจรรย์กับผู้นั้น สภิยะได้ปฏิบัติตาม โดยนำปัญหาไปถามศาสดาทั้ง 6 (มีปูรณะ กัสสปะ เป็นต้น) ปรากฏว่าศาสดาเหล่านั้นตอบไม่ได้ ซ้ำแสดงอาการไม่พอใจด้วย จึงสละเพศปริพาชกออกมา และนึกได้ว่า ยังมีพระสมณะโคดมอีกหนึ่ง แม้จะยังหนุ่มแต่มากด้วยฤทธานุภาพ น่าจะมีคำตอบที่ดีให้ จึงเข้าไปเฝ้า ปัญหาแต่ละข้อที่ทูลถาม มีพระดำรัสตอบเป็นที่พอใจอย่างยิ่ง ในที่สุดได้ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะและทูลขอบรรพชาอุปสมบท แต่เนื่องจากเคยเป็นปริพาชกมาก่อน พระพุทธองค์มีรับสั่งให้เขาอยู่ปริวาส 4 ปี ก่อนที่จะประทานบรรพชาอุปสมบทแก่เขา พระ

สภิยะได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์รูปหนึ่ง

(373-379) **เสลสูตร** ว่าด้วยชฎิลชื่อ เกณิยะ หันมาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และพราหมณ์คนสำคัญชื่อ เสละ พร้อมบริวาร 300 คน ทราบเรื่องเข้า ได้เข้าเฝ้าฟังธรรม ในที่สุดเกิดความเลื่อมใส พาบริวารออกบวช ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด (พระสูตรนี้เคยกล่าวถึงแล้วในมัชฌิมนิกาย)

(380) **สัลลสูตร** ว่าด้วยคำสอนให้พิจารณาเห็นชีวิตไม่พ้นความตายไปได้ ไม่ควรเศร้าโศกเสียใจกับคนตาย เพราะไม่ได้ประโยชน์อะไร บุคคลผู้ไม่มีความเศร้าโศก ย่อมมีความสงบเย็น

(381-383) **วาเสฏฐสูตร** กล่าวถึงมาณพ 2 คนคือ วาเสฏฐะและภารทวาชะ มีความเห็นไม่ลงรอยกันว่า ผู้ที่ได้ชื่อว่าพราหมณ์คือบุคคลเช่นไร ในที่สุดไปได้คำตอบเป็นที่พอใจจากพระพุทธองค์ทั้งสองได้ประกาศตนเป็นอุบาสกตั้งแต่บัดนั้น (พระสูตรนี้กล่าวถึงแล้วในมัชฌิมนิกาย)

(384-387) **โกกาลิกสูตร** เชตวัน : กล่าวถึงพระโกกาลิกะ (ศิษย์พระเทวทัต)มีใจคิดร้ายต่อพระสาริบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ พระพุทธองค์ทรงตักเตือนอย่างไรก็ไม่ฟัง ต่อมา เธอเป็นฝีทั่วตัวจนถึงแก่มรณภาพ, ด้วยจิตคิดร้ายต่อพระอัครสาวกนั้น เธอไปเกิดในปทุมนรก (พระสูตรนี้กล่าวถึงแล้วในทสกนิบาตแห่งอังคุตตรนิกาย)

อสิตดาบสกับพระกุมารสิทธัตถะ

(388-389) **นาลกสูตร** วันหนึ่ง ระหว่างนั่งพักในตอน

กลางวัน ฤๅษี(ดาบส)ชื่อ อสิตะ เห็นท้าวสักกะและทวยเทพชั้นดาวดึงส์ต่างแสดงความดีอกดีใจ โบกชูผ้าทิพย์กันไสว จึงเอ่ยถามว่าเกิดอะไรขึ้นจึงพากันดีอกดีใจกันอย่างนั้น? ได้ฟังคำตอบว่าพระโพธิสัตว์อุบัติขึ้นแล้วที่ลุมพินีวันของเจ้าศากยะ อันหมายถึงว่า พระองค์ได้ตรัสรู้ ประกาศธรรมจักรที่ป่าอิสิปตนะ

เมื่อได้ฟังดังนั้น อสิตดาบสจึงไปที่วังของพระเจ้าสุทโธทนะถามเจ้าศากยะทั้งหลายว่า พระกุมารประทับอยู่ที่ไหน? เมื่อเจ้าศากยะพาไปดู เห็นพระกุมารทรงโฉมงดงามยิ่งนัก ก็ปลาบปลื้มเหลือกำลัง ได้ขออุ้มขึ้นมาดูพระลักษณะ พลันก็หลุดปากพูดว่าพระกุมารคือยอดมนุษย์ และเมื่อนึกถึงรูปฌานที่ตนได้บรรลุก็ถึงกับร้องไห้ พวกเจ้าศากยะถามว่าจะเกิดอันตรายอะไรแก่พระกุมารหรือไม่? อสิตดาบสบอกว่า พระกุมารไม่มีอะไรเสียหายเลย และไม่มีอันตรายใดๆ ที่จะเกิดแก่พระกุมาร พระองค์จักได้ตรัสรู้เป็นพระสัพพัญญู และประกาศธรรมจักรไปกว้างไกล ในขณะที่ตัวเองจะมีอายุอยู่ไม่นาน ไม่ทันได้อยู่ฟังคำสอนของพระองค์ จึงเป็นทุกข์ร้อนใจยิ่งนัก

เมื่อกลับจากวังหลวงคราวนั้น อสิตดาบสก็กำชับหลานชายชื่อ นาลกะ(ซึ่งถือเพศเป็นดาบสเหมือนกัน)ว่า วันข้างหน้า ถ้าได้ยินคนพูดถึงพระพุทธเจ้า ขอให้ไปเข้าเฝ้าด้วยตนเองให้ได้ และขอให้อยู่ประพฤติพรหมจรรย์กับพระองค์

แล้ววันนั้นก็มาถึง นาลกดาบสได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ตามคำสั่งของอสิตดาบส ได้ทูลขอให้ทรงอธิบายเรื่องคนเป็นมุนี และข้อปฏิบัติอันสูงสุดของมุนีว่าเป็นอย่างไร พระพุทธองค์ทรงแสดง

ลักษณะของมุนีและข้อปฏิบัติอย่างเข้มงวดของมุนี ให้นาลกดาบสฟังตามความประสงค์ (ในอรรถกถากล่าวว่า นาลกดาบสเป็นภิกษุเข้าเฝ้า และเมื่อได้ฟังธรรมสมปรารถนาแล้วก็กลับเข้าป่าทำความเพียรด้วยโมเนยยปฏิปทา(ข้อปฏิบัติของมุนี)อย่างเข้มงวด จนได้บรรลุอรหัตตผล และปรินิพพานในป่านั้นเอง)

ให้แบ่งธรรมเป็น 2 ส่วนในการพิจารณา

(390-407) **ทวยตานุปัสสนาสูตร** บุพพาราม : ในคืนเพ็ญ 15 ค่ำวันหนึ่ง พระพุทธองค์ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อมีคำถามว่า การฟังกุศลธรรมอันประเสริฐเพื่อการตรัสรู้ ประโยชน์ที่จะได้คืออะไร?

ทรงให้ตอบว่า ผู้พิจารณาเห็นธรรมเป็น 2 ส่วน เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร ทุ่มเทสุดตัว หวังผลได้ 2 อย่างคือ ถ้าไม่ได้บรรลุอรหัตตผลในปัจจุบันเพราะยังมีอุปาทานอยู่ ก็จะได้เป็นอนาคามี

พิจารณาเห็นธรรมเป็น 2 ส่วนนั้นคือ

อย่างหนึ่ง พิจารณาเนืองๆ ว่า 1. นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย 2. นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา, อย่างหนึ่ง พิจารณาเนืองๆ ว่า 1. ทุกข์เกิดขึ้น เพราะมีอุปธิ(กรรมอันมีอาสวะ)เป็นปัจจัย 2. ทุกข์ไม่เกิด เพราะอุปธิดับไม่เหลือ, อย่างหนึ่ง พิจารณาเนืองๆ ว่า 1. ทุกข์เกิดขึ้น เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย 2. ทุกข์ไม่เกิด เพราะอวิชชาดับไม่เหลือ, อย่างหนึ่ง พิจารณาเนืองๆ ว่า 1. ทุกข์เกิดขึ้น เพราะสังขารเป็นปัจจัย 2. ทุกข์ไม่เกิด เพราะสังขารดับไม่เหลือ,

อย่างหนึ่ง พิจารณาเนืองๆ ว่า 1. ทุกข์เกิดขึ้น เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย 2. ทุกข์ไม่เกิด เพราะวิญญาณดับไม่เหลือ, อย่างหนึ่ง พิจารณาเนืองๆ ว่า 1. ทุกข์เกิดขึ้น เพราะผัสสะเป็นปัจจัย 2. ทุกข์ไม่เกิด เพราะผัสสะดับไม่เหลือ, อย่างหนึ่ง พิจารณาเนืองๆ ว่า 1. ทุกข์เกิดขึ้น เพราะเวทนาเป็นปัจจัย 2. ทุกข์ไม่เกิด เพราะเวทนาดับไม่เหลือ, อย่างหนึ่งพิจารณาเนืองๆ ว่า 1. ทุกข์เกิดขึ้น เพราะตัณหาเป็นปัจจัย 2. ทุกข์ไม่เกิด เพราะตัณหาดับไม่เหลือ, อย่างหนึ่ง พิจารณาเนืองๆ ว่า 1. ทุกข์เกิดขึ้น เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย 2. ทุกข์ไม่เกิด เพราะอุปาทานดับไม่เหลือ, อย่างหนึ่ง พิจารณาเนืองๆ ว่า 1. ทุกข์เกิดขึ้น เพราะความลงมือทำเป็นปัจจัย(อารมฺภ-ปจฺจยา-มีความเพียรที่ยังเป็นดีเป็นชั่วอยู่ ไม่เป็นความเพียรมุ่งนิพพาน) 2. ทุกข์ไม่เกิด เพราะความลงมือทำดับไม่เหลือ, อย่างหนึ่ง พิจารณาเนืองๆ ว่า 1. ทุกข์เกิดขึ้น เพราะอาหารเป็นปัจจัย (อาหารในที่นี้ได้แก่ปัจจัย 4 ที่เสพด้วยตัณหา) 2. ทุกข์ไม่เกิดเพราะอาหารดับไม่เหลือ, อย่างหนึ่ง พิจารณาเนืองๆ ว่า 1. ทุกข์เกิดขึ้น เพราะความหวั่นไหว(ไปตามกิเลส)เป็นปัจจัย 2. ทุกข์ไม่เกิด เพราะความหวั่นไหวดับไม่เหลือ, อย่างหนึ่ง พิจารณาเนืองๆ ว่า 1. ความดิ้นรน(จลิต)เกิดมีแก่คนมีตัณหา ทิฐิ และมานะอาศัย 2. คนที่ตัณหา ทิฐิ และมานะไม่อาศัย ย่อมไม่ดิ้นรน, อย่างหนึ่ง พิจารณาเนืองๆ ว่า 1. อรูปภพประณีตกว่ารูปภพ 2. นิโรธ(นิพพาน) ประณีตกว่าอรูปภพ, อย่างหนึ่ง พิจารณาเนืองๆ ว่า 1. นามรูปที่ชาวโลกเห็นว่าเป็นของจริง แต่พระอริยะเห็นว่าเป็นของไม่จริง 2. นิพพานที่ชาวโลกเห็นว่าเป็นของไม่จริง แต่พระอริยะเห็นตามความเป็นจริงว่า เป็นของจริง, อย่างหนึ่ง พิจารณา

เนืองๆ ว่า 1. อารมณ์น่าปรารถนา ที่ชาวโลกเห็นว่าเป็นสุข แต่พระอริยะเห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นทุกข์ 2. นิพพานที่ชาวโลกเห็นว่าเป็นทุกข์ แต่พระอริยะเห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นสุข (คำว่า"พิจารณาเนืองๆ" มาจากบาลีว่า อนุปสฺสนา หมายถึง เพ่งพิจารณา. ตามพิจารณาอยู่เสมอๆ)

อัฏฐกวรรค

ใจรั่วเพราะกาม ก็เหมือนเรือรั่ว

(408) **กามสูตร** กล่าวถึงโทษของกาม ซึ่งควรละเว้นให้ได้ ถ้าปล่อยให้กามครอบงำจิตได้ กิเลสและอันตรายสารพัดอย่างก็จะย่ำยีให้เดือดร้อนได้ เหมือนน้ำทะลักเข้าเรือรั่ว ให้มีสติละกามอยู่ทุกเมื่อ เพื่อจะได้ข้ามห้วงกิเลสได้ เหมือนคนวิดเรือไปถึงฝั่ง

(409) **คุหัฏฐกสูตร** สอนไม่ให้ติดอยู่ในกายของตน ซึ่งเปรียบเสมือนถ้ำ ให้เห็นโทษของกาม ไม่ให้มีตัณหาในภพและวิภพ คนที่ยึดถืออะไรๆ ว่าเป็นของตน ย่อมทุรนทุรายเหมือนปลากระเสือกกระสนอยู่ในบ่อขาดน้ำ เมื่อไม่ยึดถืออะไรๆ ว่าเป็นของตน ก็จะไม่ข้องคาอยู่ในภพ

(410) **ทุฏฐัฏฐกสูตร** สอนว่า พวกเดียรถีย์มีการกล่าวร้ายโจมตีให้คนเชื่อ แต่พระอรหันต์ไม่เป็นอย่างนั้น เพราะไม่มีราคะโทสะโมหะแล้ว คนที่อวดอ้างศีลและวัตรของตน ทั้งๆ ที่เขาไม่ได้ถาม เป็นพวกไม่มีอริยธรรม เมื่อคนเราตัดสินชี้ขาดอะไรด้วยทิฐิแล้ว ก็ยากที่จะก้าวล่วงความยึดมั่นได้ คนถือลัทธิด้วยตัณหาและทิฐิ เป็นพวกพูดคนละภาษากับพระอรหันต์ ความ

เห็นว่าเป็นตัวตน(อัตตา) และความเห็นว่าขาดสูญ(นิรัตตา) ไม่มีในพระอรหันต์

(411) **สุทธัฏฐกสูตร** สอนว่า การเห็นผู้บริสุทธิ์ ไม่ได้ทำให้คนบริสุทธิ์ได้ อริยมัคคญาณต่างหากทำให้คนบริสุทธิ์ คนที่ยังมีความคิดนึกเกาะเกี่ยวอยู่กับกาม จึงแสวงหาศาสดา ส่วนพระอรหันต์ เมื่อรู้แจ้งแล้ว ไม่มีการไปเลือกศาสดาไหนอีก พระอรหันต์ไม่มีการคิดนึกและการกระทำด้วยตัณหาและทิฐิ ไม่เห็นอะไรว่าเป็นของยวดยิ่งในโลก

(412) **ปรมัฏฐกสูตร** สอนว่า คนที่ยึดถือศาสดาของตนว่าล้ำเลิศ เห็นศาสดาอื่นเลวไปหมด ย่อมไม่ล่วงพ้นการวิวาทไปได้ ความยึดถือด้วยทิฐิอย่างนั้นเป็นกิเลสร้อยรัด ภิกษุไม่ควรยึดมั่นสิ่งที่ได้เห็นได้ยินได้ทราบ หรือศีลและพรต ไม่ควรเอาตนไปเปรียบเทียบกับคนอื่น พระอรหันต์ทั้งหลายไม่ตัดสินอะไรด้วยตัณหาและทิฐิ ไม่มีใครๆ จะชักนำพระอรหันต์ไปด้วยตัณหาและทิฐิได้เลย

(413) **ชราสูตร** สอนว่า อายุของมนุษย์มีประมาณร้อยปี ในที่สุดก็ต้องตายเพราะชรา เมื่อสำนึกได้ว่าจะต้องมีการพลัดพรากจากกัน ก็ไม่พึงอยู่ครองเรือน ไม่ควรยึดถืออะไรว่าเป็นของตน เมื่อได้เห็นคนที่ตนรักตายจากไป ก็เหมือนตื่นขึ้นมาไม่เห็นสิ่งที่ฝันเห็น คนที่ตายไปแล้ว เหลือแต่ชื่อเท่านั้นให้พูดถึง พระอรหันต์ไม่ติดอยู่ในสิ่งที่ได้เห็นได้ยินได้ทราบ เหมือนน้ำไม่ติดอยู่กับใบบัว

(414) **ติสสเมตเตยยสูตร** พระติสสเมตเตยยะทูลถามว่า

ความคับแค้น(วิฆาต)ของคนผู้เสพเมถุน(มีเพศสัมพันธ์)อยู่ เป็นอย่างไร? เมื่อทราบ ก็จะได้ฝึกฝนตนเพื่อสงัดจากกิเลส พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้เสพเมถุนย่อมลืมคำสอนและปฏิบัติผิด เคยอยู่เดียว(ประพฤติพรหมจรรย์)แล้วมาเสพเมถุนอีก จัดว่าเป็นคนกิเลสหนา เสียชื่อเสียง มุนีเห็นโทษของการเสพเมถุน จึงเป็นคนอยู่เดียวมั่นคง

(415) **ปสูรสูตร** (ตามอรรถกถา คำว่า ปสูระ หมายถึงปริพาชกคนหนึ่งซึ่งเป็นนักพูดผู้สำคัญตนว่าไม่มีใครสู้ได้ในเชิงวาทศิลป์) ในพระคาถากล่าวว่า ผู้ถือมั่นในทิฐิของตน ย่อมเห็นคำสอนของฝ่ายตนเท่านั้นว่าถูกต้องดีงาม แล้วอ้างศาสดาของตนทะเลาะวิวาทกัน การทะเลาะวิวาทกันในเรื่องอย่างนี้เกิดขึ้นในวงการสมณพราหมณ์ เมื่อเห็นโทษก็ควรละเว้น การยกตน นำไปสู่การกระทบกระทั่งกัน ผู้มีปัญญาย่อมไม่ทะเลาะกันด้วยเรื่องความดีงาม พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายไม่มีเรื่องให้วิวาทกัน (เพราะไม่มีตัณหา ทิฐิ และมานะ)

(416) **มาคันทิยสูตร** ตรัสแก่พราหมณ์ชื่อมาคันทิยะ ว่า แม้แต่จะได้สัมผัสธิดา 3 นาง(ตัณหา-อรดี-ราคา)ด้วยเท้า พระองค์ก็ไม่ต้องการ, ทิฐิทั้งหลาย พระองค์ก็ไม่ยึดถือ เพราะได้เห็นนิพพาน คนที่ยังมีการกระทบกระทั่งกัน เพราะยังมีความยึดถือในกามสัญญา(คือยังมีความคิดนึกที่ข้องอยู่ในกาม)

(417) **ปุราเภทสูตร** ตอบคำถามที่ว่า มีความเห็นอย่างไรและมีศีลอย่างไร บัณฑิตจึงเรียกว่าผู้สงบ(สนฺโต) ผู้สงบที่แท้จริงคือพระอรหันต์ เพราะละตัณหามานะทิฐิได้แล้ว

(418) **กลหวิวาทสูตร** ว่าด้วยคำถาม-คำตอบ เริ่มจากว่า ความทะเลาะวิวาท ความทุกข์โศก ความตระหนี่ ความถือตัว ความดูหมิ่นผู้อื่น และคำพูดส่อเสียด เกิดจากอะไร? สุดท้ายจบด้วยคำตอบว่า ผู้เป็นมุนี(พระอรหันต์)รู้ว่า ทั้งหลายทั้งปวงนั้นเกิดขึ้นเพราะอาศัยสัสสตทิฐิและอุจเฉททิฐิ เมื่อรู้ว่ามันไม่เที่ยงเป็นทุกข์ก็หลุดพ้น ไม่ทะเลาะวิวาทกับใคร ไม่มีการเกิดในภพน้อยใหญ่

(419) **จูฬวิยูหสูตร** ว่าด้วยคำถาม-คำตอบในเรื่องทิฐิ สมณ-พราหมณ์ที่ยึดถือในทิฐิของตน เห็นทิฐิของคนอื่นผิดไปหมด เป็นเหตุให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน แท้จริงสัจจะ(ความจริง) มีเพียงอย่างเดียว พวกสมณพราหมณ์พูดสัจจะให้แตกต่างกันไปเอง และต่างก็รับรองสัจจะของตัวเอง สัจจะจึงรวมเป็นหนึ่งเดียวไม่ได้ ส่วนผู้ละการกะกำหนดทิฐิได้แล้ว ย่อมไม่ทะเลาะวิวาทกับใคร

(420) **มหาวิยูหสูตร** ว่าด้วยคำถาม-คำตอบในเรื่องทิฐิ ซึ่งนำไปสู่การทะเลาะวิวาทและก่อให้เกิดผลเสียได้มากมาย แม้เจ้าของทิฐิจะได้รับคำยกย่องสรรเสริญ(จากคนบางเหล่า) ก็ไม่สู้ได้ความสงบ บัณฑิตจึงไม่ข้องแวะในเรื่องการวิวาทด้วยทิฐิ

(421) **ตุวฏกสูตร** มีคำถามว่า เห็นอย่างไรจึงจะไม่ถือมั่น? ทรงตอบว่า ให้ปิดกั้นธรรมอันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า(คือตัณหา มานะ ทิฐิ) ซึ่งทำให้ยึดถือว่าเป็นเรา, เมื่อตัณหาเกิดขึ้น ให้มีสติรู้เท่าทันขจัดตัณหาให้ได้ ทรงสอนเรื่องความประพฤติของภิกษุ เช่นให้สำรวมอินทรีย์ ไม่ทำการสั่งสม ไม่เกียจคร้าน เป็นต้น

(422) **อัตตทัณฑสูตร** ว่าด้วยความสลดสังเวชเมื่อได้เห็นความดิ้นรนของชาวโลกอันเกิดจากตัณหาและทิฐิ ไม่ต่างอะไรกับปลาแด่วดิ้นอยู่ในบ่อแห้งขอด มองไปทางไหนก็ไม่เห็นว่าจะมี

อะไรด้านทานทุกข์มีชราเป็นต้นได้ จึงควรประพฤติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์เป็นเป้าหมาย

(423) **สาริปุตตสูตร** พระสาริบุตรทูลขอคำแนะนำวิธีที่ภิกษุผู้อยู่ป่าจะไม่มีความขลาดกลัว ตลอดถึงวิธีใช้ถ้อยคำ วิธีดำรงชีวิต และวิธีถือปฏิบัติในสิกขาบท เพื่อให้จิตตั้งมั่น ทำลายกิเลสได้ ทรงแนะนำให้มีสติ ประพฤติอยู่ในครรลองของความเป็นภิกษุอย่างมั่นคง

ปารายนวรรค

พราหมณ์พาวรีและโสพสมาณพ

(424) **วัตถุกถา(บทเกริ่นนำ)** กล่าวถึงพราหมณ์ชื่อ พาวรี ซึ่งเป็นชาวสาวัตถี เป็นพราหมณ์ผู้ใหญ่ เชี่ยวชาญเวทมนต์ มุ่งสู่ความหลุดพ้น ออกเดินทางจากแคว้นโกศลสู่แว่นแคว้นทางตอนใต้(ทักขิณาบถ) แล้วไปตั้งสำนักอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำโคธาวรี ติดพรมแดนระหว่างแคว้นอัสสกะกับแคว้นมุฬกะ ยังชีพอยู่ด้วยผลหมากรากไม้ วันหนึ่ง มีพราหมณ์อัปลักษณ์ ฟันเขลอะ เข้าไปหา ขอกหาปณะใช้ เมื่อพราหมณ์พาวรีบอกว่าไม่มีให้ ก็ขู่ว่า ถ้าไม่ให้ ศีรษะจะต้องแตกเป็น 7 เสี่ยงในวันที่ 7 เป็นแน่ ทำให้พราหมณ์พาวรีเกิดความกลัว กินไม่ได้นอนไม่หลับจนซูบผอม ไม่มีกะจิตกะใจบำเพ็ญฌาน

เทวดาผู้หวังดีองค์หนึ่งเห็นอาการของพราหมณ์พาวรี จึงไปบอกว่า พราหมณ์อัปลักษณ์คนนั้นไม่รู้หรอกว่าอะไรคือศีรษะ และอะไรคือธรรมที่ทำให้ศีรษะตกไป ผู้ที่รู้คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ซึ่งขณะนี้ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน

พราหมณ์พาวรีได้ฟังดังนั้นก็ดีใจ เรียกประชุมศิษย์(16 คน) เพื่อมอบหมายให้พากันไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ก่อนจะให้ไป ได้บอกวิธีดูพุทธลักษณะ ตั้งแต่มหาปุริสลักษณะ 32 ประการ ไปจนถึงชาติตระกูลและแนวคำสอน พร้อมกับฝากปัญหาที่เทวดาแนะนำให้ไปทูลถามด้วย ทั้งนี้ ถ้าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็จะแก้ปัญหานี้ได้

ศิษย์ 16 คน(โสฬสมาณพ)ของพราหมณ์พาวรี คือ 1. อชิตะ 2. ติสสเมตเตยยะ 3. ปุณณกะ 4. เมตตคู 5. โธตกะ 6. อุปสีวะ 7. นันทะ 8. เหมกะ 9. โตเทยยะ 10. กัปปะ 11. ชตุกัณณี 12. ภัทราวุธะ 13. อุทยะ 14. โปสาละ 15. โมฆราช 16. ปิงคิยะ แต่ละคนล้วนเป็นเจ้าสำนัก สวมชฎา นุ่งห่มหนังเสือเหลือง

เมื่อเข้าเฝ้า พราหมณ์อชิตะได้(ทดลอง)ทูลถามอยู่ในใจว่า อาจารย์ของตนมีลักษณะพิเศษอะไร? มีชาติตระกูลอะไร? ทรงทราบหรือไม่? พระพุทธองค์มีพระดำรัสให้ยินทั่วกันว่า พราหมณ์พาวรีมีอายุ 120 ปี ชื่อพาวรีนั้นเรียกตามโคตร เป็นคนเจนจบไตรเพท เชี่ยวชาญในการทำนายมหาปุริสลักษณะ มีลิ้นยาวใหญ่ มีอุณาโลม(ขนอ่อน)หว่างคิ้ว มีคุยหฐาน(องคชาต)ปลายปิด

พวกพราหมณ์หนุ่มได้ฟัง ก็อัศจรรย์ใจ เพราะเพียงแต่คิดตั้งปัญหาถามในใจ พระพุทธองค์ก็ตรัสตอบออกมาอย่างนั้น ซึ่งถูกต้องทุกอย่าง พวกเขาต่างประนมมือแสดงความนอบน้อม และในที่สุดพราหมณ์อชิตะก็เริ่มทูลถามปัญหาที่อาจารย์ฝากมา

ปัญหาข้อแรก ทูลถามว่า ธรรมอะไรเรียกว่าศีรษะ และ

ธรรมอะไรทำให้ศีรษะนั้นตกไป? ตรัสตอบว่า ธรรมที่เรียกว่าศีรษะ คืออวิชชา ส่วนธรรมที่ทำให้ศีรษะนั้นตกไป คืออวิชชา อันประกอบด้วยศรัทธา สติ สมาธิ ฉันทะ และวิริยะ

(425-440) ต่อจากนั้นว่าด้วยการทูลถามปัญหาของพราหมณ์ 16 คน ตามลำดับ ทุกคำถาม มุ่งสู่ความหลุดพ้นเป็นเป้าหมายเดียวกัน

(441-443) **ปารายนานุสังคีติคาถา** ชื่อของวรรค(หมวด)นี้คือ"ปารายนะ" คำนี้หมายถึงว่า พระดำรัสตอบแก่ปัญหาของพราหมณ์ 16 คน ซึ่งเป็นศิษย์ของพราหมณ์พาวรีนั้น ถ้าบุคคลได้ดำเนินตามก็จะถึงฝั่งนิพพานได้ การตอบปัญหามีขึ้นที่ปาสาณกเจดีย์ แคว้นมคธ

พราหมณ์ทั้ง 16 คนได้บรรพชาอุปสมบทและได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด เมื่อได้พบพราหมณ์พาวรีอีกครั้งหนึ่ง พระปิงคิยะ(พราหมณ์คนที่ 16)ได้กล่าวแสดงความเทิดทูนบูชาที่มีต่อพระพุทธองค์ให้พราหมณ์พาวรีฟัง (อรรถกถากล่าวว่า พราหมณ์พาวรีได้บรรลุอนาคามิผล เพราะได้ฟังธรรมที่ทรงแสดงด้วยพุทธานุภาพจากวัดเชตวัน) พระปิงคิยะนั้นเป็นพระอรหันต์ประเภทมีศรัทธานำหน้า เหมือนพระวักกลิ พระภัทราวุธะ และพระอาฬวีโคตมะ

จบพระไตรปิฎก(บาลี) เล่ม 25

จบสุตตนิบาตแห่งขุททกนิกาย

พระไตรปิฎก(บาลี) เล่ม 26 : วิมานวัตถุ-เปตวัตถุ-เถรคาถา-เถรีคาถา พระไตรปิฎก(บาลี) เล่ม 27 : ชาดก(ภาค 1) พระไตร-ปิฎก(บาลี) เล่ม 28 : ชาดก(ภาค 2)-มหานิบาตชาดก(ทศชาติ) พระไตรปิฎก(บาลี) เล่ม 29 : มหานิทเทส พระไตรปิฎก(บาลี) เล่ม 30 : จูฬนิทเทส พระไตรปิฎก(บาลี) เล่ม 31 : ปฏิ-สัมภิทามรรค พระไตรปิฎก(บาลี) เล่ม 32 : อปทาน(ภาค 1) พระไตรปิฎก(บาลี) เล่ม 33 : อปทาน(ภาค 2)-พุทธวังสะ-จริยาปิฎก

พระไตรปิฎก(บาลี)

26-27-28-29-30-31-32-33

เนื้อหาของพระสุตตันตปิฎก(บาลี) 8 เล่มสุดท้าย ซึ่งเป็นส่วนของขุททกนิกาย มีลักษณะแตกต่างจากพระสุตตันตปิฎกที่ผ่านมาโดยรวมอย่างเห็นได้ชัด คือส่วนใหญ่อยู่ในรูปภาษาร้อยกรอง (โดยคำฉันท์) อีกส่วนหนึ่งเป็นคำอธิบายธรรม(โดยพระสาริบุตร) อันเป็นคำสอนของพระพุทธองค์ ซึ่งทั้งหมดนั้นเป็นงานรวบรวมส่วนหนึ่งของพระเถระผู้ทำสังคายนา ที่เรียกว่า พระธรรมสังคาหกาจารย์ หรือ พระสังคีติกาจารย์ กล่าวให้ชัดก็คือ เป็นเนื้อหาอันเกิดจากการสังคายนาสมัยหลัง(อย่างน้อยก็หลังการสังคายนาครั้งที่ 1)

กล่าวอีกอย่างหนึ่ง เนื้อหาในขุททกนิกายเกือบทั้งหมด ทำหน้าที่เสริมความ แก่พระสุตตันตปิฎกที่ผ่านมา ให้เป็นที่เข้าใจได้ชัดขึ้น. ส่วนหนึ่ง เสริมความให้ชัดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า(ด้วย

ชาดก). ส่วนหนึ่ง เสริมความให้ชัดเกี่ยวกับพระธรรม(ด้วยการแจกแจงความหมายในคำสอนของพระพุทธองค์ โดยพระสาริบุตรเป็นต้น). ส่วนหนึ่ง เสริมความให้ชัดเกี่ยวกับพุทธสาวก(ด้วยบทธรรมของพระเถระและพระเถรีองค์สำคัญๆ)

ขุททกนิกายในส่วนที่เหลือต่อไปนี้ ได้รวบรวมในลักษณะ "ขึ้นบัญชี"แสดงรายการของเนื้อหา เพื่อให้สามารถตามไปศึกษาสืบค้นได้ตามความสนใจของผู้ศึกษา ไม่ได้ลงลึกในเนื้อหา และเพื่อให้สมประสงค์ในเรื่องนี้ ได้แสดงตัวเลขในวงเล็บกำกับเนื้อหาในพระไตรปิฎกฉบับบาลีไว้ด้วย เพื่อประโยชน์แก่การสืบค้นได้สะดวก

วิมานวัตถุ

วิมานวัตถุ ว่าด้วยเรื่องวิมานของเทวบุตรและเทวธิดา อันเป็นทิพยสมบัติที่เกิดจากบุญ มีอยู่ 2 หมวดใหญ่คือ 1. อิตถี-วิมานวัตถุ-เรื่องวิมานของเทวธิดามี 4 วรรค(หมวดย่อย) 2. ปุริสวิมานวัตถุ-เรื่องวิมานของเทวบุตร มี 3 วรรค

(คัมภีร์ปรมัตถทีปนี ซึ่งอธิบายวิมานวัตถุ แต่งโดยพระธัมมปาละแห่งพทรติตถวิหาร(ในเกาะลังกา)

อิตถีวิมานวัตถุ

ปีฐวรรค (1) **ปฐมปีฐวิมาน** (2) **ทุติยปีฐวิมาน** (3) **ตติย-ปีฐวิมาน** (4) **จตุตถปีฐวิมาน** (5) **กุญชรวิมาน** 5 วิมานนี้ เกิดจากอานิสงส์ของการถวายที่นั่งแก่ภิกษุ(พระอรหันต์) (6) **ปฐม-นาวาวิมาน** (7) **ทุติยนาวาวิมาน** (8) **ตติยนาวาวิมาน** 3 วิมานนี้ เกิดจากอานิสงส์ของการถวายน้ำดื่มแก่ภิกษุผู้กระหายน้ำ (9) **ปีฐวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการถวายประทีป(ตะเกียง) (10) **ติลทักขิณาวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากการถวายเมล็ดงาแด่พระพุทธเจ้า (11) **ปฐมปติพพตาวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากการประพฤติซื่อตรงต่อสามีและยินดีในการให้ทาน (12) **ทุติยปติพพตาวิมาน** 2 วิมานนี้ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากการ

รักษาศีล 5 และการให้ทาน (13) **ปฐมสุณิสาวิมาน** (14) **ทุติย-สุณิสาวิมาน** 2 วิมานนี้ เกิดจากอานิสงส์ของการถวายขนมแก่ภิกษุ(พระอรหันต์) (15) **อุตตราวิมาน** ว่าด้วยวิมานของอุบาสิกาอุตตรา ซึ่งเป็นสกทาคามี (ทั้ง 15 วิมานนี้ พระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้ถาม)

(16) **สิริมาวิมาน** ว่าด้วยวิมานของพระนางสิริมา(พระสนมของพระเจ้าพิมพิสาร) ซึ่งเป็นโสดาบัน (ผู้ถามคือพระวังคีสะ) (17) **เปสการิยวิมาน** ว่าด้วยวิมานของลูกสาวของช่างหูกในกรุงพาราณสี ซึ่งเป็นโสดาบัน (ผู้ถามคือท้าวสักกะ)

จิตตลดาวรรค (18) **ทาสีวิมาน** ว่าด้วยวิมานของทาสีนางหนึ่งซึ่งเป็นอุบาสิกา (19) **ลขุมาวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการถวายทานและรักษาอุโบสถ (2 วิมานนี้ ผู้ถามคือพระมหาโมคคัลลานะ) (20) **อาจามทายิกาวิมาน** ว่าด้วยหญิงยากไร้นางหนึ่งได้ถวายข้าวตังแด่พระมหากัสสปะ และไปเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี (ท้าวสักกะกล่าวกับพระมหากัสสปะ)

(21) **จัณฑาลิวิมาน** กล่าวถึงพระมหาโมคคัลลานะแนะนำนางจัณฑกาลีให้กราบลงแทบพระบาทพระพุทธองค์เมื่อใกล้จะสิ้นใจเพราะถูกแม่โคขวิด แล้วได้ไปเกิดในดาวดึงส์ (22) **ภัททิตถิ-กาวิมาน** ว่าด้วยอุบาสิกาชื่อ ภัททิตถิกา ในเมืองกิมพิละ เป็นผู้ให้ทานและรักษาอุโบสถ ได้ไปเกิดในดาวดึงส์ (พระพุทธองค์ตรัสถาม)

(23) **โสณทินนาวิมาน** ว่าด้วยทิพยสมบัติของอุบาสิกาชื่อโสณทินนา ชาวนาลันทา (24) **อุโปสถาวิมาน** ว่าด้วยทิพยสมบัติของอุบาสิกาชื่อ อุโปสถา ชาวเมืองสาเกต ซึ่งเป็นโสดาบัน (25)

สุนิททาวิมาน ว่าด้วยทิพยสมบัติของอุบาสิกาชื่อ สุนิททา ชาวกรุงราชคฤห์ (26) **สุทินนาวิมาน** ว่าด้วยทิพยสมบัติของอุบาสิกาชื่อ สุทินนา ชาวกรุงราชคฤห์ (27) **ปฐมภิกขาทายิกาวิมาน** (28) **ทุติยภิกขาทายิกาวิมาน** ว่าด้วยทิพยสมบัติที่เกิดจากการได้พบพระพุทธเจ้าและได้ถวายภัตตาหาร (ทั้ง 5 วิมานนี้ พระมหาโมคคัลลานะ เป็นผู้ถาม)

ปาริฉัตตกวรรค (29) **อุฬารวิมาน** ว่าด้วยวิมานในดาวดึงส์ของหญิงสะใภ้ ซึ่งเกิดจากอานิสงส์ของการถวายขนมเบื้องแก่สมณะ (30) **อุจจฉุทายิกาวิมาน** ว่าด้วยวิมานในดาวดึงส์ของหญิงชาวกรุงราชคฤห์นางหนึ่ง ซึ่งได้ถวายท่อนอ้อยแก่ภิกษุ (31) **ปัลลังกวิมาน** ว่าด้วยอานิสงส์ของบุญที่ทำให้ได้บัลลังก์ใหญ่ (ผู้ถามคือพระมหาโมคคัลลานะ)

(32) **ลดาวิมาน** ว่าด้วยเทพนารี 5 องค์ ซึ่งเป็นธิดาของท้าวเวสสวัณ และเป็นพระสนมของท้าวสักกะ (33) **คุตติลวิมาน** ว่าด้วยวิมานของเทวธิดา ซึ่งเกิดจากอานิสงส์ของการถวายผ้า-ดอกมะลิ เป็นต้น (ผู้ถามคือพระมหาโมคคัลลานะ ซึ่งคุตติลบัณฑิตใช้ถามเทวธิดาด้วยคำถามเดียวกัน) (34) **ทัททัลลวิมาน** ว่าด้วยคำถาม-คำตอบระหว่างเทวธิดา 2 องค์ ซึ่งเคยเป็นพี่สาว-น้องสาวกัน

(35) **เสสวตีวิมาน** ว่าด้วยวิมานของนางเสสวดี ชาวนาลกคาม (อยู่ทางทิศตะวันออกของกรุงราชคฤห์-ผู้ถามคือพระวังคีสะ) (36) **มัลลิกาวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการได้บูชาพระพุทธเจ้าผู้ปรินิพพานแล้ว (ผู้ถามคือพระนารทะ) (37)

วิสาลักขิวิมาน ว่าด้วยวิมานของอุบาสิกาชื่อ สุนันทา ชาวกรุงราช-คฤห์ ซึ่งเป็นสกทาคามี (ผู้ถามคือท้าวสักกะ) (38) **ปาริฉัตตก-วิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยดอกอโศก (ผู้ถามคือพระมหาโมคคัลลานะ)

มัญชิฏฐกวรรค (39) **มัญชิฏฐกวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการได้โปรยดอกสาละรอบอาสนะที่ประทับของพระพุทธเจ้า และได้ถวายมาลัยดอกสาละแด่พระพุทธเจ้า (40) **ปภัสสรวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการได้ถวายพวงมาลัยและน้ำอ้อยแด่ภิกษุ (2 วิมานนี้ ผู้ถามคือพระมหาโมค-คัลลานะ)

(41) **นาควิมาน** ว่าด้วยวิมานของปชาบดีองค์หนึ่งของท้าวสักกะ ชื่อยสุตตรา(ผู้ถามคือพระวังคีสะ) (42) **อโลมวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการได้ถวายขนมแห้งแด่พระพุทธเจ้า (43) **กัญชิกทายิกาวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการได้ถวายน้ำข้าวปรุงรสแด่พระพุทธเจ้า (2 วิมานนี้ ผู้ถามคือพระมหาโมคคัลลานะ)

นางวิสาขาไปเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี

(44) **วิหารวิมาน** ว่าด้วยวิมานของเทวธิดาผู้เคยเป็นเพื่อนของนางวิสาขา และเทวธิดานั้นบอกว่านางวิสาขาเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี เป็นปชาบดีของท้าวสุนิมมิต-จอมเทพแห่งนิมมานรดี (ผู้ถามคือพระอนุรุทธะ)

(45) **จตุริตถีวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการ

ได้ถวายดอกบัว (46) **อัมพวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการสร้างวิหารถวายแก่สงฆ์ ห้อมล้อมด้วยต้นมะม่วง (2 วิมานนี้ ผู้ถามคือพระมหาโมคคัลลานะ) (47) **ปีตวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการบูชาพระบรมสารีริกธาตุด้วยดอกบวบขม(ผู้ถามคือท้าวสักกะ) (48) **อุจฉุวิมาน** ว่าด้วยวิมาน(ในดาวดึงส์)ที่เกิดจากอานิสงส์ของการได้ถวายท่อนอ้อยแด่พระมหาโมคคัลลานะ (49) **วันทนวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการไหว้แทบเท้าสมณะผู้ทรงศีล (50) **รัชชุมาลาวิมาน** ว่าด้วยวิมานของทาสีชื่อ รัชชุมาลา ที่หมู่บ้านคยา (3 วิมานนี้ ผู้ถามคือพระมหาโมคคัลลานะ)

ปุริสวิมานวัตถุ

มหารถวรรค (51) **มัณฑูกเทวปุตตวิมาน** ว่าด้วยเทวบุตรซึ่งเคยเป็นกบถูกฆ่าขณะฟังธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงอยู่ (52) **เรวตีวิมาน** ว่าด้วยผลกรรมของนางเรวดีที่ไปตกนรกชื่อ สังสวกะ (นรกเหม็น) เพราะพูดเท็จกับสมณพราหมณ์และวณิพก (53) **ฉัตตมาณวกวิมาน** ว่าด้วยผลกรรมของเทวบุตรที่ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์

(54) **กักกฏรสทายกวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการได้ถวายอาหารปรุงด้วยรสปูแด่ภิกษุ (55) **ทวารปาลกวิมาน** ว่าด้วยวิมานของเทวบุตรซึ่งเคยเป็นยามได้รับใช้ภิกษุ (56) **ปฐมกรณียวิมาน** ว่าด้วยวิมานของเทวบุตรที่เกิดจากอานิสงส์ของการมีจิตเลื่อมใสในพระพุทธองค์ (57) **ทุติยกรณียวิมาน** ว่าด้วย

วิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการมีจิตเลื่อมใสในภิกษุทั้งหลาย (58) **ปฐมสูจิวิมาน** (59) **ทุติยสูจิวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการถวายเข็ม (60) **ปฐมนาควิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการได้บูชาพระสถูปของพระกัสสปพุทธเจ้าด้วยดอกไม้กำหนึ่ง (61) **ทุติยนาควิมาน** ว่าด้วยวิมานของอุบาสกคนหนึ่งซึ่งเป็นผู้รักษาศีล 5 และให้ทานโดยเคารพ (7 วิมานนี้ ผู้ถามคือพระมหาโมคคัลลานะ) (62) **ตติยนาควิมาน** ว่าด้วยวิมานของเทวบุตรประจำสุธัมมาเทวสภาองค์หนึ่ง (ผู้ถามคือบัณฑิตคนหนึ่ง)

(63) **จูฬรถวิมาน** กล่าวถึงวิมานของเทวบุตรชื่อ สุชาตะ ซึ่งเคยเป็นราชกุมาร-โอรสของพระเจ้าอัสสกะ ก่อนสิ้นพระชนม์ได้พบพระมหากัจจานะในป่า เลื่อมใสและถือปฏิบัติในศีล 5 (เป็นเหตุการณ์หลังพุทธปรินิพพาน) (64) **มหารถวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการได้ถวายข้าว น้ำ และจีวร แด่พระกัสสป-พุทธเจ้า (วิมานนี้ ผู้ถามคือพระมหาโมคคัลลานะ)

ปายาสิกวรรค (65) **ปฐมอคาริยวิมาน** (66) **ทุติยอคาริย-วิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการได้ถวายทานโดยเคารพ (67) **ผลทายกวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการได้ถวายมะม่วง 4 ผล แก่ภิกษุผู้ทรงศีล (68) **ปฐมอุปัสสย-ทายกวิมาน** (69) **ทุติยอุปัสสยทายกวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการได้ถวายที่อยู่แก่พระอรหันต์และถวายทานโดยเคารพ (70) **ภิกขาทายกวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการถวายข้าวและกับแก่ภิกษุผู้หิวโหยรูปหนึ่ง (71) **ยวปาลก-วิมาน** ว่าด้วยวิมานของคนเฝ้านาข้าว ซึ่งได้แบ่งขนมถวายแก่

พระอรหันต์ (72) **ปฐมกุณฑลีวิมาน** (73) **ทุติยกุณฑลีวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการได้ถวายข้าวและน้ำแก่พระอรหันต์โดยเคารพ (74) **อุตตรวิมาน** ว่าด้วยวิมานของผู้รับใช้พระยาปายาสิ ซึ่งได้ทรัพย์มาแล้วก็แจกจ่ายให้ทาน และมีจิตเลื่อมใสถวายทานแก่ภิกษุโดยเคารพ (ทุกวิมานในวรรคนี้ ผู้ถามคือพระมหาโมคคัลลานะ)

สุนิกขิตตวรรค (75) **จิตตลดาวิมาน** (76) **นันทนวิมาน** ว่าด้วยวิมานของกรรมกรยากไร้ ผู้เลี้ยงดูมารดาบิดา และได้ถวายทานแก่สมณะผู้ทรงศีล (77) **มณิถูนวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการสร้างที่จงกรมและปลูกต้นไม้ไว้รายรอบ (78) **สุวัณณวิมาน** ว่าด้วยวิมานของชาวอันธกะคนหนึ่ง ซึ่งได้สร้างวิหารถวายแด่พระพุทธเจ้า (79) **อัมพวิมาน** ว่าด้วยวิมานของเทวบุตรองค์หนึ่งซึ่งเคยถวายน้ำอาบแก่พระสารีบุตร (80) **โคปาล-วิมาน** ว่าด้วยวิมานของคนเลี้ยงโค ได้ถวายขนมแก่พระเถระรูปหนึ่ง แล้วไปถูกงูกัดตาย (6 วิมานนี้ ผู้ถามคือพระมหาโมคคัลลานะ)

ม้ากัณฐกะไปเกิดในดาวดึงส์

(81) **กัณฐกวิมาน** กล่าวถึงเทวบุตร ซึ่งเคยเป็นม้ากัณฐกะผู้เป็นสหชาติของพระพุทธองค์ ตายไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (82) **อเนกวัณณวิมาน** ว่าด้วยวิมานของสาวกพระสุเมธพุทธเจ้า ซึ่งเคยบวชอยู่ 7 พรรษา ไม่ได้ให้ทานด้วยตนเอง แต่ชักชวนคนอื่นทำทาน (2 วิมานนี้ ผู้ถามคือพระมหาโมคคัลลานะ)

(83) **มัฏฐกุณฑลิวิมาน** กล่าวถึงพราหมณ์ผู้เป็นบิดา กับบุตรซึ่งตายไปเกิดเป็นเทวดา(มัฏฐกุณฑลิเทวบุตร) เพราะได้ยกมือไหว้พระพุทธองค์ด้วยจิตเลื่อมใส

(84) **เสริสกวิมาน** พระควัมปติกล่าวถึงการพบกันระหว่างเทวบุตรกับพ่อค้าที่กลางทะเลทราย เทวบุตรองค์นั้นมีชื่อว่า เสริสกะ (เป็นยักษ์สถิตอยู่ที่ไม้ซึก จึงได้ชื่ออย่างนั้น) ซึ่งได้แก่พระยาปายาสิเมื่อเป็นมนุษย์ ส่วนพ่อค้าเป็นพวกนายกองเกวียนจากแคว้นมคธและแคว้นอังคะ วิมานไม้ซึกของเทวบุตรองค์นี้เกิดจากการได้ฟังธรรมของพระกุมารกัสสปะ ซึ่งเป็นเหตุให้พระยาปายาสิคลายจากมิจฉาทิฐิได้ (เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นหลังพุทธปรินิพพาน)

(85) **สุนิกขิตตวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดจากอานิสงส์ของการจัดดอกไม้ที่วางบูชาพระสถูปพระพุทธเจ้าให้เป็นระเบียบ(วิมานนี้ ผู้ถามคือพระมหาโมคคัลลานะ)

จบวิมานวัตถุแห่งขุททกนิกาย

เปตวัตถุ

เปตวัตถุ ว่าด้วยเรื่องเปรต ซึ่งเป็นพวกเกิดในภพที่เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาน อันเกิดจากผลของกรรมชั่วที่ทำไว้ แบ่งเป็น 3 วรรค(หมวดย่อย) มีทั้งหมด 51 เรื่อง (อรรถกถาแห่งเปตวัตถุ คือคัมภีร์ปรมัตถทีปนี แต่งโดย พระธัมมปาละ แห่งพหรติตถวิหาร)

อุรควรรค (86) **เขตตูปมเปตวัตถุ** พระพุทธองค์ตรัสว่าพระอรหันต์เปรียบเหมือนนา ทายกเปรียบเหมือนชาวนา ไทยธรรมเปรียบเหมือนพืช ผลทานเกิดจากการบริจาคไทยธรรมของทายกแก่ปฏิคาหก, องค์ประกอบแห่งทานนั้น ส่งผลแก่เปรตและทายก, เมื่อเปรตบริโภคผลนั้น ทายกย่อมเจริญด้วยบุญ ทายกทำกุศลในโลกนี้แล้วอุทิศให้เปรต ย่อมไปสวรรค์

(87) **สูกรเปตวัตถุ** ว่าด้วยเปรตหน้าเหมือนสุกร เพราะสำรวมกายแต่ไม่สำรวมวาจา (88) **ปูติมุขเปตวัตถุ** ว่าด้วยเปรตปากเหม็น หนอนเต็มปาก เพราะเคยเป็นสมณะชั่ว มีวาจาชั่ว (2 เรื่องนี้ ผู้ถามคือพระนารทะ)

(89) **ปิฏฐธีตลิกเปตวัตถุ** ทรงสอนให้ทำบุญให้ทานอุทิศผู้ล่วงลับ เทวดาผู้สิงอยู่ในเรือน หรือท้าวจาตุมหาราช (90) **ติโร-**

กุฑฑเปตวัตถุ พระพุทธองค์ตรัสแก่พระเจ้าพิมพิสารเรื่องทานที่อุทิศให้ญาติผู้เป็นเปรต ให้ผลอย่างไร

(91) **ปัญจปุตตขาทิกเปติวัตถุ** (92) **สัตตปุตตขาทิกเปติ-วัตถุ** ว่าด้วยนางเปรตเปลือยกาย กลิ่นเหม็นฟุ้ง แมลงวันรุมตอม เพราะเคยกินลูกตัวเอง (ผู้ถามคือพระเถระไม่ระบุชื่อ)

(93) **โคณเปตวัตถุ** ว่าด้วยบุตรชื่อสุชาตะ(ผู้ตาย) พูดให้บิดาหายเศร้าโศก (94) **มหาเปสการเปติวัตถุ** ว่าด้วยนางเปรตตนหนึ่งซึ่งกินคูถ มูตร โลหิต และน้ำหนอง เป็นอาหาร...(ภิกษุรูปหนึ่งถามเทวบุตร) (95) **ขัลลาติยเปติวัตถุ** ว่าด้วยทานที่จะถึงเปรต เกิดจากการอุทิศของผู้ให้ทาน (พ่อค้าคนหนึ่งถามนางเปรต) (96) **นาคเปตวัตถุ** ว่าด้วยเปรต 2 ตน ถือค้อนเดินร้องไห้ ร่างกายเต็มไปด้วยบาดแผล และต่างกินเลือดของกันและกัน เพราะเคยเป็นคนตระหนี่ ด่าว่าสมณพราหมณ์ (ผู้ถามคือสามเณรรูปหนึ่ง)

(97) **อุรคเปตวัตถุ** กล่าวถึงพราหมณ์และพราหมณี ซึ่งเป็นสามี-ภรรยากัน พูดถึงเหตุผลที่ไม่เศร้าโศกกับบุตรที่ตาย นางทาสีในบ้านก็ให้เหตุผลอย่างเดียวกัน

อุพพริวรรค (98) **สังสารโมจกเปติวัตถุ** ว่าด้วยนางเปรตเปลือยกายผอมโซน่าเกลียด เมื่อพระสาริบุตรถวายข้าว ผ้าและน้ำ แก่ภิกษุรูปหนึ่ง และอุทิศให้นาง ข้าว น้ำ และผ้านุ่งห่มก็เกิดแก่นางเปรตทันที(กลายเป็นเทพธิดา)

(99) **สาริปุตตเถรมาตุเปติวัตถุ** ว่าด้วยนางเปรตเปลือยกาย ผอมโซน่าเกลียด บอกว่าเคยเป็นมารดาของพระสาริบุตรในชาติหนึ่ง พระสาริบุตรให้สร้างกุฏิ 4 หลัง แล้วถวายกุฏิ ข้าว และ

น้ำ แก่สงฆ์จาก 4 ทิศ และอุทิศส่วนกุศลแก่นาง ส่งผลให้นางเป็นเทพธิดาโดยพลัน

(100) **มัตตาเปติวัตถุ** ว่าด้วยเปรตนางหนึ่ง(เมื่อเป็นมนุษย์มีชื่อว่า มัตตา) เปลือยกาย ผอมโซน่าเกลียด สารภาพว่า เคยเป็นหญิงร่วมสามีกับผู้ถาม(คือนางติสสา) มาเกิดเป็นเปรตเพราะความเป็นคนดุร้ายหยาบคาย ขี้หึง ตระหนี่ โอ้อวด และพูดจาว่าร้ายคู่ร่วมสามี

(101) **นันทาเปติวัตถุ** ว่าด้วยนางเปรตตัวดำน่าเกลียด ตาเหลือง เขี้ยวงอกเหมือนหมู เพราะเคยเป็นภรรยาผู้ดุร้ายหยาบคาย ไม่เคารพ พูดจาชั่วหยาบต่อสามี (คืออุบาสกนันทิเสนผู้ถาม)

(102) **มัฏฐกุณฑลิเปตวัตถุ** มีเนื้อหาเหมือนในวิมานวัตถุทุกประการ

(103) **กัณหาเปตวัตถุ** กล่าวถึงวาสุเทพ(ผู้พี่)เศร้าโศกกับโอรสผู้สิ้นพระชนม์ แล้วมฏบัณฑิต(น้องชาย)ใช้กุศโลบายเตือนสติให้หายเศร้าโศก

(104) **ธนปาลเปตวัตถุ** ว่าด้วยเปรตเปลือยกาย ผอมโซน่าเกลียด เคยเป็นเศรษฐีชื่อ ธนปาละ ไม่เชื่อเรื่องบุญทาน และขัดขวางทำลายการให้ทานของคนอื่น (ผู้ถามคือพ่อค้าคนหนึ่ง)

(105) **จูฬเสฏฐิเปตวัตถุ** ว่าด้วยเปรตเปลือยกาย ผอมโศศีรษะโล้น เคยเป็นจูฬเศรษฐีในกรุงพาราณสี เป็นคนตระหนี่ไม่เคยให้ทานแก่ใคร พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเห็น และทรงถวายทานแก่สงฆ์ อุทิศส่วนกุศลไปให้

(106) **อังกุรเปตวัตถุ** ว่าด้วยเปรตจุติจากนรก(โรรุวนรก)มาเป็นรุกขเทวดาที่ต้นไทร เล่าบุพกรรมของตนให้พ่อค้า 2 คนฟัง

(พ่อค้าคนหนึ่งชื่ออังกุระ) เรื่องนี้มีรายละเอียดต่อเนื่องอีก

(107) **อุดตรมาตุเปติวัตถุ** ว่าด้วยนางเปรตที่ฝั่งคงคา รูปร่างน่าเกลียดน่ากลัว ผมยาวถึงพื้น อดโซไม่ได้กินอาหารมา 55 ปี พอจะดื่มน้ำในแม่น้ำคงคา น้ำก็กลายเป็นเลือด เพราะชาติก่อนด่าว่าลูกชายชื่อ อุตระ ซึ่งเป็นอุบาสก เห็นลูกทำบุญให้ทานแก่สมณะก็พูดสาปแช่งให้ทานของเขากลายเป็นเลือดในปรโลก (ผู้ถามคือภิกษุรูปหนึ่ง)

(108) **สุตตเปตวัตถุ** ว่าด้วยหญิงคนหนึ่งไปอยู่กับเวมานิก-เปรต(เปรตอยู่วิมาน) ซึ่งเป็นบุตร เพราะอานิสงส์ที่ได้ถวายด้ายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า (109) **กัณณมุณฑเปติวัตถุ** ว่าด้วยนางเวมานิกเปรตคนหนึ่ง ชาติก่อนเป็นภรรยาของอุบาสกในเมืองกิมพิละ ได้ประพฤตินอกใจ เมื่อถูกจับได้ก็กล่าวคำสาบาน(อันเป็นเท็จ)ว่า ถ้าตนทำผิด ขอให้สุนัขหูด้วนตัวนี้กัดกินได้เลย เมื่อไปเกิดเป็นเปรต ก็เป็นไปตามคำสาบาน (พระเจ้ากรุงพาราณสีตรัสถาม)

(110) **อุพพรีเปตวัตถุ** กล่าวถึงพระนางอุพพรี-พระมเหสีของพระเจ้าพรหมทัต ทรงกรรแสงถึงพระสวามีที่พระเมรุมาศ, ดาบสคนหนึ่งให้สติว่า พระเจ้าพรหมทัตถูกเผาที่ตรงนี้ถึง 86,000 องค์แล้ว พระนางอุพพรีสลดใจได้คิด ในที่สุดได้ออกบวชเจริญเมตตาจิต ไปเกิดในพรหมโลก

จูฬวรรค (111) **อภิชชมานเปตวัตถุ** ว่าด้วยเปรตเปลือยกายตนหนึ่งร่างกายเป็นเปรตครึ่งตัว ทัดทรงดอกไม้ เดินไปตามสายน้ำคงคา มหาอำมาตย์ของพระเจ้าพิมพิสารชื่อ โกสิยะ พบ

เข้า (และกล่าวถึงเปรตพวกอื่นอีก ซึ่งมีลักษณะอาการต่างๆ กัน)

(112) **สานุวาสีเถรเปตวัตถุ** กล่าวถึงมารดาบิดาและพี่ชายของพระเถระชื่อ โปฏฐปาทะ ซึ่งอยู่ที่ภูเขาสานุวาสี ไปเกิดเป็นเปรตมีปากเท่ารูเข็ม

(113) **รถการีเปติวัตถุ** ว่าด้วยมาณพคนหนึ่ง ไปเห็นนางเวมานิกเปรตพรั่งพร้อมด้วยทิพยสมบัติ อยากไปอยู่ร่วมด้วย นางเปรตแนะนำวิธีที่จะได้ไปเกิดเป็นเวมานิกเปรต

(114) **ภุสเปตวัตถุ** พระมหาโมคคัลลานะถามถึงบุพกรรมของเปรต 4 ตน ตนหนึ่งกอบเอาแกลบเผาไฟลุกโชนโปรยลงบนศีรษะตัวเอง ตนหนึ่งเอาค้อนเหล็กทุบศีรษะตัวเอง ตนหนึ่ง(เป็นนางเปรต) เอาเล็บจิกหลังกินเนื้อและเลือดของตัวเอง อีกตนหนึ่ง กินอุจจาระของตัวเอง

(115) **กุมารเปตวัตถุ** กล่าวถึงทารกคนหนึ่ง ถูกทิ้งไว้ในป่าช้า แต่ไม่ได้รับอันตรายใดๆ พวกอุบาสกทูลถามเรื่องนี้ พระพุทธองค์ตรัสถึงบุพกรรมและอนาคตของเด็ก

(116) **เสรินีเปติวัตถุ** ว่าด้วยนางเปรตชื่อ เสรินี ผิวพรรณน่าเกลียด ผอมโซ เพราะไม่เคยทำบุญให้ทาน เมื่อนางจะดื่มน้ำในแม่น้ำ น้ำก็แห้ง เข้าพักร้อนในร่มไม้ ร่มไม้ก็กลายเป็นแดดร้อนเปรี้ยง ลมที่พัดมาก็เป็นเปลวไฟ (อุบาสกคนหนึ่งถาม)

(117) **ปฐมมิคลุททเปตวัตถุ** (118) **ทุติยมิคลุททเปตวัตถุ** ว่าด้วยเปรตตนหนึ่ง กลางคืนเป็นเทพ กลางวันเป็นเปรต เพราะชาติก่อนเป็นนายพรานฆ่าสัตว์ตัดชีวิต มีเพื่อนเป็นอุบาสก เพื่อนขอร้องให้งดเว้นการฆ่าสัตว์ในเวลากลางคืน เขาได้ปฏิบัติตาม (119)

กูฏวินิจฉยีกเปตวัตถุ ว่าด้วยเปรตตนหนึ่ง งามตระการ มีนางฟ้าแวดล้อม แต่จิกเนื้อที่หลังของตนกินเป็นอาหาร เพราะชาติก่อนชอบพูดส่อเสียด โกหกหลอกลวง (3 เรื่องนี้ ผู้ถามคือพระนารทะ)

(120) **ธาตุวิวัณณเปตวัตถุ** ว่าด้วยเปรตตนหนึ่ง ยืนอยู่ในอากาศ ส่งกลิ่นเหม็นอบอวล มีหนอนชอนไชอยู่เต็มปาก ซ้ำถูกนายนิรยบาลคอยเอามีดเฉือนปากและราดด้วยน้ำแสบร้อนอยู่ไม่ขาด เพราะชาติก่อนคอยขัดขวางลูกเมียไม่ให้ไปบูชาพระสถูปของพระพุทธเจ้า (ผู้ถามคือพระมหากัสสปะ)

มหาวรรค (121) **อัมพสักขรเปตวัตถุ** กล่าวถึงกษัตริย์ลิจฉวีพระนามว่า อัมพสักขระ ทรงเห็นเปรตตนหนึ่งถูกเสียบอยู่บนหลาว แต่ก็ยังอุตส่าห์มีเปรตอีกตนหนึ่งมีความปรารถนาดีต่อกัน คอยพูดให้กำลังใจว่า อย่าเพิ่งตาย พระราชาจึงถามว่า เหตุใดจึงพูดอย่างนั้น? เปรตทูลว่า เพราะเมื่อตาย(จุติ)ไป ก็จะต้องไปตกนรก ซึ่งยิ่งทุกข์ทรมานกว่านี้อีกไม่รู้กี่เท่า (เรื่องนี้มีรายละเอียดต่อเนื่องไปอีก) (122) **เสริสกเปตวัตถุ** มีเนื้อหาเหมือนในวิมานวัตถุ

(123) **นันทกเปตวัตถุ** กล่าวถึงพระราชาแห่งประเทศสุรัฏฐ์ทรงพระนามว่า ปิงคละ เสด็จไปเฝ้าพระเจ้าโมริยะ ขากลับหลงทางเข้าไปในถิ่นของเปรตซึ่งเคยเป็นชาวสุรัฏฐ์มาก่อน เพราะเป็นมิจฉาทิฐิ ไม่เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ จึงเกิดเป็นเปรต เขาเป็นบิดาของอุบาสิกาชื่อ อุตตรา (124) **เรวตีเปติวัตถุ** มีเนื้อหาเหมือนในวิมานวัตถุ

(125) **อุจฉุเปตวัตถุ** เปรตตนหนึ่ง นมัสการถามพระมหาโมคคัลลานะว่า ตนโหยหิวยิ่งนัก อยากจะกินอ้อย ก็กินไม่ได้ เป็นเพราะอะไร? พระเถระตอบว่า เพราะในชาติก่อนมีคนขออ้อยให้เด็กกิน แล้วเขาได้โยนอ้อยไปข้างหลังให้(ด้วยความไม่พอใจ)

(126) **กุมารเปตวัตถุ** ว่าด้วยเปรต 2 ตน ไม่ปรากฏกาย มีแต่เสียงประกาศก้องประจานความชั่วของตนเมื่อเป็นราชกุมารในกรุงสาวัตถี ไม่เคยทำบุญให้ทานแม้แต่น้อย มีแต่เพลินในกาม (127) **ราชปุตตเปตวัตถุ** ว่าด้วยเปรตซึ่งเคยเป็นพระราชโอรสในกรุงราชคฤห์ เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าชื่อ สุเนตตะ เดินบิณฑบาตอยู่ ก็ลงจากช้างไปคว้าบาตรท่านโยนทิ้ง ด้วยผลกรรมนั้นจึงไปตกนรกอยู่นานก่อนจะจุติมาเป็นเปรต

(128) **ปฐมคูถขาทิกเปตวัตถุ** ว่าด้วยเปรต 2 ตน ตนหนึ่ง (ที่พระมหาโมคคัลลานะถามถึงบุพกรรม) เป็นโยมสร้างวัดถวายแก่ภิกษุ ตนหนึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดนั้น โยมเกิดเป็นเปรตอยู่ข้างบน เจ้าอาวาสเกิดเป็นเปรตอยู่ในส้วม (129) **ทุติยคูถขาทิกเปติวัตถุ** เรื่องราวเหมือนในปฐมคูถขาทิกเปตวัตถุ ต่างแต่ว่า ฝ่ายโยมเป็นหญิง(เกิดเป็นนางเปรต)

(130) **คณเปตวัตถุ** ว่าด้วยเปรตพวกหนึ่ง เปลือยกาย ผิวพรรณน่าเกลียด ผอมโซ เพราะชาติก่อนไม่เคยทำบุญให้ทานแม้ครึ่งมาสก พวกเขามีแต่ความหิวโหยไม่มีอะไรที่จะกินเป็นอาหารได้ (ผู้ถามคือพระมหาโมคคัลลานะ)

(131) **ปาฏลิปุตตเปตวัตถุ** ว่าด้วยเวมานิกเปรต(เพศชาย) พูดกับหญิงมนุษย์นางหนึ่งว่า เมื่อได้เห็นสัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุร

มนุษย์ เทวดา(บางพวก) และผลกรรมของตน ด้วยตนเองแล้ว กลับไปถึงเมืองปาฏลิบุตร จงทำความดีให้มาก

(132) **อัมพวนเปตวัตถุ** ว่าด้วยเวมานิกเปรตตนหนึ่ง ซึ่งพรั่งพร้อมด้วยทิพยสมบัติ ที่บุตรสาวถวายทานแด่พระพุทธองค์และภิกษุสงฆ์ อุทิศให้ตน (133) **อักขรุกขเปตวัตถุ** กล่าวถึงผลของทานว่า ให้สิ่งใดไป สิ่งนั้นก็หมดไป แต่ก็จะได้ผลบุญที่พึงปรารถนายิ่งกว่านั้นมากมาย (134) **โภคสังหรณเปติวัตถุ** ว่าด้วยนางเปรต 4 ตน รำพันโหยหวนว่า อุตส่าห์สะสมทรัพย์สินไว้มากมายก่ายกอง คนอื่นได้เสพสุข ส่วนพวกเราได้แต่ระทมทุกข์

(135) **เสฏฐิปุตตเปตวัตถุ** ว่าด้วยคำกล่าว(ที่พระพุทธองค์ตรัสเสริม)ของเปรต 4 ตน ความว่า หมกไหม้อยู่ในนรกครบ 6 หมื่นปีแล้ว ยังไม่รู้ว่าจะสิ้นสุดเมื่อไร ถ้าได้เกิดเป็นมนุษย์ จักทำกุศลให้มาก

(136-137) **สัฏฐีกูฏสหัสสเปตวัตถุ** ว่าด้วยเปรตตนหนึ่งวันๆ ได้แต่วิ่งหัวซุกหัวซุนหลบค้อนเหล็ก 6 หมื่นที่ตกใส่ เพราะเคยดีดก้อนหินใส่ศีรษะพระปัจเจกพุทธเจ้าซึ่งนั่งเข้าฌานอยู่ (ผู้ถามคือพระมหาโมคคัลลานะ)

(คำว่า "ผู้ถาม" ในทุกเรื่อง คือผู้ได้เห็นเปรต แล้วได้ถามถึงบุพกรรมที่เปรตนั้นๆ ได้ทำไว้)

จบเปตวัตถุแห่งขุททกนิกาย

เถรคาถา

เถรคาถา ได้แก่คาถา(คำฉันท์)อันเป็นสุภาษิตของพระอรหันต์ฝ่ายภิกษุ จำนวนทั้งสิ้น 264 รูป จัดเข้าชุดที่เรียกว่า "นิบาต" ตามจำนวนคาถา, สุภาษิตประเภท 1 คาถา จัดเป็นเอกนิบาต(ชุด 1 คาถา) เป็นต้น จนถึงสุภาษิตประเภท 60 คาถา (สัฏฐินิบาต) และจบลงด้วยชุดใหญ่อีกหนึ่ง จำนวน 71 คาถา

จำนวนคาถาในเถรคาถามีทั้งสิ้น 1,360 คาถา(คำฉันท์ 4 บท หรือ 4 ท่อน นับเป็น 1 คาถา)

ลักษณะเนื้อหาของคาถา เป็นบทแห่งธรรมอันไพเราะ สะท้อนภาวะแห่งจิตของผู้ได้บรรลุธรรม คล้ายกับคาถาในธรรมบท และมีหลายคาถาซ้ำกับคาถาในพระสูตรก่อนๆ ในที่นี้ไม่แสดงเนื้อหาของคาถา จะแสดงแต่ชื่อพระเถระผู้เป็นเจ้าของคาถา พร้อมกับใส่เลขข้อกำกับเนื้อหา อันต่อเนื่องมาจากเปตวัตถุตามลำดับ เพื่อให้ผู้ศึกษาตามสืบค้นได้

ส่วนข้อความสั้นๆ ที่แนะนำว่าพระเถระแต่ละรูปเป็นใครนั้น ได้จากประวัติของแต่ละรูปในอรรถกถา

เอกนิบาต–ชุด 1 คาถา

กลุ่ม 1 (138) **พระสุภูติ** (เป็นน้องชายของอนาถบิณฑิก-เศรษฐี ได้เอตทัคคะว่า เป็นผู้มีปกติอยู่ด้วยความไม่มีกิเลสและเป็นทักขิไณยบุคคล) (139) **พระมหาโกฏฐิตะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล กรุงสาวัตถี ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้บรรลุปฏิ-สัมภิทา) (140) **พระกังขาเรวตะ** (เกิดในตระกูลเศรษฐี กรุงสาวัตถี ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้เพ่งฌาน) (141) **พระปุณณะ มันตา-นิบุตร** (เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล หมู่บ้านโทณวัตถุ กรุงกบิลพัสดุ์ เป็นหลานชายของพระอัญญาโกณฑัญญะ ได้เอต-ทัคคะว่าเป็นพระธรรมกถึก) (142) **พระทัพพะ มัลลบุตร** (เกิดในวงศ์เจ้ามัลละ เมืองอนุปิยะ แคว้นมัลละ บรรพชาเมื่ออายุ 7 ขวบ บรรลุอรหัตตผลพร้อมกับปลงผมเสร็จ พระพุทธองค์จึงให้อุปสมบทได้เลย ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้บริหารจัดการเสนาสนะ) (143) **พระสัมภูตะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล กรุงราชคฤห์) (144) **พระภัลลิยะ(ภัลลิกะ)** (เกิดในตระกูลพ่อค้าโค เป็นพ่อค้า 2 พี่น้อง ผู้พี่ชื่อตปุสสะ, ทั้งสองเป็นอุบาสกคู่แรก(ถึงพระพุทธเจ้าและพระธรรมเป็นสรณะ เพราะยังไม่มีพระสงฆ์) ต่อมา ภัลลิยะได้อุปสมบทและเป็นพระอรหันต์ ส่วนตปุสสะ เป็นโสดาบัน ไม่ได้อุปสมบท) (145) **พระวีระ** (เป็นบุตรอำมาตย์ของพระเจ้าปเสนทิโกศล (146) **พระปิลินทะ วัจฉะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์วัจฉโคตร กรุงสาวัตถี ได้เอตทัคคะว่าเป็นที่รักของเทวดาทั้งหลาย) (147) **พระปุณณมาสะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงสาวัตถี)

กลุ่ม 2 (148) **พระจูฬวัจฉะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์

กรุงโกสัมพี ไม่เป็นฝักฝ่ายภิกษุทะเลาะกัน) (149) **พระมหาวัจฉะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ หมู่บ้านนาลกะ แคว้นมคธ) (150) **พระวนวัจฉะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์วัจฉโคตร กรุงกบิลพัสดุ์) (151) **สามเณรวนวัจฉะ** (ชื่อเดิมคือ สีวกะ เป็นหลานของพระวนวัจฉะ) (152) **พระกุณฑธานะ** (ชื่อเดิมคือ ธานะ เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (153) **พระเพลัฏฐสีสะ (เวลัฏฐสีสะ)** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงสาวัตถี เป็นสาวกชฎิลอุรุเวลกัสสปะมาก่อน) (154) **พระทาสกะ** (เป็นบุตรนางทาสีของอนาถบิณฑิกเศรษฐี) (155) **พระสิงคาลปิตา** (เป็นคนมีตระกูลในกรุงสาวัตถี มีบุตรชื่อสิงคา-ละ คนจึงเรียกว่า สิงคาลปิตา) (156) **พระกุฬะ(กุละ)** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (157) **พระอชิตะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงสาวัตถี)

กลุ่ม 3 (158) **พระนิโครธะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล กรุงสาวัตถี) (159) **พระจิตตกะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงราชคฤห์) (160) **พระโคสาละ** (เกิดในตระกูลมั่งคั่ง แคว้นมคธ) (161) **พระสุคันธะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์กรุงสาวัตถี) (162) **พระนันทิยะ** (เกิดในศากยวงศ์) (163) **พระอภยะ** (พระโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร) (164) **พระโลมสกังคิยะ** (เกิดในศากย-วงศ์) (165) **พระชัมพุคามิกบุตร** (เป็นบุตรของอุบาสกชื่อชัมพุ-คามิกะ เมืองจัมปา) (166) **พระหาริตะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล กรุงสาวัตถี) (167) **พระอุตติยะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี)

กลุ่ม 4 (168) **พระคหวรดีริยะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุง

สาวัตถี) (169) **พระสุปิยะ** (เกิดในตระกูลคนเฝ้าป่าช้า(สัปเหร่อ) กรุงสาวัตถี) (170) **พระโสปากะ** (เป็นบุตรของหญิงผู้ยากไร้ กรุงสาวัตถี) (171) **พระโปสิยะ** (เป็นบุตรเศรษฐีกรุงสาวัตถี) (172) **พระสามัญญกานี** (เป็นบุตรของปริพาชก) (173) **พระกุมาบุตร** (เกิดในตระกูลคฤหบดี เมืองเวฬุกัณฏกะ แคว้นอวันตี) (174) **พระกุมาปุตตสหาย** (ชื่อเดิมคือ สุทันตะ หรือ วาสุละ เป็นบุตรของตระกูลมั่งคั่ง เมืองเวฬุกัณฏกะ และเป็นเพื่อนรักของพระกุมาบุตร) (175) **พระควัมปติ** (เป็นเพื่อนคนหนึ่งของพระยสะ กรุงพาราณสี) (176) **พระติสสะ** (เป็นโอรสพระปิตุจฉาของพระพุทธองค์) (177) **พระวัฑฒมานะ** (เป็นโอรสเจ้าลิจฉวี กรุงเวสาลี)

กลุ่ม 5 (178) **พระสิริวัฑฒะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงราชคฤห์) (179) **พระขทิรวนิยะ(เรวตะ ขทิรวนิยะ)** (เป็นบุตรพราหมณ์ นาลกคาม แคว้นมคธ ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้อยู่ป่า) (180) **พระสุมังคละ** (เกิดในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ใกล้กรุงสาวัตถี) (181) **พระสานุ** (เป็นบุตรอุบาสก กรุงสาวัตถี) (182) **พระรมณียวิหารี** (เป็นบุตรเศรษฐี กรุงราชคฤห์) (183) **พระสมิทธิ** (เกิดในครอบครัวมีตระกูลกรุงราชคฤห์) (184) **พระอุชชยะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงราชคฤห์) (185) **พระสัญชยะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงราชคฤห์) (186) **พระรามเณยยกะ** (เกิดในตระกูลมั่งคั่ง กรุงสาวัตถี) (187) **พระวิมละ** (เกิดในตระกูลมั่งคั่ง กรุงราชคฤห์)

กลุ่ม 6 (188) **พระโคธิกะ** (189) **พระสุพาหุ** (190) **พระวัลลิยะ** (191) **พระอุตติยะ** (4 รูปนี้เป็นโอรสพี่น้องกัน ของเจ้ามัลละ เมืองปาวา) (192) **พระอัญชนวนิยะ** (193-194) **พระกุฏิ-**

วิหารี (ชื่อนี้มี 2 รูป) (195) **พระรมณียกุฏิกะ** (196) **พระโกสัลลวิหารี** (ชื่อของ 5 รูปนี้เป็นสมญานาม เป็นโอรสของเจ้าวัชชี กรุงเวสาลี) (197) **พระสีวลี** (เป็นโอรสของพระนางสุปปวาสา-พระธิดาของเจ้าโกลิยะ)

กลุ่ม 7 (198) **พระวัปปะ** (เป็นบุตรพราหมณ์วาเสฏฐะ กรุงกบิลพัสดุ์ อยู่ในกลุ่มปัญจวัคคีย์) (199) **พระวัชชีปุตตกะ** (เป็นโอรสเจ้าลิจฉวี กรุงเวสาลี) (200) **พระวิมลโกณฑัญญะ** (เป็นบุตรนางอัมพปาลี กรุงเวสาลี-ตั้งครรภ์กับพระเจ้าพิมพิสาร) (202) **พระอุกเขปกตะ วัจฉะ** (เป็นบุตรพราหมณ์วัจฉโคตร กรุงสาวัตถี) (203) **พระเมฆิยะ** (เป็นโอรสเจ้าศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์ เคยปฏิบัติหน้าที่พุทธปัฏฐาก) (204) **พระเอกธัมมสวนียะ** (เป็นบุตรเศรษฐี เมืองเสตัพยะ) (205) **พระเอกุทานิยะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (206) **พระฉันนะ** (เป็นบุตรนางทาสีของพระเจ้าสุทโธทนะ-รูปเดียวกับที่ตามเสด็จออกบวช) (207) **พระปุณณะ** (เกิดในตระกูลคฤหบดี แคว้นสุนาปรันตะ)

กลุ่ม 8 (208) **พระวัจฉปาละ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงราชคฤห์) (209) **พระอาตุมะ** (เป็นบุตรเศรษฐี กรุงสาวัตถี) (210) **พระมาณวะ** (เป็นบุตรพราหมณ์มหาศาล กรุงสาวัตถี) (211) **พระสุยามนะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (212) **พระสุสาร-ทะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ผู้เป็นญาติของพระสารีบุตร) (213) **พระปิยัญชหะ** (เป็นโอรสเจ้าลิจฉวี กรุงเวสาลี) (214) **พระหัตถาโรห-บุตร** (เกิดในตระกูลนายควาญช้าง กรุงสาวัตถี) (215) **พระเมณฑสิระ** (เกิดในตระกูลคฤหบดี เมืองสาเกต) (216) **พระ**

รักขิตะ (เกิดในตระกูลศากยะ เมืองเทวทหะ) (217) **พระอุคคะ** (เป็นบุตรเศรษฐี เมืองอุคคะ แคว้นโกศล)

กลุ่ม ๙ (218) **พระสมิติคุตตะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (219) **พระกัสสปะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ชื่อ อุทิจจะ กรุงสาวัตถี-คนละรูปกับพระมหากัสสปะ) (220) **พระสีหะ** (เกิดในตระกูลเจ้ามัลละ) (221) **พระนีตะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (222) **พระสุนาคะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ หมู่บ้านนาลกะ แคว้นมคธ) (223) **พระนาคิตะ** (เกิดในตระกูลศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์-เคยทำหน้าที่พุทธอุปัฏฐาก) (224) **พระปวิฏฐะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ แคว้นมคธ) (225) **พระอัชชุนะ** (เป็นบุตรเศรษฐี-ไม่ระบุเมืองและแคว้นที่เกิด เคยบวชเป็นนิครนถ์ตั้งแต่เป็นเด็ก) (226) **พระเทวสภะ** (เป็นโอรสของพระเจ้ามัณฑลิกะ-ไม่ระบุเมืองและแคว้น) (227) **พระสามิทัตตะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงราชคฤห์)

กลุ่ม 10 (228) **พระปริปุณณกะ** (เกิดในตระกูลศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์) (229) **พระวิชยะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (230) **พระเอรกะ** (เป็นบุตรกุฎุมพีชื่อ สัมภาวนียะ กรุงสาวัตถี) (231) **พระเมตตชิ** (เป็นบุตรพราหมณ์ แคว้นมคธ) (232) **พระจักขุปาละ** (เป็นบุตรกุฎุมพีชื่อ มหาสุวัณณะ กรุงสาวัตถี มีพี่ชื่อ มหาปาละ) (233) **พระขัณฑสุมนะ** (เกิดในตระกูลเจ้ามัลละ เมืองปาวา) (234) **พระติสสะ** (เกิดในราชตระกูลเมืองโรรุวะ) (235) **พระอภยะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (236) **พระอุตติยะ** (เกิดในตระกูลศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์) (237) **พระ**

เทวสภะ (อีกรูปหนึ่ง-เกิดในตระกูลศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์)

กลุ่ม 11 (238) **พระเพลัฏฐกานิ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (239) **พระเสตุจฉะ** (โอรสของพระเจ้ามัณฑลิกะ) (240) **พระพันธุระ** (เป็นบุตรเศรษฐี เมืองสีลวดี) (241) **พระขิตกะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (242) **พระมลิตวัมภะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ เมืองกุรุกัจฉะ) (243) **พระสุเหมันตะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ท้องถิ่นชายแดน) (244) **พระธัมมสังวระ** (เป็นบุตรพราหมณ์แคว้นมคธ) (245) **พระธัมมสฏปิตุ** (เป็นบุตรพราหมณ์ แคว้นมคธ) (246) **พระสังฆรักขิตะ** (เกิดในตระกูลมั่งคั่ง กรุงสาวัตถี) (247) **พระอุสภะ** (เกิดในตระกูลมั่งคั่ง แคว้นโกศล)

กลุ่ม 12 (248) **พระเชนตะ** (เป็นโอรสของพระเจ้ามัณฑลิกะ เชนตคาม แคว้นมคธ) (249) **พระวัจฉโคตต์** (เกิดในตระกูลพราหมณ์วัจฉโคตร กรุงราชคฤห์) (250) **พระวนวัจฉะ** (อีกรูปหนึ่ง-ชื่อเดิมคือ วัจฉะ เป็นบุตรพราหมณ์วัจฉโคตร กรุงราชคฤห์) (251) **พระอธิมุตตะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (252) **พระมหานามะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (253) **พระปาราปริยะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงราชคฤห์) (254) **พระยสะ** (เป็นบุตรเศรษฐี กรุงพาราณสี รูปเดียวกับที่พบพระพุทธองค์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน) (255) **พระกิมพิละ** (เกิดในตระกูลศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์) (256) **พระวัชชีบุตร** (โอรสของเจ้าลิจฉวี กรุงเวสาลี) (257) **พระอิสิทัตตะ** (เป็นบุตรนายกองเกวียน วัฑฒคาม แคว้นอวันตี)

ทุกนิบาต–ชุด 2 คาถา

กลุ่ม 1 (258) **พระอุตตระ** (เป็นบุตรพราหมณ์มหาศาล กรุงราชคฤห์) (259) **พระปิณโฑละ ภารทวาชะ** (เป็นบุตรปุโรหิตของพระเจ้าอุเทน กรุงโกสัมพี. ภารทวาชะ เป็นชื่อ ปิณโฑละ เป็นคุณสมบัติ-ได้เอตทัคคะว่า เป็นผู้บันลือสีหนาท) (260) **พระวัล-ลิยะ** (เป็นบุตรพราหมณ์มหาศาล กรุงสาวัตถี) (261) **พระคัง-คาคีริยะ** (ชื่อเดิมคือ ทัตตะ เป็นบุตรคฤหบดี กรุงสาวัตถี) (262) **พระอชินะ** (เป็นบุตรของคนยากไร้ กรุงสาวัตถี) (263) **พระเมฬชินะ** (เกิดในตระกูลกษัตริย์ กรุงพาราณสี) (264) **พระราธะ** เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงราชคฤห์ ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้ทำให้เกิดปฏิภาณ แตกฉานในคำสอนของพระพุทธองค์) (265) **พระสุราธะ** (น้องชายของพระราธะ) (266) **พระโคตมะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงราชคฤห์) (267) **พระวสภะ** (เกิดในตระกูลเจ้าลิจฉวี กรุงเวสาลี)

กลุ่ม 2 (268) **พระมหาจุนทะ** (ชื่อเดิมคือ จุนทะ เป็นน้องชายคนเล็กของพระสาริบุตร-บุตรของนางสารี นาลกคาม แคว้นมคธ) (269) **พระโชติทาส** (เป็นบุตรพราหมณ์ในท้องถิ่นปาทิยัตถะ) (270) **พระเหรัญญกานิ** (เป็นบุตรของหัวหน้าหมู่บ้าน ชื่อโจรโว-สาสกะ แคว้นโกศล) (271) **พระโสมมิตตะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงพาราณสี) (272) **พระสัพพมิตตะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (273) **พระมหากาฬะ** (เป็นบุตรพ่อค้าเกวียน เมืองเสตัพยะ) (274) **พระดิสสะ** (อีกรูปหนึ่ง-เกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงราชคฤห์) (275) **พระกิมพิละ** (ดู 255) (276) **พระนันทะ**

(พุทธอนุชา-โอรสของพระนางมหาปชาบดีโคตมี ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้สำรวมอินทรีย์) (277) **พระสิริมา** (เป็นบุตรคฤหบดี กรุงสาวัตถี)

กลุ่ม 3 (278) **พระอุตตระ** (อีกรูปหนึ่ง-เป็นบุตรพราหมณ์เมืองสาเกต) (279) **พระภัททชิ** (บุตรคนเดียวของภัททิยเศรษฐีเมืองภัททิยะ) (280) **พระโสภิตะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในการระลึกชาติหนหลัง) (281) **พระวัลลิยะ** (อีกรูปหนึ่ง-ชื่อเดิมคือ กัณหมิตตะ เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงเวสาลี) (282) **พระวีตโสกะ** (อนุชาองค์เล็กของพระเจ้าอโศก ประสูติช่วงปี พ.ศ. 218) (283) **พระปุณณมาสะ** (อีกรูปหนึ่ง-เป็นบุตรกุฎุมพี กรุงสาวัตถี) (284) **พระนันทกะ** (เป็นบุตรคฤหบดีเมืองจัมปา พี่ชายชื่อ ภรตะ) (285) **พระภรตะ** (พี่ชายของพระนันทกะ) (286) **พระภารทวาชะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ภารทวาช-โคตร กรุงราชคฤห์) (287) **พระกัณหทินนะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงราชคฤห์)

กลุ่ม 4 (288) **พระมิคสิระ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ แคว้นโกศล) (289) **พระสิวกะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์-ไม่ระบุที่เกิด) (290) **พระอุปวาณะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงสาวัตถี เคยปฏิบัติหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐาก) (291) **พระอสิตินนะ** (เป็นบุตรเศรษฐี แคว้นสุนาปรันตะ) (292) **พระสัมพุละ กัจจานะ** (เกิดในตระกูลคฤหบดีกัจจานโคตร แคว้นมคธ) (293) **พระขิตกะ** (อีกรูปหนึ่ง-เป็นบุตรพราหมณ์ แคว้นโกศล) (294) **พระโสณะ โปฏิริยบุตร** (บุตรหัวหน้าหมู่บ้านชื่อ โปฏิริยะ กรุงกบิลพัสดุ์) (295)

พระนิสภะ (เกิดในตระกูลหนึ่งในแคว้นโกลิยะ) (296-297) **พระกัปปฏกุระ** (เกิดในตระกูลคนจน กรุงสาวัตถี)

กลุ่ม 5 (298) **พระกุมารกัสสปะ** (นามเดิมคือ กัสสปะ เป็นบุตรเศรษฐีกรุงราชคฤห์ ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้แสดงธรรมได้วิจิตร(งดงาม) (299) **พระธัมมปาละ** (เป็นบุตรพราหมณ์แคว้นอวันตี เกิดหลังพุทธปรินิพพาน) (300) **พระพรหมาลี** (เป็นบุตรพราหมณ์ แคว้นโกศล) (301) **พระโมฆราช** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ ไม่ระบุที่เกิดชัดเจน เป็น 1 ในศิษย์ 16 คนของพราหมณ์พาวรี ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้ทรงจีวรหม่นคล้ำ) (302) **พระวิสาขะ ปัญจาลิบุตร** (เกิดในตระกูลพระเจ้ามัณฑลิกะ แคว้นมคธ-เป็นโอรสพระราชธิดาของพระเจ้าปัญจาละ) (303) **พระจูฬกะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงราชคฤห์) (304) **พระอนูปมะ** (เกิดในตระกูลมั่งคั่ง แคว้นโกศล) (305) **พระวัชชิตะ** (เกิดในตระกูลมั่งคั่ง แคว้นโกศล) (306) **พระสันธิตะ** (เกิดในตระกูลมั่งคั่ง แคว้นโกศล)

ติกนิบาต–ชุด 3 คาถา (307) **พระอังคณิกะ ภารทวาชะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ภารทวาชโคตร เมืองอุกกัฏฐะ) (308) **พระปัจจยะ** (เกิดในตระกูลกษัตริย์ เมืองโรหินี) (309) **พระพากุละ** (เป็นบุตรเศรษฐี กรุงโกสัมพี) (310) **พระธนิยะ** (เป็นบุตรนายช่างหม้อ ไม่ระบุที่เกิด) (311) **พระมาตังคบุตร** (เป็นบุตรกุฎุม-พีชื่อ มาตังคะ แคว้นโกศล) (312) **พระขุชชโสภิตะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ เมืองปาฏลิบุตร พระอานนท์ให้การอุปสมบทหลังพุทธปรินิพพาน) (313) **พระวารณะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ แคว้น

โกศล) (314) **พระปัสสิกะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (315) **พระยโสชะ** (เป็นบุตรชาวประมง กรุงสาวัตถี) (316) **พระสาฏิมัตติกะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ แคว้นมคธ) (317) **พระอุบาลี** (เป็นบุตรช่างกัลบกของเจ้าศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์ ได้เอตทัคคะว่าเป็นพระวินัยธร) (318) **พระอุตตรปาละ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงพาราณสี) (319) **พระอภิภูตะ** (เกิดในราชตระกูล เมืองเวฏฐปุระ) (320) **พระโคตมะ** (อีกรูปหนึ่ง-เกิดในตระกูลศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์) (321) **พระหาริตะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ ไม่ระบุที่เกิด) (322) **พระวิมละ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงพาราณสี)

จตุกนิบาต-ชุด 4 คาถา (323) **พระนาคสมาละ** (เกิดในตระกูลศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์) (324) **พระภคุ** (เกิดในตระกูลศากยะ ออกผนวชพร้อมพระอนุรุทธะและพระกิมพิละ(หรือกิมิละ) (325) **พระสภิยะ** (เป็นบุตรปริพาชิกา กรุงราชคฤห์) (326) **พระนันทกะ** (เกิดในตระกูลหนึ่งในกรุงสาวัตถี ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้ให้โอวาทแก่ภิกษุณี(ได้ดี) (327) **พระชัมพุกะ** (เกิดในตระกูลคนยากไร้ ไม่ระบุที่เกิด) (328) **พระเสนกะ** (เป็นบุตรน้องสาวของพระอุรุเวลกัสสปะ) (329) **พระสัมภูตะ** (อีกรูปหนึ่ง-ไม่ระบุชาติกำเนิด บวชหลังพุทธปรินิพพาน) (330) **พระราหุล** (โอรสเจ้าชายสิทธัตถะและพระนางยโสธรา ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา) (331) **พระจันทนะ** (เกิดในตระกูลมีฐานะ กรุงสาวัตถี) (332) **พระธัมมิกะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ แคว้นโกศล) (333) **พระสัปปะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (334) **พระมุทิตะ** (เป็นบุตรคฤหบดี แคว้นโกศล)

ปัญจกนิบาต–ชุด 5 คาถา (335) **พระราชทัตตะ** (เกิดในตระกูลพ่อค้าเกวียน กรุงสาวัตถี) (336) **พระสุภูตะ** (เกิดในตระกูลคฤหบดี แคว้นมคธ) (337) **พระคิริมานนท์** (เป็นบุตรปุโรหิตของพระเจ้าพิมพิสาร) (338) **พระสุมนะ** (เป็นบุตรคฤหบดี แคว้นโกศล) (339) **พระวัฑฒะ** (เป็นบุตรคฤหบดี เมืองภารุกัจฉะ) (340) **พระนทีกัสสปะ** (เป็นน้องชายของพระอุรุเวลกัสสปะ แคว้นมคธ) (341) **พระคยากัสสปะ** (เป็นน้องชายอีกคนหนึ่งของพระอุรุเวลกัสสปะ ตั้งสำนักอยู่ที่คยา) (342) **พระวักกลิ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงสาวัตถี ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้น้อมไปในศรัทธา) (343) **พระวิชิตเสนะ** (เป็นบุตรนายควาญช้าง แคว้นโกศล) (344) **พระยสทัตตะ** (เกิดในตระกูลเจ้ามัลละ แคว้นมัลละ) (345) **พระโสณะ กุฏิกัณณะ** (เป็นบุตรเศรษฐี เมืองกุรรฆระ (กุลฆระ) แคว้นอวันตี ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้มีวาจาไพเราะ) (346) **พระโกสิยะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์โกสิยโคตร ไม่ระบุที่เกิด)

ฉักกนิบาต–ชุด 6 คาถา (347) **พระอุรุเวลกัสสปะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์กัสสปโคตร กรุงสาวัตถี เป็นพี่ชายของนที-กัสสปะและคยากัสสปะ ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้มีบริวารมาก) (348) **พระเตกิจฉกานิ** (เป็นบุตรพราหมณ์ชื่อ สุพุทธะ เกิดในรัชกาลพระเจ้าพินทุสาร) (349) **พระมหานาคะ** เป็นบุตรพราหมณ์ชื่อมธุวาเสฏฐะ เมืองสาเกต) (350) **พระกุลละ** (เป็นบุตรกุฏุมพี กรุงสาวัตถี) (351) **พระมาลุงกยบุตร** (เป็นบุตรพนักงานดูเงินของสำนักพระราชวัง กรุงสาวัตถี) (352) **พระสัปปทาสะ** (เป็นบุตรปุโรหิตของพระเจ้าสุทโธทนะ) (353) **พระกาฬิยานะ** (เป็น

บุตรพราหมณ์โกสิยโคตร กรุงสาวัตถี) (354) **พระมิคชาละ** (บุตรนางวิสาขา) (355) **พระเชนตะ ปุโรหิตบุตร** (บุตรปุโรหิตของพระเจ้าโกศล กรุงสาวัตถี) (356) **พระสุมนะ** (เป็นบุตรอุบาสกผู้เป็นโยมอุปัฏฐากของพระอนุรุทธะ บวชเมื่ออายุได้ 7 ขวบ) (357) **พระนหาตกมุนี** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงราชคฤห์) (358) **พระพรหมทัตตะ** เป็นโอรสของพระเจ้าโกศล กรุงสาวัตถี) (359) **พระสิริมัณฑะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ เมืองสุงสุมารคิระ) (360) **พระสัพพกามะ** (เกิดในตระกูลกษัตริย์ กรุงเวสาลี)

สัตตกนิบาต-ชุด 7 คาถา (361) **พระสุนทรสมุทร** (เป็นบุตรเศรษฐี กรุงราชคฤห์) (362) **พระลกุณฏกะ** (ชื่อ ภัททิยะ แต่เป็นคนเตี้ย คนจึงเรียกท่านว่า ลกุณฏกะ ภัททิยะ เกิดในตระกูลร่ำรวย กรุงสาวัตถี ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้มีเสียงไพเราะ) (363) **พระภัททะ** (เป็นบุตรเศรษฐี กรุงสาวัตถี) (364) **พระโสปากะ** (เกิดในป่าช้า กรุงราชคฤห์) (365) **พระสรภังคะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงราชคฤห์ มีชื่อตามวงศ์สกุลว่า อนภิลักขิตะ)

อัฏฐกนิบาต-ชุด 8 คาถา (366) **พระมหากัจจายนะ** (บุตรปุโรหิตของพระเจ้าจัณฑปัชโชต กรุงอุชเชนี ชื่อจริงคือ กัญจนะ ส่วน กัจจายนะ(หรือกัจจานะ) เป็นชื่อโคตร ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้อธิบายคำสอนย่อให้พิสดารได้ดี) (367) **พระสิริมิตตะ** (เป็นบุตรกุฏุมพี กรุงราชคฤห์) (368) **พระมหาปันถก** (เป็นบุตรของธิดาเศรษฐีซึ่งลอบได้เสียกับทาสในตระกูล ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญสัญญาวิวัฏฏ์)

นวกนิบาต-ชุด 9 คาถา (369) **พระภูตะ** (เป็นบุตรเศรษฐี

เมืองสาเกต)

ทสกนิบาด–ชุด 10 คาถา (370) **พระกาฬุทายี** (เป็นบุตรอำมาตย์ กรุงกบิลพัสดุ์ ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้ทำสกุลให้เลื่อมใส คือทำให้ชาวศากยะเลื่อมใส) (371) **พระเอกวิหาริยะ** (เป็นกนิษฐภาดาหรือน้องชายของพระเจ้าอโศก นามเดิมคือ ติสสะ) (372) **พระมหากัปปินะ** (ประสูติในพระราชวังเมืองกุกกุฏของประเทศทางชายแดน(ปัจจันตประเทศ) ได้ครองราชย์ก่อนผนวช ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้สั่งสอนภิกษุทั้งหลายได้ดี) (373) **พระจูฬปันถก** (เป็นน้องชายของพระมหาปันถก ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้เนรมิตมโนมัยกายและเชี่ยวชาญในเจโตวิวัฏฏ์) (374) **พระกัปปะ** (เกิดในราชสกุล แคว้นมคธ ได้ครองราชย์ก่อนผนวช) (375) **พระอุปเสน วังคันตบุตร** (เป็นบุตรพราหมณีชื่อรูปสารี หมู่บ้านนาลกะ แคว้นมคธ ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้น่าเลื่อมใสรอบด้าน) (376) **พระโคตมะ** (อีกรูปหนึ่ง) เป็นบุตรพราหมณ์ชื่อ อุทิจจะ กรุงสาวัตถี)

เอกาทสกนิบาด–ชุด 11 คาถา (377) **พระสังกิจจะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล กรุงสาวัตถี บวชและบรรลุอรหัตตผลเมื่ออายุ 7 ขวบ)

ทวาทสกนิบาด–ชุด 12 คาถา (378) **พระสีลวะ** (เป็นพระโอรสองค์หนึ่งของพระเจ้าพิมพิสาร) (379) **พระสุนีตะ** (เกิดในตระกูลคนเก็บขยะ กรุงราชคฤห์)

เตรสกนิบาด–ชุด 13 คาถา (380) **พระโสณะ โกฬิวิสะ** (เป็นบุตรเศรษฐีชื่อ อุสภะ เมืองจัมปา ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้บรรลุปฏิสัมภิทา 4 วิโมกข์ 8 และอภิญญา 6)

จุททสกนิบาต-ชุด 14 คาถา (381) **พระเรวตะ** (คือ พระขทิรวนิยะ ในเอกนิบาต ข้อ 179) (382) **พระโคทัตตะ** (เป็นบุตรพ่อค้าเกวียน กรุงสาวัตถี)

โสฬสกนิบาต-ชุด 16 คาถา (383) **พระอัญญาโกณ-ฑัญญะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล ณ หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ โทณวัตถุ กรุงกบิลพัสดุ์ ได้เอตทัคคะว่าเป็นรัตตัญญู-มีประสบการณ์ชีวิตยาวนาน) (384) **พระอุทายี** (เกิดในตระกูลพราหมณ์กรุงกบิลพัสดุ์ บิดาชื่อ มหาอุทายี)

วีสตินิบาต-ชุด 20 คาถา (385) **พระอธิมุตตะ** (เป็นบุตรน้องสาวของพระสังกิจจะ ได้บรรลุอรหัตตผลตั้งแต่เป็นสามเณร) (386) **พระปาราสริยะ** (เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล กรุงสาวัตถี) (387) **พระเตลุกานิ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี) (388) **พระรัฏฐปาละ** (เป็นบุตรเศรษฐีชื่อ รัฏฐปาละ เมืองถุลล-โกฏฐิกะ แคว้นกุรุ ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้บวชด้วยศรัทธา) (389) **พระมาลุงกยบุตร** (ดูข้อ 351 แห่งฉักกนิบาต) (390) **พระเสละ** (เป็นบุตรพราหมณ์ ในหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ อาปณะ ท้องถิ่นอัง-คุตตราปะ) (391) **พระภัททิยะ กาฬิโคธาบุตร** (เกิดในราชวงศ์ศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์ ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้มีตระกูลสูงส่ง) (392) **พระอังคุลิมาล** (เป็นบุตรพราหมณ์ปุโรหิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล ชื่อ ภัคควะ ชื่อจริงของพระอังคุลิมาล คือ อหิงสกะ) (393) **พระอนุรุทธะ** (เป็นโอรสของพระเจ้าสุกโกทนะ-พระเจ้าอาของพระพุทธองค์ เป็นน้องชายของเจ้ามหานามะแห่งศากยวงศ์) (394) **พระปาราสริยะ** (ดูข้อ 386)

ติงสนิบาต–ชุด 30 คาถา (395) **พระปุสสะ** (เป็นโอรสของพระเจ้ามัณฑลิกะ) (396) **พระสารีบุตร** (เป็นบุตรพราหมณีชื่อรูปสารี ในอุปติสสคาม กรุงราชคฤห์ เป็นพระอัครสาวกคู่กับพระมหาโมคคัลลานะ ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้มีปัญญามาก และได้รับยกย่องว่าเป็นธรรมเสนาบดี) (397) **พระอานนท์** (เป็นโอรสของพระเจ้าอมิโตทนะ-พระเจ้าอาของพระพุทธองค์ ได้เอตทัคคะ 5 อย่างคือ 1. เป็นพหูสูต 2. เป็นผู้มีสติ 3. เป็นผู้มีคติ 4. เป็นผู้มีธิติ 5. เป็นพุทธอุปัฏฐาก)

จัตตาฬีสนิบาต–ชุด 40 คาถา (398) **พระมหากัสสปะ** (ชื่อเดิมคือ ปิปผลิ เป็นบุตรมเหสีของกบิลพราหมณ์ แห่งหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ มหาติตถะ แคว้นมคธ ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้ถือธุดงค์เป็นวัตร)

ปัญญาสนิบาต–ชุด 50 คาถา (399) **พระตาลปุฏะ** (บุตรนักฟ้อน กรุงราชคฤห์)

สัฏฐินิบาต–ชุด 60 คาถา (400) **พระมหาโมคคัลลานะ** (เป็นบุตรพราหมณีชื่อ โมคคัลลี แห่งโกลิตคาม กรุงราชคฤห์ ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้มีฤทธิ์เป็นเลิศ)

มหานิบาต–ชุดมหาคาถา (401) **พระวังคีสะ** (เป็นบุตรพราหมณ์ กรุงสาวัตถี ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้มีปฏิภาณเป็นเลิศ)

เถรคาถา

เถรีคาถา ได้แก่คาถา(คำฉันท์)อันเป็นสุภาษิตของภิกษุณีผู้เป็นพระอรหันต์ มี 73 รูป จัดเข้าชุดตามจำนวนคาถาเหมือนในเถรคาถา เริ่มตั้งแต่เอกนิบาตถึงจัตตาฬีสนิบาต และมหานิบาต ตามลำดับ (ผู้ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์แล้ว ถ้าเป็นภิกษุหรือสามเณร ใช้คำเรียกว่าเถระ ถ้าเป็นภิกษุณีหรือสิกขมานา ใช้คำเรียกว่า เถรี คือกลายเป็นเถระหรือเถรีโดยความเป็นพระอรหันต์ ไม่ใช่โดยอายุและพรรษา)

เอกนิบาต-ชุด 1 คาถา (402) **ภิกษุณีอัญญตรา** (เกิดในตระกูลกษัตริย์มหาศาล กรุงเวสาลี เป็นคนรูปร่างใหญ่ล่ำ คนทั้งหลายจึงเรียกท่านว่า เถริกา) (403) **ภิกษุณีมุตตา** (เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล กรุงสาวัตถี) (404) **ภิกษุณีปุณณา** (เกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงสาวัตถี) (405) **สิกขมานาดิสสา** (เกิดในตระกูลศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์ เคยเป็นพระสนมของเจ้าชายสิทธัตถะ) (406) **ภิกษุณีติสสา** (อีกรูปหนึ่ง) (407) **ภิกษุณีธีรา** (408) **ภิกษุณีธีรา** (อีกรูปหนึ่ง) (409) **ภิกษุณีมิตตา** (410) **ภิกษุณีภัทรา** (411) **ภิกษุณีอุปสมา** (6 รูปนี้ล้วนเกิดในตระกูลศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์ และเคยเป็นพระสนมของเจ้าชายสิทธัตถะเหมือนสิกขมานาดิสสา) (412) **ภิกษุณีมุตตา** (อีกรูป

หนึ่ง-เกิดในตระกูลคนยากจน แคว้นโกศล) (413) **ภิกษุณีธัมม-ทินนา** (เกิดในตระกูลหนึ่งในกรุงราชคฤห์ เคยเป็นภรรยาของวิสาขเศรษฐี ซึ่งเป็นอนาคามี นางได้เอตทัคคะว่าเป็นธรรมกถึก) (414) **ภิกษุณีวิสาขา** (415) **ภิกษุณีสุมนา** (416) **ภิกษุณีอุตตรา** (3 รูปนี้เกิดในตระกูลศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์ เคยเป็นพระสนมของเจ้าชายสิทธัตถะ) (417) **ภิกษุณีสุมนา** (อีกรูปหนึ่ง)บวชเมื่อแก่-เป็นภคินีของพระเจ้าปเสนทิโกศล) (418) **ภิกษุณีธัมมา** (เกิดในตระกูลหนึ่งในกรุงสาวัตถี) (419) **ภิกษุณีสังฆา** (เกิดในตระกูลศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์ เคยเป็นพระสนมของเจ้าชายสิทธัตถะ)

ทุกนิบาต–ชุด 2 คาถา (420) **ภิกษุณีนันทา (อภิรูปนันทา)** (เป็นธิดาของเจ้าชายเขมกะแห่งศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์) (421) **ภิกษุ-ณีจันดา** (เป็นธิดาของเจ้าลิจฉวี กรุงเวสาลี) (422)**ภิกษุณีอัญญ-ตรา** (ไม่ปรากฏชื่อ-เกิดในตระกูลคนยากจน กรุงสาวัตถี) (423) **ภิกษุณีอัฑฒกาสี** (เป็นธิดาเศรษฐี แคว้นกาสี) (424) **ภิกษุณี จิตตา** (เกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงราชคฤห์) (425) **ภิกษุ-ณีเมตติกา** (เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล ไม่ระบุที่เกิด) (426) **ภิกษุณีมิตตา** (เกิดในตระกูลศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์) (427) **ภิกษุ-ณีอภยมาดา** (เป็นหญิงงามเมือง-โสเภณีชื่อ ปทุมวดี กรุงอุชเชนี) (428) **ภิกษุณีอภยา** (เกิดในตระกูลหนึ่งในกรุงอุชเชนี) (429) **ภิกษุณีสามา** (เกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงโกสัมพี-เป็นเพื่อนรักของพระนางสามาวดี)

ติกนิบาต–ชุด 3 คาถา (430) **ภิกษุณีสามา** (อีกรูปหนึ่ง) เกิดในตระกูลหนึ่งในกรุงโกสัมพี-เป็นเพื่อนรักของพระนางสามาวดี)

(431) **ภิกษุณีอุตตมา** (เกิดในตระกูลเศรษฐี กรุงสาวัตถี) (432) **ภิกษุณีอุตตมา** (อีกรูปหนึ่ง) เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล แคว้นโกศล) (433) **ภิกษุณีทันติกา** (เป็นธิดาปุโรหิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล) (434) **ภิกษุณีอุพพิรี** (เกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงสาวัตถี เคยเป็นพระสนมนางหนึ่งของพระเจ้าปเสนทิโกศล) (435) **ภิกษุณีสุกกา** (เกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงราชคฤห์) (436) **ภิกษุณีเสลา** (เป็นพระธิดาของพระเจ้าอาฬวีกราช เมืองอาฬวี) (437) **ภิกษุณีโสมา** (เป็นธิดาปุโรหิตของพระเจ้าพิมพิสาร)

จตุกนิบาต-ชุด 4 คาถา (438) **ภิกษุณีภัททกาปิลานี** (เกิดในตระกูลพราหมณ์โกสิยโคตร เมืองสาคละ เคยเป็นภรรยาของปิปผลิมาณพ(พระมหากัสสปะ) ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้ระลึกชาติได้)

ปัญจกนิบาต-ชุด 5 คาถา (439) **ภิกษุณีอัญญตรา** (ไม่ปรากฏชื่อ-เป็นแม่นมของพระนางมหาปชาบดีโคตมี กรุงเทวทหะ) (440) **ภิกษุณีวิมลา** (เป็นธิดาของหญิงโสเภณี กรุงเวสาลี และได้ยึดอาชีพเหมือนมารดา) (441) **ภิกษุณีสีหา** (เป็นธิดาน้องสาวของสีหเสนาบดี กรุงเวสาลี) (442) **ภิกษุณีสุนทรีนันทา** (ชื่อเดิมคือ นันทา เป็นธิดาแห่งตระกูลศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์ ได้เอตทัคคะว่าเป็นนักฌาน) (443) **ภิกษุณีนันทุตตรา** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ เมืองกัมมาสธัมมะ แคว้นกุรุ) (444) **ภิกษุณีมิตตากาลี** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ เมืองกัมมาสธัมมะ) (445) **ภิกษุณีสกุลา** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงสาวัตถี ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้มีทิพยจักษุ) (446) **ภิกษุณีโสณา** (เกิดในตระกูลหนึ่งในกรุงสาวัตถี ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้ระดมความเพียร) (447) **ภิกษุ-**

ณีภัททา กุณฑลเกสี (เกิดในตระกูลเศรษฐี กรุงราชคฤห์ ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้ตรัสรู้เร็ว(ขิปปาภิญญา) (448) **ภิกษุณีปฏาจารา** (เกิดในตระกูลเศรษฐี กรุงสาวัตถี ได้เอตทัคคะว่าเป็นวินัยธร) (449) **ภิกษุณีติงสมัตตา** (เกิดในครอบครัวหนึ่ง ไม่ระบุตระกูลและที่เกิด) (450) **ภิกษุณีจันทา** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ ไม่ระบุที่เกิด)

ฉักกนิบาต–ชุด 6 คาถา (451) **ภิกษุณี 500 รูป** (ไม่ระบุตระกูลและที่เกิด เป็นศิษย์ภิกษุณีปฏาจารา) (452) **ภิกษุณีวาสิฏฐี** (เกิดในตระกูลหนึ่งในกรุงเวสาลี) (453) **ภิกษุณีเขมา** (เกิดในราชสกุล เมืองสาคละ แคว้นมัททะ เคยเป็นพระมเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้มีปัญญามาก) (454) **ภิกษุณีสุชาตา** (เกิดในตระกูลเศรษฐี เมืองสาเกต) (455) **ภิกษุณีอโนปมา** (เป็นธิดาของเศรษฐีชื่อเมฆี เมืองสาเกต) (456) **ภิกษุณีมหาปชาบดีโคตมี** (เป็นพระธิดาของพระเจ้ามหาสุปปพุทธะ กรุงเทวทหะ มีพระนามตามโคตรว่า โคตมี เป็นน้องสาวของพระนางมายา-พระพุทธมารดา ได้เอตทัคคะว่าเป็นรัตตัญญู) (457) **ภิกษุณีคุตตา** (เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล กรุงสาวัตถี) (458) **ภิกษุณีวิชยา** (เกิดในครอบครัวหนึ่งในกรุงราชคฤห์ เมื่อเป็นคฤหัสถ์นางเป็นเพื่อนของภิกษุณีเขมา)

สัตตกนิบาต–ชุด 7 คาถา (459) **ภิกษุณีอุตตรา** (เกิดในครอบครัวหนึ่ง ไม่ระบุที่เกิด เป็นศิษย์ภิกษุณีปฏาจารา) (460) **ภิกษุณีจาลา** (เป็นธิดาของพราหมณีชื่อรูปสารี-มารดาของพระสาริบุตร มีน้องสาว 2 คน คือ อุปจาลา และสีสุปจาลา) (461)

ภิกษุณีอุปจาลา (น้องสาวของภิกษุณีจาลา)

อัฏฐกนิบาต-ชุด ๘ คาถา (462) **ภิกษุณีสีสุปจาลา** (น้องสาวของภิกษุณีจาลา)

นวกนิบาต-ชุด ๙ คาถา (463) **ภิกษุณีวัฑฒมาตา** (เกิดในตระกูลหนึ่งในเมืองภารุกัจฉะ เป็นมารดาของพระวัฑฒะ)

เอกาทสกนิบาต-ชุด 11 คาถา (464) **ภิกษุณีกิสาโคตมี** (เกิดในตระกูลคนจน กรุงสาวัตถี เป็นคนผอม จึงเรียกกันว่า กิสาโคตมี ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้ใช้จีวรสีหม่นคล้ำ)

ทวาทสกนิบาต-ชุด 12 คาถา (465) **ภิกษุณีอุบลวัณณา** (เกิดในตระกูลเศรษฐี กรุงสาวัตถี ได้เอตทัคคะว่าเป็นผู้มีฤทธิ์)

โสฬสกนิบาต-ชุด 16 คาถา (466) **ภิกษุณีปุณณิกา** (เป็นบุตรสาวนางทาสีของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ชื่อเดิมคือ ปุณณา)

วีสตินิบาต-ชุด 20 คาถา (467) **ภิกษุณีอัมพปาลี** (เคยเป็นหญิงแพศยา กรุงเวสาลี) (468) **ภิกษุณีโรหิณี** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงเวสาลี) (469) **ภิกษุณีจาปา** (เป็นบุตรสาวของหัวหน้าพรานล่าเนื้อ ท้องถิ่นวังกหาระ) (470) **ภิกษุณีสุนทรี** (เกิดในตระกูลพราหมณ์ชื่อ สุชาตะ กรุงพาราณสี) (471) **ภิกษุณีสุภา กัมมารธิดา** (เป็นบุตรสาวของนายช่างทอง กรุงราชคฤห์)

ติงสนิบาต-ชุด 30 คาถา (472) **ภิกษุณีสุภา ชีวกัมพวนิกา** (เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล กรุงราชคฤห์) (473) **ภิกษุณีอิสิทาสี** (เป็นธิดาเศรษฐี กรุงอุชเชนี)

มหานิบาต-ชุดคาถาใหญ่ (474) **ภิกษุณีสุเมธา** (พระธิดาของพระเจ้าโกญจะ เมืองมันตาวดี)

(คำว่า "อัญญตรา" ที่ใส่เป็นชื่อภิกษุณีนั้น หมายถึงภิกษุณีผู้ไม่ปรากฏชื่อและตระกูล อนึ่ง ในอรรถกถาได้จัดประเภทภิกษุณีอรหันต์ไว้ 3 ประเภท คือ 1. อัครสาวิกา ได้แก่ภิกษุณีชั้นยอด มี 2 รูปคือ ภิกษุณีเขมา และ ภิกษุณีอุบลวัณณา 2. มหาสาวิกา ได้แก่ภิกษุณีผู้ได้บำเพ็ญบารมีไว้มาก มีคุณวิเศษต่างๆ 3. ปกติสาวิกา ได้แก่ภิกษุณีผู้เป็นพระอรหันต์ทั่วไป. พระธัมมปาละ ผู้แต่งอรรถกถาแห่งเถรคาถาและเถรีคาถา กล่าวว่า เรื่องราวทั้งหมดมีอยู่ในมูลอรรถกถา)

จบพระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม 26

จบเถรีคาถาแห่งขุททกนิกาย

ชาดก

ชาดก มาจากคำว่า ชาตกะ แปลตรงศัพท์ว่า "ผู้เกิด" หมายถึงอดีตชาติของพระพุทธองค์ จำเดิมแต่เกิดเป็นดาบสชื่อ สุเมธะ ได้ตั้งความปรารถนาที่จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นับจากจุดเริ่มต้นตรงนั้น ถึงชาติสุดท้าย(เป็นพระเวสสันดร) คือเรื่องราวของชาดก ทุกชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้ เรียกว่า "โพธิสัตว์"

เนื้อหาของชาดกในพระไตรปิฎกบาลี ไม่มีเรื่องราวบอกเล่า มีแต่ตัวคาถา(คำฉันท์) อันมีลักษณะเป็นคติธรรมก็มี เป็นคำกล่าวทั่วๆ ไปก็มี เรื่องราวบอกเล่าแบบพระสูตรมีอยู่ในอรรถกถา โดยเริ่มจากมีเหตุการณ์ให้พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรม และทรงเล่าถึงเรื่องราวในอดีตกาล ซึ่งพระองค์ได้ประพฤติธรรมอะไรในเรื่องนั้นๆ ทุกเรื่องจบลงด้วยการบอกว่า บุคคลในเรื่องเป็นใครในปัจจุบัน และใครคือพระโพธิสัตว์ พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า ทุกเรื่องที่นำมากล่าวในชาดก มีอยู่ในคัมภีร์อรรถกถาแต่ดั้งเดิม (มูลอรรถกถา) ซึ่งอยู่ในภาษาสิงหล เอามาเรียบเรียงให้น่าอ่าน และชำระเนื้อความให้ถูกต้อง

เรื่องราวเกี่ยวกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พระอรรถกถาจารย์แบ่งเป็น 3 ช่วงกาล คือ 1. **ทูเรนิทาน** เป็นเรื่องย้อนอดีตไกล ตั้งแต่ชาติเป็นสุเมธดาบสตั้งความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้า จนถึงชาติเป็นพระเวสสันดรและไปอุบัติในสวรรค์ชั้นดุสิต 2. **อวิทูเรนิทาน** เป็นเรื่องใกล้ปัจจุบันเข้ามา เริ่มตั้งแต่พระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต จนถึงตรัสรู้ 3. **สันติเกนิทาน** เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ตรัสรู้จนถึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ในชาดกมีเรื่องราวครบทั้ง 3 ช่วงกวล เฉพาะที่เป็นทูเรนิทาน ที่เราเรียกกันว่า "นิทานชาดก" นั้น ในพระบาลีระบุว่า มี 550 เรื่อง โดยนับเรื่องที่เป็นชาดกเล่าซ้อนกันอยู่ด้วย (เฉพาะชื่อชาดกที่เห็นตามลำดับมี 547 ชาดก)

การจัดหมวดหมู่ชาดก จัดตามลำดับของจำนวนคาถา จากน้อยไปหามาก(เหมือนเถรคาถา-เถรีคาถา) เนื้อหาของชาดกอยู่ในพระไตรปิฎกบาลีเล่ม 27 และเล่ม 28 ขอแสดงเฉพาะชื่อชาดกและพระโพธิสัตว์ในชาดกนั้นๆ (ตามที่กล่าวไว้ในอรรถกถา) ตามลำดับ (บุคคลที่ระบุต่อจากชื่อชาดก คือพระโพธิสัตว์)

พระโพธิสัตว์ใน 550 ชาดก

เอกนิบาต (150 ชาดก) (1) **อปัณณกชาดก** : บุตรพ่อค้าเกวียน (2) **วัณณุปถชาดก** : หัวหน้าพ่อค้าเกวียน (3) **เสรีวาณิช** : พ่อค้า (4) **จุลลกเสฏฐีชาดก** : จุลลกมหาเศรษฐี (5) **ตัณฑุนาฬิชาดก** : พนักงานตีราคาสินค้า (6) **เทวธัมมชาดก** : มหิสสาสกุมาร (7) **กัฏฐหาริชาดก** : พระเจ้ากัฏฐวาหนะ (8) **คามนิชาดก** : พระ

อาจารย์ของคามนิราชกุมาร (เป็นเรื่องเดียวกับสังวรชาดกในเอกาทสกนิบาต) (9) **มฆเทวชาดก** : พระเจ้ามฆเทวะ (10) **สุขวิหาริชาดก** : ฤาษีพราหมณ์มหาศาล (11) **ลักขณชาดก** : กวาง (12) **นิโครธมิคชาดก** : พญานิโครธมฤค (กวาง) (13) **กัณ-ฑิชาดก** : เทวดาเจ้าป่า (14) **วาตมิคชาดก** : กวาง (15) **ชราทิยชาดก** : กวาง (16) **คิปิลลัตถมิคชาดก** : กวาง (17) **มาลุตชาดก** : ดาบส (18) **มตกภัตตชาดก** : รุกข-เทวดา (19) **อายาจิตภัตตชาดก** : รุกขเทวดา (20) **นฬปานชาดก** : พญาวานร (21) **กุรุงคมิคชาดก** : กวาง (22) **กุกกุรชาดก** : สุนัขป่า (23) **โภชาชานียชาดก** : ม้าสินธพ (24) **อาชัญญชาดก** : ม้าสินธพ (25) **ติตถชาดก** : อำมาตย์ (26) **มหิลามุขชาดก** : อำมาตย์ (27) **อภิณหชาดก** : อำมาตย์ (28) **นันทิวิสาลชาดก** : โค(นันทิวิสาล) (29) **กัณหาชาดก** : โค (30) **มุณิกชาดก** : โค (31) **กุลาวกชาดก** : ท้าวสักกะ (32) **นัจจชาดก** : พญาหงส์ (33) **สัมโมทมานชาดก** : นกกระจาบ (34) **มัจฉชาดก** : ปุโรหิต (35) **วัฏฏกชาดก** : พญานกคุ่ม (36) **สกุณชาดก** : นก (37) **ติตติรชาดก** : นกกระทา (38) **พกชาดก** : รุกขเทวดา (39) **นันทชาดก** : กุฏุมพี (40) **ขทิรัง-คารชาดก** : เศรษฐี (กรุงพาราณสี) (41) **โลสกชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (42) **กโปตกชาดก** : นกพิราบ (43) **เวฬุกชาดก** : ครูดาบส (44) **มกสชาดก** : พ่อค้า (45) **โรหิณีชาดก** : มหาเศรษฐี (46) **อารามทูสกชาดก** : (บุรุษ) บัณฑิต (47) **วารุณี-ทูสกชาดก** : เศรษฐี (กรุงพาราณสี) (48) **เวทัพพชาดก** : พราหมณ์ (ศิษย์ของพราหมณ์เวทัพพะ) (49) **นักขัตตชาดก** : (บุรุษ) บัณฑิต (50) **ทุมเมธชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (51) **มหาสีลวชาดก** : พระเจ้าสีลวะ (52) **จูฬชนกชาดก** : พระเจ้าชนกราช (มีรายละเอียดอยู่ในมหาชนกชาดก) (53) **ปุณณาปาติชาดก** : เศรษฐี (กรุงพาราณสี) (54) **ผลชาดก** : พ่อค้าเกวียน (55) **ปัญจาวุธชาดก** : ปัญจาวุธกุมาร (56) **กัญจนขันธชาดก** : (บุรุษ) ชาวนา (57) **วานรินทชาดก** : ลิง (58) **ตโยธัมมชาดก** : ลิง (59) **เภริวาทชาดก** : คนตีกลอง (60) **สังขธมนชาดก** : คนเป่าสังข์ (61) **อสา-ตมันตชาดก** : อาจารย์พราหมณ์ (62) **อัณฑภูตชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (63) **ตักกชาดก** : (ดาบส) ตักกบัณฑิต (64) **ทุรานชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (65) **อนภิรติชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (66) **มุทุลักขณชาดก** : พราหมณ์ดาบส (67) **อุจฉังคชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (พรหมทัต) (68) **สาเกตชาดก** : บุตรของ

พราหมณี (69) **วิสวันตชาดก** : หมองู (70) **กุททาลชาดก** : คนปลูกผัก (ชื่อกุททาลบัณฑิต) (71) **วรุณชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (72) **สีลวนาคชาดก** : พญาช้าง (73) **สัจจังกิรชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (เป็นดาบสมาก่อน) (74) **รุกขธัมมชาดกชาดก** : รุกขเทวดา (รายละเอียดอยู่ในกุณาลชาดก) (75) **มัจฉชาดก** : พญามัจฉา (ปลา) (76) **อสังกิยชาดก** : พราหมณ์ดาบส (77) **มหาสุปินชาดก** : พราหมณ์ดาบส (78) **อิลลีสชาดก** : ช่างกัลบก (79) **ชรัสสรชาดก** : พ่อค้า (80) **ภีมเสนชาดก** : พราหมณ์ (จูฬธนุคคหบัณฑิต) (81) **สุราปานชาดก** : ครูของดาบส (82) **มิตตวินทกชาดก** : ท้าวสักกะ (รายละเอียดอยู่ในมหามิตตวินทกชาดก) (83) **กาฬกัณณิชาดก** : เศรษฐีกรุงพาราณสี (84) **สีลวีมังสนชาดก** : ปุโรหิต (กรุงพาราณสี) (87) **มังคลชาดก** : พราหมณ์ดาบส (88) **สารัมภชาดก** : โค (ชื่อสารัมภะ) (89) **กุหกชาดก** : (บุรุษ) บัณฑิต (90) **อกตัญญูชาดก** : เศรษฐีกรุงพาราณสี (91) **ลิตตชาดก** : นักเลงสกา (92) **มหาสารชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (93) **วิสสาสโภชนชาดก** : มหาเศรษฐี (กรุงพาราณสี) (94) **โลมหังสชาดก** : อาชีวก (95) **มหาสุทัสสนชาดก** : พระเจ้าจักรพรรดิ (มหาสุทัสสนะ) (96) **เตลปัตตชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (97) **นามสิทธิชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (98) **กูฏวาณิชชาดก** : พ่อค้า (99) **ปโรสหัสสชาดก** : พรหม (ชั้นอาภัสสรา) (100) **อสาตรูปชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (พรหมทัต) (101) **ปโรสตชาดก** : (เหมือนปโรสหัสสชาดก) (102) **ปัณณิกชาดก** : รุกขเทวดา (103) **เวริชาดก** : เศรษฐี (กรุงพาราณสี) (104) **มิตตวินทชาดก** : เทวดา (105) **ทุพพลกัฏฐชาดก** : รุกขเทวดา (106) **อุทัญจนีชาดก** : พราหมณ์ดาบส (107) **สาลิตตกชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (108) **พาหิยชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (109) **กุณฑกปูวชาดก** : รุกขเทวดา (110) **สัพพสังหารกปัญหา** (111) **คัทรภปัญหา** (112) **อมราเทวีปัญหา** (ทั้ง 3 ปัญหา มีรายละเอียดอยู่ในอุมมัคคชาดก) (113) **สิคาลชาดก** : รุกขเทวดา (114) **มิตจินดิชาดก** : ปลา (ชื่อ มิตจินดี) (115) **อนุสาสิกชาดก** : นกป่า (116) **ทุพพจชาดก** : นักฟ้อน (นักกายกรรม) (117) **ติตติรชาดก** : พราหมณ์ดาบส (118) **วัฏฏกชาดก** : นกกระจาบ (119) **อกาลราวิชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (กรุงพาราณสี) (120) **พันธนโมกขชาดก** : ปุโรหิต (121) **กุสนาฬิชาดก** : เทวดา (122) **ทุมเมธชาดก** :

ช้าง (123) **นังคลีสชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (กรุงพาราณสี) (124) **อัมพชาดก** : พราหมณ์ดาบส (125) **กฏาหกชาดก** : เศรษฐี (กรุงพาราณสี) (126) **อสิลักขณ-ชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (พรหมทัต) (127) **กลัณฑุกชาดก** : พญาหนู (128) **มูสิกชาดก** : พญาหนู (129) **อัคคิกชาดก** : พญาหนู (130) **โกสิยชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (กรุงพาราณสี) (131) **อสัมปทานชาดก** : สังขเศรษฐี (132) **ปัญจ-ภีรุกชาดก** : พระราชา (กรุงตักสิลา) (133) **ฆตาสนชาดก** : พญานก (134) **ฆาน-โสธนชาดก** : พรหม (ชั้นอาภัสสรา) (135) **จันทาภชาดก** : พรหม (ชั้นอาภัสสรา) (136) **สุวัณณหังสชาดก** : พญาสุวรรณหงส์ (137) **ทัพพุชาดก** : ช่างสลักหิน (138) **โคธชาดก** : เหี้ย (139) **อุภโตภัฏฐชาดก** : รุกขเทวดา (140) **กากชาดก** : พญากา (141) **โคธชาดก** : พญาเหี้ย (142) **สิคาลชาดก** : พญาสิงคาล (สุนัขจิ้กจอก) (143) **วิโรจนชาดก** : ราชสีห์ (144) **นังคุฏฐชาดก** : ดาบส (145) **ราธชาดก** : นกแขกเต้า (146) **กากชาดก** : เทวดารักษาสมุทร (147) **ปุปผรัตตชาดก** : อากาสฏฐเทวดา (เทพประจำอากาศ) (148) **สิคาลชาดก** : สุนัขจิกจอก (149) **เอกปัณณชาดก** : ดาบส (150) **สัญชีวชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (กรุงพาราณสี)

ทุกนิบาต (100 ชาดก) (151-152) **ราโชวาทชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (153-154) **สิคาลชาดก** : ราชสีห์ (155-156) **สูกรชาดก** : ราชสีห์ (157-158) **อุรค-ชาดก** : ดาบส (159-160) **ภัคคชาดก** : พราหมณ์ (อาชีพพ่อค้า) (165-166) **อลีน-จิตตชาดก** : อลีนจิตราชกุมาร (กรุงพาราณสี) (163-164) **คุณชาดก** : ราชสีห์ (165-166) **สุหนุชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (167-168) **โมรชาดก** : นกยูงทอง (169-170) **วินีลกชาดก** : พระเจ้าวิเทหะ (กรุงมิถิลา) (171-172) **อินทสมานโคตตชาดก** : ดาบส (173-174) **สันถวชาดก** : ดาบส (175-176) **สุสีมชาดก** : บุตรปุโรหิต (177-178) **คิชฌชาดก** : แร้ง (179-180) **นกุลชาดก** : ดาบส (181-182) **อุปสาฬหกชาดก** : ดาบส (183-184) **สมิทธิชาดก** : ดาบส (185-186) **สกุณัคฆิชาดก** : นกมูลไถ (187-188) **อรกชาดก** : ดาบสอรกะ (189-190) **กกัณฏกชาดก** : (มีรายละเอียดอยู่ในมหาอุมมังคชาดก) (191-192) **กัลยาณธัมมชาดก** : เศรษฐี (กรุงพาราณสี) (193-194) **ทัททรชาดก** : พญาราชสีห์ (195-196) **มักกฏชาดก** : ดาบส (197-198)

ทุพภิยมักกฏชาดก : พราหมณ์ (199-200) **อาทิจจุปัฏฐานชาดก** : ดาบส (201-202) **กฬายมุฏฐิชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (203-204) **ดินทุกชาดก** : พญาลิง (205-206) **กัจฉปชาดก** : ช่างหม้อ (207-208) **สตธัมมชาดก** : บุตรจัณฑาล (209-210) **ทุททภชาดก** : ดาบส (211-212) **อสทิสชาดก** : ราชกุมาร (อสทิสะ) (213-214) **สังคามาวจรชาดก** : นายควาญช้าง (215-216) **วาโลทกชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (217-218) **คิริทัตตชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (219-220) **อนภิรติชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (กรุงพาราณสี) (221-222) **ทธิวาหนชาดก** : อำมาตย์กรุงพาราณสี (223-224) **จตุมัฏฐชาดก** : รุกขเทวดา (225-226) **สีหโกฏฐกชาดก** : พญามฤค(กวาง) (227-228) **สีหจัมมชาดก** : ชาวนา (229-230) **สีลานิสังสชาดก** : เทพประจำสมุทร (231-232) **รุหกชาดก** พระเจ้ากรุงพาราณสี (พรหมทัต) (233-234) **สิริกาฬกัณณิชาดก** : (มีรายละเอียดอยู่ในมหาอุมมังคชาดก) (235-236) **จุลลปทุมชาดก** : ราชกุมาร (ปทุมราช) (237-238) **มณิโจรชาดก** : พระราชา (กรุงพาราณสี) (239-240) **ปัพพตูปัตถรชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (241-242) **วลาหกัสสชาดก** : พญาม้า (243-244) **มิตตามิตตชาดก** : ดาบส (245-246) **ราธชาดก** : นกแขกเต้า (247-248) **คหปติชาดก** : คฤหบดี (เมียมีชู้) (249-250) **สาธุสีลชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (กรุงพาราณสี) (251-252) **พันธนาคารชาดก** : คฤหบดียากจน (253-254) **เกฬิสีลชาดก** : ท้าวสักกะ (255-256) **ขันธปริตตชาดก** : ดาบส (257-258) **วีรชาดก** : กา (259-260) **คังเคยยชาดก** : รุกขเทวดา (261-262) **กุรุงคมิคชาดก** : กวาง (263-264) **อัสสกชาดก** : ดาบส (265-266) **สุงสุมารชาดก** : พญาลิง (267-268) **กักกรชาดก** : รุกขเทวดา (269-270) **กันทคลกชาดก** : นกหัวขวาน (ขทิรวนิกะ) (271-272) **โสมทัตตชาดก** : พราหมณ์ (ข้าราชการในราชสำนัก) (273-274) **อุจฉิฏฐภัตตชาดก** : ขอทาน (บุตรนักฟ้อนยากจน) (275-276) **ภรุราชชาดก** : ดาบส (277-278) **ปุณณนทีชาดก** : ปุโรหิต (กรุงพาราณสี) (279-280) **กัจฉปชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (281-282) **มัจฉชาดก** : ปุโรหิต (กรุงพาราณสี) (283-284) **เสคคุชาดก** : รุกขเทวดา (285-286) **กูฏวาณิชชาดก** : อำมาตย์ (ผู้พิพากษา) (287-288) **ครหิตชาดก** : พญาลิง (289-290) **ธัมมัทธชชาดก** : ปุโรหิต (กรุงพาราณสี) (291-292) **กาสาวชาดก** : ช้าง (ป่า) จ่าโขลง (293-294) **จุลลนันทิยชาดก**

: ลิง (295-296) **ปุฏภัตตชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (297-298) **กุมภีลชาดก** : (เนื้อเรื่องเดียวกับกุมภีลชาดกก่อน) (299-300) **ขันติวัณณนชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (301-302) **โกสิยชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (303-304) **คูถ-ปาณกชาดก** : เทวดาในราวป่า (305-306) **กามนีตชาดก** : ท้าวสักกะ (307-308) **ปลายิชาดก** : พระเจ้ากรุงตักสิลา (309-310) **ทุติยปลายิชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (311-312) **อุปาหนชาดก** : นายควาญช้าง (313-314) **วีณาถูนชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (315-316) **วิกัณณกชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (317-318) **อสิตาภุชา-ดก** : ดาบส (319-320) **วัจฉนขชาดก** : ปริพาชก (321-322) **พกชาดก** : พญาปลา (323-324) **สาเกตชาดก** : บุตรพราหมณ์ (325-326) **เอกปทชาดก** : เศรษฐี (กรุงพาราณสี) (327-328) **หริตมาตชาดก** : กบเขียว (329-330) **มหาปิงคลชาดก** : โอรสของพระเจ้ามหาปิงคละ (กรุงพาราณสี) (332-333) **สัพพทาฐชาดก** : ปุโรหิต (กรุงพาราณสี) (334-335) **สุนขชาดก** : บุตรตระกูลร่ำรวย (336-337) **คุตติลชาดก** : เทพคนธรรพ์ (338-339) **วิคติจฉชาดก** : ดาบส (340-341) **มูลปริยายชาดก** : พราหมณ์ (อาจารย์) (342-343) **พาโลวาทชาดก** : ดาบส (344-345) **ปาทัญชลิชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (346-347) **กิงสุโกปมชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (348-349) **สาลกชาดก** : พ่อค้า(กุฎุมพี)ขายข้าวเปลือก (350-351) **กปิชาดก** : ดาบส

ติกนิบาต (50 ชาดก) (352-354) **สังกัปปราคชาดก** : ดาบส (355-357) **ติลมุฏฐิชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (กรุงตักสิลา) (358-360) **มณิกัณฐชาดก** : ดาบส (361-363) **กุณฑกกุจฉิสินธวชาดก** : พ่อค้าม้า (364-366) **สุกชาดก** : พญานกแขกเต้า (367-369) **ชรูทปานชาดก** : หัวหน้าพ่อค้าเกวียน (370-372) **คาม-ณิจันทชาดก** : พระเจ้าอาทาสมุข (กรุงพาราณสี) (373-375) **มันธาตุราชชาดก** : พระเจ้ามันธาตุ (376-378) **ติรีติวัจฉชาดก** : ดาบส (379-381) **ทูตชาดก** : พระเจ้าโกชนสุทธิกราช (กรุงพาราณสี) (382-384) **ปทุมชาดก** : บุตรเศรษฐี (385-387) **มุทุปาณิชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (388-390) **จุลลปโลภนชาดก** : ดาบส (อนิตถิ-คันธกุมาร) (391-393) **มหาปนาทชาดก** : ท้าวสักกะ (394-396) **ขุรัปปชาดก** : เจ้าหน้าที่รักษาป่า (397-399) **วาตัคคสินธพชาดก** : ม้าสินธพ (400-402) **สุวัณณกัก-**

กฏกชาดก : ช้าง (403-405) **อารามทูสกชาดก** : (บุรุษ) บัณฑิต (กรุงพาราณสี) (406-408) **สุชาตาชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (409-411) **อุลูกชาดก** : หงส์ทอง (หังสโปดก) (412-414) **อุทปานทูสกชาดก** : ดาบส (415-417) **พยัคฆชาดก** : เทวดา (418-420) **กัจฉปชาดก** : ดาบส (421-423) **โลลชาดก** : นกพิราบ (424-426) **รุจิรชาดก** : นกพิราบ (427-429) **ทุรุธัมมชาดก** : พระเจ้ากรุงอินทปัฏฏ์ (กุรุราช) (430-432) **โรมชาดก** : นกพิราบ (433-435) **มหิสชาดก** : พญากระบือ (436-438) **สตปัตตชาดก** : หัวหน้าโจร (439-441) **ปูฏทูสกชาดก** : พราหมณ์ (442-444) **อัพภันตรชาดก** : ดาบส (445-447) **เสยยชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (448-450) **วัฑฒกีสูกรชาดก** : รุกขเทวดา (451-453) **สิริชาดก** : ดาบส (454-456) **มณิสูกรชาดก** : ดาบส (457-459) **สาลุกชาดก** : โค (460-462) **ลาภครหิกชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (กรุงพาราณสี) (463-465) **มัจฉทานชาดก** : กุฏุมพี (พ่อค้า) (466-468) **นานาฉันทชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (469-471) **สีลวีมังสชาดก** : พราหมณ์ปุโรหิต (472-474) **ภัทรฆฏเภทกชาดก** : ท้าวสักกะ (475-477) **สุปัตตชาดก** : กา (478-480) **กายนิพพินทชาดก** ดาบส (481-483) **ชัมพูชาทกชาดก** : รุกขเทวดา (484-486) **อันตชาดก** : รุกขเทวดา (487-489) **สมุททชาดก** : รุกขเทวดา (490-492) **กามวิลาปชาดก** : เทวดา (493-495) **อุทุมพรชาดก** : รุกขเทวดา (496-498) **โกมาริยปุตตชาดก** : ดาบส (โกมาริยบุตร) (499-501) **พกชาดก** : ท้าวสักกะ

จตุกนิบาต (50 ชาดก) (502-505) **จุลลกาลิงคชาดก** : ดาบส (506-509) **มหาอัสสาโรหชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (510-513) **เอกราชชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (514-517) **ทัททรชาดก** : นาค (518-521) **สีลวีมังสชาดก** : พราหมณ์ (522-525) **สุชาตาชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (526-529) **ปลาสชาดก** : รุกขเทวดา (530-533) **ชวสกุณชาดก** : นก (534-537) **ฉวชาดก** : บุตรจัณฑาล (538-541) **สัยหชาดก** : ดาบส (542-545) **ปุจิมันทชาดก** : รุกขเทวดา (546-549) **กัสสปมันทิยชาดก** : ดาบส (550-553) **ขันติวาทิชาดก** : ดาบส (554-557) **โลหกุมภีชาดก** : ดาบส (558-561) **มังสชาดก** : บุตรเศรษฐี (562-565) **สสปัณฑิตชาดก** : กระต่ายป่า (566-569) **มตโรทนชาดก** : บุตรเศรษฐี (570-573) **กณเวรชาดก** : โจร

(574-577) **คิตดิรชาดก** : ดาบส (578-581) **สุจจชชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (582-585) **กุฏิทูสกชาดก** : นกขมิ้น (586-589) **ทุททุภายชาดก** (อรรถกถาเรียก ทัททภายชาดก) : ราชสีห์ (590-593) **พรหมทัตตชาดก** : ดาบส (594-597) **จัมม-สาฏกชาดก** : พ่อค้า (598-601) **โคธชาดก** : พญาเหี้ย (602-605) **กักการุชาดก** : เทวดา (606-609) **กากาติชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (610-613) **อนนุโสจิยชาดก** : ดาบส (614-617) **กาฬพาหุชาดก** : ลิง (618-621) **สีลวีมังสชาดก** : ดาบส (622-625) **โกกาลิกชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (626-629) **รถลัฏฐิชาดก** : อำมาตย์ (ผู้พิพากษา) (630-633) **โคธชาดก** : อำมาตย์ (ผู้พิพากษา) (634-637) **ราโชวาท-ชาดก** : ดาบส (638-641) **ชัมพุกชาดก** : ราชสีห์ (642-645) **พรหาฉัตตชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (646-649) **ปีฐชาดก** : ดาบส (650-653) **ฤสชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (กรุงตักสิลา) (654-657) **พาเวรุชาดก** : พญานกยูง (658-661) **วิสัยห-ชาดก** : เศรษฐี (กรุงพาราณสี) (662-665) **กุณฑลิกชาดก** : (มีรายละเอียดอยู่ในกุณาลชาดก) (666-669) **วานรชาดก** : ลิง (670-673) **กุนดินีชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (674-677) **อัมพชาดก** : ท้าวสักกะ (678-681) **คชกุมภชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (682-685) **เกสวชาดก** : ดาบส (686-689) **อยกูฏชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (690-693) **อรัญญชาดก** : ดาบส (694-697) **สันธิเภทชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (698-701) **เทวดาปัญหาชาดก** : (มีอยู่ในมหาอุมมัคคชาดก)

ปัญจกนิบาต (25 ชาดก) (702-706) **มณิกุณฑลชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (707-711) **สุชาตชาดก** : กุฏมพี (สุชาตกุมาร) (712-716) **เวนสาขชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (กรุงตักสิลา) (717-721) **อุรคชาดก** : พราหมณ์ (กรุงพาราณสี) (722-726) **ธังกชาดก** : ดาบส (พระเจ้าธังกราช) (727-731) **การันทิยชาดก** : ศิษย์อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (กรุงตักสิลา) (732-736) **ลฏุกิกชาดก** : ช้าง (ป่า) จ่าโขลง (737-742) **จุลลธัมมปาลชาดก** : พระราชโอรส (ธัมมปาลกุมาร) (743-747) **สุวัณณมิค-ชาดก** : พญากวาง (748-752) **สุสันธีชาดก** : พญาสุบรรณ (753-757) **วัณ-ณาโรหชาดก** : รุกขเทวดา (758-762) **สีลวีมังสชาดก** : ดาบส (763-767) **หิริชาดก** : เศรษฐี (กรุงพาราณสี) (768-772) **ชัชโชปนชาดก** : (มีรายละเอียดอยู่ในมหา-

อุมมังคชาดก) (773-777) **อหิตุณฑิกชาดก** : พ่อค้าข้าวเปลือก (778-782) **คุมพิย-ชาดก** : พ่อค้าเกวียน (783-787) **สาลิยชาดก** : กฎุมพี (เด็กบัณฑิต) (788-792) **ตจสารชาดก** : กุฎุมพี (เด็กบัณฑิต) (793-797) **มิตตวินทุกชาดก** : เทวดา (798-802) **ปลาสชาดก** : หงส์ทอง (803-807) **ทีฆีติโกสลชาดก** : พระเจ้ากรุงสาวัตถี (ทีฆาวุกุมาร) (808-812) **มิคโปตกชาดก** : ท้าวสักกะ (813-817) **มูสิกชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (กรุงพาราณสี) (818-824) **จุลลธนุคคหชาดก** : ท้าวสักกะ (825-830) **กโปตกชาดก** : นกพิราบ

ฉักกนิบาต (20 ชาดก) (831-836) **อาวาริยชาดก** : ดาบส (837-842) **เสตเกตุชาดก** : อาจารย์ทิศาปาโมกข์ (ปุโรหิตกรุงพาราณสี) (843-848) **ทรีมุขชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (โอรสของพระเจ้ามคธราช) (849-854) **เนรุชาดก** : หงส์ (855-862) **อาสังกชาดก** : ดาบส (863-868) **มิคาโลปชาดก** : แร้ง (869-885) **สิริกาลกัณ-ณิชาดก** : เศรษฐี (กรุงพาราณสี) (886-892) **กุกกุฏชาดก** : พญาไก่ (893-898) **ธัมมัทธชชาดก** : นก (กลางมหาสมุทร) (899-904) **นันทิยมิคราชชาดก** : กวาง (นันทิยมิคราช) (905-910) **ชุรปุตตชาดก** : ท้าวสักกะ (911-916) **สูจิชาดก** : หัวหน้าช่างเหล็ก (917-922) **ตุณฑิลชาดก** : สุกร (923-930) **สุวัณณกักกฏกชาดก** : พราหมณ์ (ในตระกูลกาสิกพราหมณ์) (931-936) **มัยหกสกุณชาดก** : ดาบส (937-943) **ปัพพชิตวิเหฐกชาดก** : ท้าวสักกะ (944-950) **อุปสิงคปุปผชาดก** : ดาบส (951-956) **วิฆาสาทชาดก** : ท้าวสักกะ (957-962) **วัฏฏกชาดก** : นกกระจาบ (963-968) **มณิชาดก** : นกพิราบ

สัตตกนิบาต (21 ชาดก) (969-975) **กุกกุชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (976-982) **มโนชชาดก** : สิงโต (983-989) **สุตนชาดก** : เสนาบดี (เกิดในครอบครัวคนจน) (990-996) **คิชฌชาดก** : พญาแร้ง (997-1006) **ทัพพปุปผชาดก** : รุกขเทวดา (1007-1013) **ทสัณณกชาดก** : อำมาตย์ (เสนกบัณฑิต) (1014-1020) **เสนกชาดก** : อำมาตย์ (เสนกบัณฑิต) (1021-1027) **อัฏฐิเสนชาดก** : ดาบส (1028-1034) **กปิชาดก** : พญาลิง (1035-1042) **พกพรหมชาดก** : กัปปมาณพ (ศิษย์ดาบส)

(1043-1049) **คันธารชาดก** : พระราชา (แคว้นคันธาระ) (1050-1056) **มหากปิชาดก** : พญาลิง (1057-1064) **กุมภการชาดก** : ดาบส (1065-1071) **ทัฬหธัมมชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี) (1072-1078) **โสมทัตตชาดก** : ท้าวสักกะ (1079-1085) **สุสีมชาดก** : ดาบส (พระเจ้าสุสีมะ) (1086-1092) **โกฏสิมพลิชาดก** : รุกขเทวดา (1093-1099) **ธูมการิชาดก** : ปุโรหิต (วิธูรบัณฑิต) (1100-1106) **ชาครชาดก** : ดาบส (1107-1113) **กุมมาสปิณฑชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (พรหมทัต) (1114-1120) **ปรันตปชาดก** : พระราชโอรส (กรุงพาราณสี)

อัฏฐกนิบาต (10 ชาดก) (1121-1128) **กัจจานิชาดก** : ท้าวสักกะ (1129-1136) **อัฏฐสัททชาดก** : ดาบส (1137-1145) **สุลสาชาดก** : เทวดา (1146-1154) **สุมังคลชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (1155-1162) **คังคมาลชาดก** : พระเจ้าอุทัยราช (กรุงพาราณสี) (1163-1170) **เจติยราชชาดก** : ดาบส (กบิลพราหมณ์) (1171-1179) **อินทริยชาดก** : ดาบส (สรภังคดาบส) (1180-1187) **อาทิตตชาดก** : พระเจ้าเภารุวราช (แคว้นสีวี) (1188-1198) **อัฏฐานชาดก** : ดาบส (1199-1206) **ทีปิชาดก** : ดาบส

นวกนิบาต (12 ชาดก) (1207-1215) **คิชฌชาดก** : แร้ง (1216-1225) **โกสัมพิยชาดก** : ทีฆาวุกุมาร (1226-1235) **มหาสุวกราชชาดก** : พญานกแขกเต้า (1236-1245) **จุลลสุวกราชชาดก** : พญานกแขกเต้า (1246-1254) **หริตจชาดก** : ดาบส (1255-1264) **ปทกุสลมาณวชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (มาณพนักสังเกตรอยเท้า) (1265-1273) **โลมสกัสสปชาดก** : ดาบส (1274-1282) **จักกวาก-ชาดก** : นกจักรพราก (1283-1291) **หลิททราคชาดก** : ดาบส (1292-1300) **สมุค-คชาดก** : ดาบส (1301-1309) **ปูติมังสชาดก** : รุกขเทวดา (1310-1318) **ทัททรชาดก** (อรรถกถาเรียก ติตติรชาดก) : นกกระทา

ทสกนิบาต (16 ชาดก) (1319-1328) **จตุทวารชาดก** : รุกขเทวดา (1329-1341) **กัณหชาดก** : ดาบส(กัณหบัณฑิต) (1342-1356) **จตุโปสถิกชาดก** : (มีรายละเอียดอยู่ในปุณณกชาดก) (1357-1366) **สังขชาดก** : สังขพราหมณ์ (1367-

1379) **จุลลโพธิชาดก** : ดาบส (โพธิกุมาร) (1380-1389) **มัณฑัพยชาดก** (อรรถกถาเรียก กัณหทีปายนชาดก) : ดาบส (1390-1399) **นิโครธชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (นิโครธกุมาร) (1400-1409) **ตักกลชาดก** : กุมารบัณฑิต (กรุงพาราณสี) (1410-1421) **มหาธัมมปาลชาดก** : พราหมณ์ (ธัมมปาละ) (1422-1432) **กุกกุฏชาดก** : พญาไก่ (1433-1442) **มัฏฐกุณฑลิชาดก** : เทวดา (1443-1452) **พิลารโกสิยชาดก** : ปัญจสิขเทวบุตร (1453-1462) **จักกวากชาดก** : นกจักรพราก (1463-1472) **ภูริ-ปัญหาชาดก** : (รายละเอียดมีอยู่ในมหาอุมมังคชาดก) (1473-1482) **มหามังคลชาดก** : ดาบส (1483-1492) **มตบัณฑิตชาดก** : มตบัณฑิต

เอกาทสกนิบาต (9 ชาดก) (1493-1503) **มาตุโปสกชาดก** : พญาช้าง (1504-1514) **ชุณหชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (ชุณหราช) (1515-1525) **ธัมมเทวปุตต-ชาดก** : เทวดา (1526-1541) **อุทยชาดก** : ท้าวสักกะ (1542-1552) **ปานียชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (1553-1563) **ยุธัญชยชาดก** : ดาบส (ยุธัญชยะ) (1564-1576) **ทสรถชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (รามราช) (1577-1587) **สังวรชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (สังวรราช) (1588-1600) **สุปปารกชาดก** : หัวหน้าต้นหน

ทวาทสกนิบาต (10 ชาดก) (1601-1612) **จุลลกุณาลชาดก** : (มีรายละเอียดอยู่ในกุณาลชาดก) (1613-1624) **ภัททสาลชาดก** : รุกขเทวดา (ภัททสาลเทวราช) (1625-1636) **สมุททวาณิชชาดก** : ช่างไม้ (1637-1648) **กามชาดก** : ดาบส (1649-1660) **ชนสันธชาดก** : พระเจ้ากรุงพาราณสี (ชนสันธราช) (1661-1672) **มหากัณห-ชาดก** : ท้าวสักกะ (1673-1685) **โกสิยชาดก** : (รายละเอียดมีอยู่ในสุธาโภชนชาดก) (1686-1697) **เมณฑกปัญหาชาดก** : (รายละเอียดมีอยู่ในอุมมังคชาดก) (1698-1712) **มหาปทุมชาดก** : ดาบส (ปทุมกุมาร) (1713-1724) **มิตตามิตตชาดก** : อำมาตย์ (กรุงพาราณสี)

เตรสนิบาต (10 ชาดก) (1725-1737) **อัมพชาดก** : บุตรจัณฑาล (1738-1750) **ผันทนชาดก** : รุกขเทวดา (1751-1763) **ชวนหังสชาดก** : พญาหงส์ (1764-

1776) **จุลลนารทกัสสปชาดก** : ดาบส (1777-1789) **ทูตชาดก** : พราหมณ์ (1790-1805) **กาลิงคโพธิชาดก** : พระเจ้ากาลิงคะ (ภารทวาชะ) (1806-1825) **อกิตติชาดก** ดาบส (อกิตติดาบส) (1826-1838) **ตักการิยชาดก** : ตักการิยบัณฑิต (กรุงพาราณสี) (1839-1853) **รุรุมิคชาดก** : กวาง (1854-1871) **สรภชาดก** : ละมั่ง

ปกิณณกนิบาต (13 ชาดก) (1872-1882) **สาลิเกทารชาดก** : พญานกแขกเต้า (1883-1890) **จันทกินนรชาดก** : กินนร (1891-1906) **มหาอุกกุสชาดก** : ราชสีห์ (1907-1920) **อุททาลกชาดก** : ปุโรหิต (1921-1941) **ภิสชาดก** (หรือภิงสกชาดก) : พราหมณ์ (มหากาญจนกุมาร) (1942-1950) **สุรุจิชาดก** : ท้าวสักกะ (1951-1960) **ปัญจุโปสถิกชาดก** : ดาบส (1961-1974) **มหาโมรชาดก** : พญานกยูง (1975-1989) **ตัจฉสูกรชาดก** : รุกขเทวดา (1990-1993) **มหาวาณิชชาดก** : นายกองเกวียน (1994-2000) **สาธินราชชาดก** : พระเจ้ากรุงมิถิลา (สาธินราช) (2001-2023) **ทสพราหมณ-ชาดก** : อำมาตย์ (วิธูรบัณฑิต) (2024-2032) **ภิกขาปรัมปรชาดก** : ดาบส

วีสตินิบาต (14 ชาดก) (2033-2053) **มาตังคชาดก** : คนจัณฑาล (มาตังคบัณฑิต) (2054-2065) **จิตตสัมภูตชาดก** : ดาบส (จิตตบัณฑิต) (2066-2083) **สีวิ-ราชชาดก** : พระเจ้าสีวิราช (แคว้นสีวี) (2084-2103) **สิริมันทชาดก** : (อรรถกถาเรียกว่า สิริเมณฑกชาดก มีรายละเอียดอยู่ในมหาอุมมังคชาดก) (2104-2123) **โรหนมิคชาดก** : กวาง (โรหนมิคราช) (2124-2141) **หังสชาดก** : พญาหงส์ (2142-2152) **สัตติคุมพชาดก** : พญานกแขกเต้า (2153-2163) **ภัลลาติยชาดก** (อรรถกถาเรียก ภัลลาติกชาดก) พระเจ้ากรุงพาราณสี (ภัลลาติกราช) (2164-2179) **โสมนัสสชาดก** : ดาบส (โสมนัสสกุมาร) (2180-2207) **จัมเปยยชาดก** : พญานาค (จัมเปยยนาคราช) (2208-2227) **มหาปโลภนชาดก** : พระราชโอรส (อนิตถิคันธกุมาร) (2228-2244) **ปัญจบัณฑิตชาดก** : (มีรายละเอียดอยู่ในมหาอุมมังคชาดก) (2245-2260) **หัตถิปาลชาดก** : ดาบส (หัตถิปาลกุมาร) (2261-2284) **อโยฆรชาดก** ดาบส (อโยฆรกุมาร)

ติงสตินิบาต (10 ชาดก) (2285-2291) **กิงฉันทชาดก** : ดาบส (2292-2295)

กุมภชาดก : ท้าวสักกะ (2296-2326) **ชยทิสชาดก** : พระราชโอรส (อลีนสัตตุกุมาร) (2327-2351) **ฉัททันตชาดก** : พญาช้าง (ฉัททันต์) (2352-2369) **สัมภวชาดก** : พราหมณ์ (สัมภวบัณฑิต) (2370-2371) **มหากปิชาดก** : พญาลิง (2372-2386) **ทกรักขสชาดก** : (รายละเอียดมีอยู่ในมหาอุมมังคชาดก) (2387-2405) **ปัณฑรก-ชาดก** : พญาครุฑ (สุบรรณราช) (2406-2418) **สัมพุลาชาดก** : ดาบส (2419-2437) **ภัณฑุติณฑุกชาดก** : รุกขเทวดา

จัตตาฬีสนิบาต (5 ชาดก) (2438-2445) **เตสกุณชาดก** : พญานก (ชัมพุกะ) (2446-2477) **สรภังคชาดก** : ดาบส (สรภังคะ) 2478-2494) **อลัมพุสาชาดก** : ดาบส (2495-2518) **สังขปาลชาดก** : พญานาค (สังขปาละ) (2519-2549) **จุลลสุตโสมชาดก** : ดาบส (พระเจ้าสุตโสม)

จบพระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม 27

ปัญญาสนิบาต (3 ชาดก) (1-19) **นฬินิกาชาดก** : ดาบส (อุทิจจะ) (20-51) **อุมมาทันตีชาดก** : พระเจ้าสีวิราช (52-65) **มหาโพธิชาดก** : ปริพาชก (โพธิกุมาร)

สัฏฐิกนิบาต (2 ชาดก) (66-89) **โสณกชาดก** : ดาบส (พระเจ้าอรินทมะ) (90-93) **สังกิจจชาดก** : ดาบส (สังกิจจบัณฑิต)

สัตตตินิบาต (2 ชาดก) (94-133) **กุสชาดก** : พระเจ้ากุสราช (กรุงกุสาวดี) (134-162) **โสณนันทชาดก** : ดาบส (โสณบัณฑิต)

อสีตินิบาต (5 ชาดก) (163-198) **จุลลหังสชาดก** : พญาหงส์ (199-248) **มหาหังสชาดก** : พญาหงส์ (249-295) **สุธาโภชนชาดก** : ท้าวสักกะ (296-314) **กุณาลชาดก** : พญานกดุเหว่า (ชื่อกุณาละ) (315-393) **มหาสุตโสมชาดก** : พระเจ้าสุตโสม

ภาพเขียนแสดงการบำเพ็ญวิริยบารมีของพระมหาชนก (โดย พระเทวาภินิมมิต)

มหานิบาต (มหาทศชาติ 10 ชาดก) (394-441) **เตมิยชาดก** : พระเตมิยะ (ดาบส) (442-481) **มหาชนกชาดก** : ดาบส (พระมหาชนกราช) (482-524) **สุวัณณสามชาดก** : ดาบส (สุวัณณสาม) (525-599) **เนมิราชชาดก** : ดาบส (เนมิราช) (600-686) **มโหสถชาดก** มโหสถบัณฑิต (687-774) **ภูริทัตตชาดก** : ภูริทัตต์ (พญานาค) (775-833) **จันทกุมารชาดก** : พระราชโอรส (จันทกุมาร) (834-892) **มหานารทกัสสปชาดก** (อรรถกถาเรียกว่า พรหมนารทชาดก) ดาบส (นารทะ) (893-1044) **วิธุรชาดก** : อำมาตย์ (วิธุรบัณฑิต) (1045-1269) **เวสสันดรชาดก** : พระเวสสันดร ●

จบพระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม 28

จบชาดกแห่งขุททกนิกาย

มหานิทเทส-จูฬนิทเทส

พระไตรปิฎกบาลีเล่ม 29 คือ "มหานิทเทส" พระไตร-ปิฎกบาลีเล่ม 30 คือ "จูฬนิทเทส" ทั้งมหานิทเทสและจูฬนิทเทส เป็นคำอธิบายธรรมโดยพระสาริบุตร ธรรมที่ยกมาอธิบายเป็นธรรม(ส่วนหนึ่ง)ในสุตตนิบาตแห่งขุททกนิกาย

ในสุตตนิบาตแห่งขุททกนิกาย(อยู่ในเล่มนี้ หน้า 213-232) แบ่งเนื้อหาเป็น 5 วรรค(หมวดย่อย) คือ 1. อุรควรรค 2. จูฬวรรค 3. มหาวรรค 4. อัฏฐกวรรค 5. ปารายนวรรค, มหา-นิทเทสยกธรรมในอัฏฐกวรรคมาอธิบาย จูฬนิทเทสยกธรรมในปารายนวรรค(ธรรมในปัญหาของโสฬสมาณพ)และธรรมในขัคค-วิสาณสูตรในอุรควรรคมาอธิบาย

(คำว่า"นิทเทส"(หรือนิเทศ) แปลว่า คำอธิบาย มีคำที่อยู่ในชุดเดียวกันอีก 2 คำคือ อุทเทส และ ปฏินิทเทส, อุท-เทส(หรืออุเทศ) ได้แก่หัวข้อหรือบทตั้ง, ปฏินิทเทส(หรือปฏินิเทศ) ได้แก่คำตอบ กล่าวคือ เริ่มด้วยการตั้งหัวข้อ(อุทเทส) แล้วอธิบายความ(นิทเทส) เพื่อให้ได้คำตอบ(ปฏินิทเทส) อย่างใดอย่างหนึ่ง)

มหานิทเทส

อัฏฐกวรรคแห่งสุตตนิบาต (1-29) กามสุตตนิทเทส 30-69) คุหัฏฐกสุตตนิทเทส (70-108) ทุฏฐัฏฐกสุตตนิทเทส (109-145) สัทธัฏฐกสุตตนิทเทส (146-180) ปรมัฏฐกสุตตนิทเทส (181-223) ชราสุตตนิทเทส (224-267) ติสสเมตเตยยสุตตนิทเทส (268-320) ปสูรสุตตนิทเทส (321-373) มาคันทิยสุตตนิทเทส (374-441) ปุราเภทสุตตนิทเทส (442-519) กลหวิวาทสุตตนิทเทส (520-600) จูฬวิยูหสุตตนิทเทส (601-699) มหาวิยูหสุตตนิทเทส (700-788) ดุวฏฐกสุตตนิทเทส (789-881) อัตตทัณฑสุตตนิทเทส (882-988) สารีปุตตสุตตนิทเทส

(เป็นคำอธิบายใน 16 พระสูตรแห่งอัฏฐกวรรค)

จบพระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม 29

จูฬนิทเทส

ปารายนวรรคแห่งสุตตนิบาต (1-56) วัตถุคาถา(คาถาเล่าเรื่อง) (57-99) นิทเทสปัญหาของอชิตมาณพ (100-115) นิทเทสปัญหาของติสสเมตเตยยมาณพ (116-145) นิทเทสปัญหาของปุณณกมาณพ (146-202) นิทเทสปัญหาของเมตตคูมาณพ (203-241) นิทเทสปัญหาของโธตกมาณพ (242-280) นิทเทสปัญหาของอุปสีวมาณพ (281-323) นิทเทสปัญหาของนันทมาณพ (324-345) นิทเทสปัญหาของเหมกมาณพ (346-365) นิทเทสปัญหาของโตเทยยมาณพ (366-387) นิทเทสปัญหาของกัปปมาณพ (388-

412) นิทเทสปัญหาของชตุกัณณิมาณพ (413-432) นิทเทสปัญหาของภัทราวุธมาณพ (433-466) นิทเทสปัญหาของอุทยมาณพ (467-489) นิทเทสปัญหาของโปสาลมาณพ (490-510) นิทเทสปัญหาของโมฆราชมาณพ (511-531) นิทเทสปัญหาของปิงคิยมาณพ (532-662) นิทเทสปัญหาของมาณพทั้ง 16 (โสฬสมาณพ)

อุรควรรคแห่งสุตตนิบาต (663-821) ขัคควิสาณสุตตนิทเทส (ในวรรคนี้ นิทเทสเพียงพระสูตรเดียว)

(อรรถกถาแห่งมหานิทเทสและจูฬนิทเทส ชื่อ "สัทธัมมปัชโชติกา" แต่งโดยพระอุปเสนะแห่งมหาวิหาร)

จบพระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม 30

ปฏิสัมภิทามรรค

ปฏิสัมภิทามรรค มาจากคำว่า ปฏิสมฺภิทานํ มคฺโค แปลว่า "ทางแห่งปฏิสัมภิทาทั้งหลาย" เป็นการอธิบายธรรมอย่างวิจิตรพิสดารของพระสาริบุตร ลักษณะเนื้อหาคล้ายกับแนวอธิบายธรรมในอรรถกถา อาจกล่าวได้ว่าเป็นแบบฉบับของงานอรรถกถาที่เกิดขึ้นในสมัยต่อมา

คัมภีร์อธิบายหรืออรรถกถาของปฏิสัมภิทามรรค มีอยู่อีกชั้นหนึ่งต่างหาก เรียกว่า "สัทธัมมปกาสินี" แต่งโดยพระมหานามะ(แห่งลังกา) โดยมีคัมภีร์อรรถกถาที่มีอยู่ก่อนเป็นแนวทางเหมือนงานอรรถกถาทั้งหลาย

เนื้อหาของปฏิสัมภิทามรรค บรรจุอยู่ในพระไตรปิฎกบาลีเล่ม 31 แบ่งออกเป็น 3 วรรค(หมวด) คือ 1. มหาวรรค 2. ยุคนัทธวรรค 3. ปัญญาวรรค แต่ละวรรคมี 10 หมวดธรรม

มหาวรรค

มหาวรรค มี 10 หมวดธรรมคือ 1. ญาณกถา (เรื่องญาณ-ความรู้) 2. ทิฏฐิกถา (เรื่องความเห็น) 3. อานาปานกถา (เรื่องลมหายใจเข้าออก) 4. อินทริยกถา(เรื่องอินทรีย์-ธรรมที่เป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน) 5. วิโมกขกถา (เรื่องวิโมกข์-ความ

หลุดพ้น) 6. คติกถา (เรื่องคติ-ที่ไป, ทางไป) 7. กัมมกถา (เรื่องกรรม) 8. วิปัลลาสกถา(เรื่องวิปลาส-ความคลาดเคลื่อน, ความวิปริต) 9. มัคคกถา(เรื่องมรรค) 10. มัณฑเปยยกถา (เรื่องพรหมจรรย์ซึ่งเปรียบเหมือนเนยใสควรดื่ม)

ญาณกถา (1) สุตมยญาณ (2-9) อภิญเญยยธรรม (ธรรมในเรื่องสุตมยญาณ) (10-85) สัจจญาณ (86-91) สีลมย-ญาณ (92-93) สมาธิภาวนามยญาณ (94-98) ธัมมฐิติญาณ (99-102) สัมมสนญาณ (103-111) อุทยัพพยญาณ (112-114) ภังคานุปัสสนาญาณ (115-119) อาทีนวญาณ (120-135) สังขารุ-เปกขาญาณ (136-142) โคตรภูญาณ (143-147) มัคคญาณ (148-151) ผลญาณ (152) วิมุตติญาณ (153-159) ปัจจเวก-ขณญาณ (160-162) วัตถุนานัตตญาณ (163-164) โคจรนานัตตญาณ (165-170) จริยานานัตตญาณ (171-176) ภูมินานัตตญาณ (177-184) ธัมมนานัตตญาณ (185) ญาณปัญจกะ (ญาณ 5 อย่างคือ 1. ญาตัฏฐญาณ 2. ตีรณัฏฐญาณ 3. ปริจจาคัฏฐญาณ 4. เอก-รสัฏฐญาณ 5. ผัสสนัฏฐญาณ) (186-201) ปฏิสัมภิทาญาณ 4 (202-210) ญาณัตตยา (ญาณ 3 อย่างคือ 1. วิหารัฏฐญาณ 2. สมาปัตตัฏฐญาณ 3. วิหารสมาปัตตัฏฐญาณ) (211-214) อานันตริกสมาธิญาณ (215-216) อรณวิหารญาณ (217-225) นิโรธสมาปัตติญาณ (226) ปรินิพพานญาณ (227-232) สมสี-สัฏฐญาณ (233-236) สัลเลขัฏฐญาณ (237-238) วิริยารัมภญาณ (239-241) อัตถสันทัสสนญาณ (242) ทัสสนวิสุทธิญาณ (243-244) ขันติญาณปริโยคาหณญาณ (245) ปเทสวิหารญาณ (246-

252) วิวัฏฏญาณฉักกะ (วิวัฏฏญาณ 5 อย่างคือ 1. สัญญา-วิวัฏฏญาณ 2. เจโตวิวัฏฏญาณ 3. จิตตวิวัฏฏญาณ 4. ญาณ-วิวัฏฏญาณ 5. วิโมกขวิวัฏฏญาณ 6. สัจจวิวัฏฏญาณ) (253) อิทธิวิธญาณ (254) โสตธาตุวิสุทธิญาณ (255) เจโตปริยญาณ (256) บุพเพนิวาสานุสติญาณ (257) ทิพพจักขุญาณ (258-263) อาสวักขยญาณ (264-267) สัจจญาณจตุกทวยะ (สัจจญาณ 4 อย่างคือ 1. ทุกขญาณ 2. ทุกขสมุทยญาณ 3. ทุกขนิโรธญาณ 4. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาญาณ) (268) สุทธิกปฏิสัมภิทาญาณ 4

(ญาณที่กล่าวทั้งหมด นับได้ 67 ประเภท เป็นญาณที่มีอยู่ในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวก คือมีได้เท่าเทียมกัน อีก 6 ญาณที่เหลือต่อไปนี้ เป็นพระญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเฉพาะ)

(369-376) อินทริยปโรปริยัตตญาณ (277-283) อาสยานุสยญาณ (284) ยมกปาฏิหาริยญาณ (285) มหากรุณาสมาปัตติญาณ (286-293) สัพพัญญุตญาณ และ อนาวรณญาณ (เฉพาะอนาวรณญาณ มีคำอธิบายรวมอยู่กับสัพพัญญุตญาณ)

ทิฏฐิกถา (394-306) 1. อะไรเป็นที่ตั้งแห่งทิฐิ 2. อะไรเป็นความกลุ้มรุมของทิฐิ 3. ทิฐิผิดมีกี่ประเภท 4. ถอนทิฐิ(ผิด)ได้อย่างไร 5. ความยึดถือผิดด้วยทิฐิเป็นอย่างไร (307-311) อัสสาททิฏฐิ (312-332) อัตตานุทิฐิ (333) มิจฉาทิฐิ (334) สักกายทิฐิ (335) สัสสตทิฐิ (336) อุจเฉททิฐิ (337-347) อันตคาหิกทิฐิ (348) ปุพพันตานุทิฐิ (349) อปรันตานุทิฐิ (350) สัญโญชนิกทิฐิ (351-352) มานวินิพันธทิฐิ (353) อัตตวาท-

ปฏิสังยุตตทิฐิ (354) โลกวาทปฏิสังยุตตทิฐิ (355-356) ภววิภวทิฐิ (357-361) ทิฐิวิบัติ-ทิฐิสมบัติ

อานาปานกถา (362-386) อานาปานสติสมาธิ (387-421) อธิบายวิธีเจริญอานาปานสติสมาธิ (422) ญาณอันเกิดจากอานาปานสติสมาธิ

อินทริยกถา (423-427) อินทรีย์ 5 (1. สัทธินทรีย์ 2. วิริยินทรีย์ 3. สตินทรีย์ 4. สมาธินทรีย์ 5. ปัญญินทรีย์) พร้อมทั้งวิธีเจริญอินทรีย์ 5 (428) ผู้เจริญอินทรีย์ 5 (429-435) คุณและโทษในเรื่องอินทรีย์ 5 (436-468) วิธีตรวจสอบความมีอินทรีย์

วิโมกขกถา (469-473) วิโมกข์ 3 และ วิโมกข์ 68 (474-476) ความหมายของคำว่าวิโมกข์ (477) อรูปสมาบัติวิโมกข์ และสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติวิโมกข์ (478) สมยวิโมกข์-อสมยวิโมกข์-สามยิกวิโมกข์-อสามยิกวิโมกข์-กุปปวิโมกข์-โลกิยวิโมกข์-โลกุตรวิโมกข์-สาสวิโมกข์-อนาสววิโมกข์ (479) สามิสวิโมกข์-นิรามิสวิโมกข์-นิรามิสตรวิโมกข์-ปณิหิตวิโมกข์-อัปปณิหิตวิโมกข์-ปณิหิตปฏิปัสสัทธิวิโมกข์-สัญญุตวิโมกข์-วิสัญญุตวิโมกข์-เอกัตตวิโมกข์-นานัตตวิโมกข์ (480) สัญญาวิโมกข์ (481) ญาณวิโมกข์ (482) สีติยาวิโมกข์ (483) ฌานวิโมกข์ (484-486) อนุปาทาจิตตวิโมกข์ (487-516) วิโมกข์ 3 กับวิปัสสนา

คติกถา (517-522) กรรมเป็นปัจจัยให้มีคติภพต่างๆ อย่างไร

กัมมกถา (523-524) กรรมและผลของกรรมประเภทต่างๆ

วิปัลลาสกถา (225-526) วิปลาส 3 (1. สัญญาวิปลาส 2.

จิตตวิปลาส 3. ทิฏฐิวิปลาส)

มัคคกถา (527-529) อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นทางอย่างไร

มัณฑเปยยกถา (530-533) ความใส(น่าดื่ม)ของพรหมจรรย์ประกอบด้วย 1. คำสอน 2. ผู้ประพฤติตาม 3. อริยมรรคมีองค์ 8

ยุคนัทธวรรค

ยุคนัทธวรรค มี 10 หมวดธรรม คือ 1. ยุคนัทธกถา(เรื่องธรรมเข้าคู่กัน) 2. สัจจกถา(เรื่องอริยสัจ 4) 3. โพชฌังคกถา(เรื่องโพชฌงค์ 7) 4. เมตตากถา(เรื่องอานิสงส์ของการเจริญเมตตา) 5. วิราคกถา(เรื่องวิราคะและวิมุตติ) 6. ปฏิสัมภิทามัคคกถา(เรื่องปฏิสัมภิทา 4) 7. ธัมมจักกกถา (เรื่องญาณในอริยสัจ 4) 8. โลกุตรกถา (เรื่องโพธิปักขิยธรรม 37 มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1) 9. พลกถา (เรื่องพละ 5) 10. สุญญกถา (เรื่องความว่างประเภทต่างๆ)

(ชื่อวรรค ตั้งตามประเภทธรรมหมวดยุคนัทธกถา ส่วนธรรมอีก 9 หมวดไม่ใช่ธรรมเข้าคู่กัน)

ยุคนัทธกถา (534) พระอานนท์กล่าวสอนภิกษุทั้งหลายที่วัดโฆสิตาราม กรุงโกสัมพี ว่าการบรรลุมรรคผล มีได้หลายวิธี วิธีหนึ่งคือ เจริญสมถะ(สมาธิ)นำวิปัสสนา วิธีหนึ่งคือ เจริญวิปัสสนานำสมถะ วิธีหนึ่งคือ เจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กันไป วิธีหนึ่งคือ แยกจิตออกจากความฟุ้งซ่าน (อุทธัจจะ) (535-536)

อธิบายวิธีเจริญสมถะนำวิปัสสนา (537) อธิบายวิธีเจริญวิปัสสนานำสมถะ (538-541) อธิบายวิธีเจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กันไป (542-543) อธิบายวิธีแยกจิตออกจากความฟุ้งซ่าน

สัจจกถา (544-556) อธิบายพระพุทธดำรัสเรื่องอริยสัจ 4

โพชฌังคกถา (557-568) อธิบายความหมายของโพชฌงค์ (569-573) โพชฌงค์ 7 เป็นวิหารธรรมของพระสาริบุตรอย่างไร

เมตตากถา (574) อานิสงส์ 11 ประการของการเจริญเมตตาเจโตวิมุตติ (575-587) การเจริญเมตตาเจโตวิมุตติ ทำได้หลายวิธี

วิราคกถา (588-592) วิราคะเป็นมรรค (593-597) วิมุตติเป็นผล

ปฏิสัมภิทากถา (598-601) ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (602-613) ปฏิสัมภิทา 4 เกิดขึ้นพร้อมเมื่อตรัสรู้อริยสัจ 4

ธัมมจักกกถา (614-619) อธิบายความหมายของ"ธรรมจักร"

โลกุตรกถา (620) โลกุตรธรรม หมายถึง สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 มรรคมีองค์ 8 อริยมรรค 4 สามัญญผล(อริยผล) 4 และ นิพพาน, ความหมายของคำว่า โลกุตระ

พลกถา (621) พละ 5 และพละ 8 (622-632) อธิบายพละ 5 และพละ 68

สุญญกถา (633) ที่วัดเชตวัน พระพุทธองค์ทรงตอบคำ

ทูลถามของพระอานนท์เรื่องสุญญตา ว่า สูญ หมายถึงว่างจากตนและว่างจากของของตน (634-658) อธิบายสุญญตาในธรรมทั้งหลาย

ปัญญาวรรค

ปัญญาวรรค มี 10 หมวดธรรม คือ 1. มหาปัญญากถา(เรื่องปัญญาชนิดต่างๆ) 2. อิทธิกถา(เรื่องฤทธิ์) 3. อภิสมยกถา(เรื่องความตรัสรู้) 4. วิเวกกถา (เรื่องศีลและวิเวก) 5. จริยากถา(เรื่องจริยา 8) ปาฏิหาริยกถา(เรื่องปาฏิหาริย์ 3) 7. สมสีสกถา(เรื่องความสงบ) 8. สติปัฏฐานกถา(เรื่องสติปัฏฐาน 4) 9. วิปัสสนากถา(เรื่องวิปัสสนา) 10. มาติกากถา(เรื่องเนกขัมมะ)

มหาปัญญากถา (659-661) ปัญญาที่เกิดจากวิปัสสนา (อนุปัสสนา) ชนิดต่างๆ (622-663) ธรรมที่เป็นไปเพื่ออริยผล (664) การได้มาซึ่งปัญญาชนิดต่างๆ (665) มหาปัญญา (666) ปุถุปัญญา (667) วิปุลปัญญา (668) คัมภีรปัญญา (669) อัสสามันตปัญญา (670) ภูริปัญญา (671) ปัญญาพาหุลละ (672) สีฆปัญญา (673) (674) หาสปัญญา (675) ชวนปัญญา (676) ติกขปัญญา (677) นิพเพธิกปัญญา (678) ปัญญาของผู้บรรลุปฏิสัมภิทา

อิทธิกถา (679-684) ฤทธิ์ชนิดต่างๆ และบ่อเกิดแห่งฤทธิ์ (685) ฤทธิ์อธิษฐาน (686) ฤทธิ์ที่แผลงได้ต่างๆ (687) ฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ (688) ฤทธิ์แผ่ไปด้วยญาณ (689) ฤทธิ์แผ่ไปด้วยสมาธิ (690) ฤทธิ์ของพระอริยะ (691) ฤทธิ์เกิดจากผลกรรม

(692) ฤทธิ์ของผู้มีบุญ (693) ฤทธิ์สำเร็จด้วยวิชชา (694) ฤทธิ์ที่หมายถึงความสำเร็จ (ละกิเลสได้แต่ละอย่างก็เป็นฤทธิ์

อภิสมยกถา (695-700) อธิบายเรื่องความตรัสรู้

วิเวกกถา (701-714) อธิบายพระพุทธดำรัสเรื่องศีลที่นำไปสู่อริยมรรคมีองค์ 8 และอินทรีย์ 5

จริยากถา (715-717) แจกแจงจริยา(ความประพฤติ, พฤติกรรม) ประเภทต่างๆ

ปาฏิหาริยกถา (718-722) อธิบายปาฏิหาริย์ 3 (1. อิทธิ-ปาฏิหาริย์ 2. อาเทสนาปาฏิหาริย์ 3. อนุสาสนีปาฏิหาริย์)

สมสีสกถา (723-725) อธิบายธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความสงบระงับแต่ละอย่าง

สติปัฏฐานกถา (726-730) อธิบายสติปัฏฐาน 4

วิปัสสนากถา (731-736) อธิบายพระพุทธดำรัสเรื่องการพิจารณา (วิปัสสนา) เห็นไตรลักษณ์และนิพพาน

มาติกากถา แสดงความหมายของคำต่อไปนี้ (737) นิจ-ฉาตะ(ผู้ไม่มีความหิว), วิโมกข์ (ความหลุดพ้น), วิชชา, วิมุตติ (738) อธิศีล, อธิจิต, อธิปัญญา (739) ปัสสัทธิ, ญาณ, ทัสสนะ, วิสุทธิ (740) เนกขัมมะ, นิสสรณะ, ปวิเวก, โวสสัคคะ, จริยา, ฌานวิโมกข์ (741) ภาวนา, อธิษฐาน, ชีวิต(อาชีวะ)

จบพระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม 31

อปทาน

อปทาน คือประวัติความประพฤติในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสาวก(ทั้งภิกษุและภิกษุณี)ของพระพุทธเจ้า โดยแต่งเป็นคำฉันท์บอกเล่า มุ่งความไพเราะงดงามในเชิงวรรณศิลป์และแสดงบทเรียนในอดีตก่อนจะมาถึงชาติสุดท้าย

พระไตรปิฎกบาลีเล่ม 32 บรรจุอปทานภาค 1 มีเรื่องราวของพระพุทธองค์ 2 เรื่อง มีเรื่องราวของพระปัจเจกพุทธเจ้า 1 เรื่อง มีเรื่องราวของพระเถระ 409 เรื่อง. อปทานภาค 2 อยู่ในพระไตรปิฎกบาลีเล่ม 33 (ช่วงต้น) มีเรื่องราวของพระเถระอีก 140 รูป มีเรื่องราวของพระเถรี 40 รูป

อรรถกถาแห่งอปทานชื่อ "วิสุทธชนวิลาสินี"

เรื่องในอปทานภาค 1

พุทธวรรค เรื่องของ (1) พระพุทธองค์ (2) พระปัจเจกพุทธเจ้า (3) พระสารีบุตร (4) พระมหาโมคคัลลานะ (5) พระมหากัสสปะ (6) พระอนุรุทธะ (7) พระปุณณะ มันตานีบุตร (8) พระอุบาลี (9) พระอัญญาโกณฑัญญะ (10) พระปิณโฑลภารทวาชะ (11) พระขทิรวนิยะ เรวตะ (12) พระอานนท์

สีหาสนิยวรรค เรื่องของ (13) พระสีหาสนทายกะ (14) พระเอกถัมภิกะ (15) พระนันทะ (16) พระจูฬปันถก (17) พระปิลินทวัจฉะ (18) พระราหุล (19) พระ

อุปเสนะ วังคันตบุตร (20) พระรัฏฐปาละ (21) พระโสปากะ (22) พระสุมังคละ **สุภูติวรรค** เรื่องของ (23) พระสุภูติ (24) พระอุปวาณะ (25) พระตีณิสรณาคมนิยะ (26) พระปัญจสีลสมาทานิยะ (27) พระอันนสังสาวกะ (28) พระธูปทายกะ (29) พระปุลินปูชกะ (30) พระอุตติยะ (31) พระเอกัญชลิกะ (32) พระโขมทายกะ **กุณฑธานวรรค** เรื่องของ (33) พระกุณฑธานะ (34) พระสาคตะ (35) พระมหากัจจายนะ (36) พระกาฬุทายี (37) พระโมฆราช (38) พระอธิมุตตกะ (39) พระลสุณทายกะ (40) พระอายตทายกะ (41) พระธัมมจักกิกะ (42) พระกัปปรุกขิยะ **อุปาลิวรรค** เรื่องของ (43) พระอุบาลี (44) พระโสณะ โกฏิยเวสสะ (45) พระภัททิยะ กาฬิโคธายบุตร (46) พระสันนิฏฐาปกะ (47) พระปัญจทัตถิยะ (48) พระปทุมัจฉทนิยะ (49) พระสยนทายกะ (50) พระจังกมทายกะ (51) พระสุภัททะ (52) พระจุนทะ **วีชนีวรรค** เรื่องของ (53) พระวิธูปนทายกะ (54) พระสตรังสิยะ (55) พระสยนทายกะ (56) พระคันโธทกทายกะ (57) พระโอปวุยหะ (58) พระสปริวาราสนะ (59) พระปัญจทีปกะ (60) พระธชทายกะ (61) พระปทุมะ (62) พระอสนโพธิยะ **สกจิตตนิยวรรค** เรื่องของ (63) พระสกจิตตนิยะ (64) พระอาโปปุปผิยะ (65) พระปัจจาคมนิยะ (66) พระปรัปปสาทกะ (67) พระภิสทายกะ (68) พระสุจินติตะ (69) พระวัตถทายกะ (70) พระอัมพทายกะ (71) พระสุมนะ (72) พระปุปผจังโกฏิยะ **นาคสมาลวรรค** เรื่องของ (73) พระนาคสมาละ (74) พระปทสัญญกะ (75) พระสุสัญญกะ (76) พระภิสาลุวทายกะ (77) พระเอกสัญญกะ (78) พระติณสันถารทายกะ (79) พระสูจิทายกะ (80) พระปาฏลิปุปผิยะ (81) พระฐิตัญชลิยะ (82) พระตีณิปทุมิยะ **ติมิรปุปผิยวรรค** เรื่องของ (83) พระติมิรปุปผิยะ (84) พระคตสัญญกะ (85) พระนิปันนัญชลิกะ (86) พระอโธปุปผิยะ (87) พระรังสสัญญกะ (88) พระรังสิสัญญิกะ (89) พระผลทายกะ (90) พระสัททสัญญกะ (91) พระโพธิสิญจิกะ (92) พระปทุมปุปผิยะ **สุธาวรรค** เรื่องของ (93) พระสุธาปิณฑิยะ (94) พระสุปีฐิยะ (95) พระอัฑฒเจลกะ (96) พระสูจิทายกะ (97) พระคันธมาลิยะ (98) พระติปุปผิยะ (99) พระมธุปิณฑิกะ (100) พระเสนาสนทายกะ (101) พระเวยยาวัจจกะ (102) พระพุทธุปัฏฐากะ **ภิกขทายิวรรค** เรื่องของ (103) พระภิกขทายกะ (104) พระญาณสัญญิกะ (105) พระอุปปลหัตถิยะ (106) พระปทปูชกะ (107) พระมุฏฐิปุปผิยะ (108) พระอุทกปูชกะ (109) พระ

นฬมาลิยะ (110) พระอาสนุปัฏฐายกะ (111) พระพิฬาลิทายกะ (112) พระเรณุปูชกะ **มหาปริวารวรรค** เรื่องของ (113) พระมหาปริวาระ (114) พระสุมังคละ (115) พระสรณคมนิยะ (116) พระเอกาสนิยะ (117) พระสุวัณณปุปผิยะ (118) พระจิตกปูชกะ (119) พระพุทธสัญญกะ (120) พระมัคคสัญญกะ (121) พระปัจจุปัฏฐานสัญญกะ (122) พระชาติปูชกะ **เสเรยยวรรค** เรื่องของ (123) พระเสเรยยกะ (124) พระปุปผฉัปิยะ (125) พระปายาสทายกะ (126) พระคันโธทกิยะ (127) พระสัมมุขาถวิกะ (128) พระกุสุมาสนิยะ (129) พระผลทายกะ (130) พระญาณสัญญกะ (131) พระคันธปุปผิยะ (132) พระปทุมปูชกะ **โสภิตวรรค** เรื่องของ (133) พระโสภิตะ (134) พระสุทัสสนะ (135) พระจันทนปูชกะ (136) พระปุปผฉทนิยะ (137) พระรโหสัญญิกะ (138) พระจัมปกปุปผิยะ (139) พระอัตถสันทัสสกะ (140) พระเอกรังสนิยะ (141) พระสาลทายกะ (142) พระผลทายกะ **ฉัตติยวรรค** เรื่องของ (143) พระอธิฉัตติยะ (144) พระถัมภาโรปกะ (145) พระเวทิการกะ (146) พระสปริวาริยะ (147) พระอุมมาปุปผิยะ (148) พระอนุโลมทายกะ (149) พระมัคคทายกะ (150) พระผลทายกะ (151) พระวฏังสกิยะ (152) พระปัลลังกทายกะ **พันธุชีวกวรรค** เรื่องของ (153) พระพันธุชีวกะ (154) พระตัมพปุปผิยะ (155) พระวีถิสัมมัชชกะ (156) พระกักการุปูชกะ (157) พระมันทารวปุปผปูชกะ (158) พระกทัมพปุปผิยะ (159) พระติณสูลกะ (160) พระนาคปุปผิยะ (161) พระปุนนาคปุปผิยะ (162) พระกุมุททายกะ **สุปาริจริยวรรค** เรื่องของ (163) พระสุปาริจริยะ (164) พระกณเวรปุปผิยะ (165) พระขัชชทายกะ (166) พระเทสปูชกะ (167) พระกณิการฉทนิยะ (168) พระสัปปิทายกะ (169) พระยุธิกปุปผิยะ (170) พระทุสสทายกะ (171) พระสมาทปกะ (172) พระปัญจังคุลิยะ **กุมุทวรรค** เรื่องของ (173) พระกุมุทมาลิยะ (174) พระนิสเสณีทายกะ (175) พระรัตติยปุปผิยะ (176) พระอุทปานทายกะ (177) พระสีหาสนทายกะ (178) พระมัคคทัตติกะ (179) พระเอกทีปิยะ (180) พระมณิปูชกะ (181) พระติกิจฉกะ (182) พระสังฆุปัฏฐากะ **กุฏชปุปผิยวรรค** เรื่องของ (183) พระกุฏชปุปผิยะ (184) พระพันธุชีวกะ (185) พระโกตุมพริยะ (186) พระปัญจหัตถิยะ (187) พระอิสิมุคคทายกะ (188) พระโพธิอุปัฏฐายกะ (189) พระเอกจินติกะ (190) พระติกัณณิปุปผิยะ (191) พระเอกจาริยะ (192) พระติวัณฏิปุปผิยะ

ตมาลปุปผิยวรรค เรื่องของ (193) พระตมาลปุปผิยะ (194) พระติสันถารทายกะ (195) พระขัณฑผุลลิยะ (196) พระอโสกปูชกะ (197) พระอังโกลกะ (198) พระกิสลยปูชกะ (199) พระตินทุกทายกะ (200) พระคิริเนลมุฏฐิปูชกะ (201) พระติกัณฑิปุปผิยะ (202) พระยูถิกปุปผิยะ **กณิการปุปผิยวรรค** เรื่องของ (203) พระกณิการปุปผิยะ (204) พระมิเนลปุปผิยะ (205) พระกิงกณิกปุปผิยะ (206) พระตรณิยะ (207) พระนิคคุณฑิปุปผิยะ (208) พระอุทกทายกะ (209) พระสลฬมาลิยะ (210) พระโกรัณฑปุปผิยะ (211) พระอาธารทายกะ (212) พระปาปนิวารยะ **หัตถิ-วรรค** เรื่องของ (213) พระหัตถิทายกะ (214) พระปานธิทายกะ (215) พระสัจจ-สัญญกะ (216) พระเอกสัญญกะ (217) พระรังสิสัญญกะ (218) พระสันธิตะ (219) พระตาลวัณฏทายกะ (220) พระอักกันตสัญญกะ (221) พระสัปปิทายกะ (222) พระปาปนิวาริยะ **เอาลัมพนทายกวรรค** เรื่องของ (233) พระอาลัมพนทายกะ (224) พระอชินทายกะ (225) พระเทวรัตนิยะ (226) พระอารักขทายกะ (227) พระอพยาธิกะ (228) พระวกุลปุปผิยะ (229) พระโสวัณณวฏังสกิยะ (230) พระมิญชวฏังสกิยะ (231) พระสุกตาเวฬิยะ (232) พระเอกวันทนิยะ **อุทกาสนทายิวรรค** เรื่องของ (223) พระอุทกาสนทายกะ (234) พระภาชนทายกะ (235) พระสาลปุปผิยะ (236) พระกิลัญชทายกะ (237) พระเวทิทายกะ (238) พระวัณณการกะ (239) พระปิยาล-ปุปผิยะ (240) พระอัมพยาคทายกะ (241) พระชคติการกะ (242) พระวาสิทายกะ **ตุวรทายิวรรค** เรื่องของ (243) พระตุวรัฏฐิทายกะ (244) พระนาคเกสริยะ (245) พระนฬินเกสริยะ (246) พระวิรวิปุปผิยะ (247) พระกุฏิฐูปกะ (248) พระปัตตทายกะ (249) พระธาตุปูชกะ (250) พระสัตตสัตตลิปุปผปูชกะ (251) พระพิมพิชาลปุปผิยะ (252) พระอุทกาลทายกะ **โถมกวรรค** เรื่องของ (253) พระโถมกะ (254) พระเอกาสนทายกะ (255) พระจิตกปูชกะ (256) พระจัมปกปุปผิยะ (257) พระสัตตปาฏลิยะ (258) พระอุปาหนทายกะ (259) พระมัญชริปูชกะ (260) พระปัณณทายกะ (261) พระกุฏิทายกะ (262) พระอัคคปุปผิยะ **ปุฏมุกโขปวรรค** เรื่องของ (263) พระอากาสุกขิปิยะ (264) พระเตลมักขิยะ (265) พระอัฑฒจันทิยะ (266) พระทีปทายกะ (267) พระวิฬาลิทายกะ (268) พระมัจฉทายกะ (269) พระชาหังสกะ (270) พระสฬลปุปผิยะ (271) พระอุปาคตทาสนิยะ (272) พระตรณิยะ **สุวัณณพิพ-**

โพหนวรรค เรื่องของ (273) พระสุวัณณพิพโพหนิยะ (274) พระติลมุฏฐิยะ (275) พระจังโกฏกิยะ (276) พระอัพภัญชนทายกะ (277) พระเอกัญชลิยะ (278) พระโปตถทายกะ (279) พระจิตกปูชกะ (280) พระอาลุวทายกะ (281) พระปุณฑรีกะ (282) พระตรณิยะ **ปัณณทายกวรรค** เรื่องของ (283) พระปัณณทายกะ (284) พระผลทายกะ (285) พระปัจจุคคมนิยะ (286) พระเอกปุปผิยะ (287) พระมมวปุปผิยะ (288) พระอุปัฏฐายิกะ (289) พระอปทานิยะ (290) พระสัตตาหปัพพชิตะ (291) พระพุทธุปัฏฐายิกะ (292) พระปุพพังคมนิยะ **จิตกปูชกวรรค** เรื่องของ (293) พระจิตกปูชกะ (294) พระปุปผธารกะ (295) พระฉัตตทายกะ (296) พระสัททสัญญกะ (297) พระโคสีสนิกเขปกะ (298) พระปทปูชกะ (299) พระเทสกิตดิกะ (300) พระสรณคมนิยะ (301) พระอัมพปิณฑิยะ (302) พระอนุสังสาวกะ **ปทุมเกสริยวรรค** เรื่องของ (303) พระปทุมเกสริยะ (304) พระสัพพคันธิยะ (305) พระปรมันนทายกะ (306) พระธัมมสัญญกะ (307) พระผลทายกะ (308) พระสัมปสาทิกะ (309) พระอารามทายกะ (310) พระอนุเลปทายกะ (311) พระพุทธสัญญิกะ (312) พระปัพภารทายกะ **อารักขทายกวรรค** เรื่องของ (313) พระอารักขทายกะ (314) พระโภชนทายกะ (315) พระคตสัญญกะ (316) พระสัตตปทุมิยะ (317) พระปุปผาสนทายกะ (318) พระอาสนถวิกะ (319) พระสัททสัญญกะ (320) พระติรังสิยะ (321) พระนาลิปุปผิยะ (322) พระกุมุทมาลิยะ **คันโธทกวรรค** เรื่องของ (333) พระคันธธูปิยะ (334) พระอุทกปูชกะ (335) พระปุนนาคปุปผิยะ (336) พระเอกทุสสทายกะ (337) พระผุสสิตกัมมิยะ (338) พระปภังกระ (339) พระติณกุฏิทายกะ (340) พระอุตตเรยยทายกะ (341) พระธัมมสวนิยะ (342) พระอุกขิตตปทุมิยะ **เอกปทุมวรรค** เรื่องของ (343) พระเอกปทุมิยะ (344) พระติณุปปลมาลิยะ (345) พระธชทายกะ (346) พระตีณิกิงกณิปูชกะ (347) พระนฬาคาริกะ (348) พระจัมปกปุปผิยะ (349) พระปทุมปูชกะ (350) พระติณมุฏฐิทายกมณี (351) พระตินทุกผลทายกะ (352) พระเอกัญชลี **สัททสัญญิกวรรค** เรื่องของ (353) พระสัททสัญญิกะ (354) พระยวกลาปิยะ (355) พระกิงสุกปูชกะ (356) พระสโกฏกโกรัณฑทายกะ (357) พระทัณฑทายกะ (358) พระอัมพยาคุทายกะ (359) พระปุฏกปูชกะ (360) พระวัจฉทายกะ (361) พระสรณคมนิยะ (362) พระปิณฑปาติกะ

มันทารวปุปผิยวรรค เรื่องของ (363) พระมันทารวิยะ (364) พระกักการุปุปผิยะ (365) พระภิสมุฬาลทายกะ (366) พระเกสรปุปผิยะ (367) พระอังโกลปุปผิยะ (368) พระกทัมพปุปผิยะ (369) พระวุททาลกปุปผิยะ (370) พระเอกจัมปกปุปผิยะ (371) พระติมิรปุปผิยะ (372) พระสลฬปุปผิยะ **โพธิวันทนวรรค** เรื่องของ (373) พระโพธิวันทกะ (374) พระปาฏลิปุปผิยะ (375) พระตีณุปปลมาลิยะ (376) พระปัตติปุปผิยะ (377) พระสัตตปัณณิยะ (378) พระคันธมุฏฐิยะ (379) พระจิตกปูชกะ (380) พระสุมนตาลวัณฏิยะ (381) พระสุมนทามิยะ (382) พระกาสุมาริผลทายกะ **อัมพฏผลทายกวรรค** เรื่องของ (383) พระอัมพฏผลทายกะ (384) พระลพุชทายกะ (385) พระอุทุมพรทายกะ (386) พระมิลักขุผลทายกะ (387) พระผารุสผลทายกะ (388) พระวัลลิผลทายกะ (389) พระกทลิผลทายกะ (390) พระปนสผลทายกะ (391) พระโสณะ โกฏิวิสะ (392) เรื่องของพระพุทธองค์ชื่อ "ปุพพกัมมปิโลติ" (แสดงบุพกรรมฝ่ายชั่วของพระโพธิสัตว์) **ปิลินทวรรค** เรื่องของ (393) พระปิลินทวัจฉะ (394) พระเสละ (395) พระสัพพกิตติกะ (396) พระมธุทายกะ (397) พระปทุม-กูฏาคาริกะ (398) พระพักกุละ (399) พระคิริมานนท์ (400) พระสลฬมัณฑปิยะ (401) พระสัพพทายกะ (402) พระอชิตะ

เมตเตยยวรรค เรื่องของ (403) พระติสสเมตเตยยะ (404) พระปุณณกะ (405) พระเมตตคู (406) พระโธตกะ (407) พระอุปสีวะ (408) พระนันทกะ (409) พระเหมกะ (410) พระโตเทยยะ (411) พระชตุกัณณี (412) พระอุเทน ●

(ในอปทานวรรค 1 ว่าด้วยเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธองค์ 2 เรื่องคือ (1) และ (392). ว่าด้วยเรื่องของพระปัจเจกพุทธเจ้า 1 เรื่องคือ (2). ว่าด้วยเรื่องของพระเถระ 409 เรื่อง)

จบพระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม 32

จบอปทานภาค 1 แห่งขุททกนิกาย

เรื่องในอปทาน ภาค 2

อปทานภาค 2 อยู่ในพระไตรปิฎกบาลี เล่ม 33 ว่าด้วยพระเถระ จำนวน 151 เรื่อง ว่าด้วยพระเถรี จำนวน 40 เรื่อง

เรื่องของพระเถระ

ภัททาลิวรรค เรื่องของ (1) พระภัททาลิ (2) พระเอกฉัตติยะ (3) พระติณสูลกฉาทนิยะ (4) พระมธุมังสทายกะ (5) พระนาคปัลลวกะ (6) พระเอกทีปิยะ (7) พระอุจฉังคปุปผิยะ (8) พระยาคุทายกะ (9) พระปัตโถทนทายกะ (10) พระมัญจทายกะ **สกิงสัมมัชชกวรรค** เรื่องของ (11) พระสกิงสัมมัชชกะ (12) พระเอกทุสสทายกะ (13) พระเอกาสนทายกะ (14) พระสัตตกทัมพปุปผิยะ (15) พระโกรัณฑปุปผิยะ (16) พระมฏฐมัณฑทายกะ (17) พระเอกธัมมสวนิยะ (18) พระสุจินติตะ (19) พระโสณณกิงกณิยะ (20) พระโสวัณณโกนตริกะ **เอกวิหาริวรรค** เรื่องของ (21) พระเอกวิหารี (22) พระเอกสังขิยะ (23) พระปาฏิหิรสัญญกะ (24) พระญาณัตถวิกะ (25) พระอุจจุฉัณฑิกะ (26) พระกลัมพทายกะ (27) พระอัมพาฏกทายกะ (28) พระหรีตกิทายกะ (29) พระอัมพปิณฑิยะ (30) พระชัมพูผลิยะ **วิเภทกิวรรค** เรื่องของ (31) พระวิภาทกพีชิยะ (32) พระโกลทายกะ (33) พระเวลุวผลิยะ (34) พระภัลลาตกทายกะ (35) พระอุมมาปุปผิยะ (36) พระอัมพาฏกิยะ (37) พระสีหาสนิกะ (38) พระปาทปิฐิยะ (39) พระเวทิยการกะ (40) พระโพธิมรการกะ **ชคติวรรค** เรื่องของ (41) พระชคติทายกะ (42) พระโมรหัตถิยะ (43) พระสีหาสนพีชิยะ (44) พระตีณุกกธาริยะ (45) พระอักกมนทายกะ (46) พระวนโกรัณฑิยะ (47) พระเอกฉัตติยะ (48) พระชาติปุปผิยะ (49) พระสัตติปัณณิยะ (50) พระคันธปูชกะ **สาลปุปผิวรรค** เรื่องของ (51) พระสาลกุสุมิยะ (52) พระจิตกปูชกะ (53) พระจิตกนิพพาปกะ (54) พระเสตุทายกะ (55) พระสุมหตาลวัณฏิยะ (56) พระอาวฏผลิยะ (57) พระลพุชผลทายกะ (58) พระมิลักขุผลทายกะ (59) พระสยัมปฏิภาณิยะ (60) พระนิมิตตพยากรณิยะ **นฬมาลิยวรรค** เรื่องของ (61) พระนฬมาลิยะ (62) พระ

มณิปูชกะ (63) พระอุกกาสติกะ (64) พระสุมนวีชนิยะ (65) พระกุมมาสทายกะ (66) พระกุสัฏฐกทายกะ (67) พระคิริปุนนาคิยะ (68) พระวัลลิการผลทายกะ (69) พระปานธิทายกะ (70) พระปุฬินจังกมิยะ **ปังสุกูลวรรค** เรื่องของ (71) พระปังสุกูลสัญญกะ (72) พระพุทธสัญญกะ (73) พระภิสทายกะ (74) พระญาณถวิกะ (75) พระจันทนมาลิยะ (76) พระธาตุปูชกะ (77) พระปุฬิยุปปาทกะ (78) พระตรณิยะ (79) พระธัมมรุจี (80) พระสาลมัณฑปิยะ **กิงกณิปุปผวรรค** เรื่องของ (81) พระตีณิกิงกณิปุปผิยะ (82) พระปังสุกูลปูชกะ (83) พระโกรัณฑปุปผิยะ (84) พระกิงสุกปุปผิยะ (85) พระอุปัฏฐากทุสสทายกะ (86) พระมตมัณฑทายกะ (87) พระอุทกทายกะ (88) พระปุฬินถูปิยะ (89) พระนฬกุฏิทายกะ (90) พระปิยาลผลทายกะ **กณิการวรรค** เรื่องของ (91) พระตีณิกณิการปุปผิยะ (92) พระเอกปัตตทายกะ (93) พระกาสุมาริกผลทายกะ (94) พระอวกูฬผลิยะ (95) พระจารผลิยะ (96) พระมาตุลุงคผลทายกะ (97) พระอัชเชลผลทายกะ (98) พระอโมรผลิยะ (99) พระตาลผลิยะ (100) พระนาลิเกรผลทายกะ **ผลทายกวรรค** เรื่องของ (101) พระกุรัญชิยผลทายกะ (102) พระกปิฏฐผลทายกะ (103) พระโกสุมภผลิยะ (104) พระเกตกปุปผิยะ (105) พระนาคปุปผิยะ (106) พระอัชชุนปุปผิยะ (107) พระกุฏปุปผิยะ (108) พระโมสสัญญกะ (109) พระสัพพผลทายกะ (110) พระปทุมธาริยะ **ติณทายกวรรค** เรื่องของ (111) พระติณมุฏฐิทายกะ (112) พระเวจจกทายกะ (113) พระสรณคมนิยะ (114) พระอัพภัญชนทายกะ (115) พระสุปฏทายกะ (116) พระทัณฑทายกะ (117) พระคิริเนลปูชกะ (118) พระโพธิสัมมัชชกะ (119) พระอามัณฑผลทายกะ (120) พระสุคันธะ

กัจจายนวรรค เรื่องของ (121) พระมหากัจจายนะ (หรือพระมหากัจจานะ) (122) พระวักกลิ (123) พระมหากัปปินะ (124) พระทัพพะ มัลลบุตร (125) พระกุมารกัสสปะ (126) พระพาหิยะ (127) พระมหาโกฏฐิตะ (128) พระอุรุเวลกัสสปะ (129) พระราธะ (130) พระโมฆราช **ภัททลิวรรค** เรื่องของ (131) พระลกุณฏกะภัททิยะ (132) พระกังขาเรวตะ (133) พระสีวลี (134) พระวังคีสะ (135) พระนันทกะ (136) พระกาฬุทายี (137) พระอภยะ (138) พระโลมสติยะ (139) พระวนวัจฉะ

(140) พระจูฬสุคันธะ

ยสวรรค เรื่องของ (141) พระยสะ (142) พระนทีกัสสปะ (143) พระคยากัสสปะ (144) พระกิมิละ(หรือพระกิมพิละ) (145) พระวัชชีบุตร (146) พระอุตตระ (147) พระอปรอุตตระ (148) พระภัททชิ (149) พระสิวกะ (150) พระอุปวานะ (151) พระรัฏฐปาละ ●

(เฉพาะ ยสวรรค นี้ ไม่มีในพระไตรปิฎกสยามรัฐ แต่มีในพระไตรปิฎกฉบับอื่น และมีในอรรถกถา จึงเพิ่มไว้ให้เต็ม และไล่ลำดับเลขข้อจนถึง (151) แต่ลำดับเลขข้อของเถรีอปทานต่อไปนี้ จำเป็นต้องเริ่มจาก(141) เพื่อให้ตรงกับเลขข้อในพระไตรปิฎกสยามรัฐ เรื่องราวของพระเถระในยสวรรค หาอ่านได้ใน"พระสูตรและอรรถกถาแปล" (เล่ม 72) ของมหามกุฏราชวิทยาลัย)

เรื่องของพระเถรี

สุเมธาวรรค เรื่องของพระเถรี (141) สุเมธา (142) เมฆลทายิกา (143) มัณฑปทายิกา (144) สังกมนทา (145) นฬมาลิการา (146) เอกปิณฑปาตทายิกา (147) กฏัจฉุภิกขาทายิกา (148) สัตตอุปปลมาลิกา (149) ปัญจทีปิกา (150) อุทกทายิกา **เอกุโปสถิกาวรรค** (151) เอกุโปสถิกา (152) สลฬปุปผิกา (153) โมทกทายิกา (154) เอกาสนทายิกา (155) ปัญจทีปทายิกา (156) นฬมาลิกา (157) มหาปชาบดีโคตมี (158) เขมา (159) อุบลวัณณา (160) ปฏาจารา **กุณฑลเกสีวรรค** (161) กุณฑลเกสี (162) กิสาโคตมี (163) ธัมมทินนา (164) สกุลา (165) นันทา (166) โสณา (167) ภัททกาปิลานี (168) ยโสธรา (169) ทสสหัสสเถรี (พระเถรี 10,000 รูป) (170) อัฏฐารสสหัสสเถรี (พระเถรี 18,000 รูป) **ขัตติยกัญญาวรรค** (171) อัฏฐารสสหัสสขัตติยกัญญาเถรี (พระเถรีจากราชสกุล 18,000 รูป) (172) จุตราสีติสหัสสพราหมณกัญญาเถรี (พระเถรีจากสกุลพราหมณ์ 84,000 รูป) (173) อุปปลทายิกา (174) สิงคาลมาตา (175) สุกกา (176) อภิรูปนันทา (177) อัฑฒกาสี (178) ปุณณิกา (179) อัมพปาลี (180) เสลา (หรือเปสลา) ●

จบอปทาน ภาค 2 แห่งขุททกนิกาย

พุทธวังสะ

พุทธวังสะ หรือ พุทธวงศ์ ในที่นี้หมายถึง ประวัติความเป็นไปของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์(กล่าวเฉพาะ 25 พระองค์) ซึ่งมีทั้งความเหมือนและความต่าง. ความเหมือนเช่น พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ มีการประกาศพระธรรมจักร เป็นต้น ความต่าง เช่น พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ มีอายุขัย ชื่อ โคตร ต่างกันไป เป็นต้น

ในพุทธวังสะ ให้ข้อมูลประวัติของพระพุทธเจ้า 25 พระองค์ ซึ่งอุบัติขึ้นในห้วงกาล 4 อสงไขยแสนกัป ว่าแต่ละพระองค์มีอายุขัย มีชื่อ มีโคตร มีอัครสาวก มีพระอุปัฏฐาก ฯลฯ ต่างกันอย่างไร ทั้งหมดนั้นอยู่ในรูปคำฉันท์

อรรถกถาแห่งพุทธวังสะ ชื่อ "มธุรัตถวิลาสินี" แต่งโดยพระพุทธทัตตะ(ชาวลังกา)

(1) **รตนจังกมนกัณฑ์** จับความตั้งแต่พระพุทธองค์รับคำทูลอาราธนาเพื่อแสดงธรรมโปรดชาวโลก ของท้าวสหัมบดีพรหมไปจนถึงคราวเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์และแสดงธรรมโปรดพระเจ้า

สุทโธทนะพร้อมพระประยูรญาติ ครั้งนั้นทรงเนรมิตที่จงกรมแก้ว(รัตนจงกรม)บนอากาศ เป็นที่เสด็จจงกรมแสดงธรรม พระสารีบุตรได้ทูลอาราธนาให้ทรงแสดงถึงพระบารมีที่ทรงบำเพ็ญว่ามีความเป็นมาอย่างไร

พระพุทธองค์ทรงแสดงพุทธวังสะ ตามลำดับ

(2) **พระทีปังกรพุทธเจ้า** เป็นพระพุทธเจ้าองค์แรกในจำนวน 25 พระองค์ ทรงอุบัติเมื่อ 4 อสงไขยแสนกัปย้อนหลังไป (พระพุทธองค์เป็นสุเมธดาบส) (3) **พระโกณฑัญญพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นกษัตริย์พระนามว่า วิชิตาวี) (4) **พระมังคลพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นพราหมณ์ชื่อ สุรุจิ) (5) **พระสุมนพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นพญานาคชื่อ อตุละ) (6) **พระเรวตพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นพราหมณ์ชื่อ อติเทวะ) (7) **พระโสภิตพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นพราหมณ์ชื่อ สุชาตะ) (8) **พระอโนมทัสสีพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นจอมยักษ์) (9) **พระปทุมพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นพญาราชสีห์) (10) **พระนารทพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นชฎิล) (11) **พระปทุมุตรพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นพระราชาพระนามว่า ชฎิละ) (12) **พระสุเมธพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นพราหมณ์หนุ่มชื่อ อุตระ) (13) **พระสุชาตพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ) (14) **พระปิยทัสสิพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นพราหมณ์หนุ่มชื่อ กัสสปะ) (15) **พระอัตถทัสสีพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นชฎิลชื่อ สุสีมะ) (16) **พระธัมมทัสสีพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นท้าวสักกะ) (17) **พระสิทธัตถพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นดาบสชื่อ มังคละ) (18) **พระติสสพุทธเจ้า**

(พระพุทธองค์เป็นกษัตริย์พระนามว่า สุชาตะ) (19) **พระปุสส-พุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นกษัตริย์พระนามว่า วิชิตะ) (20) **พระวิปัสสีพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นพญานาคชื่อ อตุลละ) (21) **พระสิขีพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นกษัตริย์พระนามว่า อรินทมะ) (22) **พระเวสสภูพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นกษัตริย์พระนามว่า สุทัสสนะ) (23) **พระกกุสันธพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นกษัตริย์ชื่อเขมะ) (24) **พระโกนาคมนพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นกษัตริย์พระนามว่า ปัพพตะ) (25) **พระกัสสปพุทธเจ้า** (พระพุทธองค์เป็นพราหมณ์หนุ่มชื่อ โชติปาละ)

(พระพุทธเจ้าทั้ง 24 พระองค์ล้วนตรัสล่วงหน้า(พยากรณ์)ว่าพระพุทธองค์คือพระโคตมพุทธเจ้า)

(26) **พระโคตมพุทธเจ้า** หมายถึงพระพุทธองค์เอง มีพระประวัติโดยย่อว่า ทรงมีพระนามว่า โคตมะ อุบัติในศากยสกุล กรุงกบิลพัสดุ์ พระบิดาคือ พระเจ้าสุทโธทนะ พระมารดา คือ พระนางมายา ทรงอยู่ในเพศฆราวาส 29 ปี บำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่ 6 ปี จึงได้ตรัสรู้ ทรงประกาศพระธรรมจักรที่ป่าอิสิปตนมฤค-ทายวัน กรุงพาราณสี พระอัครสาวกคือ โกลิตะ(พระมหาโมค-คัลลานะ) และ อุปติสสะ(พระสารีบุตร). พระพุทธอุปัฏฐากคือ พระอานนท์. พระอัครสาวิกาคือ เขมา และ อุบลวัณณา. อุบาสกผู้เป็นอัครอุปัฏฐากคือ จิตตะ และ หัตถกะ อาฬวกะ. อุบาสิกาผู้เป็นอัครอุปัฏฐายิกาคือ นันทมาตา และ อุตตรา. โพธิพฤกษ์(ต้นไม้ที่ตรัสรู้)ชื่อ อัสสัตถะ

(27) **พุทธปกิณณกกัณฑ์** กล่าวถึงจำนวนของพระพุทธเจ้า

ในกัปต่างๆ ย้อนอดีตไปแสนไกล เริ่มจากกัปที่มีพระพุทธเจ้า 4 พระองค์ คือ 1. พระตัณหังกรพุทธเจ้า 2. พระเมธังกรพุทธเจ้า 3. พระสรณังกรพุทธเจ้า 4. พระทีปังกรพุทธเจ้า (แล้วมีอันตรกัปคั่น) กัปต่อมาคือ พระโกณฑัญญพุทธเจ้า (แล้วมีอันตรกัปคั่น) กัปต่อมาคือ 1. พระมังคลพุทธเจ้า 2. พระสุมนพุทธเจ้า 3. พระเรวตพุทธเจ้า 4. พระโสภิตพุทธเจ้า (แล้วมีอันตรกัปคั่น) กัปต่อมาคือ 1. พระอโนมทัสสีพุทธเจ้า 2. พระปทุมพุทธเจ้า 3. พระนารทพุทธเจ้า (แล้วมีอันตรกัปคั่น) แสนกัปต่อมาคือ พระปทุมุตรพุทธเจ้า สามหมื่นกัปต่อมาคือ 1. พระสุเมธพุทธเจ้า 2. พระสุชาตพุทธเจ้า หนึ่งพันแปดร้อยกัปต่อมาคือ 1. พระปิยทัสสีพุทธเจ้า 2. พระอัตถทัสสีพุทธเจ้า 3. พระธัมมทัสสีพุทธเจ้า เก้าสิบสี่กัปต่อมาคือ พระสิทธัตถพุทธเจ้า เก้าสิบสองกัปต่อมาคือ 1. พระติสสพุทธเจ้า 2. พระปุสสพุทธเจ้า เก้าสิบเอ็ดกัปต่อมาคือ พระวิปัสสีพุทธเจ้า สามสิบเอ็ดกัปต่อมาคือ 1. พระสิขีพุทธเจ้า 2. พระเวสสภูพุทธเจ้า

กัปปัจจุบัน คือภัทรกัป มีพระพุทธเจ้า 5 พระองค์คือ 1. พระกกุสันธพุทธเจ้า 2. พระโกนาคมนพุทธเจ้า 3. พระกัสสปพุทธเจ้า 4. พระโคตมพุทธเจ้า 5. พระเมตเตยยพุทธเจ้า(ในอนาคต)

(อันตรกัป คือกัปที่ว่าง ไม่มีพระพุทธเจ้าอุบัติ แต่ละอันตรกัป มีความยาวนานจนประมาณไม่ได้ ในอรรถกถาแห่งพุทธวังสะ ได้แสดงความแตกต่างระหว่างพระพุทธเจ้า 25 พระองค์ ใน 8 ด้าน คือ 1. อายุ 2. ความสูง(ของกาย) 3. ตระกูล 4. ความ

เพียร 5. รัศมี 6. ยานหรือพาหนะที่ใช้เสด็จออกผนวช 7. ต้นไม้ที่ตรัสรู้ 8. ขนาดของที่ประทับตรัสรู้(บัลลังก์) และกล่าวถึงเรื่องเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าอีก)

(28) **เรื่องแจกพระบรมสารีริกธาตุ** กล่าวถึงพระบรมสารีริกธาตุ(พระอัฐิ) และพระบริขารต่างๆ ของพระพุทธองค์ว่า จำเดิมแต่เสด็จดับขันธปรินิพพานที่เมืองกุสินาราแล้ว พระบรมสารีริกธาตุส่วนหนึ่ง เป็นของพระเจ้าอชาตศัตรู ส่วนหนึ่งเป็นของกรุงเวสาลี ส่วนหนึ่งเป็นของกรุงกบิลพัสดุ์ ส่วนหนึ่งอยู่ในเมืองอัลลกัปปะ ส่วนหนึ่งอยู่ในรามคาม ส่วนหนึ่งอยู่ที่เมืองเวฏฐทีปกะ ส่วนหนึ่งเป็นของกษัตริย์มัลละ เมืองปาวา ส่วนหนึ่งเป็นของกษัตริย์มัลละ เมืองกุสินารา (แต่ละแห่งสร้างสถูปเป็นที่ประดิษฐาน) รวมเป็น 8 แห่ง

โทณพราหมณ์ได้เถ้า กษัตริย์โมริยะได้ถ่าน(อังคาร) และมีการสร้างสถูปประดิษฐานเช่นกัน ฯลฯ (นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงพระทนต์ พระเกสา พระโลมา และพระบริขารต่างๆ ของพระพุทธองค์ ว่าไปประดิษฐานอยู่ที่ใดบ้าง)

จบพุทธวังสะแห่งขุททกนิกาย

จริยาปิฎก

จริยาปิฎก ว่าด้วยพระพุทธจริยาในเรื่องการบำเพ็ญพระบารมี มีทั้งหมด 35 เรื่อง จบลงด้วยสโมธานกถา(บทสรุปว่าเรื่องไหนเป็นบารมีอะไรในบารมี 10 อย่าง) ทุกเรื่องอยู่ในรูปคำฉันท์

อรรถกถาแห่งจริยาปิฎกชื่อ ปรมัตถทีปนี แต่งโดย พระธัมมปาละ แห่งพัทรติตถวิหาร(ลังกา)

การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์

อกิตติวรรค (1) **อกิตติจริยา** การบำเพ็ญทานบารมีของอกิตติดาบส (2) **สังขพราหมณจริยา** : การบำเพ็ญทานบารมีของสังขพราหมณ์ (3) **กุรุธัมมจริยา** : การบำเพ็ญทานบารมีของพระเจ้าธนัญชัย(กรุงอินทปัตถ์) (4) **มหาสุทัสสนจริยา** : การบำเพ็ญทานบารมีของพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่า มหาสุทัสสนะ (กรุงกุสาวดี) (5) **มหาโควินทจริยา** : การบำเพ็ญทานบารมีของมหาโควินทพราหมณ์(ปุโรหิต) (6) **เนมิราชจริยา** : การบำเพ็ญทานบารมีของพระเจ้าเนมิราช (กรุงมิถิลา) (7) **จันทกุมารจริยา** : การบำเพ็ญทานบารมีของจันทกุมาร (โอรสของพระเจ้าเอกราช กรุงปุปผวดี) (8) **สิวิราชจริยา** : การบำเพ็ญทานบารมีของพระเจ้า

สิวิราช (กรุงอริฏฐะ) (9) **เวสสันดรจริยา** : การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร กรุงเชตุดร) (10) **สสปัณฑิตจริยา** : การบำเพ็ญทานบารมีของกระต่ายโพธิสัตว์

การบำเพ็ญศีลบารมีของพระโพธิสัตว์

หัตถินาควรรค (11) **สีลวนาคจริยา** : การบำเพ็ญศีลบารมีของพญาช้างชื่อ สีลวนาค (12) **ภูริทัตตจริยา** : การบำเพ็ญศีลบารมีของพญานาคชื่อ ภูริทัตต์ (13) **จัมเปยยจริยา** : การบำเพ็ญศีลบารมีของพญานาคชื่อ จัมเปยยกะ (14) **จูฬโพธิจริยา** : การบำเพ็ญศีลบารมีของดาบสชื่อ จูฬโพธิ (15) **มหิสราชจริยา** : การบำเพ็ญศีลบารมีของพญากระบือ (16) **รุรุมิคจริยา** : การบำเพ็ญศีลบารมีของพญามฤค(กวาง) ชื่อ **รุรุ** (17) **มาตังคจริยา** : การบำเพ็ญศีลบารมีของชฎิลชื่อ มาตังคะ (18) **ธัมมเทวปุตตจริยา** : การบำเพ็ญศีลบารมีของเทวบุตรชื่อ ธัมมะ (19) **ชยทิสจริยา** : การบำเพ็ญศีลบารมีของพระเจ้าชัยทิส (กรุงกัปปิลา) (20) **สังขปาลจริยา** : การบำเพ็ญศีลบารมีของพญานาคชื่อ สังขปาละ

การบำเพ็ญเนกขัมมบารมี ฯลฯ ของพระโพธิสัตว์

ยุธัญชยวรรค (21) **ยุธัญชยจริยา** : การบำเพ็ญเนกขัมมบารมี(ออกบวช)ของพระราชโอรสพระนามว่า ยุธัญชัย (โอรสของพระเจ้าสัพพทัตตราช) (22) **โสมนัสสจริยา** : การบำเพ็ญเนกขัมมบารมีของพระราชโอรสพระนามว่า โสมนัส (กรุงอินทปัตถ์) (23) **อโยฆรจริยา** : การบำเพ็ญเนกขัมมบารมีของพระราชโอรสพระนามว่า อโยฆระ (โอรสของพระเจ้ากาสี) (24) **ภิงสจริยา** : การบำเพ็ญ

เนกขัมมบารมีของภิงสพราหมณ์ (25) **โสณนันทปัณฑิตจริยา** : การบำเพ็ญเนกขัมมบารมีของพราหมณ์ชื่อ โสณนันทะ (กรุงพรหมวัทธนะ)

(26) **มูคผักขจริยา** (หรือ เตมิยจริยา) : การบำเพ็ญอธิษฐานบารมีของพระราชโอรสพระนามว่า มูคผักขะ หรือ เตมิยะ (โอรสของพระเจ้ากาสี)

(27) **กปิลราชจริยา** : การบำเพ็ญสัจจบารมีของพญาวานร (28) **สัจจสวหยปัณฑิตจริยา** : การบำเพ็ญสัจจบารมีของสัจจดาบส (29) **วัฏฏกโปตกจริยา** : การบำเพ็ญสัจจบารมีของของลูกนกคุ่ม (30) **มัจฉราชจริยา** : การบำเพ็ญสัจจบารมีของพญามัจฉา(ปลา) (31) **กัณหทีปายนจริยา** : การบำเพ็ญสัจจบารมีของดาบสชื่อ กัณหทีปายนะ (32) **สุตโสมจริยา** : การบำเพ็ญสัจจบารมีของพระเจ้าสุตโสม

(33) **สุวัณณสามจริยา** : การบำเพ็ญเมตตาบารมีของดาบสชื่อสุวัณณสาม (34) **เอกราชจริยา** : การบำเพ็ญเมตตาบารมีของพระเจ้าเอกราช (35) **มหาโลมหังสจริยา** : การบำเพ็ญเมตตาบารมีของบัณฑิตชื่อ มหาโลมหังสะ

(36) **สโมธานกถา(บทสรุป)** การบำเพ็ญบารมีเพื่อบ่มโพธิญาณให้แก่กล้าจัดเป็น 3 ระดับคือ 1. บารมี (ระดับสามัญ) 2. อุปบารมี(ระดับกลาง) 3. ปรมัตถบารมี(ระดับสูงสุด) มีการยกตัวอย่างการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์แต่ละระดับ

(บารมี 10 อย่างคือ 1. ทาน(การให้) 2. ศีล(การไม่ทำบาปทางกายและวาจา) 3. เนกขัมมะ(การออกบวช, การปลีก

ออกจากกาม) 4. ปัญญา 5. วิริยะ(ความเพียร) 6. ขันติ(ความอดทน) 7. สัจจะ(ความจริงใจ) 8. อธิษฐาน(ความตั้งใจมั่น) 9. เมตตา(ความปรารถนาดี) 10. อุเบกขา(ความมีใจเป็นกลาง) บารมีแต่ละอย่าง มี 3 ระดับคือ บารมี(ระดับสามัญ) อุปบารมี และปรมัตถบารมี จึงรวมเป็นบารมี 30 ซึ่งเรียกกันว่า บารมี 30 ทัศ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์แสดงไว้ในชาดกและในจริยาปิฎก เฉพาะในจริยาปิฎกได้แสดงให้เห็นตัวอย่างว่าพระโพธิสัตว์ในชาดกไหนบำเพ็ญบารมีประเภทใดตามลำดับ)

จบพระไตรปิฎก (บาลี) เล่ม 33

จบจริยาปิฎกแห่งขุททกนิกาย

ขุททกนิกายจบบริบูรณ์

พระสุตตันตปิฎกจบบริบูรณ์

ดรรชนี

เรียงตามลำดับพยัญชนะและสระที่อักษรตัวแรกของคำหน้า
(จัดทำพอได้ใช้สืบค้นเนื้อหาในระดับหนึ่งสำหรับงานวิชาการ)

ก

กณิการวรรค 307, กณิการปุปผิยวรรค 303
กบฏกล่าขณะฟังธรรม 240
กปิลราชจริยา 316
กรณียเมตตสูตร 12, 215
กรรม 38, 66, 215, กรรมข้ามภพ 178, กรรมของผู้ไม่พิจารณาปัจจัยที่บริโภค 97, กรรมดี 21, 71, 122, กรรมและผลของกรรม 295, กรรมชั่ว 21, 39, 62, 71, 119, 122, 220, กรรมเก่า 167, กรรมเป็นปัจจัยให้มีคติภพ 295
กลหวิวาทสุตตนิทเทส 290
กลหวิวาทสูตร 229
กลางคืนเป็นเทพ กลางวันเป็นเปรต 248
กลัวภัย 80
กลิ่นดาว 216, กลิ่นศีล 34
กสิภารทวาชสูตร 214
กหาปณะ 230
กัจจายนวรรค 307
กังขา 63, กังขาวิตรณวิสุทธิ 181, กังขาเรวตสูตร 181
กังวล 165
กัณณมุณฑเปติวัตถุ 247
กันจิดออกจากบาป 55
กัณหทีปายนจริยา 316
กัณหาเปตวัตถุ 246
กัปที่ว่าง 312
กัลบก 262
กัลยาณมิตร 142, 198, 218
กัมมกถา 293, 295
กัมมสูตร 167
กระดูก 66
กระแสธรรม 90
กาม 25, 28, 45, 49, 77, 79, 89, 90, 145, 151, 156, 164, 168, 169, 188, 202, 203, 208, 218, 220, 226, 227, กามสัญญา 228, กามสุข 133, 164, กามสุตตนิทเทส 290, กามสูตร 226, กามคุณ 27, 31, 32, 141, 143, 166, 186, 211, 216, 217, 218, 219, กามวิตก 211, กามโยคะ 208
กาย 29, 31, 65, 204, 216, 226, กายคตาสติ 8, 115, 117, 170, 190, 218, กายเหมือนหม้อดิน 29, กายเป็นเปรตครึ่งตัว 247, กายอันแก่หง่อม 66
กาสาวพัสตร์ 19, กาสาวพัสตร์พันคอ 119
กาฬิโคธาภัททิยสูตร 167
กิงสีลสูตร 217, กิงกณิปุปผวรรค 307
กิริยา มารยาท 143
กิเลสมาร 189, กิเลสให้เนิ่นช้า 102, กิเลสอันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า 190
กุฏชปุปผิยวรรค 302
กุฏมพี 257, 263, 264
กุฏวินิจฉยิกเปตวัตถุ 249

กุฑฑเปตวัตถุ 245
กุณฑธานวรรค 301
กุณฑลเกสีวรรค 308
กุปปวิโมกข์ 295
กุมารกสูตร 180, กุมารเปตวัตถุ 248, กุมารปัญหา 8
กุมุทวรรค 302
กุรุธัมมจริยา 314
กุศล 78, กุศลวิตก 206, กุศลธรรม 183, 200, กุศลธรรมอันประเสริฐเพื่อการตรัสรู้ 224
เกาะ(ที่พึ่ง)ซนิดที่ท้วงน้ำ(กิเลส)ท่วมไม่ได้ 24
เกิดในปาซ้า 264
เกียจคร้าน 97
โกกาลิกสูตร 222
โกธวรรค-หมวดความโกรธ 91
โกรธ 91, 92, 150, 211
โกลิตสูตร 170

ช

ขวนขวายวุ่นวาย 83
ข้อปฏิบัติอันสูงสุดของมุนี 223
ขัคควิสาณสุดดนิทเท 291, ขัคควิสาณสูตร 214
ขันธ์ 5 151, ขันธ์ 5 172, 190, 202, 204
ขันติ 78, 150, ขันติญาณ ปริโยคาหณญาณ 293
ขัตติยกัญญาวรรค 308
ขัลลาติยเปติวัตถุ 245
ขาดสูญ 227
ข้าวตัง 237
ขึ้นบัญชี 235
ขุททกนิกาย 2, 3, 13, 234
ขุททกปาฐะ 2, 3, 6
ขุมทรัพย์ 11
เขตตูปมเปตวัตถุ 244
เขมวิตก 200

ค

คณเปตวัตถุ 250
คณิกาสูตร 186
คนดี 104, 105, 182, คนดีรักคนชั่วเกลียด 42, คนดีปรากฏให้เห็นไกล 118, คนตระหนี่ 75, คนชั่ว 182, คนถือเชือก 91, คนถ่อย 215, คนทำดี 22, คนทอหูก 171, คนรกโลก 72, คนเสื่อม 214, คนเจริญ 214, คนเก็บขยะ 265, คนเตี้ย 264, คนเฝ้าป่าช้า(สัปเหร่อ) 255
คติ 267, คติ(การไปเกิดอีก)ของพระอรหันต์ 196, คติกถา 293, 295, คติภพ 191
คบคนชั่วเป็นมิตร 42, 206
ครองเรือนไม่ดี 118
ครรลองของความเป็นภิกษุ 230
ครู 210
คฤหัสถ์ 218, คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างอาศัยซึ่งกันและกัน 210, คฤหบดีมหาศาล 268, 269, 270
คลุกคลี 152
ควาญช้าง 256, 263
ความดี 56, 182, ความกลุ้มรุมของทิฐิ 294, ความตาย 59, 61, 113, ความแก่ 61, ความชั่ว 182, ความรู้เกิดแก่คนโง่ 40, ความหมายของคำว่าวิโมกข์ 295
คันโธทกวรรค 304
คับแค้น(วิฆาต) 228
คัพภินีสูตร 165
คัมภีรปัญญา 298
คาถา(บทกวี)ของภิกษุณี 3, คาถาธรรมบท 13, 14, 159, คาถาในเถรคาถา 252
คำล่วงเกิน 124, คำสัตย์ 10, 91, 92, คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย 78, 79, คำพูดกอปรด้วยประโยชน์ 50, คำพูดชวนทะเลาะ 219

คุณวิเศษเล็กน้อย 206. คุณวิเศษเล็กน้อย 206
คุยหฐาน(องคชาต) 231
คุหัฏฐาสุตตนิทเทส 290. คุหัฏฐกสูตร 226
เคราะห์ 101
เคยยะ 213
เคยชินแต่ชาติปางก่อน 169
เครื่องจองจำ 132. เครื่องปรุงแต่งภพ 183
โคจรนานัตตญาณ 293
โคณเปตวัตถุ 245
โคตร 148. โคตรภูญาณ 293
โคนไม้ 209
โคปาลสูตร 174
โคร่ต่อการศึกษา 262

ฆ
ฆ้องแตก 61
ฆาตกรรมในวัดเชตวัน 176
ฆ่า 59. 60. ฆ่าสัตว์ พูดเท็จ ลักทรัพย์ 99

ง
งามธรรม 208. งามศีล 208. งามปัญญา 208
โง่แล้วสำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต 37

จ
จงกรมแก้ว 5. 310
จตุกนิบาต (50 ชาดก) 281. จตุกนิบาต-ชุด 4 คาถา 262. 270. จตุกนิบาต-ชุดธรรม 4 ข้อ 209. จตุตถนิพพานสูตร 193
จริยา 298. 299. จริยากถา 299. จริยานานัตตญาณ 293. จริยาปิฎก 2. 5. 233. 314
จวักไม่รู้รสแกง 37
จักรพรรดิ 310
จักขุ มี 3 อย่าง 202
จัณฑาล 215
จัตตาฬีสนิบาต (5 ชาดก) 287. จัตตาฬีสนิบาต-ชุด 40 คาถา 267
จันทกุมารจริยา 314
จับชายสังฆาฏิ 207. จับผิดผู้อื่น 32
จัมเปยยจริยา 315
จารชน 183
จิต 27. 28. 29. 46. 78. 126. จิตของพระพุทธเจ้า 175. จิตของอริยบุคคล 167. จิตขุ่นมัว(ด้วยกิเลส) ตายไป 198. จิตกปูชกวรรค 304. จิตตวิวัฏฏญาณ 294. จิตตวรรค-หมวดจิต 27. จิตตลดาวรรค 237. จิตที่ตั้งไว้ชอบ 30. จิตที่ตั้งไว้ผิด 30. จิตที่ตั้งไว้ผิด ร้ายยิ่งกว่าโจร 173. จิตที่ไม่ได้เจริญ (ภาวนา) 20. จิตเหมือนพระนคร 29. จิตหลุดพ้น 168
จีวรสีหม่นคล้ำ 272. จีวรหม่นคล้ำ 261
จุททสกนิบาต-ชุด 14 คาถา 266
จุนทสูตร 193. 214
จูฬปันถกสูตร 182
จูฬโพธิจริยา 315
จูฬวิยูหสุตตนิทเทส 290. จูฬวิยูหสูตร 229. จูฬนิทเทส 2. 4. 233. 290
จูฬวรรค 187. 216. 247. 289
จูฬเสฏฐิเปตวัตถุ 246
เจโตวิวัฏฏญาณ 294. เจโตวิวัฏฏ์ 265. เจโตวิมุตติ 140. 209. เจโตปริยญาณ 294
เจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กันไป 296
เจ้าถ่อย 170
เจ้าอาวาส 250
แจกพระบรมสารีริกธาตุ 313
ใจเป็นผู้นำ 16. ใจรั่วเพราะกาม ก็เหมือนเรือรั่ว 226

ฉ

ฉักกนิบาต (20 ชาดก) 283
ฉักกนิบาต-ชุด 6 คาถา 263, 271
ฉัตติยวรรค 302
ฉันทะ 232, ฉันทะใน นิพพาน 90

ช
ชคติวรรค 306
ชฎา 148, 149, 231
ชฎิล 63, 254, 310, ชฎิลชื่อ 222, ชฎิลสูตร 163
ชนะ 84
ชยทิสจริยา 315
ชราสุตตนิทเทส 290, ชราสูตร 227, ชราวรรค-หมวดชรา 65
ชวนปัญญา 298
ชักชวนคนอื่นท่าทาน 242
ชัจจันธวรรค 182
ชาดก 2, 3, 233, 274
ชาตกะ 274
ชาติกำเนิด 148, 149, 215
ชาวสาวัตถีหมกมุ่นการบันเทิงเริงรมย์ 188
ช่างทอง 272, ช่างทองเปาทิ้งขี้แร่ 97, ช่างหูก 237
ช้างกุญชร 177
ชีเปลือย 63
ชีวิต 100 ปี 53, 54, ชีวิต(อาชีวะ) 299, ชีวิตที่อยู่ยาก(อยู่อย่างฝืน) 99, ชีวิตที่อยู่ง่ายดาย 98
ชื้โทษ 41
ชุณหสูตร 174
ชู้กับลูกเมียเขา 99
เชี่ยวชาญในการระลึกชาติหนหลัง 260
ใช้ถ้อยคำ 230

ซ
ซื่อตรงต่อสามี 236

ฌ
ฌาน 77, 141, 142, 146, 149, 208, ฌานวิโมกข์ 295, 299, ฌานอันประกอบด้วยวิปัสสนา 201

ญ
ญาณ 299, ญาณัตตยา 293, ญาณวิวัฏฏญาณ 294, ญาณวิโมกข์ 295, ญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเฉพาะ 294, ญาณกถา 292, 293, ญาณทัสสนะ 108, ญาณในอริยสัจ 296, ญาณปัญจกะ 293, ญาณอันเกิดจากอานาปานสติสมาธิ 295
ญาตัฏฐญาณ 293
ญาติ 85

ด
ดาบส 247, 274, 310, 316
ด่าว่าสมณพราหมณ์ 245
ด่ารงอยู่ในธรรม 103
ดิ้นรน(จลิต่) 225
ดุ้นฟืนเผาผี 207
ดูหมิ่นลาภ 139
เดียรถีย์ 226, เดียรถีย์ก็เหมือนทิ่งห้อย 187
ได้เสียกับทาสในตระกูล 264

ต
ตติยนิพพานสูตร 193, ตติยโพธิสูตร 161
ตถาคต 212, ตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอก 109
ตนเป็นที่รัก 69, ตนเองเป็นที่พึ่งของตน 144, ตนเองเป็นที่พึ่งแห่งตน 70
ตบะ 39, 78
ตรัสรู้ 298, ตรัสรู้เร็ว 271, ตรัสอย่างใดทำอย่างนั้น 212
ตมาลปุปผิยวรรค 303
ตะเกียง 236
ตัณหา 68, 77, 79, 89, 101, 116, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 145,

150. 156. 173. 177. 186. 188. 189. 190. 191. 193. 194. 198. 210. 211. 218. 225. 226. 227. 228. 229.
ตัณหา 36 กระแส 130.
ตัณหักขยสูตร 189.
ตัณหามี 3 อย่าง 202.
ตัณหาและอวิชชาเจริญเพราะมิจฉาทิฐิ 186.
ตัณหาวรรค-หมวดตัณหา 129. ตัณหาในภพและวิภพ 226
ตัดสินคดี 102
ตัวตน 36. 190. 192. 227
ตระกูลสูงส่ง 266
ตระหนี่ 91. 98. 245
ตาบอดคลำช้าง 183
ตาย 33
ติกขปัญญา 298
ติกนิบาต (50 ชาดก) 280. ติกนิบาต-ชุด 3 คาถา 261. 269. ติกนิบาต-ชุดธรรม 3 ข้อ 202
ติงสตินิบาต (10 ชาดก) 286. ติงสนิบาต-ชุด 30 คาถา 267. 272
ติณทายกวรรค 307
ติตถสูตร 185
ติเตียนผู้อื่น 219
ติมิรปุปผิยวรรค 301
ติโรกุฑฑเปตวัตถ 244
ติโรกุฑฑสูตร 10
ติสสเมตเตยยสุตตนิทเทส 290. ติสสเมตเตยยสูตร 227
ตีรณปริญญาณ 293
ตื่นดี 116. 117
ตุวฏกสุตตนิทเทส 290. ตุวฏกสูตร 229
ตุวรทายิวรรค 303
เตมิยจริยา 316
เตรสนิบาต (10 ชาดก) 285. เตรสกนิบาต-ชุด 13 คาถา 265
เตือนตนด้วยตนเอง 144
โต้ด้วยพระคาถา 177
ไตรสรณคมน์ 6

ถ
ถวายน้ำอาบ 242
ถอนทิฐิ(ผิด)ได้อย่างไร 294
ถ่าน(อังคาร) 313
ถูกกิเลสมาร 189. ถูกทุบศีรษะระหว่างเข้าฌาน 174
เถร 306. เถรคาถา 2. 3. 233. 252. เถรสูตร 162
เถระ 104. 300. 306
เถริกา 268
เถรี 300. เถรีโดยความเป็นพระอร-หันต์ 268. เถรีคาถา 2. 3. 233. 268. เถรีจากสกุลพราหมณ์ 308. เถรีจากราชสกุล 308
โถมกวรรค 303

ท
ทมะ 198
ทรงธรรม 103
ทรมานตน 63
ทรัพย์ 85
ทวยเทพ 48. ทวยตานุปัสสนาสูตร 224
ทวัตติงสาการ 7
ทวาทสกนิบาต (10 ชาดก) 285. ทวาทสกนิบาต-ชุด 12 คาถา 265. 272
ทวิชาปถสูตร 194
ทศชาติ 4. 233
ทสกนิบาต (16 ชาดก) 284. ทสกนิบาต-ชุด 10 คาถา 265
ท่อนอ้อย 238
ทักขิไณยบุคคล 221. 253
ทัณฑวรรค-หมวดโทษทัณฑ์ 59
ทัสสนะ 299
ทัสสนวิสุทธิญาณ 293
ทะเลทราย 243
ทะเลาะ 18. ทะเลาะกันด้วยเรื่องความดีงาม 228
ทางสุดโต่ง 186. ทางแห่งปฏิสัมภิทาทั้งหลาย 292. ทางเสื่อมของคน 214

ทาน 75, 91, 136, 137, 171, 194, 198, 199, 204, 219, 236, 237, 241, 242, 316, ทานมี 2 อย่าง 209, ทานมัย 202, ทานที่จะถึงเปรต 245, ทานบารมี 314
ทายก 244, ทายกเปรียบเหมือนชาวนา 244
ทาสี 240, 272
ทำบาปเองก็เศร้าหมองเอง 71, ทำบุญให้ทาน 221, ทำความดี 56, ทำความชั่ว 55, ทำตนให้เงียบเสียง 61, ทำสิ่งที่ไม่ควรทำ อาสวะ 114, ทำร้ายผู้ไม่ลงทัณฑ์ทำร้ายใคร 62, ทำให้ชาวศากยะเลื่อมใส 265, ทำให้เกิดปฏิภาณ 259, ทำสกุลให้เลื่อมใส 265
ทิฐิ 186, 193, 225, 226, 227, 228, 229, ทิฐิวิบัติ-ทิฐิสมบัติ 295, ทิฐิอันเลว 199, ทิฐิอันเป็นบาป 187, ทิฐิผิด 294
ทิฏฐิกถา 292, 294
ทิพยสุข 164, ทิพยจักษ 270, ทิพยจักษุ 175, ทิพยสมบัติที่เกิดจากบุญ 236, ทิพยโสต 171, 175, ทิพพจักขุญาณ 294
ที่ตั้งแห่งทิฐิ 294, ที่รักของเทวดา 253, ที่ประชุมไม่บริสุทธิ์ 180, ที่พึ่ง 96
ทุกขสมุทัย 224, ทุกขสมุทยญาณ 294, ทุกขญาณ 294, ทุกขนิโรธ 224, ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา 224, ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาญาณ 294, ทุกขนิโรธญาณ 294
ทุกข์ 80, 85, 86, 87, 91, 109, 128, 130, 135, 138, 143, 147, 151, 164, 165, 168, 172, 175, 180, 195, 197, 208, 215, 224, 230, ทุกข์เพราะยังมีอุปาทาน 172
ทุกนิบาต (100 ชาดก) 278, ทุกนิบาต-ชุด 2 คาถา 259, 269, ทุกนิบาต-ชุดธรรม 2 ข้อ 199
ทุกรกิริยา 311
ทุคติ 122, 123
ทุจริตมี 3 อย่าง 203
ทุฏฐัฏฐกสุตตนิทเทส 290, ทุฏฐัฏฐกสูตร 226
ทุติยมิคลุทธเปตวัตถ 248, ทุติยคูถขาทิกเปติวัตถุ 250, ทุติยกามสูตร 188, ทุติยกิรสูตร 184, ทุติยภัททิยสูตร 188, ทุติยทัพพสูตร 196, ทุติยนิพพานสูตร 193, ทุติยโพธิสูตร 161
ทุศีล 70, 120
ทูเรนิทาน 275
เทวดาจะจุติจากหมู่เทพ 205, เทวดาก็ต้องการได้บุญ 170, เทวดาเปล่งเสียง(แสดงความยินดี)ถึงกันใน 3 สมัย 205, เทวดาผู้สิงอยู่ในเรือน 244
เทวธิดา 236
เทวบุตร 236
เทวปุตตมาร 189
เทวโลกสู่สุคติ 205
เที่ยวขอทาน 206
โทษ 123, โทษของคนอื่น 101, โทษของกาม 226, โทษของการเสพเมถุน 228, โทษทัณฑ์ 59
โทสะ 84, 101, 136, 143, 190
ไทยธรรมเปรียบเหมือนพืช 244

ธ

ธนิยสูตร 213
ธรรมจักร 297, ธรรมของสัตบุรุษ 67, ธรรมคุณ

116. ธรรมจักร 223.
311. ธรรมกถึก 253.
269. ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา 110. ธรรมทาน 135. 209. 210. ธรรมที่ทำให้ศีรษะตกไป 230. ธรรมที่เป็นเหตุให้เดือดร้อนใจ 199. ธรรมบท 2. 3. 13. 14. ธรรมรส 135. ธรรมรักษาโลก 200. ธรรมราชา 198. ธรรมเสนาบด 267. ธรรมเข้าคู่กัน 296. ธรรมเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 200. ธรรมอันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า 229
ธัมมจริยสูตร 217
ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร 297. ธัมมจักกกถา 296. 297
ธัมมฐิติญาณ 293
ธัมมเทวปุตตจริยา 315
ธัมมนานัตตญาณ 293
ธัมมปทัฏฐกถา 14
ธัมมัฏฐวรรค-หมวดตั้งธรรม 102
ธัมมิกสูตร 218
ธาตุ 204. ธาตุมี 3 อย่าง 202
ธิดา 3 นาง 228
ธิติ 267
ธุดงค์ 267

น

นกคุ่ม 316
นติ 193
นรก 119. 120. 121. 122. นรกเหมือน 240
นวกนิบาต (12 ชาดก) 284. นวกนิบาต-ชุด 9 คาถา 264. 272
นฬมาลิยวรรค 306
นอกพระธรรมวินัยนี้ไม่มีสมณะ 102
นอแรด 214
น้อมไปในศรัทธา 263
นักฌาน 270. นักฟ้อน 267
นันทสูตร 167
นันทกเปตวัตถุ 249
นันทวรรค 167
นันทาเปติวัตถุ 246
นาค 310. 311. นาคสมาลวรรค 301. นาคสูตร 175. นาคเปตวัตถุ 245. นาควรรค-หมวดช้าง 124
นานัตตวิโมกข์ 295
นามกาย 103. นามและรูป 91. 140. นามรูป 225
นาลกสูตร 222
นาวาสูตร 217
น่าเลื่อมใสรอบด้าน 265
นั่งคลุมพระกาย 221
นิครนถ์ 257
นิจฉาตะ 299
นิทานชาดก 275. นิทานธรรมบท 14
นิทเทส 289
นิธิกัณฑ์ 11
นิธิสูตร 11
นินทา 93. นินทาและสรรเสริญ 43
นิพพาน 228. นิพพาน 44. 45. 54. 61. 78. 85. 92. 112. 113. 125. 136. 140. 141. 144. 145. 154. 170. 173. 181. 182. 185. 186. 188. 192. 200. 206. 225. 232. นิพพานสมบัติ 12. นิพพานไม่มีตัณหาให้น้อม ไปได้ 193. นิพพานสุข 166. นิพพานธาตุ 163. 200. 202
นิพเพธิกปัญญา 298
นิมิต 5 อย่าง 205
นิรัตตา 227
นิรยบาล 249
นิรยวรรค-หมวดนรก 119
นิรามิส 295. นิรามิสตรวิโมกข์ 295
นิรุตติ(ภาษา) 135
นิโรธ(นิพพาน) 225. นิโครธกัปปกสูตร 218. นิโรธสมาปัตติญาณ 293.

นิโรธธาตุ 202, นิโรธธาตุ(นิพพาน) 204, นิโรธละเอียดกว่าอรูป 204
นิวรณ์ 116, 189, 211
นิสสรณะ 299
นิสรณธาตุ(ธรรมเพื่อสลัดพ้น) 203
นิ่งอย่างอริยะ 164
เนกขัมมะ 211, 298, 299, 316, เนกขัมมธาตุ(รูปฌาน) 203, เนกขัมมบารมี 315, 316
เนมิราชจริยา 314

บ

บทสวด 6, บทสวดเพื่อความสวัสดี 10, บทสวดเพื่อแผ่เมตตา 12, บทสวดอุทิศทานแก่เปรต 10
บรมสารีริกธาตุ 5, บรมสารีริกธาต 313
บรรพชิต 78, 147, 183, 218, บรรพชิตย่อหย่อน 121
บรรลุอรหัตตผลพร้อมกับปลงผมเสร็จ 253, บรรลุปฏิสัมภิทา 253
บริวารมาก 263
บวช 118, บวชด้วยศรัทธา 266
บ่วงมาร 27, 28, 177, 202
บังสุกุล 149
บัณฑิต 25, 42, 43, 44, 103, 182, บัณฑิตมีความปรารถนา 3 อย่าง 204, บัณฑิตย่อมฝึกตน 43
บันลือสีหนาท 259
บาป 39, 56, 57, 58, 70, 74, 75, 78, 85, 105, 128, 155, 163, 180, 181, 194, บาปกรรม 59, 198, บาปธรรม 100
บารมี 314, บารมี (ระดับสามัญ) 316, บารมี 10 อย่าง 316, บารมี 30 ทัศ 317, บารมีเพื่อบ่มโพธิญาณให้แก่กล้า 316
บ้านเรือน 97
บิณฑบาต 171, 209
บิดา 128, บิดา(อัสมิมานะ) 115
บุคคล 3 ประเภท ที่เปรียบเหมือนฝนตก 204, บุคคลที่มารทำลายได้ 18
บุตร 113, บุตรมี 3 ประเภท 204
บุญ 52, 57, 82, 90, 128, 155, 171, 194, 244, บุญกิริยาวัตถุ 199, 202, บุญที่ทำให้ได้บัลลังก์ใหญ่ 238, บุญเป็นชื่อของความสุข 198
บุพกรรมฝ่ายชั่วของพระโพธิสัตว์ 305, บุพเพนิวาสานุสติญาณ 294
บุรพาจารย์ 210
บุรพเทพ 210
บุรุษอาชาไนย 81
บูชา 52, บูชายัญ 52, บูชาไฟ 52, 148
เบญจขันธ์ 84
แบ่งธรรมเป็น 2 ส่วนในการพิจารณา 224
แบบฉบับของงานอรรถกถา 292

ป

ปกติสาวิกา 273
ปกิณณกนิบาต (13 ชาดก) 286, ปกิณณกวรรค-หมวดเบ็ดเตล็ด 114
ปจจยา 225
ปฐมมิคลุทธเปตวัตถุ 248, ปฐมคูถขาทิกเปตวัตถุ 250, ปฐมกามสูตร 188, ปฐมกิรสูตร 183, ปฐมภัททิยสูตร 187, ปฐมทัพพสูตร 196, ปฐมนิพพานสูตร 192, ปฐมโพธิสูตร 161
ปชาบดี 239

ปฏิคาหก 244
ปฏิจจสมุปบาท 161
ปฏินิทเทส. 289
ปฏิบัติถูกหลักธรรม 206
ปฏิสันถาร 143
ปฏิสัมภิทา 4 297. ปฏิสัมภิทา 4 วิโมกข์ 8 265. ปฏิสัมภิทามัคคกถา 296. ปฏิสัมภิทามรรค 2. 4. 292. ปฏิสัมภิทากถา 297. ปฏิสัมภิทาญาณ 293. ปฏิสัมภิทามรรค 233
ปฏิสัลลานสูตร 183
ปณิหิตวิโมกข 295. ปณิหิตปฏิปัสสัทธิวิโมกข์ 295
ปทุมเกสริยวรรค 304
ปทุมุกเขปวรรค 303
ปเทสวิหารญาณ 293
ปธานสูตร 220
ปปัญจขยสูตร 189. ปปัญจธรรม 190. ปปัญจธรรม-ธรรมเป็นเหตุให้เนิ่นช้า 189. ปปัญจสัญญา 190
ปรมัตถบารมี 316
ปรมัฏฐกาสุตตนิทเทส 290. ปรมัฏฐกาสูตร 227
ปราชญ์ 23
ปราภวสูตร 214
ปรโลก 75. 119
ปริจจาคัฏฐญาณ 293
ปรินิพพานของพระทัพพะมัลลบุตร 196. ปรินิพพานญาณ 293
ปริพาชก 228. 255. ปริพาชิกา 176. 262
ปริวาส 221
ปริเวก 299
ปลงอาบัติ 181
ปลายสุดของทุกข์ 192
ปสูรสุตตนิทเทส 290
ปสูรสูตร 228
ป้องกันตน 122
ปังสุกูลวรรค 307
ปัจจเวกขณญาณ 293. ปัจเจกโพธิ 12. ปัจเจกพุทธเจ้า 5. 179. 250. 300. 305
ปัจจันตประเทศ 265
ปัจจัย 225. ปัจจัย 4 ที่เสพด้วยตัณหา 225
ปัจฉาสมณะ 194
ปัฐยาวัตร 13
ปัญจกนิบาต (25 ชาดก) 282. ปัญจกนิบาต-ชุด 5 คาถา 263. 270
ปัญจปุตตชาทิกาเปติวัตถุ 245
ปัญจวัคคีย์ 256
ปัญญา 67. 110. 111. 125. 126. 131. 141. 298. 317. ปัญญา 201.
ปัญญาสนิบาต (3 ชาดก) 287. ปัญญาสนิบาต-ชุด 50 คาถา 267. ปัญญามาก 271. ปัญญาวิมุตติ 209. ปัญญาขันธ์ 202. ปัญญาของผู้บรรลุปฏิสัมภิทา 298. ปัญญาจักษุ 203. ปัญญาวรรค 292. 298. ปัญญาในโสดาปัตติมรรค 203. ปัญญาในโสดาปัตติผล 203. ปัญญาในอรหัตตผล 203. ปัญญาพาหุลละ 298. ปัญหาสำหรับให้สามเณรตอบ 8
ปัณฑิตวรรค-หมวดบัณฑิต 41
ปัณณทายกวรรค 304
ปัญหาของพราหมณ์ 16 คน 232
ปัพพชาสูตร 219
ปัสสัทธิ 193
ปัสสัทธิ. 299
ประทุษร้ายผู้ที่ไม่ประทุษร้าย 58
ประพฤติธรรมให้ดี 72. ประพฤติพรหมจรรย์ 228. ประพฤติพรหมจรรย์ก็เพื่อละภพ 172
ประมง 262
ประมาท 23. 24. 25. 26. 74. 97. 126. 129. 164
ประโยชน์ตน 72. ประโยชน์

แห่งความเป็นสมณะ 207. ประโยชน์ที่อยู่ในอำนาจของผู้อื่น 167. ประโยชน์ในสัมปรายภพ 198. ประโยชน์ในปัจจุบัน 198
ประวัติภิกษุณี 5
ปางช้าง(นาควัน) 125
ปาฏลิคามิยสูตร 194. ปาฏลิคามิยวรรค 192. ปาฏลิปุตตเปตวัตถุ 250
ปาฏิหาริยกถา 299. ปาฏิหาริยปักษ์ 219. ปาฏิหาริย์ 298
ปาติโมกข์ 142. 180. 211. 218
ปาปวรรค-หมวดบาป 55
ปายาสิกวรรค 241
ปารายนะ 232. ปารายนวรรค 230. 289. ปารายนวรรคแห่งสุตตนิบาต 290
ปาวาสูตร 162
ปา 49. ปากิเลส 111
ปิฏฐธีตลิกเปตวัตถุ 244
ปิณฑปาตสูตร 171
ปิณโทลภารทวาชสูตร 175
ปิดอาบัติ(ความชั่ว) 180
ปิตติวิสัย 11
ปิยรูปสาตรูป 211
ปิยวรรค-หมวดความรัก 87
ปิลินทวัจฉสูตร 170. ปิลินทวรรค 305
ปิศาจตามกองขยะ 175
ปิฐวรรค 236
ปีติ 84
ปุถุปัญญา 298
ปุปผวรรค-หมวดดอกไม้ 30
ปุพพกัมมปิโลต 305
ปุพพันตานุทิฐิ 294
ปุราเภทสุตตนิทเทส 290, ปุราเภทสูตร 228
ปุโรหิต 263. 264. 266. 270
ปุริสวิมานวัตถุ 236. 240
ปูติมุขเปตวัตถุ 244
ปูรณาสสูตร 221
เปตวัตถุ 2. 3. 233. 244
เปรต 10. 244. 245. เปรตมีปากเท่ารูเข็ม 248. เปรตจุติจากนรก 246. เปรตตัวดำน่าเกลียด 246. เปรตเปลือยกาย 245. 246. 247. เปรตปากเหม็น 244. เปรตหน้าเหมือนสุกร 244. เปรตอยู่ในส้วม 250

ผ
ผล 4 296. ผลของกรรมชั่ว 244. ผลแห่งทาน 198. ผลญาณ 293. ผลทายกวรรค 307. ผลบุญย่อมติดตามตน 11
ผัสสนัฏฐญาณ 293
ผัสสะ 172. 225. ผัสสะกระทบนิพพานไม่ได้ 165
ผ้าบังสุกุล 209
ผิดลูกเมียเขา 120
ผีเสื้อน้ำ 203. 211
ผู้สิ้นอาสวะ 58. ผู้ควรได้รับการบูชา 82. ผู้ชนะตนคือจอมยุทธ์ 51. ผู้นำ 210. ผู้รู้(มุนี) มี 3 อย่าง 203. ผู้เจริญ 149
แผ่นดินไหว 183

ฝ
ฝนกิเลส 180
ฝักฝ่ายภิกษุทะเลาะกัน 254
ฝึกตน 65. 70. 124. 125. ฝึกตนเองได้ยาก 69

พ
พุทธมังคกถา 296
พญายม(ความตาย) 96
พนักงานดูเงิน 263. พนักงานเก็บส่วย(กามราคะ) 115
พยับแดด 73
พยาบาทวิตก 211
พรต 227
พรหม 198. 210. พรหมจารี 201. พรหมจรรย์ 68. 121. 199. 296. พรหมจรรย์ซึ่งเปรียบเหมือน

เนยใสควรดื่ม 290, พรหมโลก 247, พรหมวิหาร 12
พรานล่าสัตว์ 248, พรานล่าเนื้อ 272
พราหมณ์ 64, 115, 116, 126, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 162, 163, 170, 209, 210, 215, 217, 222, พราหมณ์แต่โบราณ 217, พราหมณ์อัปลักษณ์ 230, พราหมณ์มหาศาล 217, 253, 254, 256, 259, 265, 266, 268, 269, 270, 271, 272, พราหมณธัมมิกสูตร 217, พราหมณวรรค-หมวดพราหมณ์ 145
พละ 5 297, พละ 8 297, พลกถา 296, 297
พหุสูต 267
พ่อค้าเกวียน 263, 266
พันธุชีวกวรรค 302
พระพุทธเจ้า 300
พาล 86, พาลวรรค-หมวดคนพาล 36
พาหิยสูตร 163
พิชิตมาร 205
พุทธสาวก 235, พุทธมารดา 271, พุทธมารดาล้วนมีอายุสั้น 178, พุทธคุณ 116, พุทธจักษุ 172, พุทธภูมิ 12, พุทธญาณ 76, 77, พุทธวิธีสอนพระนันทะ 167, พุทธนิรมิต 218, พุทธานุภาพบันดาลน้ำดื่ม 191, พุทธวรรค 300, พุทธวรรค-หมวดพระพุทธเจ้า 77, พุทธปัฏฐาก 173, 256, พุทธปกิณณกกัณฑ์ 311, พุทธอนุชา 260, พุทธอุปัฏฐาก 257, 260, 267
พูดมาก 103, พูดคนละภาษากับพระอรหันต 226, พูดธรรมะกัน 164, พูดธรรมะอันมีประโยชน์ 22, พูดเท็จ 75, พูดเท็จกับสมณพราหมณ์และวณิพก 240, พูดหยาบคาย 61
พิจารณาเนืองๆ 226, พิจารณาเห็นธรรมเป็น 2 ส่วน 224
พึ่งอันเกษม 80
เพียร 199, เพียรมุ่งนิพพาน 225, เพียรตื่นตัว(ชาคโร) 201, เพียรที่ยังเป็นดีเป็นชั่วอยู่ 225
เพื่อน 128, เพื่อน 36, 126, 127, เพื่อนของภิกษุณีเขมา 271, เพื่อนรักของพระนางสามาวดี 269 แพศยา 186
โพชฌังคกถา 297, โพชฌงค์ 7 เป็นวิหารธรรมของพระสารีบุตร 297
โพธิวันทนวรรค 305, โพธิวรรค 161, โพธิปักขิยธรรม 205, 208, 296, โพธิพฤกษ์(ต้นไม้ที่ตรัสรู้) 311
โพธิสัตว 316, โพธิสัตว์ 178, 223, 274, 314, 315

ฟ

ฟังธรรม 78
ฟูฟองน้ำ 73
ไฟมี 3 อย่าง 208, ไฟคลอกตาย 191

ภ

ภพ 156, 172, 177, 202, 226
ภวตัณหา 173, 177
ภววิภวทิฐิ 295
ภวาภวเหตุ 210
ภวโยคะ 208
ภังคานุปัสสนาญาณ 293
ภัททลิวรรค 307, ภัททาลิ

วรรค 306
ภัทรกัป 312
ภัย 88, 123
ภาวนา 117, 299, ภาวนามัย 202
ภิกขทายิวรรค 301
ภิกขุวรรค-หมวดภิกษุ 137
ภิกษุ 64, 106, 119, 138, 140, 170, 172, 203, ภิกษุณี 203, ภิกษุโง่ 40
ภิงสจริยา 315
ภุสเปตวัตถุ 248
ภูต 10
ภูมินานัตตญาณ 293
ภูริทัตตจริยา 315
ภูริปัญญา 298
โภคทรัพย์ 118, 136
โภคสังหรณเปติวัตถุ 251

ม

มงคล 38 ประการ 10, มงคลสูตร 8, มงคลอันสูงสุด 9
มนต์ 97
มนุษย์ 78
มโนมัยกาย 265
มรรค 111, มรรค 4 296, มรรคมีองค์ 8 108
มลทินของสตรี 98, มลทินของผู้ให้ทาน บาปธรรม 98
มลวรรค-หมวดมลทิน 95
มหาสาวิกา 273, มหาสุทัสสนจริยา 314, มหาวิยูหสุตตนิทเทส 290, มหาวิยูหสูตร 229, มหากัสสปสูตร 162, 170, มหากัจจานสูตร 190, มหากรุณา-สมาปัตติญาณ 294, มหานิทเทส 2, 4, 233, 290, มหานิบาต 4, มหานิบาต (มหาทศชาติ 10 ชาดก) 288, มหานิบาต-ชุดมหาคาถา 267, มหานิบาต-ชุดคาถาใหญ่ 272, มหานิบาตชาดก 233, มหาบุรุษ 135, มหารถวรรค 240, มหาวรรค 219, 249, 289, 292, มหาเปสการเปติวัตถุ 245, มหาโควินทจริยา 314, มหาโลมหังสจริยา 316, มหาปัญญา 298, มหาปัญญากถา 298, มหาปริวารวรรค 302, มหาปุริสลักษณะ 32 ประการ 231
มหิสราชจริยา 315
มัคคกถา 293, 296
มัคคญาณ 293
มัคควรรค-หมวดอริยมรรค 108
มังคลสูตร 217
มังสจักขุ 202
มัจจุราช 31, 73
มัจฉา 316
มัจฉราชจริยา 316
มัฏฐกุณฑลิเปตวัตถุ 246
มัณฑเปยยกถา 293, 296
มัตตาเปติวัตถุ 246
มันทารวปุปผิยวรรค 305
มาคันทิยสุตตนิทเทส 290
มาคันทิยสูตร 228
มาฆสูตร 221
มาตังคจริยา 315
มาตุคาม 211
มานวินิพันธทีฆ 294
มานะ 186, 189, 190, 218, 225
มาร 35, 76, 77, 173, 174, 183, 203, 205, 208, 220, มนุษยสมบัติ 12
มารดา 128
มาลัยดอกสาละ 239
ม้าซั้นดี 64
มิจฉาทิฐิ 71, 72, 122, 123, 150, 184, 185, 186, 203, 243, 294
มีปฏิภาณเป็นเลิศ 267, มีสิ่งที่รักจึงมีทุกข์ 195, มีฤทธิ์ 272
มุจลินทสูตร 164, มุจลินทวรรค 164
มุนี 32, 92, 106, 107,

216, 223, มุนี(พระอรหันต์ 229
มูคผักขจริยา 316
มูตรเน่า(ปัสสาวะ) 209
มูลอรรถกถา 273, 274
เมฆิยสูตร 173, เมฆิยวรรค 173
เมตตสูตร 12, 215, เมตเตยยวรรค 305
เมตตา 12, 140, 215, 317, เมตตา เจโตวิมุตติ 199, เมตตากถา 296, 297, เมตตาบารมี 316, เมตตาเจโตวิมุตติ 297
เมาธรรม 103
เมล็ดงา 236
แม่นมของพระนางมหาปชาบดีโคตมี 270
แมลงบินเข้าหาไฟ 186
โมเนยยปฏิปทา 224
โมหะ 101, 137, 155, 170, 190, 192
ไม่มีนิพพาน ความหลุดพ้นก็ไม่มี 193, ไม่รู้ว่าผู้ฟังเป็นพระอรหันต์แล้ว 187, ไม่ประมาทในกุศลธรรม 198

ย
ยมกปาฏิหาริยญาณ 294
ยมกวรรค-หมวดธรรมคู่ 16
ยมทูต(ความตาย) 95
ยศ 24, 118
ยสวรรค 308
ยอดคน 49, ยอดมนุษย์ 223
ยโสชสูตร 169
ยักษ 243
ยักษ์ 174, 215, 216, 310
ยามวิกาล 219
ยินดี 88, ยินดีตามมีตามได้ 128, ยินดีในธรรม 135
ยึดถือด้วยทิฐิ 227, ยึดถือผิดด้วยทิฐิเป็นอย่างไร 294
ยุคนัทธวรรค 292, ยุคนัทธกถา 296, ยุคนัทธวรรค 296
ยุธัญชยจริยา 315, ยุธัญชยวรรค 315
เยื่อใย 112
แยกจิตออกจากความฟุ้งซ่าน 296, แยกทำอุโบสถและสังฆกรรม 182
โยคะ 186
โยนอ้อยไปข้างหลังให้ 250
โยนิโสมนสิการ 126
โยมสร้างวัด 250, โยมอุปัฏฐากของพระอนุรุทธะ 264

ร
รัก 87, 88, 89, รักยิ่งกว่าตน 178, รักษาจิต 126, 174, รักษาศีล 5 241, รักษาอุโบสถ 219, 237
รัตตัญญู 266, 271
รัตนจงกรม 5
รตนจังกมนกัณฑ์ 309
รตนสูตร 10, 216
ระดมความเพียร 200, 211, 270
ระลึกชาติได้ 270, ระลึกถึงพระรัตนตรัย 166
ราคะ 84, 101, 112, 130, 133, 134, 136, 143, 186, 190, 206
ราชา 2 องค์ (สัสสตทิฐิและอุจเฉททิฐิ) 115
ราชปุตตเปตวัตถุ 250
ราชสีห์ 310
ราชสูตร 164
ราหุลสูตร 218
รุกขเทวดา 12, 246
รุรุมิคจริยา 315
รูป 164, 165, 196, 204, รูปฌาน 223, รูปภพ 225, รูปร่างใหญ่ล่ำ 268, รูปละเอียดกว่ากาม 204
รู้จักประมาณในการบริโภค 199
เรวตีเปติวัตถุ 249
เร่าร้อน 83
เรือนว่าง 142

เรื่องของพระเถรี 308, เรื่องของพระเถระ 305, เรื่องร้าย10 อย่าง 62, เรื่องเลวร้าย 4 อย่าง 120
แรกเริ่มในการที่จะได้อมตธรรม 142
โรค 85

ฤ
ฤทธิ์ 298, ฤทธิ์สำเร็จด้วยวิชชา 299, ฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ 298, ฤทธิ์ของพระอริยะ 298, ฤทธิ์ของผู้มีบุญ 299, ฤทธิ์แผ่ไปด้วยสมาธิ 298, ฤทธิ์แผ่ไปด้วยญาณ 298, ฤทธิ์ชนิดต่างๆ 298, ฤทธิ์ที่แผลงได้ต่างๆ 298, ฤทธิ์ที่หมายถึงความสำเร็จ 299, ฤทธิ์เกิดจากผลกรรม 298, ฤทธิ์อธิษฐาน 298
ฤาษี(ตาบส) 223

ล
ลกุณฑกภัททิยสูตร 189
ลงมือทำ 225
ลอยบาป 147, 162
ลักษณะของคนถ่อย 215
ละได้ทั้งชนะและแพ้ 84
ละอาย 122
ลาภ 85, ลาภของคนอื่น 139
ลิ้นยาวใหญ่ 231, ลิ้นรู้รสแกง 37
โลก 211, 215, โลกสูตร 172, โลกนี้มืดมน 74, โลกนี้งามตระการดุจราชรถ 73, โลกวรรค-หมวดโลก 72, โลกลุกเป็นไฟตลอดเวลา 65
โลกามิส 143
โลกิยสมบัติ 199, โลกิยวิโมกข์ 295
โลกุตร 295, โลกุตระ 297, โลกุตรกถา 296, 297, โลกุตรธรรม 55, 297
โลกวาทปฏิสังยุตตทิฐิ 295
โลภะ 100

ว
วสลสูตร 215
วังคีสสูตร 218
วัตถุคาถา(คาถาเล่าเรื่อง 290, วัตถุกถา(บทเกริ่นนำ 230, วัตถุนานัตตญาณ 293
วัฏฏะ 188, วัฏฏกโปตกจริยา 316
วัตร 226
วาจาสุภาษิต 33, วาจาทิ่มแทง 177, วาจาที่ภิกษุควรใช้พูด 220, วาจาไพเราะ 263
วานร 316
วาเสฏฐสูตร 222
วิชชา 200, 206, 232, 299, วิชชาและจรณะ 64
วิชัยสูตร 216
วิญญาณ 196, 204, 225, วิญญาณัญจายตนะ 192
วิญญาณ์ อตฺถมาคมา 196
วิญญูชน 93
วิตก 134, 186, 190, 206, วิตกฝ่ายชั่ว 173
วิธีดำรงชีวิต 230, วิธีดูพุทธลักษณะ 231, วิธีตรวจสอบความมีอินทรีย์ 295, วิธีแยกจิตออกจากความฟุ้งซ่าน 297, วิธีถือปฏิบัติในสิกขาบท 230, วิธีที่จะได้ไปเกิดเป็นมามานิกเปรต 248, วิธีที่ภิกษุ ผู้อยู่ป่าจะไม่มีความขลาดกลัว 230, วิธีเจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กันไป 297, วิธีเจริญสมถะนำวิปัสสนา 297, วิธีเจริญวิปัสสนานำสมถะ 297, วิธีเจริญอินทรีย์ 295, วิธีเจริญอานาปานสติสมาธิ 295
วินัยธร 262, 271
วินิจฉัยคดี 102
วิปลาส 295

วิปัลลาสกถา 293, 295
วิปุลปัญญา 298
วิภาวตัณหา 173
วิมานวัตถ 233, วิมานวัตถุ 2, 3, 236, วิมานของคนฝ้านาข้าว 241, วิมานของคนเลี้ยงโค 242, วิมานของกรรมกร 242, วิมานของเทวธิดา 236, วิมานของเทวบุตร 236, วิมานของเทวบุตรซึ่งเคยเป็นยาม 240
วิมุตติ 201, 296, 299, วิมุตติญาณ 293, วิมุตติเป็นผล 297
วิราคกถา 296, 297
วิราคะ 108, 296, วิราคะเป็นมรรค 297
วิริยะ 232, 317
วิวาท 227, 228, 229, วิวาทด้วยทิฐิ 229, วิวาทกัน 229
วัยหนุ่มสาว 68
วิปัสสน 190, วิปัสสนา 54, 142, 208, 219, 298, วิปัสสนากถา 299, วิปัสสนานำสมถะ 296
วิญญาณฐีติกะ 294
วิญญาณัญจายตนวิบาก 306
วิโมกข์ 295, วิโมกขวิญญาณ 294, วิโมกขกถา 292, 295, วิโมกข์ 295, 299, วิโมกข์ 3 กับ วิปัสสนา 295
วิเวก 41, 45, 164, 298, วิเวกกถา 299, วิเวกวิตก 200
วิสัญญุตวิโมกข์- 295
วิสาขาสูตร 167, 195
วิสุทธิ 299
วิหารสมาปัตติญาณ 293
วิหารัฏฐญาณ 293
วิหิงสาวิตก 211
วีชนีวรรค 301
วีริยารัมมาญาณ 293
วีสตินิบาต (14 ชาดก) 286, วีสตินิบาต-ชุด 20 คาถา 266
เวทนา 190, 196, 225, เวทนา มี 3 อย่าง 202, เวทนาทุกอย่างของพระอรหันต์ 201
เวมานิก-เปรต(เปรตอยู่วิมาน) 247, เวมานิกเปรต 250, 251
เวยยากรณะ 213
เวร 17, 83, 84, 114, 194
เวสสันตรจริยา 315
เวสาลี 268
เวียนตายเวียนเกิด 67
แว่นแคว้น(อายตนะภายใน-อายตนะภายนอก) 115
ไวสัตตะ 299

ศ

ศรัทธา 118, 128, 166, 232, ศรัทธานำหน้า 232, ศรัทธาเป็นพืช 214
ศัตรูภายในจิต 206
ศิษย์ภิกษุณีปฏาจารา 271
ศีรษะ 230
ศีล 34, 35, 113, 118, 128, 204, 211, 226, 227, 237, 298, 316, ศีลอันเลว 199, ศีลที่นำไปสู่อริยมรรค 299, ศีลบารมี 315, ศีลพรต 107, ศีลอย่างไร 228
เศษของผลกรรม 179
โศก 88

ส

สกจิตตนิยวรรค 301
สกิงสัมมัชชกวรรค 306
สงฆ์เกิดความแตกแยก 182
สงบ 298
สติ 47, 116, 134, 201, 230, 232, 267, สติปัฏฐาน 298, สติปัฏฐานกถา 299
สตรี 112
สถูป 313, สถูปของพระพุทธเจ้า 249
สนมของเจ้าชายสิทธัตถะ 268, 269

สภิยสูตร 221
สมณพราหมณ์ 228, 229, สมณะ 64, 78, 105, 128, 147, 210, 214, สมณะชั่ว 244, สมณะประพฤติผิด 121
สมถะ 219, สมถะ(สมาธิ)นำวิปัสสนา 296, สมถะและวิปัสสนา 145
สมยวิโมกข์-อสมยวิโมกข์ 295
สมสีสกถา 299, สมสีสัฏฐญาณ 293
สมาธิ 100, 107, 139, 141, 232, สมาธิขันธ์ 202, สมาธิภาวนามยญาณ 293
สมาบัติ 189, สมาบัติอันมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์ 196, สมาบัติอันเป็นโลกิยะ 206
สมาปัตติญาณ 293
สรณคมน์ 6
สรภัญญะ 181
สโมธานกถา 314, 316
สรรเสริญ 93
สวรรคสมบัติ 12, สวรรค์อยู่แค่เอื้อม 92
สสปัณฑิตจริยา 315
สหชาติของพระพุทธองค์ 242
สหัสสวรรค-หมวดพัน 50
สอนคนอื่น 69
สอุปาทิเสสนิพพาน-อนุปาทิเสสนิพพาน 200
ส่อเสียด 219, ส่อเสียดโทษหลอกลวง 249
สักกายทิฏฐิ 294
สักการสูตร 164, สักการะ 41, 205
สังขตธรรม 206
สังขพราหมณจริยา 314
สังขาร 85, 102, 145, 196, 206, 224, สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ 110, สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง 109
สังขารุเปกขาญาณ 293
สังขปาลจริยา 315
สังคายนาสมัยหลัง 234, สังคายนาครั้งที่ 1 10, 234
สังคามชิสูตร 162
สังคาหกาจารย์ 213
สังคีติกาจารย์ 213
สังฆคุณ 117
สังฆเภท 198
สังฆสามัคคี 198
สังโยชน์ 141, 188
สังสารโมจกเปติวัตถุ 245
สังสารวัฏ 36, 48, 118, 155, 186, 190, 194
สัจจวิวัฏฏญาณ 294, สัจจกถา 296, 297, สัจจญาณ 293, สัจจญาณ
จตุกกทวยะ 294, สัจจบารมี 316, สัจจสวหยปัณฑิตจริยา 316
สัจจะ 163, 317, สัจจะ(ความจริง) มีเพียงอย่างเดียว 229
สัฏฐิกนิบาต-ชุด 60 คาถา 267, สัฏฐินิบาต (2 ชาดก) 287
สัฏฐีกุฏฐสหัสสเปตวัตถุ 251
สัญญุตวิโมกข์ 295
สัญโญชนิกทิฏฐิ 294
สัญญมะ 198
สัญญา 190, 196, สัญญาวิวัฏฏ์ 264, สัญญาวิวัฏฏญาณ 294, สัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติวิโมกข์ 295, สัญญาวิโมกข์ 295
สัตตกนิบาต (21 ชาดก) 283, สัตตกนิบาต-ชุด 7 คาถา 264, 271, สัตตติกนิบาต (2 ชาดก) 287
สัตบุรุษ 34, 44, 67, 86
สัตตปุตตขาทิกเปติ-วัตถุ 245
สัตว์ชั้นดี 124, สัตว์ที่เกิดในอบาย 208, สัตว์เลี้ยง 113
สัททสัญญิกวรรค 304, สัททายมานสูตร 182
สัทธรรม 139

สัทธัฏฐกาสุตตนิทเทส 290
สันโดษ 85, 142
สันติเกนิทาน 275
สัพพัญญุตญาณ 294, สัพพัญญู 223
สัมปชานมุสาวาท 198
สัมมัตตะ 8
สัมมาทิฐิ 123, 174, 203, สัมมาปัญญา 80, 173, สัมมาปริพาชนิยสูตร 218, สัมมาสัมพุทธเจ้า 108, 230
สัมมสนญาณ 293
สัลลสูตร 222
สัลเลขัฏฐญาณ 293
สัสสตทิฐิ 116, 172, 185, 186, 201, 229, 294
สั่งสอนภิกษุทั้งหลายได้ดี 265
สานุวาสีเถรเปตวัตถุ 248
สาปาน(อันเป็นเท็จ) 247
สามเณร 7, 245, 266, สามเณรปัญหา 6
สามยิกวิโมกข์ 295
สามัคคี 82
สามิสวิโมกข์ 295
สารถี 91
สาระ 19
สาริปุตตสุตตนิทเทส 290, สาริปุตตสูตร 170, 176, 177, 230, สาริปุตตเถรมาตุเปติวัตถุ 245
สาลปุปผิวรรค 306
สาวัตถี 268
สาสวิโมกข์ 295
สำรวม 137, 138, 199, สำรวมกายแต่ไม่สำรวมวาจา 244, สำรวมรอบด้าน 95, สำรวมในปาติโมกข์ 79, สำรวมอินทรีย์ 218, 260
สิกขา 201, สิกขมานา 268, สิกขาบท (ศีล) 10 ของสามเณร 6
สิปปสูตร 171
สิวิราชจริยา 314
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ 80, สิ่งที่รักกว่า 87, 195
สีลปัญญา 298
สีติยาวิโมกข์ 295
สีลขันธ์ 202
สีลมยญาณ 293
สีลวนาคจริยา 315
สีลมัย 202
สีหาสนิยวรรค 300
สุข 60, 83, 84, 85, 86, 114, 128, 164, 165, 168, 226, สุขหนอ 167, สุขอันยิ่งใหญ่ 114, สุขอันเกิดจากความสิ้นตัณหา 164, สุขอย่างยิ่ง 85
สุขวรรค-หมวดสุข 83
สุคติ 123
สุจริต 94, 95, สุจริตมี 3 อย่าง 203
สุญญกถา 296, 297, สุญญตา 298, สุญญตวิโมกข์ 47
สุตตนิบาต 2, 3, 213, 289, สุตตเปตวัตถุ 247
สุตตะ 213
สุทธัฏฐกสูตร 227
สุทธิกปฏิสัมภิทาญาณ 294
สุธาวรรค 301
สุตมยญาณ 293
สุตโสมจริยา 316
สุนทริกสูตร 220
สุนทรีสูตร 176
สุนิกขิตตวรรค 242
สุปปพุทธกุฏฐิสูตร 178
สุปปวาสาสูตร 166
สุปาริจริยาวรรค 302
สุภสัญญา 190
สุภาษิตของภิกษุณี 268, สุภาษิตของพระอรหันต์ 252
สุภาสิตสูตร 220
สุภูติสูตร 186, สุภูติวรรค 301
สุมนาวรรค 308
สุราเมรัย 99
สุวัณณสามจริยา 316, สุวัณณพิมพหนวรรค 303
สูกรเปตวัตถุ 244
สูจิโลมสูตร 217

สูญ 298
เสขะ 31, 198, 204
เสฏฐิปุตตเปตวัตถุ 251
เสนา(ไพร่พล)ของมารทั้ง 10 220
เสบียง(บุญกุศล) 95
เสพเมถุน 228
เสริสกเปตวัตถุ 249, เสรินีเปติวัตถุ 248
เสเรยยวรรค 302
เสลสูตร 222
เสียงไพเราะ 264
แสดงความแตกต่างระหว่างพระพุทธเจ้า 25
พระองค์ 312, แสดงธรรมเพื่อได้ทรัพย 182, แสดงธรรมได้วิจิตร(งดงาม) 261
แสวงหาศาสดา 227, แสวงหา(เอสนา) มี 3 อย่าง 202, แสวงหาพรหมจรรย์(หมายถึงติดอยู่ในอันตคาหิกทิฐิ 202
โสเจยยะ 203
โสดาปัตติผล 76
โสตธาตุวิสุทธิญาณ 294
โสณสูตร 181, โสณนันทปัณฑิตจริยา 316, โสณเถรวรรค 178
โสภิตวรรค 302
โสภาณ 270, โสภาณี 186
โสมนัสสจริยา 315
โสฬสมาณพ 230, 231, 291, โสฬสกนิบาต-ชุด 16 คาถา 266, 272

ห
หญิงงามเมือง-โสภาณี 269
หญ้าคา 121
หนังเสือ(ที่ใช้นุ่งห่ม) 149, หนังเสือเหลือง 231
หลักปฏิบัติของบรรพชิตและคฤหัสถ์ 218
หวั่นไหว(ไปตามกิเลส) 225
ห้วงกิเลส 141
หัตถิวรรค 303, หัตถินาควรรค 315
หายติด 109, 110
หาสปัญญา 298
ห้ามใจด้วยหิริ 64, ห้ามใจจากสิ่งที่รัก 147
หิริ 200, 217, หิริสูตร 217
เหตุการณ์ก่อนตรัสรู้ 219
เหมวตสูตร 215
เห็นสุขเวทนาว่าเป็นทุกข์ 202, เห็นทุกขเวทนาว่าเป็นศรเสียบ 202, เห็นทุกข์เป็นสุข 167, เห็นธรรม จึงได้ชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า 207, เห็นอทุกขมสุขเวทนา ว่าเป็นของไม่เที่ยง 202, เห็นผู้บริสุทธิ์ ไม่ได้ทำ ให้คนบริสุทธิ์ได้ 227
ไหว้ผู้ปฏิบัติตรง 52
ให้โอวาทแก่ภิกษุณี 262

อ
อกิตติจริยา 314, อกิตติวรรค 314
อกุศล 206, อกุศลมูลมี 3 อย่าง 202, อกุศลกรรม 100, อกุศลวิตก 3 อย่าง 206, อกุศลวิตก(อีกชุดหนึ่ง) 205, อกุศลธรรม 206
องค์คุณของความเป็นสมณะ 209
อชปาลนิโครธสูตร 162
อดีตชาติ 158, อดีตชาติของพระพุทธเจ้า 300, อดีตชาติของพระพุทธองค์ 305
อติชาตบุตร 204
อติมานะ 189
อธรรม 44, 100
อธิจิต 176, 299
อธิปัญญา 299
อธิศีล 299
อธิษฐาน 299, 317, อธิษฐานบารม 316
อธิบายคำสอนย่อให้พิสดาร 264
อธิมุตติ 204
อนัญญตัญญัสสามีตินทรีย์ 203

อนาคาริก 156
อนาคามี 197, 201, 208, 224
อนาวรณญาณ 294
อนาสววิโมกข์ 295
อนิมิตตวิโมกข์ 47
อนุชาตบุตร 204
อนุบุพพวิหาร 190
อนุบุพพิกถา 179
อนุปาทาจิตตวิโมกข์ 295
อนุปสสนา 226
อโนตตัปปะ 200
อปทาน 2, 5, 233, 300
อปรันตานุทิฐิ 294
อพรหมจรรย์ 201
อภิชฌากเปตวัตถุ 247
อภิญญา 6 265
อภิญเญยยธรรม 293
อภิสมยกถา 299
อมตธรรม 142
อยู่ครองเรือน 227, อยู่ด้วยความไม่มีกิเลส 253, อยู่กับผู้ไม่รู้ให้ระวังคนชั่ว 193, อยู่ร่วมกับคนไม่เท่าเทียม กัน(โดยศีลเป็นต้น) 118, อยู่ในที่สงัด 107, อยู่ป่า 255
อโยฆรจริยา 315
อโยนิโสมนสิการ 189
อรณวิหารญาณ 293
อริยะ 86, 107, 182, 225, อริยสัจ 80, 81, 108, 179, 209, 216
อริยมรรค 165, 190, 194, อริยมรรคมีองค์ 296, อริยมรรคมีองค์ 8 206, อริยภูมิ 96, อริยธรรม 226, อริยบุคคล 208, อริยปัญญา 200, อริยผล 298, อริยมัคคญาณ 227, อริยสาวก 205, อริยสงฆ์ 206
อรูป 164, 186, อรูปสมาบัติวิโมกข์ 295, อรูปฌาน 192, อรูปภพ 225, อรูปธาตุ(อรูปฌาน) 203, อรูปละเอียดกว่ารูป 204
อรรถกถาแห่งธรรมบท 159
อรหัตตผล 201, 205
อรหันต์ 46, 49, 75, 157, 162, 208, 213, 226, 227, 228, อรหันต์เปรียบเหมือนนา 244, อรหันตวรรค-หมวดพระอรหันต์ 46
อวชาตบุตร 204
อวิชชา 98, 150, 172, 186, 189, 190, 192, 198, 206, 224, 232, อวิชชาเป็นตัวนำของอกุศลธรรม 200
อวิหิงสาเรนิทาน 275
อวสานแห่งทุกข์ 188
อสงไขยแสนกัป 309, 310
อสังขตธรรม 206
อสัทธรรม 3 อย่าง 206
อสามยิกวิโมกข์ 295
อสีตินิบาต (5 ชาดก) 287
อสุภะ 206, อสุภกรรมฐาน 134, 218
อเสขะ 202
อหิริกะ 200
อหิงสา 117
อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ 53
อักขรุกขเปตวัตถุ 251
อัครสาวก 222, 267, 311, อัครสาวิกา 273, 311
อัครอุปัฏฐายิกา 311, อัครอุปัฏฐาก 311
อังกุรเปตวัตถุ 246
อัฏฐกนิบาต (10 ชาดก) 284, อัฏฐกนิบาต-ชุด 8 คาถา 264, 272
อัฏฐกวรรค 226, 289, อัฏฐกวรรคแห่งสุตตนิบาต 290
อัญญตรา 273
อัญญาตาวินทรีย์ 203
อัญญินทรีย์ 203
อัตตกิลมถานุโยค 186, อัตตทัณฑสุตตนิทเทส 290, อัตตทัณฑสูตร 229, อัตตวาทปฏิสังยุตตทิฐิ 294, อัตตวรรค-หมวดตน 69

อัตตา 227
อัตตานุทิฐิ 294
อัตถสันทัสสนญาณ 293
อัทธา(กาล) มี 3 อย่าง 203
อัธยาศัย 204
อัตภาพ 182, อัตภาพไร้ทุกข์ 189
อันตคาหิกทิฐิ 294
อันตรกัป 312
อันตราย 112
อัปปณิหิตวิโมก 295
อัปปมาทวรรค-หมวดความไม่ประมาท 23
อัปปายุกาสูตร 178
อัปสร 168
อัมพฏผลทายกวรรค 305
อัมพวนเปตวัตถุ 251
อัมพสักขรเปตวัตถุ 249
อัศจรรย์ของมหาสมุทร 180, อัศจรรย์ของพระธรรมวินัย 180
อัสมิมานะ 116, 164
อัสสาททิฏฐ 294
อัสสามันตปัญญา 298
อาการ 32 7
อากาสานัญจายตนะ 192
อากิญจัญญายตนะ 192
อาฆาตวัตถุ 190
อาทีนวญาณ 293
อานันตริกสมาธิญาณ 293
อานันทสูตร 182
อานาปานสติ 206, อานาปานสติสมาธิ 295, อานาปานสติสูตร 295
อาบัติ 292, 295
อานิสงส์ 237, อานิสงส์ของการสร้างวิหารถวายแก่สงฆ์ 240, อานิสงส์ของการได้ถวายอาหารปรุงด้วยรสปู 240, อานิสงส์ของการ มีจิตเลื่อมใสในพระพุทธองค์ 240, อานิสงส์ของการสร้างที่จงกรม 242, อานิสงส์ของการ ได้ถวายน้ำข้าวปรุงรส 239, อานิสงส์ของการมีจิตเลื่อมใสในภิกษุ 241, อานิสงส์ของการจัดดอกไม้ที่วางบูชาพระสถูปพระพ 243, อานิสงส์ของการถวายขนม 237, อานิสงส์ของการถวายขนมเบื้อง 238, อานิสงส์ของการถวายข้าวและกับแก่ภิกษุผู้หิวโหย 241, อานิสงส์ของการถวายที่นั่ง 236, อานิสงส์ของการถวายน้ำดื่ม 236, อานิสงส์ของการถวายเข็ม 241, อานิสงส์ของการถวายประทีป 236, อานิสงส์ของการถวายผ้า-ดอกมะลิ 238, อานิสงส์ของการถวายพระเพลิง 238, อานิสงส์ของการถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้า 238, อานิสงส์ของการถวายมหาทาน 238, อานิสงส์ของการถวายยาน 236, อานิสงส์ของการถวายรองเท้า 236, อานิสงส์ของการถวายร่ม 236, อานิสงส์ของการถวายวัด 238, อานิสงส์ของการถวายสังฆทาน 238, อานิสงส์ของการถวายสิ่งของ 236, อานิสงส์ของการถวายหมอน 236, อานิสงส์ของการถวายอาสนะ 236, อานิสงส์ของการถวายอุโบสถ 238, อานิสงส์ของการทำความสะอาดพระเจดีย์ 240, อานิสงส์ของการทำสังฆกรรม 242, อานิสงส์ของการทำสังฆกรรมแก่ภิกษุ 242, อานิสงส์ของการทำสังฆกรรมแก่ภิกษุณี 242, อานิสงส์ของการทำสังฆกรรมแก่สามเณร 242, อานิสงส์ของการทำสังฆกรรมแก่สามเณรี 242, อานิสงส์ของการทำสังฆกรรมแก่สิกขมานา 242, อานิสงส์ของการทำสังฆกรรมแก่อุบาสก 242, อานิสงส์ของการทำสังฆกรรมแก่อุบาสิกา 242, อานิสงส์ของการทำสังฆกรรมแก่อุปสัมปทาเปกขา 242, อานิสงส์ของการทำสังฆกรรมแก่อุปสัมปทาเปกขาณี

อาบัติ 181, อาบัติหนัก 201
อามคันธสูตร 216
อามิส 209, อามิสทาน 209, 210
อายตนะแห่งนิพพาน 192, อายตนะภายนอก 146, 215, อายตนะภายใน 146, 211, 215
อายุสมโอสัชชนสูตร 182, อายุของมนุษย์ 227
อารมฺภา 225
อารมณ์น่าปรารถนา 226
อารักขทายกวรรค 304
อาลัมพนทายกวรรค 303
อาสยานุสยญาณ 294
อาสวักขยญาณ 294
อาสวะ 92, 101, 108, 115, 189, 190, 202, 209, อาสวะมี 3 อย่าง 202
อาหาร 225
อาหุไนยบุคคล 210
อาหุสูตร 183
อาฬวกสูตร 216
อำมาตย 265
อิติวุตตกะ 2, 3, 197
อิทธิกถา 298, อิทธิวิธญาณ 294
อิทธิบาท 4 183
อินทริยกถา 292, 295, อินทริยปโรปริยัตตญาณ 294
อินทรีย์ 142, 199, อินทรีย์ 5 141, 295, อินทรีย์มี 3 อย่าง 203
อิสระจากการผูกมัด 156
อุจจุปตวัตถุ 250
อุจเฉททิฐิ 116, 172, 185, 186, 201, 229, 294
อุฏฐานสูตร 218
อุณาโลม 231
อุดมมงคล 9, อุดมธรรม 55
อุตตรมาตุเปตวัตถุ 247
อุทธตสูตร 174
อุทยัพพยญาณ 293
อุทกาสนทายิวรรค 303
อุทาน 2, 3, 161
อุทเทส 289
อุเทนสูตร 191
อุทปานสูตร 191
อุบาสกคู่แรก 253
อุเบกขา 206, 317
อุโบสถ 219
อุปธิ(กรรมอันมีอาสวะ) 224, อุปธิสมบัติ 199
อุปบารมี 316
อุปปัชชันติสูตร 187
อุปสมบท 6
อุปเสนวังคันตปุตตสูตร 177
อุปาติสูตร 186
อุปาทาน 172, 201, 215, 224, 225
อุปาลิวรรค 301
อุปาสกสูตร 165
อุโปสถสูตร 180
อุพพริวรรค 245
อุพพรีเปตวัตถุ 247
อุรควรรคแห่งสุตตนิบาต 291, อุรควรรค 213, 244, 289
อุรคเปตวัตถุ 245
อุรคสูตร 213
เอกัตตวิโมกข์ 295
เอกาทสกนิบาต (9 ชาดก) 285, เอกาทสกนิบาต-ชุด 11 272, เอกาทสกนิบาต-ชุด 11 คาถา 265
เอกุโปสถิกาวรรค 308
เอกนิบาต (150 ชาดก) 275, เอกนิบาต-ชุด 1 คาถา 253, 268, เอกนิบาต-ชุดธรรม 1 ข้อ 197
เอกปทุมวรรค 304
เอกปุตตสูตร 165
เอกรสัญญาณ 29
เอกราชจริยา 3163
เอกวิหาริวรรค 306
โอตตัปปะ 199, 200
โอวาทปาติโมกข์ 176

นามานุกรม

(ชื่อพระสูตร, หมวดธรรม, สัตว์, และพืชพรรณต่างๆ จัดไว้ในดรรชนี)

ก

กกุสันธพุทธเจ้า 311, 312

กบิลพราหมณ์ 267

กบิลพัสดุ์ 7, 254, 262, 309, 311, 253, 256, 257, 258, 260, 265, 266, 268, 269, 270, 313

กโปตกันทราวิหาร 174

กรณียวิมาน 240

กสิ ภารทวาชะ 214

กักกฏรสทายกวิมาน 240

กังขาเรวตะ 181, 253

กัจจานโคตร 260

กัจจายนะ(หรือกัจจานะ) 264

กัฏฐวาหนะ 275

กัญจนะ 264

กัญชิกทายิกาวิมาน 239

กัณฐกวิมาน 242

กัณฐกะ 242

กัณหทินนะ 260

กัณหทีปายนะ 316

กัณหมิตตะ 260

กัปปฏกุระ 261

กัปปะ 231, 265

กัสสปะ 257, 261

กัสสปโคตร 263

กัสสปพุทธเจ้า 216, 241, 311, 312

กระเรียน 195

กาติยานะ 263

กาสี 269, 316

กาฬิโคธา 167

กาฬุทายี 265

กิมพิละ 237, 258, 259, กิมพิละ(หรือกิมิละ) 262

กิมิกาฬา 173

กิสาโคตมี 272

กุกกุฏะ 265

กุญชรวิมาน 236

กุณฑธานะ 254

กุณฑลีวิมาน 242

กุณฑิยา 166

กุณฑิฐานวัน(หรือกุณฑธานวัน) 166

กุมาบุตร 255

กุมาปุตตสหาย 255

กุมารกัสสปะ 159, 243, 261

กุรรมระ (กุลมระ) 263

กุรุ 266

กุรุกัจฉะ 258

กุลละ 263

กุสินารา 174, 313

กุฬะ(กุละ) 254

กูฏาคารศาลา 169

เกณิยะ 222

โกกาลิกะ 222

โกญจะ 272

โกณฑัญญพุทธเจ้า 310,

312
โกนาคมนพุทธเจ้า 311, 312
โกลิตะ 311
โกลิยะ 166, 256, 261
โกศล 174, 175, 182, 194, 217, 220, 221, 230, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 270
โกสัมพี 175, 191, 254, 259, 261, 269
โกสัลลวิหารี 256
โกสิยโคตร 263, 264, 270
โกสิยะ 247, 263

ข
ขทิรวนิยะ 266, ขทิรวนิยะ(เรวตะ ขทิรวนิยะ 255
ขัณฑสุมนะ 257
ขิตตา 258, 260
ขุชชโสภิตะ 261
เขมกะ 269
เขมะ 311
เขมา 271, 273, 311

ค
คงคา 247
คยา 163, 240, 263
คยากัสสปะ 263
คยาสีสะ 163
ควัมปติ 243, 255
คหวรตีริยะ 254
คังคาตีริยะ 259
คิชฌกูฏ 221
คิริมานนท์ 263
คุตตา 271
คุตติลบัณฑิต 238
คุตติลวิมาน 238
โคตมพุทธเจ้า 311, 312
โคตมะ 259, 262, 265
โคตมี 271
โคทัตตะ 266
โคธาวรี 230
โคธิกะ 255
โคปาลวิมาน 242
โคสาละ 254

ฆ
ฆฏบัณฑิต 246
โฆริยะ 249
โฆสิตาราม 175, 191

จ
จตุริตถีวิมาน 239
จักขุปาละ 257
จัณฑกาลี 237
จัณฑปัชโชต 264
จัณฑาลิวิมาน 237
จันทา 271
จันทนะ 262
จัมปา 254, 260, 265
จาตุมหาราช 244
จาปา 272
จาลา 271, 272
จาลิกา 173
จาลิกบรรพต 173
จิตตา 269
จิตตะ 311
จิตตกะ 254
จิตตลตาวิมาน 242
จุนทะ 259
จุนทะ กัมมารบุตร 194, 214
จุลลกมหาเศรษฐี 275
จูฬกะ 261
จูฬปันถก 182, 265
จูฬรถวิมาน 241
จูฬวัจฉะ 253
จูฬเศรษฐี 246
โจรโวสาสกะ 259

ฉ
ฉัตตมาณวกวิมาน 240
ฉันนะ 256

ช
ชฏิละ 310
ชตุกัณณี 231
ชันตา 269
ชันตุคาม 173
ชัมพุกะ 262
ชัมพุคามิกะ 254
ชัมพุคามิกบุตร 254
เชนตคาม 258
เชนตะ 258

เซนตะ ปุโรหิตบุตร 264
เชตวัน 7, 9, 12, 162, 163, 164, 165, 167, 169, 170, 171, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 192, 193, 196, 214, 215, 217, 218, 220, 222, 231, 232
โชติทาส 259
โชติปาละ 311

ช
ชีก 243

ด
ดาวดึงส์ 26, 168, 237, 238, 240, 242
ดุสิต 178, 275

ต
ตครสิขี 179
ตปุสสะ 253
ตัณหังกรพุทธเจ้า 312
ตามพปัณณิ 159
ตาลปุฏะ 267
ติงสมัตตา 271
ติลทักขิณาวิมาน 236
ติสสะ 255, 257, 259, 265
ติสสา 246, 268
ติสสดาบส 216
ดิสสพุทธเจ้า 310, 312
ดิสสเมตเตยยะ 227, 231
เตกิจฉกานิ 263
เตมิยะ 316
เตลุกานิ 266
โตเทยยะ 231

ถ
ถุลลโกฏฐิกะ 266
ถูนดาม 191
เถริกา 268

ท
ทวารปาลกวิมาน 240
ทักขิณาคีรี 214
ทักขิณาบถ 230
ทัททัลลวิมาน 238
ทันติกา 270
ทัพพะ มัลลบุตร 196, 253
ทาสกะ 254
ทาสีวิมาน 237
ทีปังกรพุทธเจ้า 310, 312
เทวทัต 182, 206, 222
เทวทหะ 257, 270, 271
เทวสภะ 257, 258
โทณพราหมณ์ 313
โทณวัตถุ 253, 266

ธ
ธนปาละ 246
ธนิยะ 213, 261
ธรรมสังคาหกาจารย์ 234
ธัมมา 269
ธัมมทัสสีพุทธเจ้า 310, 312
ธัมมทินนา 269
ธัมมปาละ 236, 244, 261, 273, 314
ธัมมสฏปิตุ 258
ธัมมสังวระ 258
ธัมมิกะ 218, 262
ธานะ 254
ธีรา 268
โธตกะ 231

น
นทีกัสสปะ 263
นหาตกมุนี 264
นันทะ 167, 231, 259
นันทา 270, นันทา (อภิรูปนันทา) 269
นันทกะ 260
นันทมาตา 311
นันทนวิมาน 242
นันทิยะ 254
นันทิเสน 246
นันทุตตรา 270
นาควิมาน 239, 241
นาคสมาละ 194, 262
นาคิตะ 257
นารทะ 238, 244, 249
นารทพุทธเจ้า 310, 312
นาลกะ 223, 254, 257, 265
นาลกคาม 238, 255, 259

นาลันทา 237
นาวาวิมาน 236
นิโครธะ 254
นิโครธกัปปะ 218
นิมมานรดี 208, 237, 239
นิสภะ 261
นิคะ 257
เนรัญชรา 161, 162, 164, 172, 220

บ

บวบชม 240
บุพพาราม 180, 183, 195, 224

ป

ปฏาจารา 271
ปติพพตาวิมาน 236
ปทีปวิมาน 236
ปทุมนรก 222
ปทุมพุทธเจ้า 310, 312
ปทุมวดี 269
ปทุมุตรพุทธเจ้า 310, 312
ปภัสสรวิมาน 239
ปรนิมมิตวสวัตดี 208
ปรมัตถโชติกา 14, 159, 213
ปรมัตถทีปนี 244, 314
ปริปุณณกะ 257
ปวิฏฐะ 257
ปสูระ 228
ปเสนทีโกศล 164, 167, 176, 178, 183, 253, 266, 269, 270
ปัจจยะ 261
ปัญจาละ 261
ปัณฑวะ 219
ปัพพตะ 311
ปัลลังกวิมาน 238
ปัสสิกะ 262
ปาฏลิคาม(หรือปาตลิคาม) 194
ปาฏลิบุตร 261
ปาทิยัตถะ 259
ปายาสิ 242, 243
ปาราปริยะ 258
ปาราสริยะ 266
ปาริฉัตตกวิมาน 239
ปาลิไลยกะ 175
ปาวา 162, 255, 257, 313
ปาวาลเจดีย์ 183
ปาสาณกเจดีย์ 232
ปิงคละ 249
ปิงคิยะ 231, 232
ปิณโฑละ 175, 259, ปิณโฑละ ภารทวาชะ 175, 259
ปิปผลิ 267, ปิปผลิคูหา 170, ปิปผลิมาณพ 270
ปิยัญชหะ 256
ปิยทัสสีพุทธเจ้า 310
ปิลินทวัจฉะ 170
ปิลินทะ วัจฉะ 253
ปิฐวิมาน 236
ปีตวิมาน 240
ปุณณะ 256
ปุณณกะ 231
ปุณณิกา 272
ปุณณะ มันตานิบุตร 253
ปุณณา 268, 272
ปุณณมาสะ 253, 260
ปุสสะ 267
ปุสสพุทธเจ้า 311, 312
ปูรณะ กัสสปะ 221
เปสการิยวิมาน 237
โปฏฐปาทะ 248
โปฏิริยะ 260
โปสาละ 231
โปสิยะ 255

ผ

ผลทายกวิมาน 241

พ

พหรติตถวิหาร 236, 244
พรหมทัต 247
พรหมทัตตะ 264
พรหมาลี 261
พรหมวัทธนะ 316
พระกุฏิวิหารี 255
พระปิยทัสสีพุทธเจ้า 312
พระสุชาตพุทธเจ้า 310
พัทรติตถวิหาร(ลังกา) 314
พันธุระ 258
พากุละ 261
พาราณสี 237, 246, 247,

255, 258, 259, 262, 272, 311
พาวรี 230, 232, 261
พาหิยะ ทารุจีริยะ 163
พินทุสาร 263
พิมพิสาร 164, 219, 237, 245, 247, 254, 256, 263, 265, 270, 271
พุทธโฆส 159, 213
พุทธทัตตะ 309
เพลัฏฐกานิ 258
เพลัฏฐสีสะ (เวลัฏฐสีสะ) 254

ภ
ภคุ 262
ภรตะ 260
ภัคควะ 266
ภัททะ 264
ภัททกาปิลานี 270
ภัททชิ 260
ภัททิตถิกา 237, ภัททิตถิกาวิมาน 237
ภัททิยะ 167, 260, 264
ภัททิยะ กาฬิโคธาบุตร 266
ภัททิยเศรษฐี 260
ภัททา กุณฑลเกสี 271
ภัทรา 268
ภัทราวุธะ 231, 232
ภัลลิยะ(ภัลลิกะ) 253
ภารทวาชะ 175, 222, 259, 260
ภารทวาชโคตร 260, 261
ภารุกัจฉะ 263, 272
ภิกขาทายกวิมาน 241, ภิกขาทายิกาวิมาน 238
ภิงสพราหมณ์ 316
ภูตะ 264

ม
มคธ 159, 214, 232, 243, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 265, 267
มฆวาน 26
มณิถูนวิมาน 242
มธุรัตถวิลาสินี 309
มธุวาเสฏฐะ 263
มลิตวัมภะ 258
มหาสุวัณณะ 257, มหาสุปปพุทธะ 271, มหาวัจฉะ 254, มหาวัน 169, มหาจุนทะ 259, มหากัสสปะ 162, 170, 237, 249, 257, 267, 270, มหากัจจายนะ 264, มหากัจจานะ 181, 190, 241, มหากัปปินะ 265, มหากาฬะ 259, มหาติตถะ 267, มหานามะ 258, 266, มหานาคะ 263, มหารถวิมาน 241, มหาโมคคัลลานะ 3, 166, 170, 174, 180, 222, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 248, 250, 251, 267, 311, มหาโกฏฐิตะ 253, มหาโลมหังสะ 316, มหาปันถก 264, 265, มหาปชาบดีโคตมี 168, 260, มหาวิหาร 159, มหาปาละ 257, มหาอุทายี 266
มหิสสาสกุมาร 275
มังคละ 310
มังคลพุทธเจ้า 310, 312
มัฏฐกุณฑลิวิมาน 243
มัฏฐกุณฑลิเทวบุตร 243
มัญชิฏฐกวิมาน 239
มัณฑลิกะ 257, 258, 261, 267
มัณฑูกเทวปุตตวิมาน 240
มัตตา 246
มัททะ 271
มันดาวดี 272
มัลละ 167, 191, 253, 255, 257, 263, 313
มัลลกษัตริย์ 191
มัลลิกา 178
มัลลิกาวิมาน 238
มาคันทิยะ 228
มาฆะ 221
มาณวะ 256
มาตังคะ 127, 215, 261
มาตังคบุตร 261

มายา 271, 311
มาลุงกยบุตร 263, 266
มิคชาละ 264
มิคสิระ 260
มิตตา 268, 269
มุจลินท์ 164
มุทิต 262
มุฬก 230
มูคผักขะ 316
เมฆิยะ 173, 256
เมณฑสิระ 256
เมตตคู 231
เมตติกา 269
เมตตชิ 257
เมตเตยยพุทธเจ้า 312
เมธังกรพุทธเจ้า 312
เมฬิยนะ 259
โมคคัลลี 267
โมฆราช 231, 261
โมริยะ 313

ย
ยวปาลกวิมาน 241
ยสทัตตะ 263
ยสะ 255, 258
ยสุตตรา 239
ยโสชะ 169, 262
ยโสธรา 262

ร
รมณียกุฏิกะ 256
รมณียวิหารี 255
รักขิตะ 257
รัชชุมาลา 240
รัชชุมาลาวิมาน 240
รัฏฐปาละ 266
ราคา 228
ราชคฤห์ 162, 170, 179, 182, 219, 250, 253, 254, 255, 256, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 265, 267, 269, 270, 271, 272
ราชทัตตะ 263
ราธะ 259
รามคาม 313
รามเณยยกะ 255
ราหุล 7, 262
รูปสารี 265, 267, 271
เรวดี 240
เรวตะ 266
เรวตพุทธเจ้า 310, 312
เรวตีวิมาน 240
โรรุวะ 257
โรรุวนรก 246
โรหิณี 272
โรหินี 261

ล
ลกุณฏกะ 264
ลกุณฏกะ ภัททิยะ 188, 189, 264, ลกุณฏกะ ภัททิยะ (ในพระบาลี เป็นลกุณฑกะ ภัท 187
ลขุมาวิมาน 237
ลดาวิมาน 238
ลังกา 159, 236, 309
ลิจฉวี 255, 256, 258, 259, 269
ลุมพินีวัน 223
โลมสกังคิยะ 254

ว
วนวัจฉะ 254, 258
วสภะ 259
วักกลิ 232, 263
วัคคุมุทา 169
วังกหาระ 272
วังคีสะ 218, 237, 238, 239, 267
วัจฉะ 258
วัจฉโคตร 253, 254, 256, 258
วัจฉโคตต์ 258
วัจฉปาละ 256
วัชชิตะ 261
วัชชี 169, 256
วัชชีบุตร 258
วัชชีปุตตกะ 256
วัฑฒะ 263
วัฑฒคาม 258
วัฑฒมาตา 272
วัฑฒมานะ 255
วันทนวิมาน 240
วัปปะ 256
วัลลิยะ 255, 259, 260

วารณะ 261
วาสิฏฐี 271
วาสุเทพ 246
วาสุละ 255
วิชยะ 257
วิชยา 271
วิชิตะ 311
วิชิตาวี 310
วิชิตเสนะ 263
วิปัสสีพุทธเจ้า 311, 312
วิมละ 255, 262
วิมลา 270
วิมลโกณฑัญญะ 256
วิสาขเศรษฐี 269
วิสาขะ ปัญจาลิบุตร 261
วิสาขา 167, 195, 239, 264, 269
วิสาลักขิวิมาน 239
วิหารวิมาน 239
วีตโสกะ 260
วีระ 253
เวฏฐทีปกะ 313
เวฏฐปุระ 262
เวฬุกัณฑกะ 255
เวฬุวัน 170, 174, 177, 178, 182, 186, 196, 221
เวสสวัณ 238
เวสสันดร 5, 274
เวสาลี 169, 183, 255, 256, 258, 259, 260, 264, 268, 269, 270, 271, 272, 313
เวสสภูพุทธเจ้า 311, 312
วาเสฏฐะ 222, 256

ศ
ศากยะ 223, 256, 257, 258, 262, 266, 268, 269, 270
ศากยบุตร 176
ศากยวงศ์ 220, 254

ส
สกุลา 270
สมิติคุดตะ 257
สมิทธิ 255
สรณังกรพุทธเจ้า 312
สรภังคะ 264
สหัมบดีพรหม 309
สักกะ 26, 171, 223, 237, 238, 239, 240
สังกิจจะ 265, 266
สังกามชิ 162
สังคีติกาจารย์ 234
สังฆรักขิตะ 258
สังฆา 269
สังสวกะ 240
สัจจดาบส 316
สัญชยะ 255
สันธิตะ 261
สัปปะ 262
สัปปทาสะ 263
สัพพกามะ 264
สัพพมิตตะ 259
สภิยะ 221, 262
สัมพุละ กัจจานะ 260
สัมภาวนียะ 257
สัมภูตะ 253, 262
สัมมาสัมพุทธเจ้า 35
สาเกต 237, 256, 260, 263, 265, 271
สาคละ 270, 271
สาฏิมัตติกะ 262
สาตาคิระ 215
สานุ 255
สานุวาสี 248
สามัญญกานี 255
สามา 269
สามาวดี 191
สามิทัตตะ 257
สารีบุตร 4, 170, 174, 176, 177, 187, 188, 217, 222, 230, 234, 242, 245, 256, 259, 267, 310, 311
สารี 259
สาละ 174
สาวัตถี 11, 163, 165, 169, 177, 180, 183, 184, 188, 195, 230, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 270, 271, 272

สิขีพุทธเจ้า 311, 312
สิทธัตถพุทธเจ้า 310, 312
สิทธัตถะ 222, 262, 268, 269
สิงคาละ 254
สิงคาลปิตา 254
สิงหล 159, 274
สิริกูฏ 159
สิริมัณฑะ 264
สิริมา 237, 260
สิริมาวิมาน 237
สิริมิตตะ 264
สิริวัฑฒะ 255
สิวกะ 260
สิวกะ 254
สิวลี 256
สิลวดี 258
สีลวะ 265
สีสุปจาลา 271, 272
สีหเสนาบดี 270
สีหะ 257
สีหา 270
สุกกา 270
สุกโกทนะ 266
สุคันธะ 254
สุงสุมารคิระ 264
สุชาดา 171
สุชาตพุทธเจ้า 310, 312
สุชาตะ 241, 245, 272, 310, 311
สุชาตา 271
สุณิสาวิมาน 237
สุตโสม 316
สุทันตะ 255
สุทินนา 238
สุทินนาวิมาน 238
สุทโธทนะ 223, 256, 263, 310, 311
สุทัสสนะ 311
สุธัมมาเทวสภา 241
สุนันทา 239
สุนาคะ 257
สุนาปรันตะ 256, 260
สุนิกขิตตวิมาน 243
สุนทรสมุทร 264
สุนทริกะ ภารทวาชะ 221
สุนทริกา 221
สุนทรี 176, 272
สุนทรีนันทา 270
สุนิทธา 238
สุนิทธาวิมาน 238
สุนิมมิต 239
สุนีตะ 265
สุเนตตะ 250
สุปปพุทธะ 178
สุปปารกะ 163
สุปปวาสา 166, 256
สุปิยะ 255
สุพาหุ 255
สุพุทธะ 263
สุภา กัมมารธิดา 272
สุภา ชีวกัมพวนิกา 272
สุภูตะ 263
สุภูติ 186, 253
สุมนพุทธเจ้า 310, 312
สุมนะ 263, 264
สุมนา 269
สุมังคละ 255
สุเมธดาบส 310
สุเมธพุทธเจ้า 242, 310, 312
สุเมธะ 274
สุเมธา 272
สุยามนะ 256
สุรัฏฐ์ 249
สุราธะ 259
สุรุจิ 310
สุวัณณสาม 316
สุวัณณวิมาน 242
สุสารทะ 256
สุเหมันตะ 258
สูกรมัททวะ 193
สูจิวิมาน 241
เสตัพยะ 256, 259
เสตุจฉะ 258
เสนกะ 262
เสริสกะ 243
เสริสกวิมาน 243
เสรินี 248
เสละ 266
เสลา 270
เสสวดี 238
เสสวตีวิมาน 238
โสณทินนา 237
โสณทินนาวิมาน 237
โสณนันทะ 316

โสปากะ 8, 255, 264
โสณะ กุฏิกัณณะ 181, 263
โสณะ โกฬิวิสะ 265
โสณะ โปฏิริยบุตร 260
โสณา 270
โสภิตะ 260
โสภิตพุทธเจ้า 310, 312
โสมา 270
โสมมิตตะ 259

ห
หัตถกะ อาฬวกะ 311
หัตถาโรหบุตร 256
หาริตะ 254, 262
หิมวันต์ 12
ทุกขชาติ 162
เหมกะ 231
เหมวัต 215
เหรัญญกานิ 259

อ
อคาริยวิมาน 241
อชกลาปกเจดีย์ 162
อชปาลนิโครธ 162
อชาตศัตรู 246, 313
อชิตะ 231, 254
อชินะ 259
อติเทวะ 310
อตุลละ 93, 310, 311
อธิมุตตะ 258, 266
อนภิลักขิตะ 264
อนาถบิณฑิกเศรษฐี 253, 272
อนุปิยอัมพวัน 167
อนุปิยะ 253
อนุรุทธะ 239, 262, 266
อนูปมะ 261
อเนกวัณณวิมาน 242
อโนปมา 271
อโนมทัสสีพุทธเจ้า 310, 312
อภยมาตา 269
อภยะ 254, 257
อภยา 269
อภิภูตะ 262
อมิโตทนะ 267
อรดี 228
อรินทมะ 311
อโลมวิมาน 239
อวันตี 181, 255, 258, 261
อโศก 239, 260, 265
อสิตดาบส 222
อสิตะ 223
อหิงสกะ 266
อัคคาฬวเจดีย์ 218
อัคคิกะ ภารทวาชะ 215
อังกุระ 247
อังคณิกะ ภารทวาชะ 261
อังคุตตราปะ 266
อังคุลิมาล 266
อังคะ 243
อัชชุนะ 257
อัญชนวนิยะ 255
อัญญตรา 268, 269, 270
อัญญาโกณฑัญญะ 189, 253, 266
อัฑฒกาสี 269
อัตถทัสสีพุทธเจ้า 310, 312
อันธกะ 242
อัมพปาลี 256
อัมพวิมาน 240, 242
อัมพสักขระ 249
อัลลกัปปะ 31
อัสสกะ 230, 241
อัสสัตถะ 311
อาจามทายิกาวิมาน 237
อาตุมะ 256
อาทิตย์ 220
อานนท์ 4, 8, 169, 178, 182, 183, 187, 191, 194, 261, 267, 311
อาปณะ 266
อาภัสสรา 84
อาฬวกะ 216
อาฬวี 216, 218, 270
อาฬวีโคตมะ 232
อาฬวีกราช 270
อิจฉานังคละ 165
อิสิทัตตะ 258
อิสิทาสี 272
อิสินนะ 260
อิสิปตนมฤคทายวัน 258, 311
อุกกัฏฐะ 261
อุกเขปกตะ วัจฉะ 256
อุคคะ 257
อุจจุทายิกาวิมาน 238

อุจฉุวิมาน 240
อุชชยะ 255
อุชเชนี 264, 269, 272
อุตตมา 270
อุตตระ 247, 310
อุตตระ 259, 260
อุตตรปาละ 262
อุตตรวิมาน 242
อุตตรา 237, 249, 269, 271, 311, อุตตราวิมาน 237
อุตติยะ 254, 255, 257
อุทยะ 231
อุทายี 266
อุทิจจะ 257, 265
อุเทน 191, 259
อุบลวัณณา 272, 273, 311
อุบาลี 262
อุปจาลา 271, 272
อุปติสสคาม 267
อุปติสสะ 311
อุปวาณะ 260
อุปสีวะ 231
อุปเสน วังคันตบุตร 177, 265
อุปสมา 268
อุปัสสยทายกวิมาน 241
อุโปสถา 237, อุโปสถาวิมาน 237
อุพพรี 247
อุพพิรี 270
อุรุเวลกัสสปะ 254, 262, 263
อุสภะ 258, 265
อุฬารวิมาน 238
เอกนาฬา 214
เอกธัมมสวนียะ 256
เอกราช 316
เอกวิหาริยะ 265
เอกุทานิยะ 256
เอรกะ 257

นามานุกรมชาดก

ก

กกัณฏกชาดก 278
กฏาหกชาดก 278
กณเวรชาดก 281
กปิชาดก 280, 283
กโปตกชาดก 276, 283
กลัณฑุกชาดก 278
กาฬายมุฏฐิชาดก 279
กักกรชาดก 279
กักการุชาดก 282
กัจจานิชาดก 284
กัจฉปชาดก 279, 281
กัฏฐหาริชาดก 275
กัญจนขันธชาดก 276
กัณฑิชาดก 276
กันทคลกชาดก 279
กัณหชาดก 284
กัณหาชาดก 276
กัลยาณธัมมชาดก 278
กัสสปมันทิยชาดก 281
กากชาดก 278
กากาติชาดก 282
กามชาดก 285
กามนีตชาดก 280
กามวิลาปชาดก 281
กายนิพพินทชาดก 281
การันทิยชาดก 282
กาลิงคโพธิชาดก 286
กาฬพาหุชาดก 282
กาสาวชาดก 279
กาฬกัณณีชาดก 277
กิงฉันทชาดก 286
กิงสุโกปมชาดก 280
กุกกุชาดก 283
กุกกุรชาดก 276
กุกกุฏชาดก 283, 285
กุฏิทูสกชาดก 282
กุณฑกกุจฉิสินธวชาดก 280
กุณฑกปูวชาดก 277
กุณฑลิกชาดก 282
กุททาลชาดก 277
กุนตินีชาดก 282
กุมภการชาดก 284
กุมภชาดก 287
กุมภีลชาดก 280
กุมมาสปิณฑชาดก 284
กุรุงคมิคชาดก 276, 279
กุรุธัมมชาดก 281
กุลาวกชาดก 276
กุสชาดก 287
กุสนาฬิชาดก 277
กุหกชาดก 277
กูฏวาณิชชาดก 277, 279
เกสวชาดก 282
เกฬิสีลชาดก 279
โกกาลิกชาดก 282
โกกาสานียชาดก 276
โกฏสิมพลิชาดก 284
โกมาริยปุตตชาดก 281
โกสัมพิยชาดก 284
โกสิยชาดก 278, 280, 285

ข

ขทิรังคารชาดก 276
ขัชโชปนชาดก 282
ขันธปริตตชาดก 279
ขรัสสรชาดก 277
ขราทิยชาดก 276
ขันติวัณณนชาดก 280

ขันติวาทีชาดก 281
ขุรปุตตชาดก 283
ขุรัปปชาดก 280

ค
คชกุมภชาดก 282
ครหิตชาดก 279
คหปติชาดก 279
คังคมาลชาดก 284
คังเคยยชาดก 279
คัทรภปัญหา 277
คันธารชาดก 284
คามณิจันทชาดก 280
คามณิชาดก 275
คิชฌชาดก 278, 283, 284
คิริทัตตชาดก 279
คุณชาดก 278
คุตติลชาดก 280
คุมพิยชาดก 283
คูถปาณกชาดก 280
โคธชาดก 278, 282

ฆ
ฆตาสนชาดก 278
ฆฏบัณฑิตชาดก 285

จ
จตุทวารชาดก 284
จตุโปสถิกชาดก 284
จตุมัฏฐชาดก 279
จักกวากชาดก 284, 285
จันทกินนรชาดก 286
จันทกุมารชาดก 288
จันทาภาชาดก 278
จัมมสาฏกชาดก 282
จัมเปยยชาดก 286
จิตตสัมภูตชาดก 286
จุลลกาลิงคชาดก 281
จุลลกุณาลชาดก 285
จุลลกเสฏฐีชาดก 275
จุลลธนุคคหชาดก 283
จุลลธัมมปาลชาดก 282
จุลลนันทิยชาดก 279
จุลลนารทกัสสปชาดก 286
จุลลปทุมชาดก 279
จุลลปโลภนชาดก 280
จุลลโพธิชาดก 285
จุลลสุตโสมชาดก 287
จุลลสุวกราชชาดก 284
จุลลหังสชาดก 287
จูฬชนกชาดก 276
เจติยราชชาดก 284

ฉ
ฉวชาดก 281
ฉัททันตชาดก 287

ช
ชนสันธชาดก 285
ชยทิสชาดก 287
ชวนหังสชาดก 285
ชรูทปานชาดก 280
ชวสกุณชาดก 281
ชัมพุกชาดก 282

ฌ
ฌานโสธนชาดก 278

ต
ตจสารชาดก 283
ตโยธัมมชาดก 276
ตักกชาดก 276
ตักการิยชาดก 286
ตักกลชาดก 285
ตัจฉสูกรชาดก 286
ตัณฑุนาฬิชาดก 275
ติตติรชาดก 276, 277, 282
ติตถชาดก 276
ตินทุกชาดก 279
ติปัลลัตถมิคชาดก 276
ติรีติวัจฉชาดก 280
ติลมุฏฐิชาดก 280
ตุณฑิลชาดก 283
เตมิยชาดก 288
เตลปัตตชาดก 277
เตสกุณชาดก 287

ถ
ถุสชาดก 282

ท
ทกรักขสชาดก 287
ทธิวาหนชาดก 279

ทรีมุขชาดก 283
ทสพราหมณชาดก 286
ทสรถชาดก 285
ทสัณณกชาดก 283
ทัททรชาดก 278, 281, 284
ทัพพปุปผชาดก 283
ทัพพุชาดก 278
ทัฬหธัมมชาดก 284
ทีฆีติโกสลชาดก 283
ทีปิชาดก 284
ทุติยปลายิชาดก 280
ทุทททชาดก 279
ทุททุภายชาดก 282
ทุพพจชาดก 277
ทุพพลกัฏฐชาดก 277
ทุพภิยมักกฏชาดก 279
ทุรานชาดก 276
ทุมเมธชาดก 276, 277
ทูตชาดก 280, 286
เทวดาปัญหาชาดก 282
เทวธัมมชาดก 275

ธ
ธังกชาดก 282
ธัมมเทวปุตตชาดก 285
ธัมมัทธชชาดก 279, 283
ธูมการิชาดก 284

น
นกุลชาดก 278
นฬปานชาดก 276
นฬินิกาชาดก 287
นักขัตตชาดก 276
นังคลีสชาดก 278
นังคุฏฐชาดก 276
นัจจชาดก 276
นันทชาดก 276
นันทิยมิคราชชาดก 283
นันทิวิสาลชาดก 276
นานาฉันทชาดก 281
นามสิทธิชาดก 277
นิโครธชาดก 285
นิโครธมิคชาดก 276
เนมิราชชาดก 288
เนรุชาดก 283

ป
ปทกุสลมาณวชาดก 284
ปทุมชาดก 280
ปรันตปชาดก 284
ปโรสตชาดก 277
ปโรหัสสชาดก 277
ปลายิชาดก 280
ปลาสชาดก 281, 283
ปัญจบัณฑิตชาดก 286
ปัญจภีรุกชาดก 278
ปัญจาวุธชาดก 276
ปัญจุโปสถิกชาดก 286
ปัณฑรกชาด 287
ปัณฑรกชาดก 287
ปัณณิกชาดก 277
ปัพพชิตวิเหฐกชาดก 283
ปัพพตูปัตถรชาดก 279
ปาทัญชลิชาดก 280
ปานียชาดก 285
ปีฐชาดก 282
ปุจิมันทชาดก 281
ปุฏภัตตชาดก 280
ปุณณทีชาดก 279
ปุณณาปาทิชาดก 276
ปุปผรัตตชาดก 278
ปูติมังสชาดก 284
ปูฏฐูสกชาดก 281

ผ
ผันทนชาดก 285
ผลชาดก 276

พ
พกชาดก 276, 280, 281
พกพรหมชาดก 283
พนักงานตีราคาสินค้า 275
พยัคฆชาดก 281
พรหาฉัตตชาดก 282
พรหมทัตตชาดก 282
พ่อค้า 275, พ่อค้าเกวียน 275
พันธนโมกขชาดก 277
พันธนาคารชาดก 279
พาโลวาทชาดก 280
พาเวรุชาดก 282
พาหิยชาดก 277
พิลารโกสิยชาดก 285
โพธิสัตว์ใน 550 ชาดก 275

ภ

ภรุราชชาดก 279

ภัคคชาดก 278

ภัณฑุคิณฑุกชาดก 287

ภัททาสาลชาดก 285

ภัทรมฏฐกชาดก 281

ภัลลาติยชาดก 286

ภิกขาปรัมปรชาดก 286

ภิสชาดก 286

ภีมเสนชาดก 277

ภูริทัตตชาดก 288

ภูริปัญหาชาดก 285

ภารีวาทชาดก 276

ม

มกสชาดก 276

มฆเทวชาดก 276

มณิกัณฐชาดก 280

มณิกุณฑลชาดก 282

มณิโจรชาดก 279

มณิชาดก 283

มณิสูกรชาดก 281

มตกภัตตชาดก 276

มตโรทนชาดก 281

มโนชชาดก 283

มหาสารชาดก 277, มหาสี
ลวชาดก 276, มหาสุวก
ราชชาดก 284, มหาสุต
โสมชาดก 287, มหาสุ
ทัสสนชาดก 277, มหา
สุปินชาดก 277, มหา
มังคลชาดก 285, มหา
กัณหชาดก 285, มหา
กปิชาดก 284, 287,
มหาชนกชาดก 288,
มหาวาณิชชาดก 286,
มหาธัมมปาลชาดก 285,
มหานารทกัสสปชาดก
288, มหิลามุขชาดก
276, มหาโมรชาดก
286, มหาโพธิชาดก
287, มหาหังสชาดก
287, มหาปทุมชาดก
285, มหาปนาทชาดก
280, มหาปโลภนชาดก
286, มหาปิงคลชาดก
280, มหาอัสสาโรหชาดก
281, มหาอุกกุสชาดก
286

มหิสชาดก 281

มโหสถชาดก 288

มักกฏชาดก 278

มังคลชาดก 277

มังสชาดก 281

มัจฉชาดก 276, 277, 279

มัจฉทานชาดก 281

มัฏฐกุณฑลิชาดก 285

มัณฑัพยชาดก 285

มันธาตุราชชาดก 280

มัยหกสกุณชาดก 283

มาตังคชาดก 286

มาตุโปสกชาดก 285

มาลุตชาดก 276

มิคโปตกชาดก 283

มิคาโลปชาดก 283

มิตจินติชาดก 277

มิตตามิตตชาดก 279, 285

มิตตวินทชาดก 277

มิตตวินทกชาดก 277

มิตตวินทุกชาดก 283

มุณิกชาดก 276

มุทุปาณิชาดก 280

มุทุลักขณชาดก 276

มูลปริยายชาดก 280

มูสิกชาดก 278, 283

เมณฑกปัญหาชาดก 285

โมรชาดก 278

ย

ยุธัญชยชาดก 285

ร

รุกขธัมมชาดกชาดก 277

รถลัฏฐิชาดก 282

ราโชวาทชาดก 278, 282

ราธชาดก 278, 279

รุจิรชาดก 281

รุรุมิคชาดก 286

รุหกชาดก 279

โรมชาดก 281

โรหนมิคชาดก 286

โรหิณีชาดก 276

ล

ลักขณชาดก 276

ลาภครหิกชาดก 281

ลิตตชาดก 277
โลลชาดก 281
โลมสกัสสปชาดก 284
โลมหังสชาดก 277
โลสกชาดก 276
โลหกุมภีชาดก 281

ว

วรุณชาดก 277
วารุณิทูสกชาดก 276
วลาหกัสสชาดก 279
วัจฉนขชาดก 280
วัฏฏกชาดก 276, 277, 283
วัฑฒกีสูกรชาดก 281
วัณณาโรหชาดก 282
วัณณุปถชาดก 275
วาตมิคชาดก 276
วาตัคคสินธพชาดก 280
วานรชาดก 282
วานรินทชาดก 276
วาโลทกชาดก 279
วิกัณณกชาดก 280
วิคติจฉชาดก 280
วิฆาสาทชาดก 283
วินีลกชาดก 278
วิธุรชาดก 288
วิโรจนชาดก 278
วิสวันตชาดก 277
วิสัยหชาดก 282
วิสสาสโภชนชาดก 277
วีณาถูนชาดก 280
วีรชาดก 279
เวทัพพชาดก 276
เวนสาขชาดก 282
เวริชาดก 277
เวสสันตรชาดก 280
เวฬุกชาดก 276

ส

สกุณชาดก 276
สกุณัคฆิชาดก 278
สตธัมมชาดก 279
สตปัตตชาดก 281
สมิทธิชาดก 278
สมุคคชาดก 284
สมุททชาดก 281
สมุททวาณิชชาดก 285
สรภชาดก 286
สรภังคชาดก 287
สสปัณฑิตชาดก 281
สังกัปปราคชาดก 280
สังกิจจชาดก 287
สังขชาดก 284
สังขธมนชาดก 276
สังขปาลชาดก 287
สังคามาวจรชาดก 279
สังวรชาดก 285
สัจจังกิรชาดก 277
สัญชีวชาดก 278
สัตติคุมพชาดก 286
สันถวชาดก 278
สันธิภาทชาดก 282
สัพพทาฐชาดก 280
สัพพสังหารกปัญหา 277
สัมพุลาชาดก 287
สัมภวชาดก 287
สัมโมทมานชาดก 276
สัยหชาดก 281
สาเกตชาดก 276, 280
สาธินราชชาดก 286
สาธุสีลชาดก 279
สารัมภชาดก 277
สาลกชาดก 280
สาลุกชาดก 281
สาลิเกทารชาดก 286
สาลิตตกชาดก 277
สาลิยชาดก 283
สิคาลชาดก 277, 278
สิริกาลกัณณีชาดก 283
สิริกาฬกัณณีชาดก 279
สิริชาดก 281
สิริมันทชาดก 286
สีลวนาคชาดก 277
สีลวีมังสชาดก 281, 282
สีลวีมังสนชาดก 277
สีลานิสังสชาดก 279
สีวิราชชาดก 286
สีหโกฏฐกชาดก 279
สีหจัมมชาดก 279
สุกชาดก 280
สุขวิหาริชาดก 276
สุงสุมารชาดก 279
สุจจชชาดก 282
สุชาตชาดก 282
สุชาตาชาดก 281
สุตนชาดก 283

สุธาโภชนชาดก 287
สุนชชาดก 280
สุปปารกชาดก 285
สุปัตตชาดก 281
สุมังคลชาดก 284
สุราปานชาดก 277
สุรุจิชาดก 286
สุลสาชาดก 284
สุวัณณภิกกฺขกชาดก 280. 283
สุวัณณมิคชาดก 282
สุวัณณสามชาดก 288
สุวัณณหังสชาดก 278
สุสันธีชาดก 282
สุสีมชาดก 278, 284
สุหนุชาดก 278
สูกรชาดก 278
สูจิชาดก 283
เสคคุชาดก 279
เสนกชาดก 283
เสยยชาดก 281
เสรีวาณิช 275
โสณกชาดก 287
โสณนันทชาดก 287
โสมทัตตชาดก 279, 284
โสมนัสสชาดก 286

ห
หริตจชาดก 284
หริตมาตชาดก 280
หลิททราคชาดก 284
หังสชาดก 286
หัตถิปาลชาดก 286
หิริชาดก 282

อ
อกาลราวิชาดก 277
อกตัญญูชาดก 277
อกิตติชาดก 286
อนนุโสจิยชาดก 282
อนภิรติชาดก 276, 279
อนุสาสิกชาดก 277
อปัณณกชาดก 275
อภิณหชาดก 276
อมราเทวีปัญหา 277
อยกูฏชาดก 282
อโยฆรชาดก 286
อรกชาดก 278
อสังกิยชาดก 277
อสัมปทานชาดก 278
อหิตุณฑิกชาดก 283
อรัญญชาดก 282
อลัมพุสาชาดก 287
อลีนจิตตชาดก 278
อสิตสชาดก 279
อสาตมันตชาดก 276
อสาตรูปชาดก 277
อสิตาภูชาดก 280
อสิลักขณชาดก 278
อัคคิกชาดก 278
อัญญสัททชาดก 284
อัฏฐานชาดก 284
อัฏฐิเสนชาดก 283
อัณฑภูตชาดก 276
อันตชาดก 281
อัพภันตรชาดก 281
อัมพชาดก 278, 282, 285
อัสสกชาดก 279
อาชัญญชาดก 276
อาทิจจุปัฏฐานชาดก 279
อาทิตตชาดก 284
อายาจิตภัตตชาดก 276
อารามทูสกชาดก 276, 281
อาวาริยชาดก 283
อาสังกชาดก 283
อินทริยชาดก 284
อินทสมานโคตตชาดก 278
อิลลีสชาดก 277
อุจฉังคชาดก 276
อุจฉิฏฐภัตตชาดก 279
อุททาลกชาดก 286
อุทปานทูสกชาดก 281
อุทยชาดก 285
อุทัญจนีชาดก 277
อุทุมพรชาดก 281
อุปสาฬหกชาดก 278
อุปสิงคปุปผชาดก 283
อุปาหนชาดก 280
อุภโตภัฏฐชาดก 278
อุมมาทันตีชาดก 287
อุรคชาดก 278, 282
อุลูกชาดก 281
เอกปทชาดก 280
เอกปัณณชาดก 278
เอกราชชาดก 281

นามานุกรมพระอรหันต์

ก

กฏัจฉุภิกขาทายิกา 308
กณเวรปุปผิยะ 302
กณิการฉทนิยะ 302
กณิการปุปผิยะ 303
กทลิผลทายกะ 305
กทัมพปุปผิยะ 302. 305
กปิฏฐผลทายกะ 307
กลัมพทายกะ 306
กักการุปุปผิยะ 305
กักการุปูชกะ 302
กัปปรุกขิยะ 301
กังขาเรวตะ 307
กาสุมาริกผลทายกะ 307
กาสุมาริผลทายกะ 305
กาฬุทายี 301, 307
กิงกณิกปุปผิยะ 303
กิงสุกปุปผิยะ 307
กิงสุกปูชกะ 304
กิมิละ(หรือพระกิมพิละ) 308
กิลัญชทายกะ 303
กิสลยปูชกะ 303
กิสาโคตมี 308
กุฏชปุปผิยะ 302
กุฏปุปผิยะ 307
กุฏิทายกะ 303
กุฏิธูปกะ 303
กุณฑธานะ 301
กุณฑลเกสี 308
กุมุทมาลิยะ 302, 304
กุมารกัสสปะ 307
กุมมาสทายกะ 307
กุมุททายกะ 302
กุรัญชิยผลทายกะ 307
กุสัฏฐกทายกะ 307
กุสุมาสนิยะ 302
เกตกปุปผิยะ 307
เกสรปุปผิยะ 305
โกตุมพริยะ 302
โกรัณฑปุปผิยะ 303. 306. 307
โกลทายกะ 306
โกสุมพผลิยะ 307

ข

ขทิรวนิยะ เรวตะ 300
ขัชชทายกะ 302
ขัณฑผุลลิยะ 303
เขมา 308
โขมทายกะ 301

ค

คตสัญญกะ 301, 304
คยากัสสปะ 308
คันธกูฏิยะ 304
คันธปุปผิยะ 302
คันธปูชกะ 306
คันธมาลิยะ 301
คันธมุฏฐิยะ 305
คันโธทกทายกะ 301

คันโธทกิยะ 302
คิริเนลปุชกะ 307
คิริเนลมุฏฐิปูชกะ 303
คิริปุนนาคิยะ 307
คิริมานนท์ 305
โคสีสนิกเชปกะ 304

ฆ
ฆฏมัณฑทายกะ 306
ฆตมัณฑทายกะ 307
โฆสสัญญกะ 307

จ
จังกมทายกะ 301
จังโกฏกิยะ 304
จันทนมาลิยะ 307
จันทนปูชกะ 302
จัมปกปุปผิยะ 302, 303, 304
จารผลิยะ 307
จิตกนิพพาปกะ 306
จิตกปูชกะ 302, 303, 304, 305, 306
จุตราสีติสหัสสพราหมณกัญญาเถรี 308
จุนทะ 301
จูฬปันถก 300
จูฬสุคันธะ 308

ฉ
ฉัตตทายกะ 304

ช
ชตติการกะ 303
ชตติทายกะ 306
ชตุกัณณี 305
ชวหังสกะ 303
ชัมพูผลิยะ 306
ชาติปุปผิยะ 306
ชาติปูชกะ 302

ญ
ญาณถวิกะ 307
ญาณัตถวิกะ 306
ญาณสัญญกะ 302
ญาณสัญญิกะ 301

ฐ
ฐิตัญชลิยะ 301

ต
ตมาลปุปผิยะ 303
ตรณิยะ 303, 304, 307
ตัมพปุปผิยะ 302
ตาลผลิยะ 307
ตาลวัณฏทายกะ 303
ติกัณฑีปุปผิยะ 303
ติกัณณีปุปผิยะ 302
ติกิจฉกะ 302
ติณกุฏิทายกะ 304
ติณปูปลมาลิยะ 304
ติณมุฏฐิทายกะ 307
ติณมุฏฐิทายกมณี 304
ติณสันถารทายกะ 301
ติณสูลกะ 302
ติณสูลกฉาทนิยะ 306
ติปุปผิยะ 301
ติมิรปุปผิยะ 301, 305
ติรังสิยะ 304
ติลมุฏฐิยะ 304
ติวัณฏิปุปผิยะ 302
ติสสเมตเตยยะ 305
ติสันถารทายกะ 303
ตีณิกณิการปุปผิยะ 307
ตีณิกิงกณิปูชกะ 304
ตีณิกิงกณิปุปผิยะ 307
ตินทุกทายกะ 303
ตินทุกผลทายกะ 304
ตีณิปทุมิยะ 301
ตีณิสรณาคมนิยะ 301
ตีณุกกชาริยะ 306
ตีณุปปลมาลิยะ 305
ตุวรัฏฐิทายกะ 303
เตลมักขิยะ 303
โตเทยยะ 305

ถ
ถัมภาโรปกะ 302
โถมกะ 303

ท
ทสสหัสสเถรี 308
ทัณฑทายกะ 304, 307
ทัพพะ มัลลบุตร 307
ทีปทายกะ 303
ทุสสทายกะ 302

เทวรัตนิยะ 303
เทสกิตติกะ 304
เทสปูชกะ 302

ธ
ธชทายกะ 301, 304
ธัมมจักกิกะ 301
ธัมมทินนา 308
ธัมมรุจี 307
ธัมมสัญญกะ 304
ธัมมสวนิยะ 304
ธาตุปูชกะ 303, 307
ธูปทายกะ 301
โธตกะ 305

น
นทีกัสสปะ 308
นฬกุฏิทายกะ 307
นฬมาลิยะ 302, 306
นฬมาลิกา 308
นฬมาลิการา 308
นฬาคาริกะ 304
นฬินเกสริยะ 303
นาคเกสริยะ 303
นาคปัลลวกะ 306
นาคปุปผิยะ 302, 307
นาคสมาละ 301
นาลิเกรผลทายกะ 307
นาลิปุปผิยะ 304
นันทะ 300
นันทา 308
นันทกะ 305, 307
นิคคุณฑิปุปผิยะ 303
นิปันนัญชลิกะ 301
นิมิตตพยากรณิยะ 306
นิสเสณีทายกะ 302

ป
ปทปูชกะ 301, 304
ปทสัญญกะ 301
ปทุมะ 301
ปทุมกุฏาคาริกะ 305
ปทุมเกสริยะ 304
ปทุมัจฉทนิยะ 301
ปทุมธาริยะ 307
ปทุมปุปผิยะ 301
ปทุมปูชกะ 302, 304
ปนสผลทายกะ 305
ปภังกระ 304
ปรมันนทายกะ 304
ปาฏลิปุปผิยะ 301, 305
ปฏาจารา 308
ปรัปปสาทกะ 301
ปังสุกูลปูชกะ 307
ปังสุกูลสัญญกะ 307
ปัจจาคมนิยะ 301
ปัจจุคคมนิยะ 304
ปัจจุปัฏฐานสัญญกะ 302
ปัญจทีปกะ 301
ปัญจทีปทายิกา 308
ปัญจทีปิกา 308
ปัญจสีลสมาทานิยะ 301
ปัญจหัตถิยะ 301, 302
ปัญจังคุลิยะ 302
ปัณณทายกะ 303, 304
ปัตตทายกะ 303
ปัตติปุปผิยะ 305
ปัตโถทนทายกะ 306
ปัพภารทายกะ 304
ปัลลังกทายกะ 302
ปาฏิหิรสัญญกะ 306
ปาทปิฐิยะ 306
ปานธิทายกะ 303, 307
ปาปนิวารยะ 303
ปาปนิวาริยะ 303
ปายาสทายกะ 302
ปิณฑปาติกะ 304
ปิณโฑละ ภารทวาชะ 300
ปิยาลปุปผิยะ 303
ปิยาลผลทายกะ 307
ปิลินทวัจฉะ 300, 305
ปุฏกปูชกะ 304
ปุณฑรีกะ 304
ปุณณกะ 305
ปุณณะ มันตานีบุตร 300
ปุณณิกา 308
ปุปผจังโกฏิยะ 301
ปุปผฉทนิยะ 302
ปุปผาสนทายกะ 304
ปุปผฉัตติยะ 302
ปุปผธารกะ 304
ปุพพังคมนิยะ 304
ปุนนาคปุปผิยะ 302, 304
ปุลินปูชกะ 301
ปุพินจังกมิยะ 307
ปุพินฉัตติยะ 307

ปุฬิยุปปาทกะ 307
โปตถทายกะ 304

ผ
ผลทายกะ 301, 302, 304
ผารุสผลทายกะ 305
ผุสลิตกัมมิยะ 304

พ
พาหิยะ 307
พักกุละ 305
พันธุชีวกะ 302
พิมพิซาลปุปผิยะ 303
พิฬาลิทายกะ 302
พุทธสัญญกะ 302, 307
พุทธสัญญิกะ 304
พุทธุปัฏฐากะ 301
พุทธุปัฏฐายิกะ 304
โพธิมรการกะ 306
โพธิวันทกะ 305
โพธิสัมมัชชกะ 307
โพธิสิญจิกะ 301
โพธิอุปัฏฐายกะ 302

ภ
ภัททกาปิลานี 308
ภัททชิ 308
ภัททาลิ 306
ภัททิยะ กาฬิโคธายบุตร 301
ภัลลาตกทายกะ 306
ภาชนทายกะ 303
ภิกขทายกะ 301
ภิสทายกะ 301, 307
ภิสมุฬาลทายกะ 305
ภิสาลุวทายกะ 301
โภชนทายกะ 304

ม
มฆวปุปผิยะ 304
มณิปูชกะ 302, 307
มธุทายกะ 305
มธุปิณฑิกะ 301
มธุมังสทายกะ 306
มหากัสสปะ 300, มหากัจจายนะ 301, มหากัจจายนะ (หรือพระมหากัจจานะ) 307, มหากัปปินะ 307, มหาโมคคัลลานะ 300, มหาโกฏฐิตะ 307, มหาปชาบดีโคตมี 308, มหาปริวาระ 302
มัคคทายกะ 302
มัคคทัตติกะ 302
มัคคสัญญกะ 302
มัญจทายกะ 306
มัณฑนทายกะ 303
มัญชริปูชกะ 303
มัณฑปทายิกา 308
มันทารวปุปผปูชกะ 302
มันทารวิยะ 305
มาตุถุงคผลทายกะ 307
มิญชวฏังสกิยะ 303
มิเนลปุปผิยะ 303
มิลักขุผลทายกะ 305, 306
มุฏฐิปุปผิยะ 301
เมฆลทายิกา 308
เมตตคู 305
โมฆราช 301, 307
โมทกทายิกา 308
โมรหัตถิยะ 306

ย
ยวกลาปิยะ 304
ยสะ 308
ยโสธรา 308
ยาคุทายกะ 306
ยุธิกปุปผิยะ 302
ยูถิกปุปผิยะ 303

ร
รโหสัญญิกะ 302
รังสสัญญกะ 301
รังสิสัญญกะ 303
รังสิสัญญิกะ 301
รัฏฐปาละ 301, 308
รัตติยปุปผิยะ 302
ราชะ 307
ราหุล 300
เรณุปูชกะ 302

ล
ลกุณฏกะ ภัททิยะ 307
ลพุชทายกะ 305
ลพุชผลทายกะ 306

ลสุณทายกะ 301
โลมสติยะ 307

ว
วกุลปุปผิยะ 303
วฏังสกิยะ 302
วนโกรัณฑิยะ 306
วนวัจฉะ 307
วักกลิ 307
วังคีสะ 307
วัจฉทายกะ 304
วัชชีบุตร 308
วัณณการกะ 303
วัตถทายกะ 301
วัลลิการผลทายกะ 307
วัลลิผลทายกะ 305
วาสิทายกะ 303
วิธูปนทายกะ 301
วิมาทกพีชิยะ 306
วิรวิปุปผิยะ 303
วิฬาลิทายกะ 303
วีถิสัมมัชชกะ 302
วุททาลกปุปผิยะ 305
เวจจกทายกะ 307
เวทิการกะ 302
เวทิทายกะ 303
เวทิยการกะ 306
เวยยาวัจจกะ 301
เวลุวผลิยะ 306

ส
สกจิตตนิยะ 301
สกิงสัมมัชชกะ 306
สกุลา 308
สโกฏฐกโกรัณฑทายกะ 304
สตรังสิยะ 301
สปริวาราสนะ 301
สปริวาริยะ 302
สมาทปกะ 302
สยนทายกะ 301
สยัมปฏิภาณิยะ 306
สรณคมนิยะ 302. 304, 307
สลฬปุปผิยะ 305
สลฬปุปผิกา 308
สลฬมาลิยะ 303
สลฬมัณฑปิยะ 305
สฬลปุปผิยะ 303
สังกมนทา 308
สังฆุปัฏฐากะ 302
สัจจสัญญกะ 303
สัตตกทัมพปุปผิยะ 306
สัตตปทุมิยะ 304
สัตตปัณณิยะ 305
สัตตปาฏลิยะ 303
สัตตาหปัพพชิตะ 304
สัตติปัณณิยะ 306
สัตตอุปปลมาลิกา 308
สัตตสัตตลิปุปผปูชกะ 303
สัททสัญญกะ 301. 304
สัททสัญญิกะ 304
สันธิตะ 303
สันนิฏฐาปกะ 301
สัปปิทายกะ 302. 303
สกิงสัมมัชชกะ 306
สัพพกิตติกะ 305
สัพพคันธิยะ 304
สัพพทายกะ 305
สัพพผลทายกะ 307
สัมปสาทิกะ 304
สัมมุขาถวิกะ 302
สาคตะ 301
สาริบุตร 300
สาลกุสุมิยะ 306
สาลทายกะ 302
สาลปุปผิยะ 303
สาลมัณฑปิยะ 307
สิงคาลมาตา 308
สิวกะ 308
สีวลี 307
สีหาสนิกะ 306
สีหาสนทายกะ 300. 302
สีหาสนพีชิยะ 306
สุจินติตะ 301. 306
สุกตาเวฬิยะ 303
สุคันธะ 307
สุทัสสนะ 302
สุธาปิณฑิยะ 301
สุปฏทายกะ 307
สุปาริจริยะ 302
สุปิริยะ 301
สุภัททะ 301
สุภูติ 301
สุมนะ 301
สุมนวีชนิยะ 307
สุมนตาลวัณฏิยะ 305
สุมนทามิยะ 305

สุมหาตาลวัณฏิยะ 306
สุมังคละ 301, 302
สุเมธา 308
สุวัณณปุปผิยะ 302
สุวัณณพิมพโพหนิยะ 304
สุสัญญกะ 301
สูจิทายกะ 301
เสนาสนทายกะ 301
เสตุทายกะ 306
เสเรยยกะ 302
เสละ 305
เสลา (หรือเปสลา) 308
โสณะ โกฏิวิสะ 305
โสณะ โกฏิยเวสสะ 301
โสณา 308
โสณณกิงกณิยะ 306
โสปากะ 301
โสภิตะ 302
โสวัณณโกณฑริกะ 306
โสวัณณวังสกิยะ 303

ห
หัตถิทายกะ 303
หรีตกิทายกะ 306
เหมกะ 305

อ
อชิตะ 305
อชินทายกะ 303
อธิจัตติยะ 302
อธิมุตตกะ 301
อนุรุทธะ 300
อนุเลปทายกะ 304
อนุโลมทายกะ 302
อนุสังสาวกะ 304
อปทานิยะ 304
อปรอุตตระ 308
อพยาธิกะ 303
อภยะ 307
อภิรูปนันทา 308
อมฤตผลิยะ 306, 307
อโยปุปผิยะ 301
อโมรผลิยะ 307
อสนโพธิยะ 301
อโสกปูชกะ 303
อักกมนทายกะ 306
อักกันตสัญญกะ 303
อัคคปุปผิยะ 303
อังโกลกะ 303
อังโกลปุปผิยะ 305
อัชเชลผลทายกะ 307
อัชชุนปุปผิยะ 307
อัญญาโกณฑัญญะ 300
อัฏฐารสสหัสสเถรี 308
อัฏฐารสสหัสสขัตติยกัญญา เถรี 308
อัฑฒกาสี 308
อัฑฒจันทิยะ 303
อัฑฒเจลกะ 301
อัตถสันทัสสกะ 302
อันนสังสาวกะ 301
อัพภัญชนทายกะ 304, 307
อัมพปาลี 308
อัมพปิณฑิยะ 304, 306
อัมพาฏกิยะ 306
อัมพาฏกทายกะ 306
อัมพผลทายกะ 305
อัมพทายกะ 301
อัมพยาคทายกะ 303
อัมพยาคุทายกะ 304
อากาสุกขิปิยะ 303
อาจารทายกะ 303
อานนท์ 300
อาโปปุปผิยะ 301
อามัณฑผลทายกะ 307
อายตทายกะ 301
อารักขทายกะ 303, 304
อารามทายกะ 304
อาลัมพนทายกะ 303
อาลุวทายกะ 304
อาสนถวิกะ 304
อาสนปัฏฐายกะ 302
อุกกาสติกะ 307
อุกขิตตปทุมิยะ 304
อุจจังคปุปผิยะ 306
อุจจุขัณฑิกะ 306
อุตติยะ 301
อุตตระ 308
อุตตเรยยทายกะ 304
อุทกทายกะ 303, 307
อุทกทายิกา 308
อุทกาสนทายกะ 303
อุทกปูชกะ 301, 304
อุทกาสทายกะ 303
อุทปานทายกะ 302
อุทุมพรทายกะ 305

อุเทน 305
อุบลวัณณา 308
อุบาลี 300. 301
อุปปลทายิกา 308
อุปปลหัตถิยะ 301
อุปวาณะ 301
อุปวานะ 308
อุปสีวะ 305
อุปเสนะ วังคันตบุตร 301
อุปัฏฐายิกะ 304
อุปัฏฐากทุสสทายกะ 307
อุปาคตทาสนิยะ 303
อุปาทนทายกะ 303
อุมมาปุปผิยะ 302. 306
อุรุเวลกัสสปะ 307
อิสิมุคคทายกะ 302
เอกจัมปกปุปผิยะ 305
เอกัญชลี 304
เอกัญชลิกะ 301
เอกัญชลิยะ 304
เอกจาริยะ 302
เอกจินติกะ 302
เอกฉัตติยะ 306
เอกถัมภิกะ 300
เอกทีปิยะ 302. 306
เอกทุสสทายกะ 304. 306
เอกธัมมสวนิยะ 306
เอกปทุมิยะ 304
เอกปัตตทายกะ 307
เอกปิณฑปาตทายิกา 308
เอกปุปผิยะ 304
เอกุโปสถิกา 308
เอกรังสนิยะ 302
เอกวิหารี 306
เอกสังขิยะ 306
เอกสัญญกะ 301. 303
เอกาสนทายกะ 303. 306
เอกาสนิยะ 302
เอกาสนทายิกา 308
เอกวันทนิยะ 303
โอปายิกะ 301

พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา

เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เป็นหนังสือ ๑๘ เล่มชุด ประกอบด้วย

พระวินัยปิฎก	**จำนวน**	**๔ เล่ม**
พระสุตตันตปิฎก	**จำนวน**	**๑๒ เล่ม**
พระอภิธรรมปิฎก	**จำนวน**	**๒ เล่ม**

จัดทำเนื้อหาจากพระไตรปิฎกบาลี ๔๕ เล่ม ให้อ่านเข้าใจง่าย

ตามลำดับเล่ม หน้าต่อหน้า ตั้งแต่ต้นจนจบ

ผสมผสานทั้งสรุปความและเสริมคำอธิบาย

ทุกบททุกตอนมีระบบเนื้อหาให้ตรวจสอบและเทียบเคียงกับพระไตรปิฎกบาลีได้

ศูนย์ประสานงานและบริการจัดส่งทั่วประเทศ

โทรศัพท์ : (02)243-1842, (02)243-4066, (02)668-6700, (02)668-6701, (08)1627-9409

โทรสาร : (02)243-0638 Email : bodhinet@dictaphone.co.th

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญวิทย์การพิมพ์

โทรศัพท์ : (02)629-1237, (02)280-0346